

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI**

**16. VE 17. YÜZYILLARDA OSMANLI VE BATI RESİM SANATINDA
YARATILIŞ TASVİRLERİ**

Fatma Nilhan ÖZALTIN

Sanatta Yeterlik Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

ISPARTA, 2021

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

Bu tez/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

DANIŞMAN	Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL	İmza:
ÜYE	Prof. Dr. Bahattin YAMAN	İmza:
ÜYE	Doç. Naile Rengin OYMAN	İmza:
ÜYE	Doç. Dr. Ömer ZAIİMOĞLU	İmza:
ÜYE	Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT	İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür

.....

SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (...../.../20..).

Fatma Nilhan ÖZALTIN

ÖNSÖZ

Tezin başından itibaren, tamamlanmasına kadar olan sürecin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen, yol gösterici yapısıyla beni yönlendiren değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet Özkartal'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Tez izleme komitesinde fikirleri ile tezime katkıda bulunan, ayrıca tez konusunun belirlenmesinde ve arşivlerini paylaşma konusunda desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Bahattin Yaman'a, tezin olgunlaşmasına yönelik katkılarda bulunan tez izleme komitesinin diğer üyesi değerli hocam Sayın Doç. Naile Rengin Oyman'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Tez süreci boyunca yanımda olan sonsuz sabır gösteren her zaman yanımda olan aileme, değerli eşim Oğuzhan'a ve biricik kızım Doğa'ya sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Fatma Nilhan ÖZALTIN
Isparta, 2021

ÖZET

16. VE 17. YÜZYILLARDA OSMANLI VE BATI RESİM SANATINDA YARATILIŞ TASVİRLERİ

Fatma Nilhan ÖZALTIN

Süleyman Demirel Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı,

Sanatta Yeterlik Tezi

Yıl: 2021, Sayfa: 374

Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

Tezin amacı, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ve Batı resim sanatındaki yaratılış temalı eserlerin karşılaştırmalı incelenmesi ve analiz edilmesidir. Tez, zaman olarak 16. ve 17. yüzyıllarla, kültürel olaraksa Osmanlı ve Batı resim sanatıyla sınırlıdır. Tezin yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden, kaynak tarama ve uygulamalı yöntemdir. Yaratılışla ilgili eserlerin tasvir ve ikonografik analizlerinden yola çıkarak minyatürler tasarlamıştır. Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'de yer alan yaratılışla ilgili hadislere yer verilmektedir. İkinci bölümde, Osmanlı ve Batı resim sanatıyla ilgili katalogta toplam 161 resim analiz edilmektedir. Analizdeki bulgulardan elde edilen sonuçlara göre Hz. Havva'nın yaratılış resmine ve yaratılışın tek sahnede gösterildiği resimlere, 16. ve 17. yüzyıllardaki Osmanlı resim sanatında rastlanmamıştır. Üçüncü bölümdeki Tanrı figürü üzerinden elde edilen bulgulara göre, Osmanlı resim sanatında Tanrı figürüne yer verilmediği, Batı resim sanatında ise bu figüre yer verildiği görülmektedir. Osmanlı ve Batı resim sanatındaki Hz. Âdem figürleri kıyaslandığında, her ikisinde de çıplaklık, mahrem yerinin yaprakla örtülmesi benzerlik göstermektedir. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'e melekler secde ettirilmiş, taç ve mücevher takılmış, başına kutsal nitelikte alevli hâle konulmuş, halifelik atfedilmiştir. Bu nedenle Batı resim sanatına kıyasla, Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'e daha fazla kutsi anlam yüklenmiştir. Tezin dördüncü bölümünde ise birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerden elde edilen sonuçlardan esinlenerek, sekiz adet yaratılış konulu minyatür uygulaması gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Minyatür, Osmanlı Resim Sanatı, Batı Resim Sanatı

ABSTRACT
DESCRIPTIONS OF CREATION IN OTTOMAN AND WESTERN
PAINTING ART IN THE 16th AND 17th CENTURIES

Fatma Nilhan ÖZALTIN

Suleyman Demirel University

Institute of Fine Arts, Art and Design Department,

Ph.D. Thesis

Year: 2021, Page: 374

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

The aim of the thesis is to comparatively examine and analyze the creation themed works in Ottoman and Western Painting in the 16th and 17th centuries. The thesis is limited to the 16th and 17th centuries in time, and culturally to the Ottoman and Western Art of Painting. The method of the thesis is qualitative research methods, literature review and applied method. And designed miniatures based on the depictions and iconographic analyzes of works related to creation. The thesis consists of four parts. In the first part, the hadiths about creation in the Torah, the Bible and the Quran are included. In the second part, a total of 161 paintings are analyzed in the catalog of Ottoman and Western painting. According to the results obtained from the findings in the analysis, the painting of Eve's creation and the paintings showing the creation in a single scene were not encountered in the Ottoman Painting Art in the 16th and 17th centuries. According to the findings obtained from the figure of God in the third chapter, it is seen that there is no God figure in Ottoman Painting Art, but this figure is used in Western Painting Art. When the figures of Adam in Ottoman and Western Art of Painting are compared, nudity in both shows similarities and the covering of the private place with leaves. In Ottoman Painting Art, angels were made prostrate, crown and jewels were put on Adam, his head was placed in a flaming state in a sacred quality, and the caliphate was attributed. Therefore, in Ottoman Painting Art, Adam was given more sacred meanings compared to Western Painting Art. In the fourth part of the thesis, inspired by the results obtained from the first, second and third chapters, eight creation themed miniatures are designed.

Keywords: Creation, Miniatures, Ottoman Art of Painting, Western Art of Painting

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
GÖRSELLER DİZİNİ.....	viii
TABLO DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. DOĞU ve BATI KÜLTÜRÜNDE YARATILIŞ	4
1.1. Kutsal Kitaplarda Kâinat'ın Yaratılışı	4
1.1.1. Tevrat'ta Kâinat'ın Yaratılışı.....	4
1.1.2. İncil'de Kâinat'ın Yaratılışı.....	6
1.2.3. Kur'ân'da Kâinat'ın Yaratılışı.....	6
1.2. Kutsal Kitaplarda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı	8
1.2.1. Tevrat'ta Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı	9
1.2.2. İncil'de Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı	9
1.2.3. Kur'ân'da Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı	10
1.3. Kutsal Kitaplarda Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmesi	11
1.4. Kutsal Kitaplarda Cennet ve Cennet'ten Kovulma	12
1.4.1. Tevrat'ta Cennet ve Cennet'ten Kovulma.....	13
1.4.2. İncil'de Cennet ve Cennet'ten Kovulma.....	14
1.4.3. Kur'ân'da Cennet ve Cennet'ten Kovulma	14
1.5. Kutsal Kitaplarda Cennet'ten Sonra Yeryüzündeki Hayat	15
1.5.1. Tevrat'ta Cennet'ten Sonra Yeryüzündeki Hayat	15
1.5.2. İncil'de Cennet'ten Sonra Yeryüzündeki Hayat	15
1.5.3. Kur'ân'da Cennet'ten Sonra Yeryüzündeki Hayat	16

II. BÖLÜM

2. 16. ve 17. YÜZYILLARDA OSMANLI ve BATI RESİM SANATINDA YARATILIŞ TASVİRLERİ KATALOĞU	17
2.1. Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	22
2.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu.....	25
2.1.2. Batı Resim Sanatında Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	42
2.1.2.1. Göğün Sudan, Karaların Sudan Ayrılması Konulu Resimler Kataloğu	44

2.1.2.2. Işığın Karanlıktan Ayrılması Konulu Resimler Kataloğu	48
2.1.2.3. Güneşin, Ayın ve Gezegenlerin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	50
2.1.2.4. Hayvanların Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	52
2.2. Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	55
2.2.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu.....	55
2.2.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu.....	79
2.2.2.1. Hz. Âdem'in Hayvanlara İsim Koyması Konulu Resimler Kataloğu	86
2.3. Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu	88
2.3.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu.....	88
2.3.2. Batı Resim Sanatında Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu.....	88
2.4. Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu	97
2.4.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu	97
2.4.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Cebrâil Meleği Konulu Resimler Kataloğu.....	104
2.4.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu	106
2.5. Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu	110
2.5.1. Osmanlı Resim Sanatında Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu	110
2.5.2. Batı Resim Sanatında Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu	114
2.6. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu	158
2.6.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu	158
2.6.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu	189
2.7. Yaratılışın Tek Sahnede Gösterildiği Resimler Kataloğu	204
2.8. Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu	219
2.8.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu	219

2.8.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Kâbil'in Hâbil'i Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu.....	223
2.8.1.2. Osmanlı Resim Sanatında Kâbil'in Hâbil'in Cesedini Gömmesi Konulu Resimler Kataloğu.....	226
2.8.1.3. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın diğer oğlu: Şît Konulu Resimler Kataloğu	232
2.8.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu	234
2.8.2.1. Batı Resim Sanatında Kâbil ve Hâbil'in Takdimleri Konulu Resimler Kataloğu.....	240
2.8.2.2. Batı Resim Sanatında Kâbil ve Hâbil'i Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu.....	242
2.8.2.3. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Hâbil'in Cesedini Bulmaları Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu	248

III. BÖLÜM

3. 16. ve 17. YÜZYILLARDA OSMANLI ve BATI RESİM SANATINDA YARATILIŞ TASVİRLERİNİN İKONOGRAFİK ANALİZLERİ	251
3.1. Tasvirlerde Tanrı Figürü.....	252
3.2. Tasvirlerde Melek Figürleri	259
3.2.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Melek Figürleri	259
3.2.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Melek Figürleri.....	272
3.3. Tasvirlerde Şeytan Figürü	274
3.3.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan Figürleri	274
3.3.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan Figürleri.....	278
3.4. Tasvirlerde Hz. Âdem Figürü	279
3.4.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem Figürleri.....	279
3.4.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem Figürleri	284
3.5. Tasvirlerde Hz. Havva Figürü	291
3.5.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Havva Figürleri	291
3.5.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Havva Figürleri	292
3.6. Tasvirlerde Tanrı'nın Yasak Meyve İçin, Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya Verdiği Emir	297
3.7. Tasvirlerde Yasak Meyve	298
3.7.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Yasak Meyve	298
3.7.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Yasak Meyve.....	300
3.8. Tasvirlerde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulmaları.....	302

3.8.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulmaları.....	304
3.9. Tasvirlerde Şeytan'ın İşbirlikçileri.....	306
3.9.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan'ın İşbirlikçileri.....	306
3.9.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan'ın İşbirlikçileri	312
3.10. Tasvirlerde Diğer İkonografik Unsurlar	315
3.10.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Taht	315
3.10.2. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Neşe Sarayı	317
3.10.3. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Havuz	319
IV. BÖLÜM	
4. YARATILIŞ KONULU UYGULAMA.....	321
4.1. Uygulama Hakkında Genel Bilgi	321
4.1.1. Uygulama 1 “Kâinat”	322
4.1.2. Uygulama 2 “Çark-ı Zodyak”	324
4.1.3. Uygulama 3 “Hz. Âdem’e Meleklerin Secdesi”	327
4.1.4. Uygulama 4 “Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennet Tahtında ve Meleklerin Hizmeti”	330
4.1.5. Uygulama 5 “Hz. Âdem-Hz. Havva ve Yasak Meyve”	333
4.1.6. Uygulama 6 “Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I”	336
4.1.7. Uygulama 7 “Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II”	339
4.1.8. Uygulama 8 “Yaratılış”	342
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	346
KAYNAKÇA	353
GÖRSEL KAYNAKÇA	364
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1. Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, TİEM, 1973, y.6b.....	25
Görsel 2. Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, TSMK H. 1321, y.7b.....	27
Görsel 3. Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, CBL 414, y.17b.....	28
Görsel 4. Sûretu Seb'u Semavât (yedi gök tasviri), Tomar-ı Humâyûn, TSMK A. 3599.....	29
Görsel 5. Sûretu'l-arz (yeryüzü tasviri), Tomar-ı Humâyûn, TSMK A. 3599.....	30
Görsel 6. Zodyak, güneş, Falnâme, TSMK H. 1702, y.6a ve TSMK H. 1702, y.5b .	31
Görsel 7. Gök küresi, Falnâme, TSMK H. 1703, y.18a ve TSMK H. 1703, y.17b ...	33
Görsel 8. Evreni taşıyan dört yön melekleri.....	35
Görsel 9. Dünya neyin üzerinde duruyor?, Acâibü'l- Mahlûkat, TSMK A. 3632, y.131a.....	36
Görsel 10. Dünya neyin üzerinde duruyor?, Acâibü'l- Mahlûkat, BL, Add. 7894....	38
Görsel 11. Dünya neyin üzerinde duruyor? Acâibü'l- Mahlûkat.....	39
Görsel 12. Dünyanın katmanları, Astroloji, CBL 434	40
Görsel 13. Dünya haritası, TSMK H. 1321, y.14a.....	41
Görsel 14. Dünyevi zevkler bahçesi, dış panel	42
Görsel 15. Astronomi.....	43
Görsel 16. Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı	45
Görsel 17. Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı	47
Görsel 18. Tanrı'nın ışığı karanlıktan ayırması	48
Görsel 19. Yıldızlar ve gezegenlerin yaratılışı.....	50
Görsel 20. Hayvanların yaratılışı	52
Görsel 21. Kuşların, balıkların ve hayvanların yaratılışı	54
Görsel 22. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, Gezürgâhî, TSMK H. 829, y.6b	56
Görsel 23. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF, 775.....	57
Görsel 24. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, 775 .	58
Görsel 25. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF	59
Görsel 26. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak	60
Görsel 27. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Hamse-i Nizamî, TSMK B. 146, y.14a	61
Görsel 28. Hz. Âdem'in yaratılışı ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF, 776, y.11v.....	63
Görsel 29. Hz. Âdem'in yaratılışı ve meleklerin secdesi.....	64

Görsel 30. Kutsal alevler arasında Hz. Âdem'e meleklerin secdesi	65
Görsel 31. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-1 Enbiyâ, TSMK H. 1227, y.11a.....	66
Görsel 32. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-1 Enbiyâ, TSMK E. H. 1430, y.8a	68
Görsel 33. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, Kısas-1 Enbiyâ, TSMK B. 249, y.6b	70
Görsel 34. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-1 Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b	71
Görsel 35. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti, Kısas-1 Enbiyâ, SK Hamidiye 980, y.9b.....	72
Görsel 36. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve melekler, Kısas-1 Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.8b.....	74
Görsel 37. Cennet tahtında oturan genç Hz. Âdem ve melekler, Kısas-1 Enbiyâ, y.6v	75
Görsel 38. Halife tahtında oturan Hz. Âdem ve secde eden melekler	76
Görsel 39. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti	77
Görsel 40. Hz. Âdem'in ilk vaazı, Enbiyânâme, y.15a.....	78
Görsel 41. Hz. Âdem'in yaratılışı	80
Görsel 42. Tanrı'nın Hz. Âdem'e ilk nefesi üflemesi.....	81
Görsel 43. Hz. Âdem'in yaratılışı ile cennet manzarası.....	82
Görsel 44. Hz. Âdem'in yaratılışı	83
Görsel 45. Hz. Âdem'in yaratılışı	84
Görsel 46. Hz. Âdem'in yaratılışı	85
Görsel 47. Hz. Âdem'in hayvanlara isimler vermesi.....	87
Görsel 48. Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'nın yaratılışı	89
Görsel 49. Hz. Havva'nın yaratılışı.....	90
Görsel 50. Hz. Havva'nın yaratılışı.....	92
Görsel 51. Tanrı Hz. Âdem'in gövdesinden Hz. Havva'yı yaratıyor	93
Görsel 52. Hz. Havva'nın yaratılışı.....	94
Görsel 53. Hz. Havva'nın yaratılışı.....	95
Görsel 54. Hz. Havva'nın yaratılışı.....	96
Görsel 55. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmet etmesi, Kısas-1 Enbiyâ.....	97
Görsel 56. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmeti ve secdesi	99

Görsel 57. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, VÖNB AF. 17, y.3a.....	100
Görsel 58. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, VBN Boz 183, y.2a	101
Görsel 59. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Subhatü'l-ahbâr, VÖNB AF. 50, y.4b.....	102
Görsel 60. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, AVGM 1872, y.9b.....	103
Görsel 61. Hz. Âdem, nesli ve Cebrâil meleği, Silsilenâme, TSMK H. 1324, y.20b	104
Görsel 62. Hz. Âdem, nesli ve Cebrâil meleği, Silsilenâme, TSMK A. 3110, y.4b	105
Görsel 63. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir.....	107
Görsel 64. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir.....	108
Görsel 65. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir.....	109
Görsel 66. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemek üzere, Enbiyâname, y.20a	110
Görsel 67. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette, Falnâme, TSMK H. 1702, y.52a ve y.51b	112
Görsel 68. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	114
Görsel 69. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	116
Görsel 70. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	117
Görsel 71. İnsanın gözden düşüşü ve cennetten kovuluş	118
Görsel 72. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak ağaçtan yemeleri	119
Görsel 73. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günahı	120
Görsel 74. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	122
Görsel 75. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	123
Görsel 76. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	124
Görsel 77. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	125
Görsel 78. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	126
Görsel 79. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	127
Görsel 80. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	128
Görsel 81. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	129
Görsel 82. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	130
Görsel 83. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	131
Görsel 84. Cennet'ten kovulma.....	132
Görsel 85. Hz. Âdem ve Hz. Havva ilk günah.....	133
Görsel 86. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemesi.....	134
Görsel 87. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	135
Görsel 88. Cennet'ten kovulma.....	136

Görsel 89. Cennet'ten kovulma.....	137
Görsel 90. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	138
Görsel 91. Hz. Âdem'in baştan çıkartılması	139
Görsel 92. Hz. Âdem'in baştan çıkartılması	141
Görsel 93. Cennet'ten kovulma.....	142
Görsel 94. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	144
Görsel 95. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette	145
Görsel 96. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	146
Görsel 97. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	147
Görsel 98. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	149
Görsel 99. Cennet'ten kovulma.....	150
Görsel 100. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	152
Görsel 101. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	154
Görsel 102. Hz. Âdem ve Hz. Havva.....	155
Görsel 103. Hz. Âdem ile Hz. Havva cennette	156
Görsel 104. Cennet'ten kovulma.....	157
Görsel 105. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK B. 250, y.36a	160
Görsel 106. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b.....	162
Görsel 107. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1225, y.14b.....	164
Görsel 108. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK R. 1536, y.16b	166
Görsel 109. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.8v	169
Görsel 110. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.13b	171
Görsel 111. Cennetten kovuluş, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.14b.....	173
Görsel 112. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hadîkatü's Süeda, 4321, y.9a.....	174
Görsel 113. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1088, y.9b.....	177
Görsel 114. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 7301, y.7b.....	179
Görsel 115. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1209, y.7b.....	181

Görsel 116. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1967, y.8a.....	183
Görsel 117. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1602-3, 70.143, y.7a.....	184
Görsel 118. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, TSMK H. 1703, y.8a ve y.7b	185
Görsel 119. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, H. 1702, sağ s1986 ve y.251a.....	187
Görsel 120. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	190
Görsel 121. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	192
Görsel 122. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	193
Görsel 123. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	195
Görsel 124. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	196
Görsel 125. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	197
Görsel 126. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	198
Görsel 127. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	199
Görsel 128. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	200
Görsel 129. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	202
Görsel 130. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	203
Görsel 131. Dünyevi zevkler bahçesi, orta panel.....	204
Görsel 132. Dünyevi zevkler bahçesi, sol ve sağ panel	205
Görsel 133. Saman arabası, orta panel	207
Görsel 134. Saman arabası, sağ ve sol panel	208
Görsel 135. İnsanın yaratılışı, ilk günah ve cennetten kovuluşu.....	210
Görsel 136. Hz. Âdem'in yaratılışı	212
Görsel 137. Hz. Âdem'in yaratılışı detay.....	213
Görsel 138. Hz. Havva'nın yaratılışı detay	213
Görsel 139. Hz. Havva'nın Hz. Âdem'i ayartması detay	214
Görsel 140. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	214
Görsel 141. Hz. Âdem'in yaratılışı	215
Görsel 142. Hz. Âdem'in yaratılışı detay.....	216
Görsel 143. Hz. Havva'nın yaratılışı detay	216
Görsel 144. Hz. Havva'nın Hz. Âdem'i ayartması detay	217
Görsel 145. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması	217
Görsel 146. Cennet.....	218

Görsel 147. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi, Zübdetü't-Tevârih, TİEM, y.18b	220
Görsel 148. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi, Zübdetü't-Tevârih, TİEM, y.18b, detay	221
Görsel 149. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve sekiz ikizi, Zübdetü't-Tevârih, DCBL 414, y.53a	222
Görsel 150. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve sekiz ikizi, Zübdetü't-Tevârih, DCBL 414, y.53a, detay	223
Görsel 151. Hâbil uyurken Kâbil onun başına bir taş vurarak öldürmesi, Fâlnâme, TSMK H. 1703	224
Görsel 152. Hz. Âdem ve nesli, Silsilenâme, TSMK H. 1624, y 5b	225
Görsel 153. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, CBL, y.18b	226
Görsel 154. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1227, y.19b	227
Görsel 155. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.11b	228
Görsel 156. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK E. H. 1450, y.16a	229
Görsel 157. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.18b	230
Görsel 158. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1225, y.18b	231
Görsel 159. Cebrâil'in, Hz. Âdem ve Şît'e cennet elbisesi giydirmesi, Siyer-i Nebi, TSM H. 1221	232
Görsel 160. Hz. Âdem ve Şît'in dua etmesi, Siyer-i Nebi, TSM H. 1221	233
Görsel 161. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte	235
Görsel 162. Hz. Havva ve küçük Kâbil	236
Görsel 163. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocuklarıyla	237
Görsel 164. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte	238
Görsel 165. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte	239
Görsel 166. Hâbil ve Kâbil'in takdimleri	241
Görsel 167. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi	242
Görsel 168. Hâbil'in ölümü	244
Görsel 169. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi	245
Görsel 170. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi	246
Görsel 171. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi	247

Görsel 172. Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in cesedini buluyor	248
Görsel 173. Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in yasını tutuyor	249
Görsel 174. Şeytan'ın boynundaki bağ	275
Görsel 175. Kâinat, desen	322
Görsel 176. Kâinat, renklendirilmiş görünüm.....	323
Görsel 177. Çark-ı zodyak, desen	324
Görsel 178. Çark-ı Zodyak, renklendirilmiş görünüm.....	325
Görsel 179. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi, desen.....	327
Görsel 180. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi, renklendirilmiş görünüm	328
Görsel 181. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennet tahtında ve meleklerin hizmeti, desen	330
Görsel 182. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennet tahtında ve meleklerin hizmeti, renklendirilmiş görünüm.....	331
Görsel 183. Hz. Âdem-Hz. Havva ve yasak meyve, desen.....	333
Görsel 184. Hz. Âdem-Hz. Havva ve yasak meyve, renklendirilmiş görünüm.....	334
Görsel 185. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I, desen.....	336
Görsel 186. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I, renklendirilmiş görünüm	337
Görsel 187. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II, desen.....	339
Görsel 188. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II, renklendirilmiş görünüm	340
Görsel 189. Yaratılış, desen	342
Görsel 190. Yaratılış, renklendirilmiş görünüm	343

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Batı resim sanatında Tanrı'nın yaratması	253
Tablo 2. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması	254
Tablo 3. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'yı yaratması	256
Tablo 4. Batı resim sanatında Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir	257
Tablo 5. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovması	257
Tablo 6. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya verdiği giysi	258
Tablo 7. Batı resim sanatında Tanrı'nın Kâbil'e öfkesi	258
Tablo 8. Osmanlı resim sanatında Melekler	260
Tablo 9. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ve Cebrâil meleği	261
Tablo 10. Osmanlı resim sanatında secde eden melekler	263
Tablo 11. Osmanlı resim sanatında meleklerin Hz. Âdem'e alev sunması	264
Tablo 12. Osmanlı resim sanatında meleklerin Hz. Âdem'e taç sunmaları.....	266
Tablo 13. Osmanlı resim sanatında meleklerin yiyecek ve içecek sunarken tasvir edilmesi	267
Tablo 14. Osmanlı resim sanatında melekler	270
Tablo 15. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan melek	271
Tablo 16. Batı resim sanatında melekler.....	272
Tablo 17. Batı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan melek	273
Tablo 18. Yaşlı görünümlü şeytan	276
Tablo 19. Genç görünümlü Şeytan.....	276
Tablo 20. Melek görünümlü Şeytan.....	277
Tablo 21. Koyu ten renginde Şeytan.....	277
Tablo 22. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'in yaratılması	279
Tablo 23. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'in yaratılması	280
Tablo 24. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi	281
Tablo 25. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva- Hz. Âdem ve Cebrâil meleği.....	282
Tablo 26 Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem yasak meyveyi yemek üzere	283
Tablo 27. Batı resim sanatında Hz. Âdem'in yaratılması	285
Tablo 28. Batı resim sanatında Hz. Âdem derin uykuda	286

Tablo 29. Batı resim sanatında Hz. Âdem ve yasak meyve.....	289
Tablo 30. Osmanlı resim sanatında Hz. Havva.....	291
Tablo 31. Batı resim sanatında Hz. Havva'nın yaratılışı	292
Tablo 32. Batı resim sanatında Hz. Havva ve yasak meyve	295
Tablo 33. Batı resim sanatında Tanrı'nın emri	297
Tablo 34. Osmanlı resim sanatında yasak meyve buğday başakları	298
Tablo 35. Batı resim sanatında yasak meyve	301
Tablo 36. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması	303
Tablo 37. Batı resim sanatında Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması	305
Tablo 38. Osmanlı resim sanatında yılan	308
Tablo 39. Osmanlı resim sanatında tavus kuşu.....	309
Tablo 40. Osmanlı resim sanatında ejder	311
Tablo 41. Batı resim sanatında yılan.....	312
Tablo 42. Batı resim sanatında yılan vücutlu Lilith.....	313
Tablo 43. Batı resim sanatında farklı formlarda yılan	314
Tablo 44. Osmanlı resim sanatında taht	316
Tablo 45. Osmanlı resim sanatında neşe sarayı	317
Tablo 46. Osmanlı resim sanatında havuz	320

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

AVGM	Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
B	Batı
BL	British Library
BNF	France National Library
CBL	Chester Beatty Library
DC	District of Columbia
Hız.	Hazreti
O	Osmanlı
SAV	Sallallâhu aleyhi ve sellem
SK	Süleymaniye Kütüphanesi
TİEM	Türk İslâm Eserleri Müzesi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
Vd.	Ve diğerleri
VBN	Varşova Biblioteka Narodowa
VÖNB	Viyana Österreichische Nationalbibliothek

GİRİŞ

İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak sorgulama, merak etme, bilmediğini öğrenme, araştırma, yeni bir şeyler ortaya koyma gibi özelliklere sahiptir. Onun bu özellikleri varoluşuyla, yaratılış olayıyla ilgili en önemli meraklarından da birini oluşturmaktadır. İnsanoğlu çok soru sormayı seven bir yaratıktır. Bunların başında “Kendisi ve kâinat nasıl ve neden yaratılmış?” sorusu gelmektedir. Çünkü bilinmezlik ve gizem her zaman cezbedicidir. Kutsal dinlerin kitaplarında da yaratılış konularının yer aldığı kutsal metinler yer almaktadır. Kutsal kitaplarda yer alan metinlerde bu soruların cevapları vardır. Nitekim Kur’ân’da da Allah, oluşun, tek kaynağı olarak bildirilmektedir. Bütün kâinat içinde barındırdığı tüm güzellikleri ve gizemiyle yaratıcısını işaret etmektedir.

Yaratılış konusu ayrı kültürlerde pek çok sanatçıya esin kaynağı olmuş, bu konu farklı biçimsel anlatımlarla duvar resimlerine, tavan bezemelerine, yazma eserlere ve tablolara aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Osmanlı resim sanatında, dini ve tarihi açıdan önem atfedilen, kişi, mekân ve olaylar, işlenen konulara yansımıştır. Kurul’un belirttiğine göre özellikle 16. yüzyıl, Osmanlı resim sanatının doruk noktasıdır. Çünkü söz konusu yüzyılda, Osmanlı resim sanatı, padişahlardan destek görmüştür. Böylece etkileşimde olduğu İslam resim sanatının yeknesaklığından öteye geçmiş, kendine has sade bir anlatım üslûbu geliştirilmiştir (Kurul, 2007:2).

Batı’da ise Rönesans’ın başlarında sanatçılar tarafından dini konulu olayların yaygın bir döngü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Eski Ahit’ten yola çıkılarak yaratılış hikâyeleri, Âdem ve Havva’nın görüntüleri Avrupa’daki sayısız katedralin cephelerinde ve iç duvarlarında görülmekte, kilisenin dışında, Âdem ve Havva’nın yer aldığı pek çok tablo dünyanın dört bir yanındaki müzelerde sergilenmektedir.

Pek çok kişiye ilham olmuş yaratılış teması tez adının da “16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ve Batı Resim Sanatında Yaratılış Tasvirleri” olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sanatta yeterlik tezinin amacı, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ve Batı resim sanatındaki yaratılış temalı eserlerin karşılaştırmalı incelenmesi ve analiz edilmesidir. Farklı inanç, kültür yapısına sahip olan Osmanlı ve Batı resim sanatında aynı konu

nasıl yorumlanmış? Aralarındaki benzer ve farklı unsurlar nelermiş? Sorularına cevap aranmıştır. Konuyla ilgili literatürde ikonografik karşılaştırmalara yeterince yer verilmediği saptanmış, eksik kalan yönlerin çalışılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Detaylı olarak ikonografik incelemelerin ve karşılaştırmaların yapıldığı bu çalışmanın literatüre özgün bir katkı sağlayacağı, konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Sanatta yeterlik tezi, zaman olarak 16. ve 17. yüzyıllarla, kültürel olarak Osmanlı ve Batı resim sanatıyla, inanç olarak ise Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’le sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan yöntem; nitel araştırma yöntemlerinden, kaynak tarama ve uygulamalı yöntemdir. Ayrıca ikonografik ve ikonolojik sanat eleştirisi yönteminden yararlanılmıştır. Üç dinin kutsal kitaplarında yer alan yaratılışla ilgili ayetler incelenmiş, Osmanlı ve Batı resim sanatı ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Kaynak kitaplar, dergiler, kütüphane katalogları, tezler, internet kaynakları taranarak bilgi ve görsellere ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalarda karşılaştırmalı çalışmaya rastlanmamıştır. Yaratılışla ilgili eserlerin tasvir ve ikonografik analizlerinden yola çıkarak minyatürler tasarlamıştır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Doğu ve Batı Kültüründe Yaratılış başlıklı birinci bölümde, Tevrat, İncil ve Kur’ân-ı Kerim’de yer alan yaratılışla ilgili hadiseler yer verilmektedir.

Osmanlı ve Batı Resim Sanatında Yaratılış Tasvirleri Kataloğu adlı ikinci bölümde ise; Evrenin, Hz. Âdem’in ve Hz. Havva’nın yaratılışları, Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette, yasak meyve, Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın cennetten kovulması, yaratılışın tek sahnede gösterilmesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın dünyadaki hayatları ve çocukları alt başlıklarını taşıyan minyatürler, fresk ve tablolar kataloğu yer almaktadır. Eserler hakkında ulaşılan veriler arasında nakkaşı, sanatçısı, bulunduğu yer, konu, yüzyılı, sayfa no, ölçüleri, tanım ve kompozisyon özellikleri hakkında bilgiler sunulmuştur.

Üçüncü bölümün adı, Osmanlı ve Batı Resim Sanatında Yaratılış Tasvirlerinin İkonografik Analizleri’dir. Üçüncü bölümde, tasvirlerde yer verilmiş, Tanrı, Melek, Şeytan, Hz. Âdem, Hz. Havva, Tanrı’nın yasak meyve için verdiği emir, yasak meyve,

Hız. Âdem ile Hız. Havva'nın cennetten kovulmaları, Şeytan'ın işbirlikçileri ve diğer ikonografik unsurlar, toplam on alt başlıkta analiz edilmekte ve karşılaştırılmaktadır.

Yaratılış Konulu Uygulama, tezin dördüncü ve son bölümünün adıdır. Dördüncü bölümde, toplam sekiz uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar sırasıyla Kâinat, Çark-ı Zodyak, Hız. Âdem'e Meleklerin Secdesi, Hız. Âdem ve Hız. Havva'ya Cennet Tahtında ve Meleklerin Hizmeti, Hız. Âdem- Hız. Havva Yasak Meyve, Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın Cennetten Kovulması I-II ve Yaratılış konuludur. Uygulamaların konusu, yapım yılı, kullanılan teknik, ölçü, tanım ve kompozisyon bilgileri yer almaktadır.

I. BÖLÜM

Doğu ve Batı Kültüründe Yaratılış başlıklı birinci bölüm, beş alt başlıktan oluşmaktadır. Alt başlıklar, sırasıyla Kutsal Kitaplarda Kâinat'ın Yaratılışı, Kutsal Kitaplarda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı, Kutsal Kitaplarda Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmesi, Kutsal Kitaplarda Cennet ve Cennet'ten Kovulma, Kutsal Kitaplarda Cennet'ten Sonra Yeryüzündeki Hayat adlarını taşımaktadır. Bu alt başlıklar Tevrat, İncil ve Kur'an'daki metinler açısından incelenmektedir.

1. DOĞU ve BATI KÜLTÜRÜNDE YARATILIŞ

1.1. Kutsal Kitaplarda Kâinat'ın Yaratılışı

Yaratılış, içinde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yaratılmasıyla ilgili hikâyenin anlatıldığı, yaklaşık üç bin yıllık bir kitaptır. Yaratılış, Kitab-ı Mukaddes'in ilk kitabı olarak kabul görmektedir (Schipper, 2012:23). Kitab-ı Mukaddes'teki Yuhanna İncili, yaratılış konusuna gönderme yapmaktadır (Alıcı, 2018:59).

Tanah, Yahudi inancının kutsal kitabıdır. Hz. Âdem hakkındaki bilgiler, bu kitabın üç bölümünden birisi olan Tevrat'ın (Tora), Tekvin kısmında geçmektedir. Tanah, Hristiyanlar tarafından da kutsal kabul edilmekte, adına Eski Ahit denilmektedir (Agitoğlu, 2005:96).

Kur'an'ı Kerim'in anlattığı ilk kıssa Hz. Âdem'in yaratılışıdır (Engin, 2006:5).

Yeryüzü ve gökyüzünün yaratılışının anlatılması açısından kıyaslandığında hem Tevrat hem de Kur'an birbirine benzetilmektedir. Özellikle yaratılış evrelerinin, ikisinde de altışar gün olması dikkat çekicidir (Bucaille, 1987:219). Kitab'ı Mukaddes'e göre Allah, yaratmayı altı günde tamamlamıştır (Yıldırım, 2001:16). Her ne kadar altışar gün, üç kutsal kitapda çağrışım yapıyor olsa da İslam'da, evrenin yaratılışı yorumlanırken diğer iki inançtan farklı olarak, nasıldan çok, neden sorusuna cevap aranmaktadır (Engin, 2006:21).

1.1.1. Tevrat'ta Kâinat'ın Yaratılışı

Birinci gün, “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı”. “Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhunu suların üzerinde dalgalanıyordu”. Allah dedi: “Işık olsun” diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve ışığı

karanlıktan ayırdı. “Tanrı ışığa gündüz, karanlığa gece ismini verdi. Bir akşam ve bir sabah oldu birinci gün oldu” (Tekvin, 1:1-5).

İkinci gün, Allah dedi: “Suların ortasında kubbe olsun” ve öyle de oldu. “Tanrı kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı” ve öyle de oldu. Kubbeye “Gök” adını verdi. Akşam oldu sabah oldu ve ikinci gün oluşmuş oldu (Tekvin, 1:6-8).

Üçüncü gün, Tanrı, “Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün” diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana “Kara”, toplanan sulara “Deniz” adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, “Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın” diye buyurdu ve öyle oldu. Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu (Tekvin, 1:9-13).

Dördüncü gün, Tanrı şöyle buyurdu: “Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstere” ve öyle oldu. Tanrı şöyle buyurdu: “Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstere” ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak, iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök kubbeyle yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu (Tekvin, 1:14-19).

Beşinci gün, Tanrı, “Sular canlı mahlûkların sürûleriyle kaynaşsın ve yerin üstünde, gökler kubbesinin yüzünde kuşlar uçsunlar” diye buyurdu. “Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı” bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, “Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın” diyerek onları kutsadı. Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu (Tekvin, 1:20-23).

Altıncı gün, Tanrı, “Yeryüzü çeşit çeşit canlı yaratık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen türetsın” diye buyurdu. Ve öyle oldu. “Tanrı çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen yarattı”. Bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, “Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım” dedi. “Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun” (Tekvin, 1:24-26).

Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan, Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsadı ve “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun”. “İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size

veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak”. “Yabanıl hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere - soluk alıp veren bütün hayvanlara - yiyecek olarak yeşil otları veriyorum” ve öyle oldu. Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu (Tekvin, 1:27-30).

Yedinci gün/Sabbat, Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak ayırdı. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi (Tekvin, 2:1-3).

1.1.2. İncil’de Kâinat’ın Yaratılışı

Hristiyanlar, Yahudi inancına ait Tevrat’ı olduğu gibi kabul etmektedirler. Bu nedenle, Tevrat’ın yaratılışı anlatan Tekvin kısmını da değiştirme gereği duymaksızın, Kitab-ı Mukaddes’in ilk kitabı olarak benimsemişlerdir. Dolayısıyla ilk kitaptan sonra, yeni bir yaratılış yorumuna gerek görmemişlerdir (Ejderoğlu, 2020:14).

Kitab-ı Mukaddes’in ikinci kitabındaki İnciller’den Yuhanna’da “Her şey O’nun (Tanrı) ile oldu. Ve olmuş olanlardan hiçbir şey O’nsuz (Tanrısız) olmadı” (Yuhanna İncili, Bab, 1-3) yaratılış konusuna atıf yapılmaktadır.

1.2.3. Kur’ân’da Kâinat’ın Yaratılışı

Kur’ân’da, Allah tarafından göklerin ve yerin yaratılışı anlatılırken (Ejderoğlu, 2020:14), “halq” eylemliği (fiilin mastar eki alması) onlarca defa kullanılmaktadır (Öztürk, 2016:3). Kur’ân’da önce yeryüzü, gökyüzü, fauna ve floranın sonrasında ise insan yaratılmaktadır. Altunbaş tarafından, söz konusu öncelik, sonralık ilişkisinin, insanın, varlıklar üzerinde hâkimiyet kurabilmesi için, bir tür hazırlık amacı taşıdığı iddia edilmektedir (Altunbaş, 2006:62).

“Allah gökleri ve yeri hakikatle yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehdir. İnsanı bir damla sudan yarattı; bir de bakmışsın Rabbine açık bir düşman kesilmiş! Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı şeyler ve nice faydalar var; hem bir kısmından yersiniz. Onlarda, akşamleyin getirirken ve sabahleyin salıverirken, size bir güzellik vardır. Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlülere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşır. Rabbiniz muhakkak çok şefkatli, çok merhametlidir” (Nahl, 3-7).

“Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikiye, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir” (Fâtır, 5).

“Onlar görmediler mi ki, Allah yaratmaya nasıl başlıyor, sonra onu iade ediyor? Şüphesiz, bu Allah’a göre kolaydır. De ki: ‘Yeryüzünde gezip dolaşın da, böylelikle yaratmaya nasıl başladığına bir bakın.’ Sonra Allah ahiret yaratmasını (veya son yaratmayı) da inşa edip yaratacaktır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir” (Ankebût, 19, 20).

“O, biri diğeriyle tam bir uyum içerisinde yedi gök yaratmış olandır. Rahman (olan Allah)’ın yaratmasında hiç bir çelişki ve uygunsuzluk göremezsin. İşte gözünü çevirip gezdir. Herhangi bir çatlaklık görüyor musun? Sonra gözünü iki kere daha çevirip gezdir. O göz, umudunu kesmiş bir halde bitkin olarak sana dönecektir” (Mülk, 3, 4).

Kur’ân’da, dünya ve dağların yaratılmasının iki, diğer şeylerin yaratılmasının ise dört gün sürdüğü bildirilmektedir (Bilge, 2013:145).

De ki: “Arzı iki devirde yaratanı inkâr edip O’na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz? O yaratıcı ve âlemlerin rabbi olan Allah’tır.” Arz üzerinde sarsılmaz dağlar oturttu, orayı bereketli hale getirdi; gerekli besinlerini orada -bunlara ihtiyacı olan varlıklar için eşit derecede olmak üzere- uygun ölçülerle yarattı. (Bütün bunlar) dört devirde oldu. Dahası O, duman halinde olan semaya iradesini yöneltti; ardından ona ve arza, “İsteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!” buyurdu. “İsteyerek geldik” dediler. Böylece onları iki evrede yedi gök olarak yarattı, her göğe işlevini ilham etti. Biz, yakın semayı kandillerle donattık ve onu koruduk. İşte bu, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen Allah’ın takdiridir (Fussilet, 9-12).

“Kuşkusuz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde (evrede) yaratan, sonra da arşa kurulan Allah’tır. O, gündüzü, kendisini hızlı bir şekilde izleyen gece ile örter. Güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak (yaratan) da O’dur. Şunu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayınız ki, yaratmak da buyurmak da O’na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!” (A’râf, 54). “O’nun arşı su üzerinde iken amel bakımından hanginizin daha iyi olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur” (Hûd, 7).

“Üstünüze yedi sağlam gök kurduk. Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık. Taneler, bitkiler, sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık” (Nebe, 12-16).

“Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet, elbette kâdirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır. Bir şey yaratmak istediği zaman O’nun yaptığı “ol” demekten ibarettir” (Yâsin, 81, 82).

Kur’ân’da, canlıların yaratılmasında suyun önemi açıkça ifade edilmektedir (Bilge, 2013:143).

“Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür; kimi iki, kimi de dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü O, her şeye hakkıyla gücü yetendir” (Nûr, 45).

Su her nebati hayatın zorunlu unsurudur. “Sizin için yeryüzünü döşeyen, yollar açan, gökten su indiren O’dur. Biz bu su ile türlü türlü, çift çift bitkiler yetiştiririz” (Tâhâ, 53).

Kur’ân’da, canlıların eşli, erkek ve diş cinsiyetlerinde yaratıldığı vurgulanmaktadır (Bilge, 2013:145).

“Göğü kendi ellerimizle kuran Biziz ve (onu) genişleten de Biziz! Yeri de Biz döşedik. Biz, ne de güzel döşeyiciyiz! Biz, düşünüp ibret almanız için, her şeyden iki eş yarattık” (Zâriyât, 47-49). “O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. O, sizin için, kendi türünüzden (erkek ve kadın olmak üzere) eşler, hayvan (türlerinden de) eşler yaratmıştır. O, bu şekilde çoğalmanızı sağlamıştır. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, çok işiten, çok iyi görendir” (Şûrâ, 11).

“Göklerin ve yerin yaratılması elbette ki insanların yaratılmasından daha büyük bir olaydır ama insanların çoğu bunu bilmez” (Mü’min, 57).

“Yedi göğü ve yerden de onların benzerlerini yaratan Allah’tır. Allah’ın gücünün her şeye yettiğini ve yine Allah’ın ilminin her şeyi kuşattığını bilersiniz diye O’nun buyruğu gelip, bunlar arasında (bütün evrende) sürekli gerçekleşir” (Talâk, 12).

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O’nu tesbih eder, O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır” (İsrâ, 44).

“İşte O, her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah’tır. O’ndan başka tanrı yoktur. O halde nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz”. “İşte Rabbiniz Allah O’dur. O’ndan başka Tanrı yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O’na kulluk edin, O her şeye vekildir” (En’âm, 102).

1.2. Kutsal Kitaplarda Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın Yaratılışı

Tez kapsamındaki üç dinde de Hz. Âdem topraktan yaratılmıştır ve diğer varlıklardan üstün konumlandırılmaktadır. Üç dine göre de, Hz. Âdem ve Hz. Havva, Allah tarafından onlara yasaklanmış cennetteki bir ağaçtan yedikleri için suçlu kılınmışlardır. Öte yandan Kur’ân’da Hz. Havva ismine yer verilmemiştir. Yahudilik ve Hristiyanlık’ta ise Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı kabul edilmektedir. Onların işledikleri suçun, kendilerinden sonrakilere tesiri noktasında da farklılık vardır. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın suçu, kendilerinden

sonrakilere, Yahudilik'te geçmez. Hristiyanlıkta geçmekle birlikte, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın dolayısıyla insanlığın suçunun affına kefarete olarak addedilmektedir. İslam'da ise Hz. Âdem ve Hz. Havva tövbe ederek söz konusu suçtan affedilmektedir (Özcan, 2013:88-97). İnsanın yaratılışındaki detaylar açısından Tevratla kıyaslandığında, Kur'an daha detaylıdır (Yıldırım, 2001:16).

Kur'an'da, Allah Hz. Âdem'i yaratıp ve meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emreder. Sadece İblis, bu emre uymaz (Yaman, 2008:143).

1.2.1. Tevrat'ta Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı

Tevrat'ta insanın Tanrı suretinde erkek ve dişi olarak yaratıldığı, Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı, kadının ise Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı bildirilmektedir (Erdeğer, 2012:19).

“Tanrı Yahova yerin toprağından insanı yaptı ve burnuna hayat nefesini üfledi ve insan yaşayan canlı oldu” (Tekvin, 2:7).

Ve Rab Allah dedi: “Adamın yalnız olması iyi değildir, kendisine uygun bir yardımcı yapacağım.” Ve Rab Allah her kır hayvanını ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi. Ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlûkatın adı o oldu. Ve adam bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve her kır hayvanına ad koydu, fakat adam için kendisine uygun yardımcı bulunmadı. Ve Rab Allah adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. Ve Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi. Âdem; “İşte bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir” dedi, “Ona Kadın (Havvah İbranice'de ‘hayatı olan’) denilecek çünkü o adamdan alındı”, bu nedenle adam anasını babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak (Tekvin, 2:18-24).

Havva kelimesinin kökeniyle ilgili, Tevrat ve İbranice açısından yorum farkları bulunmaktadır (Aktaş, 2013:5).

1.2.2. İncil'de Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı

Hristiyanlar, insan türeyişinin Âdem'den başladığını kabul etmektedir. Kutsal kitaplarında da yaratılışla ilgili yeni bölümler yerine, Tevrat temel alınmaktadır (Erdeğer, 2012:21).

Kitâb-ı Mukaddes'in ikinci bölümü Yeni Ahit'teki, Pavlus'un Korintliler'e Birinci Mektup'unda kadınların erkekleri doğurduğu, bununla birlikte kadının erkekten türetildiği ifade edilmektedir.

Hem Yahudiler hem de Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen Yaratılış kitabının, ikinci bölümünde Âdem ile Havva başlığı bulunmaktadır. Bu başlıktaki cümlelere göre, Rab, Âdem'i yarattıktan sonra, Âdem'den kaburga kemiği alıp, kadını yaratmış ve Âdem'e getirmiştir.

Suçla, günahla özdeşleştirilen Havva, Hristiyanlara göre ilk kadındır ve Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır (Özcan, 2013:37).

1.2.3. Kur'ân'da Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Yaratılışı

Hz. Âdem, insanlığın babası olarak kabul görmektedir. Kimileri bu ismin Hz. Âdem'e verilmesini, topraktan yaratılmasına, kimileri esmer olmasına, kimileri de kırmızı topraktan yaratılmasına dayandırmaktadır. Âdem, etimolojik olarak Sümerce'de ve Âsur-Bâbil'cedeki adamu kelimesiyle ilişkilendirilmektedir (Aktaş, 2013:2, 3).

Kur'ân'da Âdem ismi yirmi beş ayette, yaratılışı ise elli beş ayette yer almaktadır (Agitoğlu, 2014:272). Yaratılış aşamalarından bahseden Kur'ân ayetlerinde, insanın yaratılış safhalarını dört ana başlık altında toplamak mümkündür. Bu safhalar; çamurdan yaratılma safhası, nutfe safhası, tahlik safhası ve büyüme veya ikinci yaratılış aşamalarıdır. Nutfe aşamasının da dört ana aşaması bulunmaktadır; fışkırıp çıkan bir su (Mâu'd-Dâfik), öz su (es-Sülâle), karışım hâlindeki az bir su (en-Nutfetu'l-Emşac), ekinlik- anne karnı (el-Hars). Karışım hâlindeki az suyun oluşum aşaması sonucunda, yaratılma, var oluş ve cinsiyet işlemleri tamamlanmış olur. Bu dört aşama ise ilk kırk günde meydana gelmektedir (Tabbara, 2015:96).

Allah insanın yaratılış aşamalarını birçok ayette anlatmıştır. Bu ayetlerden biri olan Mü'minun suresinde Allah şöyle buyurmaktadır:

“Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu “alaka” hâline getirdik. Alakayı da “mudğa” yaptık. Bu “mudğa”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka

bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!”(Mü'minun, 12-14).

Allah tarafından Hz. Âdem, dolayısıyla insan, yaratılış amacından sapmadığı sürece, diğer yaratılanlardan üstün tutulmaktadır. Bu yaklaşım, diğer iki dinle kıyaslandığında İslam'a özgü bir yaklaşımdır (Özcan, 2013:95, 96).

“Muhakkak ki sizi yarattık, sonra tasvir ettik, sonra da meleklerle ‘Âdem’e secde edin’ dedik” (A'râf, 11).

“Hani Biz meleklerle; ‘Âdem’e secde edin’ demiştik de İblis hariç secde etmişlerdi. İblis kibirlenmiş ve nankörlerden olmuştu” (Bakara, 34).

Hz. Âdem'in eşi Hz. Havva, diğer iki dinde kadın cinsiyetli ilk insan olarak kabul görmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'de, Havva ismi olmadığından, Hz. Havva'nın yaratılışına da yer verilmemektedir (Kahraman, 2013:196).

“Hani Biz meleklerle ‘Âdem’e secde edin’ demiştik de İblis hariç secde etmişlerdi. İblis; ‘Çamurdan yarattığın birine secde eder miyim hiç?’ demişti” (İsrâ, 61).

“Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının” (Nisâ, 1).

Kur'an'da Hz. Havva'ya “Hz. Âdem'in eşi” biçiminde değinilmektedir (Yolcu, 2013:189).

“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyeceksiniz. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz” (A'râf, 19).

1.3. Kutsal Kitaplarda Meleklerin Hz. Âdem'e Secde Etmesi

Melekler tarafından Hz. Âdem'e secde, Kur'an'da yedi surede görülmektedir (Keskin, 2002:107). Meleklerin Hz. Âdem'e secde etmeleri, Hz. Âdem'in kendisinden veya niteliklerinden ziyade, Allah'a kayıtsız, şartsız, sadık kullar olmalarıyla ilgilidir (Güneş, 2015:70). Olağan koşullarda Allah'tan başkasına secde edilmez. Meleklerin Hz. Âdem'e secde etmeleri, Hz. Âdem'i selamlama, O'na saygı gösterme anlamlarındadır. Böylece melekler, Allah'ın emrini yerine getirmek suretiyle Allah'a ibadet etmektedir (Keskin, 2002:123).

“Hani Rabbin meleklerle şöyle demişti: ‘Muhakkak ben çamurdan bir insan yaratacağım.’ Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun için secdeye kapanın! Derken bütün melekler

toplucu secde ettiler. Yalnız İblis hariç; o, kibir duygusuna kapılıp kâfirlerden oldu. Allah, “Ey İblis” dedi, “Kendi ellerimle yarattığım şu varlığın önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü taslıyorsun yoksa ululardan mısın?”. İblis, “Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın” diye cevap verdi. Allah, “O halde çık oradan!” dedi; “Artık kovuldun! Kıyamet gününe kadar rahmetimden uzak kalacaksın!” (Sâd, 71-78).

“Ey Peygamber! Rabbinin meleklerle şöyle dediğini hatırla: “Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşmuş çamurdan bir insan yaratacağım.” Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.” Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler. Yalnız İblis hariç. O secde edenlerle beraber olmaktan çekinmişti. Allah buyurdu ki: “Ey İblis! Ne oluyor sana da, secde edenlerle beraber olmuyorsun?” İblis şöyle dedi: “Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemezdim.” Allah şöyle buyurdu: “Öyle ise oradan çık! Sen, artık kovulmuş birisin. “Kıyamet gününe kadar lanet senin üzerindedir.” İblis:“Rabbim! Öyle ise insanların kabirlerinden kaldırılacakları güne (kıyamete) kadar bana mühlet ver” dedi. Allah buyurdu ki: “Sen mühlet verilenlerdensin. Allah katında bilinen vaktin gününe kadar...” İblis şöyle dedi: “Rabbim! Beni saptırdığın için, mutlaka ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım! Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır” (Hicr, 28-40).

“(Yine unutma ki) Bir vakit meleklerle: “Âdem’e secde edin” demiştik. İblis’ ten başka hepsi secde ettiler. O ise: “Ben bir çamurdan yarattığın kimseye mi secde ederim?” demişti. (Yine İblis) dedi ki: “Şu benden üstün kıldığını gördün mü? Yemin ederim ki, eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, pek azı hariç, onun zürriyetini kendi buyruğum altına alacağım (İsrâ, 61, 62).

1.4. Kutsal Kitaplarda Cennet ve Cennet’ten Kovulma

Tevrat’ta yılan, Şeytan’a gönderme yapılarak işlenmiş, kadını yani Hz. Havva’yı dolayısıyla da Hz. Havva’nın eşini kandırmaktadır. Tevrat’a göre, Hz. Havva’nın kandırılması, görece masum kabul edilen eşiyile birlikte yasak ağaçtan beslenmelerine neden olmaktadır. Böylece Hz. Havva, Şeytan’ın suç ortağına dönüşmektedir. Bu durumun nihai sonucunda, Hz. Havva eşiyile birlikte cennetten kovulmaktadır. Kur’ân’da ise Hz. Âdem ve Hz. Havva, yasak ağaçtan beslenmelerinden dolayı, eşit oranda suçludur (Erdeğer, 2012:75).

1.4.1. Tevrat'ta Cennet ve Cennet'ten Kovulma

“Rab Tanrı doğuda, Aden’de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem’i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı. Aden’den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pîşon’dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon’dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle’dir, Asur’un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat’tır” (Tekvin, 2:8-14).

“Tanrı’nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, “Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu. Kadın, “Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz” diye yanıtladı, “Ama Tanrı, ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz’ dedi.” Yılan, “Kesinlikle ölmezsiniz” dedi, “Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.” Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi. Kocası da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Tanrı’nın sesini duydular. O’ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Tanrı Âdem’e, “Neredesin?” diye seslendi. Âdem, “Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim” dedi. Tanrı, “Çıplak olduğumu sana kim söyledi?” diye sordu, “Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?” Âdem, “Yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim” diye yanıtladı. Tanrı kadına, “Nedir bu yaptığın?” diye sordu. Kadın, “Yılan beni aldattı, o yüzden yedim” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Tanrı yılanı, “Bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın” dedi, “Karnın üzerinde sürünecek ve yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, Sen onun topuğuna saldıracaksın.” Tanrı kadına, “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim” dedi, “Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, Seni o yönetecek.” Tanrı Âdem’e, “Karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetlendi” dedi, “Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Yaratılmış olduğun toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.” Tanrı Âdem’le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. Sonra şöyle dedi: “Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu. Şimdi yaşam ağacına

uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.” Tanrı, yaratmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem’i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu; yaşam ağacının yolunu denetlemek için Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi (Tekvin, 3:1-24).

1.4.2. İncil’de Cennet ve Cennet’ten Kovulma

Kitâb-ı Mukaddes’in Eski Ahit’teki, yasa kitaplarından kabul edilen Yaratılış’ta, cennet, Aden bahçesi olarak nitelendirilmektedir. Yaratılış için, yirmi üçüncü ve yirmi dördüncü maddelerinde cennetten veya Aden bahçesinden kovulma, açıkça anlatılmaktadır.

Kitâb-ı Mukaddes Yeni Ahit’de ise Âdem ve Havva’nın soyu, İsa tarafından günahlarından arındırılmaktadır (Topcan, 2010:42, 43). Yeni Ahit’te, insanlara atfedilen günah kavramı iki biçimde kategorize edilmektedir. Birincisi Âdem ve Havva’nın suçundan kaynaklanan, ikincisi ise bireylerin iradelerinin sonuçlarında doğan günahdır (Özcan, 2013:39, 40).

1.4.3. Kur’ân’da Cennet ve Cennet’ten Kovulma

İslamiyet’te, cennet ikili sınıflandırmaya tabidir. Birincisinde Hz. Âdem ile eşi’nin kovulduğu, ikincisinde inananların dünya sonrası, ödüllendirildiği bir yer anlamındadır (Yaman, 2008:142).

Hz. Âdem, Hz. Havva ve cennetle ilgili hadiseler, A’râf, Bakara ve Tâhâ surelerinde anlatılmaktadır.

“Rabbimiz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti” dedi. Ve onlara: “Elbette ben size öğüt verenlerdenim” diye de yemin etti. Böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı (önceki mevkilerinden indirdi). Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar. Rableri onlara seslendi: “Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi?” Dediler ki: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!”(Allah) buyurdu: “Birbirinize düşman olarak inin, sizin yeryüzünde bir süreye kadar kalıp geçinmeniz gerekmektedir.” “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve yine oradan (dirilip) çıkarılacaksınız!” dedi. Ey Âdemoğulları, size çirkin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Hayırlı olan, takva elbisesidir. İşte bunlar, Allah’ın ayetlerindendir, belki düşünüp

öğüt alırlar. Ey Âdemoğulları. Şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belaya düşürmesin! Çünkü o ve Kâbilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz, şeytanları, inanmayanların dostu yaptık (A'râf, 20-27).

“...sen ve eşin beraberce Cennet’e yerleşin, orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde Cennet nimetlerinden yiyin, sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kötülük eden zalimlerden olursunuz.” “Derken şeytan onların ayağını oradan kaydırды, içinde bulundukları nimet yurdundan çıkardı. (Biz dedik ki): ‘Birbirinize düşman olarak inin. Sizin yeryüzünde kalıp bir süre yaşammanız lazımdır’ (Bakara, 35, 36)

“Derken şeytan onun aklını karıştırıp “Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?” Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. (Bu suretle) Âdem Rabbine asi olup yolunu şaşırdı. Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti” (Tâhâ, 120-122).

1.5. Kutsal Kitaplarda Cennet’ten Sonra Yeryüzündeki Hayat

Üç dinin kitabında da Hz. Âdem’in, cennetten sonra, yeryüzündeki hayatı hakkında detaylar çok azdır. Üç kitapta da Hz. Âdem’in oğulları Kâbil, Hâbil’e, sadece Tevrat’ta oğlu Şit’e değinilmektedir (Ergün, 2006:63).

1.5.1. Tevrat’ta Cennet’ten Sonra Yeryüzündeki Hayat

Kitab-ı Mukaddes’in ilk kısmı Eski Ahit’in Yaratılış adlı, yasa kitabında (Tora/Tevrat) “Allah adamı yarattığı günde, onu Allah benzeyişinde yaptı. Onları erkek ve dişi yarattı ve onları mübarek kıldı ve yaratıldıkları günde onların adını Âdem koydu. Ve Âdem yüz otuz yaşında, kendi benzeyişinde, suretine göre bir oğulun babası oldu ve onun adını Şit koydu. Ve Şit’in babası olduktan sonra, Âdem’in günleri sekiz yüz yıl oldu ve oğullar ve kızlar babası oldu. Ve Âdem’in yaşadığı bütün günler dokuz yüz otuz yıl oldu ve öldü” ifadeleriyle Tevrat’ta, cennetten sonra yeryüzündeki hayat hakkında bilgiler anlatılmaktadır.

1.5.2. İncil’de Cennet’ten Sonra Yeryüzündeki Hayat

İncil’de cennetten sonra yeryüzündeki hayat hakkındaki veriler, Tevrat’taki, yasa kitapları arasında sayılan “Yaratılış” ile örtüşmektedir.

1.5.3. Kur’ân’da Cennet’ten Sonra Yeryüzündeki Hayat

Kur’ân’da Hz. Âdem’in dünya hayatı ile ilgili ele alınan konulardan birisi, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten çıkarıldıktan sonra yeryüzüne yerleşmelerinden bahsedilmektedir.

“(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz. Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu. “Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız” dedi. Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi)” (A’râf, 23-26).

Çalışmanın birinci bölümü burada sona ermektedir. Bu bölümden elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar, tezin sonuç bölümünde sunulmaktadır.

II. BÖLÜM

2. 16. ve 17. YÜZYILLARDA OSMANLI ve BATI RESİM SANATINDA YARATILIŞ TASVİRLERİ KATALOĞU

Osmanlı ve Batı Resim Sanatında Yaratılış Tasvirleri Kataloğu başlıklı ikinci bölüm, sekiz alt başlıktan oluşmaktadır. Osmanlı resim sanatında yaratılış tasvirlerinde sıralamada eserlerin bulunduğu yazma nüshalar gözönüne alınmaktadır.

II. bölümdeki alt başlıklar, sırasıyla Evrenin Yaratılışı (O13+B8=21), Hz. Âdem'in Yaratılışı (O19+B7=26), Hz. Havva'nın Yaratılışı (O0+B7=7), Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler (O8+B3=11), Yasak Meyve Konulu Resimler (O2+B37=39), Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennetten Kovulması Konulu Resimler (O15+B11=36), Yaratılışın Tek Sahnede Gösterildiği Resimler (O0+B6=6), Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler (O12+B13=25) adlarını taşımaktadır. Bu alt başlıklar Osmanlı ve Batı Resim Sanatı açısından incelenmektedir, incelenen resim sayıları parantez içinde verilmektedir (O: Osmanlı Resim Sanatı, B: Batı Resim Sanatı). Osmanlı resim sanatında 69, Batı resim sanatında ise 92 olmak üzere toplam 161 resim analiz edilmektedir. Ek olarak bazı alt başlıkların altında, Osmanlı ve Batı resim sanatlarına özgü resimler detaylandırılmaktadır.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet, Hz. Âdem'in ilk insan olduğu paydasında buluşmaktadırlar. Ancak Yahudilik, Hristiyanlık Hz. Âdem'in, Allah'ın bir sureti olduğuna inanırken, İslamiyet'te ise böyle bir benzetme söz konusu değildir. Kur'ân, Hz. Âdem'le ilgili anlatılarında, O'nu yaratılan diğer varlıklardan üstün kılmaktadır. Oysa diğer dinlere ait Eski Ahit'te, Hz. Âdem'le ilgili anlatılar, bir tür tanışma olarak addedilmektedir (Ergün, 2006:21).

Kutsal kitapların anlatıları, sanatı ve sanatçıları etkilemiştir. Söz konusu etki, 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ve Batı resim sanatlarında görülmektedir.

Osmanlı resim sanatından günümüze edebi, dini, siyasi, tıp, botanik, bilim, tarih, mimari vb. pek çok alanı kapsayan çok sayıda minyatürlü nüshalar ulaşmıştır. Tez kapsamında incelenen dini konulu eserler içerisinde; Kısasü'l-Enbiyâ Nüshaları, Enbiyânâme Nüshaları, Silsilenâme Nüshaları, Hadîkatü's-Süedâ Nüshaları, Zübdetü't-Tevârih Nüshaları, Tomar-ı Humâyûn, Falnâme Nüshaları, Siyer-i Nebî

Nüshaları, Acaibü'l Mahlûkat Nüshaları ve Mecalis-ül Uşşak Nüshaları yer almaktadır. Nüshalarda dünyanın yaratılışı, ilk insan Hz. Âdem'in yaratılışı, Hz. Âdem'e meleklerin secde etmesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetteki yaşamları, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak olan ağaçtan yemeleri, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın dünyada çocukları ile yaşamları konu edilmektedir.

Diğer dönemlere kıyasla 16. yüzyıl sonu, 17. yüzyıl başında, Osmanlı tarihini yansıtan Şehname-i Selim Han, Hünernâme, Zübdetü't-Tevârih'in yanı sıra, dini konuları da anlatan el yazmaları sıkça görülmektedir. İslami takvime göre bin yılında kıyametin kopacağı yönündeki inanışlar, Osmanlı İmparatorluğu ile Devlet-i Safeviyye arasındaki kültürel boyutlu iletişim, dönemdeki el yazmalarındaki sıklığın nedenleri arasında sayılmaktadır (Tanındı, 1984:13; Yaman, 2002:21; Mahir, 2005:102; Bağcı, vd., 2006:196).

Osmanlı sanatında minyatür, Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) hüküm süresince gelişme göstermiş olsa da en parlak çağ, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), Sultan II. Selim (1566-1574) ve Sultan III. Murat (1574-1595)'ın padişahlık dönemlerinde yaşanmıştır (Dalkıran, 2012:112-114).

Osmanlı tasvir sanatında peygamberler tarihiyle ilgili minyatürlerin görüldüğü ilk eser, 1583 yılında Seyyid Lokman tarafından yazılan ve genel bir İslam tarihi olan Zübdetü't-Tevârih'dir. "Tarihin özü" anlamındaki bu eser, iki ana bölümden oluşmaktadır (Mahir, 2005:100). Birinci bölümde cennet, cehennem, gök ve dünya tasvirlerinden sonra, Âdem ile Havva'dan başlayarak birçok peygamber öyküsü, Hz. Muhammed'in hayatı, İslam tarihinin temel noktaları ve Gazneli, Selçuklu, Timurlu dönemleriyle ilgili olaylar bulunmaktadır. İkinci bölümde ise; Osman Gazi'den başlayarak III. Murat dönemine kadar hüküm sürmüş olan on iki Osmanlı padişahını kapsamaktadır. Zübdet-üt Tevârih'in bir başka özelliği de adı geçen bütün peygamberlerin, tarihteki ünlü kişilerin şeceresinin belirtilmesi ve sonuç olarak da hepsinin Osmanlı padişahlarına bağlanmasıdır. Bu nedenle yazma bir "nesebnâme" veya "silsilenâme" niteliği de taşımaktadır (Renda, 1977:58, 59).

Osmanlı minyatürlü yazmaları arasında ender rastlanan büyük boyutlu örneklerden biri olan Zübdet-üt Tevârih'in içindeki minyatür tüm sayfayı

bezemektedir. Metnin başındaki gök ve dünya tasvirlerinin arasına yerleştirilmiş olan burçlardan sonra peygamber öyküleri bulunmaktadır. Yaklaşık 49 peygamberle ilgili olayı anlatan 23 minyatür, Osmanlı dini minyatürlerinin bilinen en erken örnekleridir (Renda, 1977:59). Zübdet-üt Tevârih'in üç nüshasından evrenin katmanlarını gösteren üç minyatürü TSM H. 1321, TİEM 1973 ve CBL 414 arşiv kayıtlarında yer almaktadır (And, 2007:79), (Bkz. Görsel 1, 2, 3).

Görsel 4 ve 5'deki minyatürler Tomar-ı Humâyûn'den alınmıştır. Eser, Kanuni döneminde başlatılan, Osmanlı silsile geleneğinin önemli projelerinden olup, Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi 3599 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Hz. Âdem'den başlayan kutsal dizinin ardından diğer silsilelerde yer almayan hanedanlarla birlikte Osmanlı silsilesini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Tomar şeklinde olup, Zübdet-üt Tevârih'den kopya edilmiştir. 31 metre boyunda 79 cm enindeki bu Tomar'ın İslam tarihine ait ilk kısmında metin, enine boyuna şekilli şeritler halindedir. Giriş metninden sonra gelen ikinci bölümde "sûretu seb'u semevât" (yedi gök temsili) ve sûretu'l-arz (yeryüzü temsili) başlıklı iki konu bulunmaktadır. Astroloji ve gök bilimiyle ilgili bu bölüm Tomar'ı diğer silsilelerden kurgusal olarak farklı kılan en belirgin özelliştir (Ayğın, 2017:141, 142, 144; Renda, 1969:50), (Bkz. Görsel 4, 5).

Tez kapsamında incelen diğer bir eser ise Fâlnâme'dir. Osmanlı Sultanı I. Ahmed'in (1590-1617) veziri ve aynı zamanda sanatkâr olan Kalender Paşa tarafından hazırlanmıştır (And, 2002:296). Falın nasıl bakılacağını, nasıl yorumlanacağını anlatan ya da özel fal formülleri içeren kitaplar olarak tanımlanan Fâlnâme'ler genellikle şiir tarzında olmakla birlikte, düz yazı türünde olanları da vardır. Fal metni ile metin olarak tasvirlenmiş olan konular arasında peygamberler, Hz. Muhammed ve Şii imamların mucizeleri, kıyamet, cennet, cehennem gibi ahiret hayatına ilişkin olaylar, kişiler ve yaratıklar, burç ve gezegen sembolleri, edebi nitelikli öyküler ve kahramanlar, yer almaktadır (Akar, 2002:17, 18). İçinde 35 dinsel konulu minyatür bulunan eser, adından da anlaşılacağı gibi geleceği merak etme arzusu ile hazırlanmış ve aynı zamanda Kehânet kitabı olarak da bilinmektedir (And, 2002:296).

Osmanlı nakkaşlarının yanı sıra bazı Safevi nakkaşlarının da eserlerinden derlenerek düzenlenen Fâlnâme'de Tevrat ve Kur'an'da anlatılan peygamber öyküleri, cennet, cehennem tasavvurları, kıyamet alametleri, gökcisimleri, 12 imam ve ulu

kişilerle ilgili sahneler bulunmaktadır (Mahir, 2005:103). Hz. Muhammed’e atfedilen rivayete göre dünyanın yaratılışı ile yok oluşu arası 7000 yıldır. Hz. Muhammed (SAV) son bininci yılda (6000. yılda) gönderilmiştir. Hz. Peygambere atfedilen bu sözden dolayı 1000. yılda kıyametin kopacağı şeklinde bir inanç yayılmıştır. Bu inanç nedeniyle İslâm dünyası korku içine girmiştir. Osmanlı padişahlarından III. Murad, Hicri 1000 yılı, (1592 yılı) yaklaşırken Kıyâmet kaygısıyla önlemler aldırılmıştır. Bu dönemde meydana gelen iki büyük yangın, veba salgını ve yeniçeri ayaklanması, Kıyâmet beklentisini iyice artırmıştır. Bu kaygı ile hicri 1000 (1592) yılında padişah tüm eyaletlerde geçen olayların kayda geçirilmesini emretmiştir (Yaman, 2002:218-21).

Şah Tahmasb Falnâmesi’nden türeyen en erken tarihli Falnâme, 1575-85 yılları ya da 1600 yılına tarihlendirilen ve bugün Dresden Sächsische Landesbibliothek’te E 445 numara ile kayıtlı bulunan ve Dresden Falnâmesi’dir. Diğer iki nüsha ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde H. 1702 ve H.1703 numaralı Falnâme’lerdir. Bu eserler 1. Ahmed (1603-17) dönemine tarihlendirilmektedir. Dresden Falnâmesi ve H.1702 numaralı Falnâme’nin metni Farsça, H. 1703 numaralı diğer örneğin metni ise Osmanlı Türkçesidir (Akar, 2002:20), (Bkz. Görsel 6, 7, 67, 118, 119).

Görsel 9, 10 ve 11’deki minyatürler Acâibü’l- Mahlûkat’tan alınmıştır. Eserin 15. yüzyılın sonlarında hazırlandığı tahmin edilmektedir. Yazmanın ilk kısmında gök ile ilgili konulara yer verilmiş; ay, güneş ve yıldızlar gibi, gök cisimleri tasvir edilmiş, bunlara takvim bahsi eklenip daha sonra da melekler üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda ise dünya ile ilgili doğa, hayvanlar bitkiler ve coğrafya konuları bulunmaktadır (Pakyüz, 2015:51), (Bkz. Görsel 9, 10, 11).

Hz. Âdem’in yaratılması ve meleklerin secdesi tasvirinin yer aldığı eserlerden biri de Mecalis-ül Uşşak “Âşıkların Meclisleri’ dir. Eser; 16. yüzyılın ortalarında Şiraz atölyelerinde, Herat’ta Timurî Sultanı Hüseyin Mirza’nın sarayında kaleme alınmıştır. Eserde yetmiş altı hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyeler ünlü kişiler hakkında öyküler içermektedir. Eserin ana teması dünyevi aşkın vecdinden hareketle ilahi aşka uzanan bir köprü inşa etmeye duyulan ihtiyaçtır. 16. yüzyıl ortalarından itibaren Şiraz’da hazırlanmaya başlanmış Mecalis-ül Uşşak resimli nüshaları değişik koleksiyonlarda yer almaktadır (Uluç, 2006:183), (Bkz. Görsel 22, 23, 24, 25, 26).

Hız. Âdem'in yaratılışı tasviri diğery bir eser Nizamî'nin Hamsesi'nin 1585 civarına tarihlenen nüshasının Mahzen-ül esrar bölümünde yer almaktadır. Nizamî'nin dünyanın ve Hız. Âdem'in yaratılışına geniş yer verdiği kompozisyonu ilk olarak Mecalis-ül Uşşak nüshalarını resmetmek için tasarlanmış olup 1550'li yıllarda üretilenler haricindeki tüm nüshalarda bulunmaktadır (Uluç, 2006:198), (Bkz. Görsel 27).

16. yüzyıla tarihlenen Kısâs-ı Enbiyâ yazmalarında Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmalarını tasvir eden pek çok nüsha yer almaktadır. Arapça kıssa ve nebî kelimelerinin çoğul şekillerinden oluşan Kısâs-ı Enbiyâ (kasasü'l-enbiyâ) "peygamberlerin kıssaları, tarihleri" anlamına gelmektedir (Şahin, 2002:495). Kısâs-ı Enbiyâ'da peygamberlerin bir kısmının hayat hikâyeleri, yaşadıkları zorluklar, mucizeleri gibi konular yer almaktadır. Kısâs-ı Enbiyâ türü, kaynağını doğrudan Kur'an-ı Kerim, hadis-i şeriflerden, çeşitli kavimlerin yazılı-sözlü kaynaklarından aldığı, örf ve âdetlerinden beslendiğı için Türk-İslam edebiyatının en zengin türlerinin başında gelmektedir (Karataş, 2013:113), (Bkz. Görsel 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37).

Hız. Âdem'in tasvirlerinin yer aldığı diğery bir eser Enbiyânâme'dir. Enbiyânâme'de yer alan on minyatürden üçü Hız. Âdem'in hayatındaki anlara ithaf edilmektedir. Bunlar; Hız. Âdem'in ilk vaazını vermesi, Hız. Havva'ya Hız. Âdem'in cennetin tanesini vermesi ve oğulları Hâbil ve Kâbil'in Allah'a kurban sunmalarını anlatmaktadır. Eser Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde Şehnâme yazarı Fethullah Ârifî tarafından 1558 senesinde yazılmış ve o yıl resimlenmiş olan Süleymannâme adlı eserin ilk cildidir. Günümüzde İtalya'da özel bir koleksiyonda bulunmaktadır (Eryılmaz, 2013:101), (Bkz. Görsel 40, 66).

Silsilenâmelerde Hız. Âdem'den başlayarak Hız. Muhammed'e kadar tüm peygamberler ve İslam tarihinin büyüklerinin şeceresi yer almaktadır. Bu nedenle ilk yaratılan insan Hız. Âdem'in yer aldığı Silsilenâme nüshalarına da tez kapsamında yer verilmiştir. Silsilenâme üretiminin özellikle 16. yüzyılda arttığı bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinin ünlü şecere yazarı Yusuf bin Abdüllatifin (ölm. 1545) Şerif Şâfî tarafından hazırlanmış olan Farsça bir şecereden esinlenerek hazırladığı ve 1545'te istinsah edilmiş olan Subhatu'l Ahbar isimli yazma bilinen erken tarihli Silsilenâmelerdendir. Eserin 18. yüzyıl kopyasında Yusuf bin Abdüllatif

in Peygamber hikâyelerinde Peygamberler için iç içe iki daire, diğer kişiler için birer daire çocukları için birer çizgi çekerek daireleri birbirine bağlanmaktadır. Topkapı Sarayında bulunan II. Bayezıt (1481-1512) devrine ait Farsça bir Silsilenâme bu geleneğin 15. yüzyıl sonları veya 16. yüzyıl başlarından itibaren var olduğunu göstermektedir (Akar, 2002: 24-25), (Bkz. Görsel 57, 58, 60, 61, 62).

Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın cennetten kovulma sahnelerinin tasvir edildiğı diğer bir eser ise Hadîkatü's-Süedâ'dır. Türk edebiyatının en önemli ve en çok beğenilen edebiyat türlerindendir. Aşk ve ızdırap şairi olarak nitelendirilen Fuzûlî'nin Ehl-i Beyt sevgisini ölümsüzleştirdiğı Hadîkatü's-Süedâ İslâm tarihinde çok fazla yankı bulmuş bir hadise olan Kerbelâ vakasının yanı sıra peygamberlerin kıssalarını da konu etmektedir. Sünnî ve Şiî çevrelerde ilgi görmüş, Türk edebiyatının en fazla istinsah edilen eserleri arasındadır. Bağdat minyatür okulunda hazırlandığı bilinen Hadîkatü's-Süedâ'nın çeşitli nüshalarındaki minyatürler yurt içi, yurt dışı müze ve kütüphanelerden günümüze ulaşan11 nüshası bulunmaktadır. Nüshalar, 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir (Turan, 2015:ii), (Bkz. Görsel 112, 113, 114, 115, 116, 117).

Âdem ve Havva konusu Rönesans boyunca yoğun ilgi görmüştür. 16. yüzyıl başlarında sanatçılar tarafından dini konulu olayların yaygın bir döngü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Eski Ahit'ten yola çıkılarak yaratılış hikâyeleri, Âdem ve Havva'nın yaratılış sahneleri bugün Avrupa'daki sayısız katedralin cephelerinde ve iç duvarlarında yer almaktadır. Ayrıca Âdem ve Havva'nın tabloları dünyanın dört bir yanındaki müzelerde teşhir edilmektedir.

2.1. Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğı

Evrenin yaratılması, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık'ın kutsal kitaplarında yer verilen konulardan birisidir. Dolayısıyla bu konular Osmanlı ve Batı resim sanatını da etkilemiştir.

“Tek yaratıcı Allah'tır, her şeyi O yoktan yaratmıştır. Ondan başka tanrı yoktur. Gökleri ve yeryüzünü, insanı, hayvanları, suyu, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları, denizi, ırmakları, yolları O yaratmıştır” (Nahl, 2-5, 9, 12, 13, 15).

“Tanrı gökyüzünün ve yeryüzünün sahibidir. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde ortağı yoktur. Her şeyi O yaratmıştır. Yarattığı evrene ölçü, biçim ve düzen vermiştir” (Furkân, 3).

“O (Allah)’dur. Gökleri, yeri ve aralarında olanları altı günde yarattı” (Furkân, 59).

“O, insanlara verdiği nimetlerle, ölüyü diriltebilmiş, yağmuru yağdırarak bahçeler yetiştirmiştir, dünyayı üzerinde düşmeden durulabilecek, rahat yaşanacak bir yer yapmıştır. Yüksek dağları yaratmış, acı ve tatlı iki denizin birbirine karışmaması için aralarına bir engel koymuştur. Yakaran hastanın yardımına koşan; sıkıntılardan, hastalıklardan kurtaran; insanları yeryüzünün yöneticileri kılan; karada ve denizde insanların yıldızlara bakarak yollarını bulmalarını sağlayıp rüzgârın ve yağmurun müjdecisi olarak gönderir. Yaratmaya ilk kez başlayan, sonra onu eski hâline koyan ve yeniden yaratan O’dur. Her şeyi ilk kez O yaratmıştır. Evreni ilk yaratan ahirette de yeni bir acun, bir düzen yaratacaktır” (Neml, 60-64).

“Tanrı, evreni 6 günde yaratmıştır. Önce yeryüzünü, sonra da göğe yönelerek göğü yedi gök olarak düzenlemiştir” (Bakara, 29).

“Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki Allah onu bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecelerini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Bundan sonra da yeri düzenlemiştir. Suyunu ondan çıkarmış ve orada otlak yer meydana getirmiştir. Dağları da sapasağlam yerleştirmiştir. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın geçimi için yapmıştır” (Nâziât, 27-33).

“Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ eden Allah’tır. O’nsuz size ne bir dost ne bir şefaatchi bulunur. Hâlâ düşünüp ders almaz mısınız?” (Secde, 4).

“Tanrı gökleri ve yeri yarattıktan sonra gökten yağmur yağdırdı, böylece besin maddeleri yetişti, yasalarıyla denizde gemilerin yürümesini sağladı; ırmakları, güneşi, ayı, gece ve gündüzü insanların hizmetine verdi” (İbrâhim, 32, 33).

“Gökten su indiren O’dur. (Buyurdu ki:) İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de, kendisinden üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşil bitki, hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik; birbirine benzeyeni var, benzemeyeni var. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır” (En’âm, 99).

“Gök kubbesinin en güzel süsleri güneş, ay, gezegenler ve yıldızlardır”, “Gök cisimleri yalnız gök kubbede bir süs değil aynı zamanda başkaldıran Şeytana karşı bir korumadır, akan yıldızlar bu şeytanlara karşı atılır” (Sâffât, 6-8).

“Güneş ile Ay, Tanrının emrine boyun eğmiştir, ikisi de Tanrının buyruğuna göre onların hareketlerini bir düzene sokmuştur” (Ra’d, 2).

“Ve senden azabın acele gelmesini isterler. Hâlbuki Allah vaadinde asla hulf etmez ve şüphe yok ki, Rabbin indindeki bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin yıl gibidir” (Hacc, 7).

“Melekler ve ruh oraya bir günde çıkarlar ki, oranın mesafesi 50 bin yıldır” (Meâric, 4).

“Gökten bereketli bir su indirdik, onunla biçilecek tane(li ekin)’ler bitirdik. Birbirine girmiş kat kat tomurcukları olan yüksek hurma ağaçları yetiştirdik, kullarımıza rızık olması için. Ve o suyla ölü bir diyara can verdik. İşte, kabirlerden çıkış da böyle olacaktır” (Kâf, 9-11).

Kuran-ı Kerim’de belirtildiği üzere yaratılışın kaynağının su olduğu anlatılmaktadır.

“Allah sizi (Âdem’i) bir topraktan, sonra nutfeden (bir zigottan - Âdem’in nesli-) yaratmış, sonra da sizi çiftler hâlinde var etmiştir” (Fâtır, 11).

“Görmüyor musunuz Allah yedi göğü birbiriyle nasıl uyumlu yaratmıştır?” (Nûh, 15).

“Andolsun biz üstünüzde yedi yol (yörünge) yarattık. Biz yaratılanlardan habersiz değiliz” (Mü’minun, 17).

“Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan, sonra göğe yönelerek onları, yedi gök olarak tamamlayıp düzene koyan O’dur ve O, her şeyi hakkıyla bilmektedir” (Bakara, 12).

2.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Görsel 1. Evren haritası, Zübde'tü't Tevârih, TİEM, 1973, y.6b

Nakkaş: Nakkaş Osman ve ekibi

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul

Konu: Evren haritası

Yüzyıl / Tarih: 1583

Sayfa No: 6b

Ölçüler: 36,5 x 36,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatür metin satırları arasına yerleştirilmiştir. Minyatürde kare içerisine yerleştirilmiş dairede yedi kat gök, burçlar ve ayın yirmi sekiz günlük devri görülmektedir. Göğün yedi gök şeklinde yaratılışı, gök yaratılmadan önce bir gaz kütlesi halinde olması, göklerde bulunan melekler, gezegenler, gezegenler arası mesafe iç içe geçmiş daireler şeklindedir. Dairenin etrafını kanatlı sekiz adet melek tutmaktadır.

Enbiyâ suresi 30. ayette; “İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?” ifadeleri yer almaktadır.

“Zübdet-üt Tevârih’de yeralan ‘Dünya Merkezli Evren Haritası’ minyatüründe, yeryüzü ve yedi kat sema hem burçlarla hem de ayın yirmi sekiz evresiyle birlikte betimlenmektedir. Ortada dünya vardır. Bunun dışında renklerle ayrılmış, her birinin üzerinde ilgili gezegenlerin kişiselleştirilmiş resimleri bulunan ilk yedi gök görülmektedir. Gezegenler dünyaya yakınlığına göre sıralanmaktadır. Bu yedi göğün dışındaki yeşil kuşak sekizinci gök, Felek-i Sâmin ya da durağan yerini değiştirmeyen yıldızların bulunduğu Felek-i Sevâbit, siyah renkte olan kuşak dokuzuncu gök Felekü’l-a’zâm ya da Felekü’eflâk’dır (Felek-i atlas). Bütün bu gökleri çevreleyen ve hiç yıldızı olmayan dokuzuncu göktür. Yıldızı olmadığı için de rengi siyah olarak gösterilmektedir. Bunun dışındaki kuşak on iki burcu gösteren Felek-i burûc’tur. Onun dışındaki kuşak ayın menzilini göstermektedir. Bunların hepsinin dışında melekler vardır” (And, 2007:78-80).

Melekler evrenin korunması, gök katlarının yönetimi ve devinimi, gezegenlerin dolanımı ile ilgilenmektedir (Alantar, 2007:130).

Görsel 2. Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, TSMK H. 1321, y.7b

Nakkaş: Nakkaş Osman ve ekibi

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Evren haritası

Yüzyıl / Tarih: 1583

Sayfa No: 7b

Ölçüler: 27,5 x 27,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatür metin satırları arasına kare içerisine yerleştirilmiş olan dairede yedi kat gök, burçlar ve ayın yirmi sekiz günlük devri görülmektedir. Dikdörtgen formun ortasında yer alan daire on beş katmandan oluşmaktadır. İkinci katmanda yirmi sekiz adet ayın döngüsü yer almaktadır. Mavi zeminli alt katmanda ise on iki burç tasvir edilmektedir. Burçlardan sonra iç merkeze doğru on adet katman yer almakta ve bu renkli katmanlar üzerinde de figürler bulunmaktadır (Arpacıoğlu, 2015:41).

Görsel 3. Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, CBL 414, y.17b

Nakkaş: Nakkaş Osman ve ekibi

Bulunduğu Yer: Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin, İrlanda

Konu: Evren haritası

Yüzyıl / Tarih: 1583

Sayfa No: 17b

Ölçüler: 20 x 30,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Görsel 1 ve Görsel 2 nüshaları ile aynı kompozisyon özelliklerine sahip fakat daha ufak boyuttadır. Dikdörtgen çerçeve içerisine yerleştirilmiş dairede yedi kat gök, burçlar ve ayın yirmi sekiz günlük devri tasvir edilmektedir.

Görsel 4. Sûretu Seb'u Semavât (yedi gök tasviri), Tomar-ı Humâyûn, TSMK A. 3599

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Yedi gök tasviri

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon:

Giriş bölümünün ardından ahvâl-ı semâvat bahsine geçilmektedir. Buradaki kurgu bu bahsin tam merkezine konumlandırılan yedi gök temsiliyle alakalıdır. Evreni sembolize eden bu temsilin tam ortasında dünya ve onun çevresinde gezegenler, burçlar ve felekleri temsilen çizilmiş daireler yer almaktadır. Toplam yirmi sekiz olan ayın dönüş hareketlerinin (menâzil-i kamer) tasvirleri ise dış daireler içerisinde yer almaktadır. Dairenin merkezinden itibaren ilk yedi daire yedi gezegeni sembolize etmektedir. Sûretu seb'u semâvât'ın ikinci kısmını burçlar oluşturmaktadır. Sûretu Seb'u Semâvât'ın dış tarafında yer alan son üç daire ve bu daire arasında kalan boşluklar, ayın dönüş hareketleri için ayrılmış ve yirmi sekiz alana ayrılan her bir bölmede ayın burçlara ve menzillere göre alacağı şekiller betimlenmektedir. Dairenin dışında kırmızı mürekkeple “yirmi zekiz menâzil-i kamer” yazısı yer almaktadır (Aygün, 2017:145-147).

Görsel 5. Sûretü'l-arz (yeryüzü tasviri), Tomar-ı Humâyûn, TSMK A. 3599

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Yeryüzü tasviri

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: İç içe çizilmiş üç daire olarak temsil edilen yeryüzünün dışına şark, ğarb, şimal ve cenûb (doğu, batı, kuzey ve güney) olmak üzere dört ana yön yer almaktadır. Yedi gök tasvirinde olduğu gibi, yeryüzü tasviri de dünyanın dört yönüne gönderme yapacak biçimde birbirine simetrik dört metin alanının ortasında yer almaktadır (Ayğın, 2017:147).

Görsel 6. Zodyak, güneş, Falnâme, TSMK H. 1702, y.6a ve TSMK H. 1702, y.5b

“Güneşe ve onun aydınlığına andolsun, Onu izlediğinde Ay’a andolsun, Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun”, (Şems, 1-3).

Falnâme’de yer alan 5b minyatürünün karşı sayfasında 6a metin sayfası yer almaktadır. Metinde;

“Ey fal sahibi; Güneş ortaya çıktığında, güzel bir soru sordun, şimdi cevabı dinle: Ey kehanet arayan sen iyi bir üne sahipsin, güneş hayırlı, düşmanınız eziyete girecek...”

Ey fal sahibi! Güneş’in sizin yükselişiniz olarak görüldüğünü bilin ve unutmayın. Bu kehanet; rahatlamayı ve iç huzuru, arzuların, umutların ve boş zamanların elde edilmesini ve hoş haberleri dinlemeyi göstermektedir. Eğer evlilik ve nikâh düşünüyorsanız, bu son derece iyidir. Eğer sorunuz kaybolan veya çalınan bir şeyle ilgiliyse veya biriyle ilgili bir şey soruyorsanız, cevabı Pazar günü aramalısınız ya da cevabın Pazar günü size ulaşması için bir haberciye ihtiyacınız var. Ancak, size en kolay şekilde gelmesi için yedi gün daha bekleyin ve bunun için çok minnettar olacaksınız. Eğer biriyle ortaklık kurmak niyetindeyseniz bu ortaklıktan çok kazanç elde edersiniz. Eğer hasta bir kişi hakkında soru sorduysanız o kişi oldukça hasta olmasına rağmen üzülmeye yoksa üzüntü ve keder size gelir. Ulu Tanrı’ya şükürler olsun, ihtişamı büyük ve lütfu evrensel olsun ihtişamı büyük ve cömertliği evrensel olsun ki, böylece birkaç gün içinde, “Biz Kur’ân’dan, mü’minler için şifa ve rahmet olacak şeyler gönderiyoruz” (İsrâ, 82). Hızlı çare bulduğunda

bundan dolayı kaderine sevinebilir ve şükredebilirsin. Eğer görüşmenizin amacı yoksa o kişi güvende ve sağlamdır ve size mümkün olan en kısa sürede ulaşacaktır. Ona muazzam bir mutluluk ve sevinç geldi ve sonsuz servet ona ulaştı. Ancak her an akli sizdedir. On dört gün içinde o size gelecek ve onu görmekten memnun olacaksınız, o zamana kadar kederlenme. Oğlunuzu sünnet etmeyi düşünüyorsanız, bu niyet son derece iyidir. Eğer evlenmek istiyorsanız, bu niyet hayırlıdır. Burcunuzda bir erkek çocuğa sahip olacaksınız ve daha çok dinginliğe kavuşacaksınız. Eğer bir büyüğünüzü ziyaret etmek istiyorsanız Pazartesi günü gitmeniz daha hayırlıdır. Eğer hükümdarı ziyaret edecekseniz, birkaç gün bekleyin, evinizde bekleyin ve ardından hükümdarı ziyarete gidin. Böylece daha çok huzur, mutluluk ve zevk elde edeceksiniz. Her geçen seferde koşullarınız iyileşecek ve tüm düşmanlarınız zayıflayacak ve kafaları karışacaktır. Bununla birlikte, düşmanı uzakta aramayın, solgun yüzlü, kısa boylu ve gözünde kusuru olan bu kişinin yanında kendinizi güvende hissetmeyin. Bu kişi çok düşmanca ve size karşı zafer kazanmaya çalışmaktadır. Muskasız gezmeyin, yanınıza da bir dua bulundurun ki Ulu Tanrı düşmanların kötülüğünden, ani felaketten, hükümdarların engellerinden, kıtlık, vebadan ve toynaklı garip dört ayaklılardan korusun. De ki “Yüce Tanrı dilerse” (Farhad ve Bağcı, 2009:267) ifadeleri yer almaktadır.

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Zodyak, güneş

Yüzyıl / Tarih: 1580

Sayfa No: 5b

Ölçüler: 24,5 x 39,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonunda dört melek tarafından havada taşınan görkemli, insan yüzlü bir güneş görülmektedir. Başının etrafını altın ışınlarıyla ve bulutlarla çevrili gökyüzü aydınlatmaktadır. İslam astronomisine göre, güneş yedi gezegenden dördüncüsüdür. Yedi küreden birinde dönerken, burçların on iki burcu da dâhil olmak üzere takımyıldızlar sekizinci sırada yer almaktadır. On iki ay boyunca, güneş de zodyakın içinden geçmektedir. Bu hareket, kısmen insan davranışını da etkilediği iddia edilen en popüler kehanet biçimi olan astrolojik araştırmaların temelini de oluşturmaktadır. Falda güneş, tüm çabalar için son derece hayırlı bir merhamet olarak tanımlanmaktadır. Ancak faldan medet uman kişinin bazı düşmanlara karşı koruma olarak bir muska takması da önerilmektedir (Farhad ve Bağcı, 2009:173).

Görsel 7. Gök küresi, Fahnâme, TSMK H. 1703, y.18a ve TSMK H. 1703, y.17b

Fahnâme’de yer alan 17b minyatürünün karşı sayfasında 18a metin sayfası yer almaktadır. Metinde;

“Kızlarınızı gecikmeden evlendirin. Sağlıklı biriyle tanıştırın. Bununla birlikte, öfkeli kişi çok dikkatli davranmalıdır. Hasta kişi Pazartesi, Perşembe ve Cuma kutsal yerleri ziyaret etmelidir. Doğuda şafakta yükselen takımyıldızlarının hepsi “Sen ölmeyen yaşayansın” diyerek Tanrı’yı yüceltmektedir. Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Kova, Aslan, Başak, Terazî, Akrep, Yay, Oğlak ve Balık kehanet arayanlar on iki takımyıldızın ve yedi gezegenin bir tasvirinin alametiniz olarak ortaya çıktığını bilin ve unutmayın uğursuzluğa rağmen, endişelenmeyin, çünkü bu alamet, mutluluğun sadakatsizliğe karşı zafer kazanacağını göstermektedir. Eğer seyahat etmeyi planlıyorsanız, birkaç gün sabırlı olun ve ardından evlenebilirsiniz. Ancak bu bir şaşkınlık anlamına gelse de, yine de büyük bir kazanç ve rahatlık göreceksiniz. Ancak arzunuza ulaşmak için farz olan duaları ve sadakaları ihmal etmeyin. Gecikmeden bu yolculuğa çıkın çünkü bu yolculuktan sınırsız fayda ve kâr elde edeceksiniz. Ticaret ortaklığı, yeni bir ev almak gibi” (Farhad ve Bağcı, 2009:299) ifadeleri yer almaktadır.

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Gök küresi

Yüzyıl / Tarih: 1614-1616

Sayfa No: 17b

Ölçüler: 36 x 49 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde yedi gezegen ve on iki burç daire içerisinde tasvir edilmektedir. Bu dairenin etrafında stilize edilmiş bulutlar gökyüzünü kaplamaktadır. Dairenin etrafında ise kanatlı dört melek bulunmaktadır. Uçarken tasvir edilen meleklerin her biri dairenin köşelerine yerleştirilmiş ve elleriyle de adeta saat yönüne doğru döngü oluşturmaktadır. Dairenin dış bandını zodyak burçları işgal ederken, yedi gezegenden altısı iç bandında yer almaktadır. Dünyadan yedinci, en negatif ve en uzak gezegen olan Satürn (Zuhal) dairenin merkezindedir. Birden çok kolu olan ve çeşitli nesneleri taşıyan karanlık, yaşlı bir figür olarak gösterilen Satürn'ün kişileştirilmesi, Mars gezegenininki gibi, orijinal olarak Hint kaynaklarından türetilmektedir. Astrolojide, takımyıldızlarla zodyak arasındaki sürekli değişen ilişki hesaplama, belirleme ve tahmin için temel oluşturmaktadır. Falnâme'deki kehanette; gezegenlerin ve burçların anlamı büyük ölçüde aynıdır. Bu kehanete göre; “Her ne kadar uğursuzluk olsa da, endişelenmeyin, çünkü mutluluk mutsuzluğa galip gelecektir” (Farhad ve Bağcı, 2009:176).

Görsel 8. Evreni taşıyan dört yön melekleri

Bulunduğu Yer: -

Konu: Evreni taşıyan dört yön melekleri

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Türk- İslam düşüncesinde evreni taşıyan dört yön meleği vardır. Bunlar İnsan- Kova Takımyıldızı, Aslan- Aslan Takımyıldızı, Boğa- Boğa Takımyıldızı, Kartal- Akrep Takımyıldızı'dır (Bilgili, 2014:65).

Görsel 9. Dünya neyin üzerinde duruyor?, Acâibü'l- Mahlûkat, TSMK A. 3632, y.131a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Dünya neyin üzerinde duruyor?

Yüzyıl / Tarih: 15. yüzyıl

Sayfa No: 131a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: “Dünya neyin üzerinde duruyor?” içerdiği hayvan figürlerinden dolayı Türk İslam minyatürü olarak kabul edilmektedir (Pakyüz, 2015:51). Boğanın üzerinde, dünyayı kucaklamış, taçlı ve kanatlı bir melek betimlenmektedir.

“Minyatürlerle Osmanlı İslam Mitologyası” başlıklı eserde minyatürle ilgili şu bilgiler yer almaktadır; Ancak ayaklarını basacağı bir taban olmadığından Tanrı bir dikdörtgen sarı yakuttan, üzerinde yedi bin delik bulunan bir kaya yarattı, her delikte bir deniz vardı. Tanrı kayaya meleğin ayakları altına girmesini buyurdu. Ancak kayanın da dayanacağı bir taban yoktu, bunun üzerine de çok büyük bir boğa geldi, bunun kırk bin başı ve bu sayıda gözleri, burnu,

kulakları, dilleri ve ayakları vardı. İki ayağı arasındaki mesafe beş yıl yürüyüşteydi Tanrı, buna kayanın altına girmesini buyurdu. Boğa kayayı sırtında ve boynuzları üzerinde taşıyordu. Ancak boğanın da ayaklarını basacağı bir taban gerekiyordu. Tanrı çok büyük bir balina (Hût) yarattı. Bu o kadar büyüktü ki denizin tüm suları bir burun deliğine konsa bu çölde bir tohum kadar küçük kalırdı. Bu da boğanın altına yerleştirildi. Bu büyük balık suda, suyun altında hava, havanın altında koyu karanlık topraklar meleşin sırtında idi” (And, 2007:80, 82).

Görsel 10. Dünya neyin üzerinde duruyor?, Acâibü'l- Mahlûkat, BL, Add. 7894

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: British Kütüphanesi, Londra, İngiltere

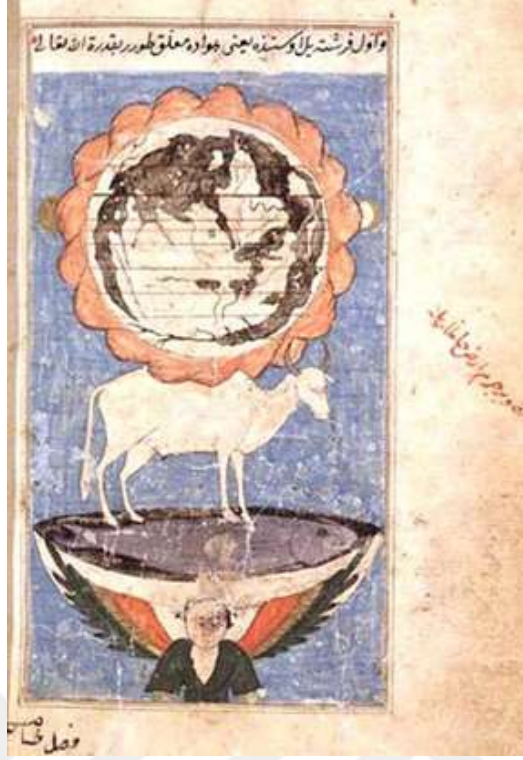
Konu: Dünya neyin üzerinde duruyor?

Yüzyıl / Tarih: 15. yüzyıl

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Bir önceki minyatürle aynı kompozisyon yapısına sahiptir. Bu örnekte balık ve boğa daha küçük çizilirken meleğin de kanatları aşağıya doğrudur. Ayrıca buradaki örnekte meleğin başında taç bulunmamaktadır. Bir önceki minyatürde melek dünyayı omuzlarında taşıırken bu minyatürde dünyayı ellerinin üzerinde tutmaktadır. Kompozisyonda kullanılan figürler daha sade betimlenmektedir.

Görsel 11. Dünya neyin üzerinde duruyor? Acâibü'l- Mahlûkat

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Kongre Kütüphanesi, Washington, DC, ABD

Konu: Dünya neyin üzerinde duruyor?

Yüzyıl / Tarih: 1553

Sayfa No: -

Ölçüler: 17 x 24,8 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde gök kubbede dünyayı sırtında taşıyan beyaz renkte büyük bir boğa balığın üzerindedir. Bu büyük balığı da kanatlarını açmış melek omuzlarında taşımaktadır. Denizlerle çevrili dünyanın etrafını da Kaf Dağları sınırlandırmaktadır.

Görsel 12. Dünyanın katmanları, Astroloji, CBL 434

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin, İrlanda

Konu: Dünyanın katmanları

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonda dünyanın katmanlarını çevreleyen devasa bir yılan görülmektedir.

Görsel 13. Dünya haritası, TSMK H. 1321, y.14a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Dünya haritası

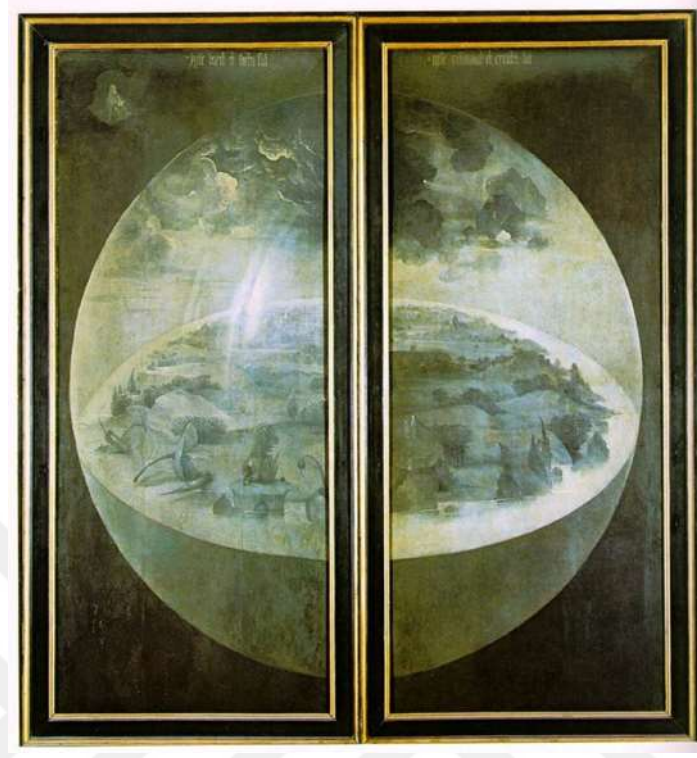
Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 14a

Ölçüler: 26,6 x 29,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Dikdörtgen kompozisyonun merkezine dünya haritası yerleştirilmektedir. Haritada kara parçaları açık mavi, deniz olarak tasvir edilen alan ise gümüş rengindedir. Haritanın kible yönü yukarıya alındığından dolayı sayfada ters görülmektedir. Amerika kıtası sağ üst köşede bulunup, “Yenidünya” adı ile ufak bir ada şeklindedir (Arpacıoğlu, 2015:48).

2.1.2. Batı Resim Sanatında Evrenin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Görsele 14. Dünyevi zevkler bahçesi, dış panel

Sanatçısı: Hieronymus Bosch (1450-1516)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya

Konu: Dünyevi zevkler bahçesi

Yüzyıl / Tarih: 1503

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 195 x 220 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eser Bosch'un "Dünyevi zevkler bahçesi" panellerinin üzerine kapanan kapakta dünyanın yaratılış esnasındaki hali tasvir edilmektedir. Dış paneldeki bu tasvirde bir küre içerisinde yer alan dünya hala oluşum sürecini sürdürmektedir. Tabiat ve bitki örtüsü yeni yeni oluşmaktadır. Sol üst köşede Tanrı figürü dünyayı oluştururken görülmektedir. Eserin üst kısmında "O konuştu ve oldu. O emretti ve durdu" ifadesi yer almaktadır.

Görsel 15. Astronomi

Sanatçısı: Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Bulunduğu Yer: Stanza della Segnatura, Palazzi Pontifici, Vatikan, İtalya

Konu: Astronomi

Yüzyıl / Tarih: 1508

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Mavi elbiseli kadın figürü göksel küreyi tutmaktadır. Kürenin merkezinde dünya yer almaktadır. Küre, yılın aylarına karşılık gelen birkaç eşit parçaya bölünmüştür, ayrıca ekliptik boyunca görünen takımyıldızları yer almaktadır.

2.1.2.1. Göğün Sudan, Karaların Sudan Ayrılması Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta yaratılış süreci gün gün anlatılmaktadır:

Birinci gün, “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı” (Tekvin 1:1). “Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu” (Tekvin 1:2). Allah dedi: “Işık olsun” diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve ışığı karanlıktan ayırdı. Tanrı ışığa gündüz, karanlığa gece ismini verdi. Akşam sabah oldukta birinci gün oldu” (Tekvin 1:3-5).

İkinci gün, Allah dedi: “Suların ortasında kubbe olsun” ve öyle de oldu (Tekvin 1:6). “Tanrı kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı” ve öyle de oldu (Tekvin 1:7). Kubbeye “Gök” adını verdi. Akşam oldu sabah oldu ve ikinci gün oluşmuş oldu (Tekvin 1:8).

Üçüncü gün, Tanrı, “Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün” diye buyurdu ve öyle oldu (Tekvin 1:9). Kuru alana “Kara”, toplanan sulara “Deniz” adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü (Tekvin 1:10). Tanrı, “Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın” diye buyurdu ve öyle oldu (Tekvin 1:11). Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü (Tekvin 1:12). Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu (Tekvin 1:13).

Tekvin'in üçüncü gününde geçen Tanrı'nın karaları ve denizleri birbirinden ayırması olayı Görsel 16 ve 17'de yer alan fresklerde betimlenmektedir.

Görsel 16. Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Sistine Şapeli tavanında yeryüzünün sulardan ayrılması, yaratılış serisinin üçüncü tablosudur. Tanrı'nın karalarla suları ayırması dört ignudi ve iki kabartmayla betimlenmektedir. Sakallı Tanrı figürünün pembemsi kırmızı giysisiyle pelerini, sanki yeryüzüne ve Sistine Şapeli'nin ziyaretçilerinin üstüne iniyormuşçasına resmin alanını kaplamaktadır. Michelangelo, Tanrı'yı ve pelerinin kıvrımlarına tutunmuş göksel varlıkları betimlemek için kısaltım tekniği kullanmaktadır. Karayı sulardan ayırırken Tanrı'nın kolları ileri doğru uzanmaktadır. Tanrı figürü, başını tümüyle kaplayan ağarmaya yüz tutmuş saçlar ve uzun gür sakalla betimlenmektedir. Yaşlanmış yüzü şefkatli ve karaları sulardan ayırma işine

yoğunlaşmaktadır. Tanrı, giysisiyle pelerinine tutunan genç göksel varlıkları korurcasına çevrelerinde ama onlara karşı kayıtsız görünerek havadadır (Ormiston, 2014:164).

Tanrı uçsuz bucaksız gri-mavi sakin suların üzerinde uçuyor gibi görünmektedir. Gökyüzü, Yaradan'ın hemen arkasında parlak ve berraktır. Tanrı suların üzerinde hareket ediyormuş izlenimi vermekte ve kutsal hareketi eşliğinde yarattıklarıyla dünyayı kutsadığını göstermektedir. Özellikle bu fresk, Tanrı insanlığın yaşayabileceği mükemmel bir dünya yaratıyormuş gibi, insanın yaratılışından hemen önceki bir aşamayı göstermektedir (<http://www.michelangelo.net>, [14.12.2020]).

Görsel 17. Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı

Sanatçısı: Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Bulunduğu Yer: Palazzi Pontifici, Vatikan, İtalya

Konu: Tanrı'nın toprakla suyu ayırışı

Yüzyıl / Tarih: 1518-1519

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Havada uçan doğaüstü bir figür muhtemelen Tanrı'nın kendisidir. Uçuşan dalgalı beyaz saçları ve sakallı olarak tasvir edilmekte, üzerinde de uçuşan pembemsi kırmızı renkte bir cüppe bulunmaktadır. Figürün hemen alt kısmında Dünya'nın pastoral bir tasviri görülmektedir. Dünya yüzeyinin üzerindeki gökyüzünde açık renkte bulutlar yer almaktadır. Figür kısmen oluşmuş bir denizin kıyı ile buluştuğu noktada Dünya'nın yüzeyine dokunmak için tek bir parmağını uzatmakta sanki devam eden bir süreci izliyormuş gibi gözleri bu nokta da odaklanmaktadır. Diğer eli ise sanki ilahi bir güçten çekiyor veya yansıtıyormuş gibi, avuç içi açık bir hareketle uzatılmış durumdadır. Bu elin altında bir ormanın başlangıcı görülmekte, belki de bu enerjinin mevcudiyetinde var olmaya doğru çekilmektedir. Toprak ve su ayrımının ana görüntüsü, yatay olarak uzatılmış altıgen bir panelde yer almaktadır. Etrafında daha küçük paneller, süslü desenli bölümlerin yanı sıra melekler ve aşk tanrısı benzeri figürler de dâhil olmak üzere dini görüntüler tasvir edilmektedir (<http://www.rafael-sanzio.com>, [14.12.2020]).

2.1.2.2. Işığın Karanlıktan Ayrılması Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta yaratılışın dördüncü gününde gecenin gündüzden ayrıldığı anlatılmaktadır:

Dördüncü gün, Tanrı şöyle buyurdu; “Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyin” ve öyle oldu (Tekvin 1:14, 15).

Tekvin'in dördüncü gününde geçen Tanrı'nın ışığı karanlıktan ayırması olayı Görsel 18'de yer alan freskte betimlenmektedir.

Görsel 18. Tanrı'nın ışığı karanlıktan ayırması

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Tanrı'nın ışığı karanlıktan ayırması

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Sistine Şapeli tavanında yer alan ışığın karanlıktan ayrılmasının betimlendiği sahne dokuz resimlik serinin ilkidir. Michelangelo'nun kısaltım tekniğini ustaca kullanması, izleyicinin, ışığı karanlıktan ayırmak üzere ilerleyen Tanrı figürünün altında durmasına izin vermektedir. Tanrı'nın kolları, gök kubbeyi yaratmak için başının üstüne kalkmıştır. Figürün arkaya yatmış başı, kaslı göğsü ve kolları paneli doldurmaktadır. Michelangelo kollarını kaldırmış, üst bedeni dönmüş bir Tanrı görüntüsü resmetmektedir. İzleyici, gök kubbeyi yaratan ve solundaki ışığı sağındaki karanlıktan ayıran Tanrı görüntüsüne aşağıdan bakmaktadır. “Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa “Gündüz”, karanlığa “Gece” adını verdi (Tekvin 1:4, 5), (Ormiston, 2014: 67).

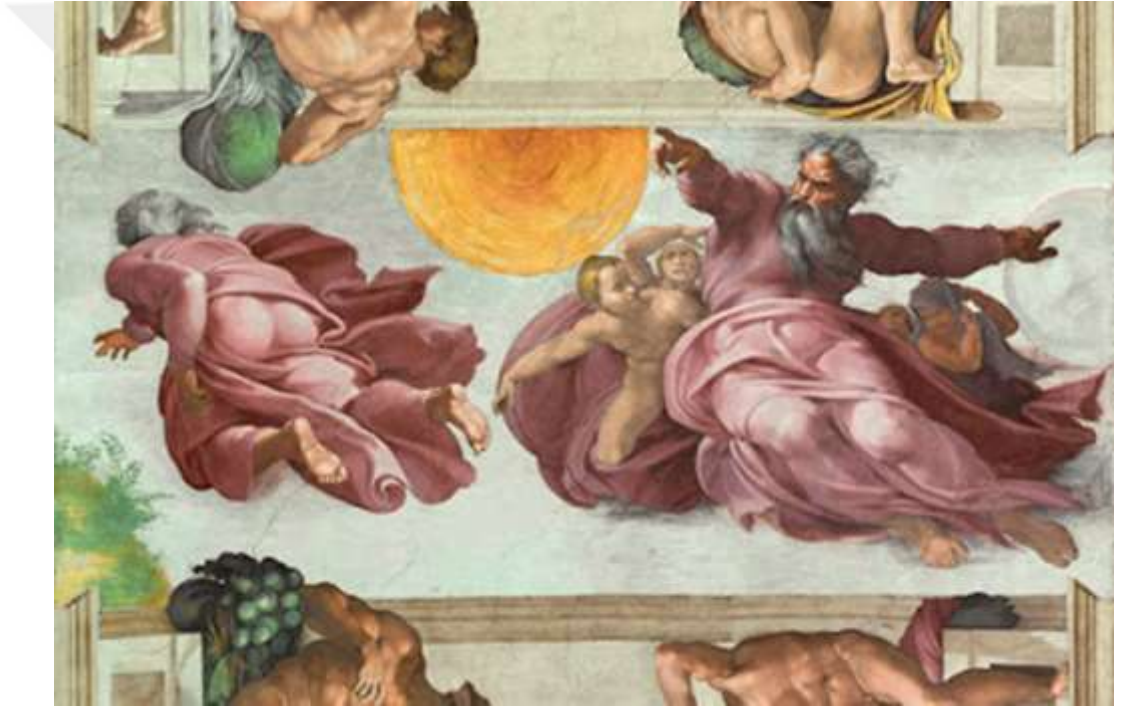
Sahnenin köşelerine yerleştirilmiş dört sütun üzerinde dört ignudi görülmektedir. Michelangelo ignudi'yi idealize edilmiş çıplak erkek olarak tanımlamaktadır (Ormiston, 2014:159). Kara bulutlara en yakın olan iki figür uykulu görünürken, karşı taraftaki iki figür ise faaliyet içindeymiş gibi görünmektedir (<http://www.michelangelo.net>, [14.12.2020]).

2.1.2.3. Güneşin, Ayın ve Gezegenlerin Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta yaratılışın dördüncü gününde yıldızlar ve gezegenler anlatılmaktadır:

Dördüncü gün, “Büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı”. (Tekvin 1:16). “Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök kubbeye yerleştirdi” Tanrı bunun iyi olduğunu gördü (Tekvin 1:17, 18). Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu (Tekvin 1:19).

Tekvin'in dördüncü gününde geçen Tanrı'nın güneşi, ayı ve gezegenleri yaratma olayı Görsel 19'da yer alan freskte betimlenmektedir.

Görsel 19. Yıldızlar ve gezegenlerin yaratılışı

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Yıldızlar ve gezegenlerin yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Michelangelo, sahnesini Tanrı'nın önden ve arkadan iki görüntüsüyle bölmektedir. Ortanın sağında Tanrı açılmış kollarıyla dönmektedir. Kırıksık alımla delici gözler, ağarmış saçlarıyla göğsüne inen sakal, kaslı kollarıyla buyurgan bir duruş sergilemektedir. Arkasında yaratmış olduğu göksel bir ayla büyük, sarı turuncu bir güneş ışıldamaktadır. Göksel melekler geniş giysinin kıvrımlarına tutunmaktadır. Solda Tanrı arkadan görünmektedir. Sol kolu geriye doğru dünyanın üstünde boşlukta salınmaktadır (Ormiston, 2014:166). Güneş ve ay gücün simgesel ifadeleridir. Aydınlık bir anlam yüklenen güneş, önde ve aydınlatıcı, karanlık bir anlam yüklenen ay ise arka planda ve güneşe kıyasla karanlık olarak görölmektedir (Aydın ve Aslıtürk, 2017:725).

2.1.2.4. Hayvanların Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta yaratılışın beşinci gününde hayvanların yaratılışı anlatılmaktadır:

Beşinci gün, Tanrı, “Sular canlı mahlûkların sürüleriyle kaynaşsın ve yerin üstünde, gökler kubbesinin yüzünde kuşlar uçsunlar” diye buyurdu (Tekvin 1:20). “Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı” bunun iyi olduğunu gördü (Tekvin 1:21). Tanrı, “Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın” diyerek onları kutsadı (Tekvin 1:22). Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu (Tekvin 1:23). Altıncı gün, Tanrı, “Yeryüzü çeşit çeşit canlı yaratık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen türetsın” diye buyurdu. Ve öyle oldu (Tekvin 1:24). “Tanrı çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen yarattı”. Bunun iyi olduğunu gördü (Tekvin 1:25). Tanrı, “Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım” dedi, “Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun” (Tekvin 1:26).

Tekvin'in beşinci gününde geçen Tanrı'nın hayvanvanları yaratması Görsel 20'de yer alan freskte ve Görsel 21'de yer alan tuvalde betimlenmektedir.

Görsel 20. Hayvanların yaratılışı

Sanatçısı: Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Bulunduğu Yer: Palazzi Pontifici, Vatikan, İtalya

Konu: Hayvanların yaratışı

Yüzyıl / Tarih: 1518-1519

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Sahnenin ortasında pembemsi kırmızı renkte giysisiyle uzun beyaz saçlı ve sakallı yaşlı Tanrı figürü yer almaktadır. Figürün giysisinin pelerini arkaya doğru uçuşmaktadır. Tanrı'nın sağ ve sol tarafında farklı türlerde pek çok kara hayvanı ve çeşitli kuşlar yer almaktadır.

Görsele 21. Kuşların, balıkların ve hayvanların yaratılışı

Sanatçısı: Jacobo Tintoretto (1518-1594)

Bulunduğu Yer: Gallerie dell' Accademia, Venedik, İtalya

Konu: Kuşların, balıkların ve hayvanların yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1550-1553

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 151 x 258 cm

Tanım ve Kompozisyon: Tintoretto kompozisyonunda Tanrı tarafından yaratılan su canlıları, uçan kuşlar ve bazı kara hayvanlarını konu edinmektedir. Hayvanları yaratan Tanrı figürü yaşlı, beyaz saçlı ve uzun beyaz sakallıdır. Tanrı figürünün giysisi üzerinde uzun uçuşan kırmızı renkte bir pelerin bulunmaktadır. Etrafını da aydınlık bir ışık çevrelemektedir. Tanrı'nın hemen arkasında boynuzlu beyaz renkte bir at görülmektedir. Tanrı tarafından yaratılırken tasvir edilen hayvanlar, yalnızca tek yönde hareket ediyor olarak temsil edilmeleri nedeniyle ardışık diziler halinde görülmektedir. Tanrı figürü Görsele 41'de Michelangelo'nun Sistine Şapeli'ndeki Hz. Âdem'in yaratılışı freskinde olduğu gibi profilden ve sağ kolunu öne doğru uzatarak hayvanlara can verirken betimlenmektedir.

2.2. Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

2.2.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Allah'ın sözünün gücüyle can verdiği toprak, çamur ve çamurdan yaratılmış olan ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'dir. Allah Hz. Âdem'i yarattıktan sonra meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emreder. Kur'an'ı Kerim'de meleklerin secde etmeleriyle ilgili çeşitli ayetler bulunmaktadır. Bakara suresi 34. ayette “Hani Biz meleklerle; ‘Âdem’e secde edin’ demiştik de İblis hariç secde etmişlerdir. İblis kibirlenmiş ve nankörlerden olmuştu” ifadesi geçmektedir. Allah'ın emrine uymayarak secde etmeyen Şeytan minyatürlerde secde eden melek topluluğunun dışında tutulmaktadır. Minyatürlerde bu unsur, Şeytan'ın cennetin dışında olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Şeytan'ın başında genellikle bir sarık bulunmakta, ten rengi koyu, boynunda da yukarı doğru uzanan bir bağ görülmektedir. Şeytan tasvirlerinin çoğunda rastlayacağımız, onun yukarı asılıymış gibi algılanmasını sağlayan bu betimleme, Kur'an-ı Kerim'deki Yâsin suresinin 36. ayetiyle açıklanabilir. “Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar geçirmişiz ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da başları yukarı kalkık bulunuyorlar, artık hak tarafına başlarını çevirip de boyun eğmezler”. Meleklerin Hz. Âdem'e secdesi ile ilgili başka bir ayette A'râf suresinin 11. ayetidir. “Gerçekten ilk defa sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle Âdem'e secde edin dedik. İblis'ten başka bütün melekler secde ettiler, İblis secde edicilerden olmadı”. Hicr suresinde 30. ayette; “Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler”. Hicr suresinde 31. ayette; “Yalnız İblis hariç; o, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı”. Hicr suresinde 33. ayette ise; “(İblis): Ben bir salsaldan (kurumuş çamurdan), değişken bir balçıktan (hamein mesnûn) yarattığın insana secde edemem!” dedi. Tâhâ suresi 116. ayette; “Meleklerle ‘Âdem'e secde edin dedik, onlar da secde ettiler, sadece İblis direndi” ifadeleri yer almaktadır.

Görsel 22. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, Gezürgâhî, TSMK H. 829, y.6b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1580 civarı

Sayfa No: 6b

Ölçüler: 16,7 x 27,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonun merkezinde sırt üstü uzanmış, çıplak olarak yatmakta olan Hz. Âdem mahrem yerini elleriyle örtmektedir. Hz. Âdem'in etrafında daire şeklinde yerleştirilmiş on melek yer almaktadır. Melek topluluğu Allah tarafından kendilerine emredilen secde görevini yerine getirmektedir. Renkli gösterişli kanatlara sahip olan bu meleklerin kıyafetleri de renklidir. Yemyeşil çayırların olduğu zemin üzerinde renkli çiçekler tasvir edilmektedir. Altta ise bir dere akmaktadır. Minyatürün üst kısmında üç, alt kısmında iki satırlık metin bölümü yer almaktadır. Arkada sağ üst köşede dağların arkasında simsiyah şeytan figürü belirlemektedir. Parmağına ağızına götürürken tasvir edilen Şeytan'ın boğazında ise beyaz bir bağ bulunmaktadır.

Görsel 23. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF, 775

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Bibliothêque Nationale, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1560

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılışı konulu minyatürün merkezinde Hz. Âdem, yeryüzünde çıplak gösterilmektedir. Elleriyle mahrem yerlerini kapatmaktadır. Minyatürde yüz kısmı kâğıdın yıpranmasından dolayı görülmemektedir. Hz. Âdem'in etrafında daire şeklinde konumlandırılmış on melek secde etmektedir. Minyatürün sağ üst köşesinde koyu ten rengiyle boyanmış Şeytan figürü kollarını göğsünde çapraz bir şekilde birleştirmektedir. Ancak yüz kısmı net seçilmemektedir. Ayrıca minyatürün üst kısmında iki, alt kısmında ise üç satırlık metin yer almaktadır. Minyatürün sağ üst köşesi de yırtıktır.

Görsel 24. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, 775

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: -

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1560

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Bu minyatürde diğerlerinden farklı olarak Hz. Âdem otururken görülmektedir. Ayrıca onun kutsiyetini temsilden altın renginde alevli hâle başının üzerindedir. Hz. Âdem'in etrafında sekiz melek secde etmektedir. Üstteki sarı melek alt alta kopyalanmış görüntüsü ve alt kısımdaki yazıların yarım olması muhtemelen dijital olarak aldığımız bu kaynağın orijinalinden biraz farklı olduğu düşünülmektedir. Minyatürün sağ üst kısmında tepenin hemen arkasında gri renkte boyanmış Şeytan yer almaktadır. Şeytan bir parmağını ağzına götürmektedir. Boynunda bu sefer diğer örneklerde görmediğimiz, çapa görünümünde bir nesne asılıdır. Ayrıca minyatürün üst kısmında üç, alt kısmında ise iki satırlık metin yer almaktadır.

Görsel 25. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Biblioth  que Nationale, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyıl

Sayfa No: -

 l  ler: -

Tanım ve Kompozisyon: Bu minyatürde Őimdiye kadar hiç rastlamadığımız bir kompozisyon görülmektedir. Genel olarak bakıldığında Hz. Âdem çıplak olarak sırt üstü yerde yatmakta ve eliyle de mahrem yerlerini kapatmaktadır. Etrafında renkli kanatları ve renkli kıyafetleri olan dört melek secde etmektedir. Hz. Âdem'in hemen yanında da hayat ırmağı, hayat suyu akmaktadır. Minyatür buraya kadar diğ r örneklerle benzerlikler gösterirken Şeytan figürünün tasviri bu örnekte farklı bir Şekilde yorumlanmaktadır. Burada Şeytan Hz. Âdem'e secde eden meleklerin arasında bir seccade üzerinde diz çökmektedir. Şeytan, dizleri üstüne oturan siyahi renkte sakallı ve başında sarığıyla yaşlı bir bilge gibi tasvir edilmektedir (Kaya, 2017:373).

Görsel 26. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Nasli M. Heeramaneck Koleksiyonu

Konu: Hz. Âdem'e meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1600

Sayfa No: -

Ölçüler: 16,5 x 25,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde yedi melek saygıyla eğilmiş, Hz. Âdem'in etrafında secde etmektedir. Meleklerin hepsinin renkli kanatları bulunmaktadır. Hz. Âdem Osmanlı dönemi giysileri içerisinde. Başında sarığı ve bu sarığın etrafını saran kutsal alevli altın hâle bulunmaktadır. Hz. Âdem altın bir bulut üzerinde oturmaktadır. Minyatürün sol alt köşesinde silinmiş bir figür yer almaktadır. Çıplak ve gri ten renginde boyanmış olan bu figürün Şeytan olması muhtemeldir. Ayrıca minyatürün üst kısmında dokuz, alt kısmında ise iki satırlık metin yer almaktadır.

Görsel 27. Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi, Hamse-i Nizamî, TSMK B. 146, y.14a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1585 civarı

Sayfa No: 14a

Ölçüler: 27,5 x 43 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem çimlerin üzerinde sırt üstü ve çıplak vaziyette yerde yatmaktadır. Mahrem yerini ellerini çapraz oluşturacak şekilde üst üste koyarak kapatmaktadır. Onun kutsiyeti bu kez vücudun alt tarafında halı gibi serilmiş altın alevlerle gösterilmektedir. Yemyeşil çimenler üzerinde renk renk çiçekler ve ağaçlar bulunmaktadır. Minyatürün alt ve üst kısımlarında dikdörtgen form içerisinde dört satırdan oluşan metin bölümleri vardır. Hz. Âdem'in etrafında çember oluşturmuş on iki melek secde etmektedir. Renkli kanatları olan meleklerin kıyafetleri de farklı renklerde. Bu figürlerin etrafını da daire şeklinde bir dere çevrelemektedir. Sol alt köşede gri renkte Şeytan figürü yer almaktadır. Sakallı ve yaşlı olarak tasvir edilen

Şeytan'ın vücudunun üst kısmı çıplaktır. Belden aşağısını ise mavi renk kumaştan bir eteklik kapamaktadır. Kollarını çapraz bir şekilde göğsünde birleştirmiş olan Şeytan'ın boynunda da bir bağ bulunmaktadır. Şeytan figürüyle aynı hizada biraz daha üste bir melek figürü elinde bir taç tutarken görülmektedir. Bakara suresi 30. ayette “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” ifadesi yer almaktadır. Hz. Âdem Allah'ın peygamberi ve onun yeryüzündeki ilk halifesidir. Buna istinaden meleğin elinde tuttuğu taç, Hz. Âdem'in halifeliğini temsil eden bir gösterge olarak yorumlanabilmektedir.

Görsel 28. Hz. Âdem'in yaratılışı ve meleklerin secdesi, Mecalis-ül Uşşak, BNF, 776, y.11v

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Fransa Milli Kütüphanesi, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 1575

Sayfa No: 11v

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesinin konu edildiği bu minyatürde de diğerleriyle aynı kompozisyon şemasına sahiptir. Minyatürün sağ üst kısmında tepenin arkasında secde etmeyi reddetmiş Şeytan yer almaktadır. Şeytan figürü çıplak ve koyu ten rengine sahiptir. Boynunda da bir bağ bulunmaktadır.

Görsel 29. Hz. Âdem'in yaratılışı ve meleklerin secdesi

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: -

Konu: Hz. Âdem'in yaratılması ve meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyıl

Sayfa No: -

Ölçüler: 14 x 18,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Bu albüm sayfası, Hz. Âdem'in yaratılmasının ender bir sahnesini tasvir etmektedir. Hz. Âdem çiçek açan çimenlerin üzerinde çıplak olarak yatmaktadır. On melek Hz. Âdem'in etrafını sarmış secde etmektedir. Minyatürün üst kısmındaki metin bölümünde; Hicr suresi 29. ayette; “Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın”. Hicr suresi 30. ayet “Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler”. Hicr suresi 31. ayette; “Yalnız İblis hariç; o, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı” ifadeleri yer almaktadır (<http://www.sothebys.com>, [28.12.2020]). Şeytan Hz. Âdem'e secde eden meleklerin arasında bir seccade üzerinde diz çökmektedir. Genç olarak tasvir edilen sakallı Şeytan figürünün başında beyaz renkte sarık bulunmaktadır.

Görsel 30. Kutsal alevler arasında Hz. Âdem'e meleklerin secdesi

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Sanat ve Tarih Koleksiyonu, Smithsonian Enstitüsü, Arthur M. Sackler Galerisi, Washington, DC, ABD.

Konu: Kutsal alevler arasında Hz. Âdem'e meleklerin secdesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde alevler içerisinde yer alan Hz. Âdem'e altı melek secde etmektedir. Minyatürün neredeyse tamamı kutsal alevlerle kaplıdır. Hz. Âdem'in yeşil kıyafetle gösterilmesinin amacı onun kutsal kimliğe ulaşmış olmasındandır. Hz. Âdem için kullanılan yeşil renkli kıyafet onun kemal derecesine nail olmaya ve emin bir nefse sahip olmasını göstermektedir. Minyatürde Hz. Âdem'in ilk yaratılma anlarını ele alarak abartılı bir şekilde onun etrafının kutsal ışıqla, alevlerle sarılı olması irfani bir ortamı oluşturmaktadır (Javaheri ve Zadeh, 2018:101). Minyatürün alt kısmında başında bir başlık ve boynunda bir bağ bulunan Şeytan genç olarak tasvir edilmektedir.

Görsel 31. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1227, y.11a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi

Yüzyıl / Tarih: 1574-1575

Sayfa No: 11a

Ölçüler: 22 x 33,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde yeryüzünün ilk halifesi olarak bilinen Hz. Âdem'e melekler secde ve hizmet etmektedir. İnsan gibi tasvir edilerek bedenine kanatlar eklenmiş sekiz melek Hz. Âdem'in etrafını çevrelemektedir. Sağ üst köşede havada yer alan melek elindeki tabaktaki kutsal alevi Hz. Âdem'in başından aşağıya dökmekte, hemen sol tarafta ayakta duran melek ise içinde kutsal alevler olan bir tabak sunmaktadır. Minyatürde Hz. Âdem kompozisyonun merkezinde yer alan tahtta oturmaktadır. Başından yükselen kutsal alevli hâle ve taç bulunmaktadır. En-Nisâbü'rî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sında geçen bilgilere göre; Allah Hz. Âdem'i halife olarak seçtikten sonra altından yapılmış bir taht göndererek halifelik makamına yükseltmiştir. Ayrıca Hz. Âdem'in bu yüksek makamını gösteren diğer bir simge ise

altın taçtır (Javaheri ve Zadeh, 2018:101, 102). Tahtın hemen altında “Z” şeklinde kıvrım yapmış iki oluk ortadaki daire şeklindeki havuza bağlanmaktadır. Sahnenin cennette geçmesinden ötürü tahtın altında bulunan havuzun “Kevser Havuzu” olduğu düşünülmektedir.

Görsel 32. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK E. H. 1430, y.8a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Sayfa No: 8a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde yer alan metin bölümünde Meleklerle, “Âdem’e secde edin” dediğimizde İblis dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu” (Bakara, 34) ve Meleklerle, “Âdem’e secde edin” dedik, onlar da secde ettiler, sadece İblis direndi” (Tâhâ, 116) ayetler yer almaktadır.

Görsel 31’deki minyatürle benzer kompozisyon özelliği taşımaktadır. Bu minyatürde yedi melek yer almaktadır. Hz. Âdem’in solundaki melek elindeki tabakta kutsal alevleri sunmakta, yukarıda sağ tarafta uçan bir melek ise başından aşağıya alevler dökmektedir. Tahtın hemen sağ tarafında ayakta bir melek durmaktadır.

Minyatürün ön tarafında yer alan üç melek secde etmeye doğru yönelmektedir. Meleklerin ortasında daire şeklinde bir havuz bulunmaktadır. Havuzun tahta doğru yukarı uzanan oluğu ve aşağıya doğru inen diğer bir oluğu bulunmaktadır. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun “Kevser Havuzu” olduğu düşünülmektedir. Bu minyatürde diğerlerinden farklı olarak tepenin arkasında bir kanatlı meleğin daha görülmesidir. Bu melekte elinde kutsal alevlerin yandığı bir tabak sunmaktadır.

Hz. Âdem’in başında bir tacı vardır. Peki, o zaman sol taraftaki melek neden ikinci bir taç sunmaktadır? Bu sorunun cevabı Eryılmaz’ın makalesinden alınan bilgiler ışığında şöyle açıklanabilmektedir; Hz. Âdem’in hâlihazırda takmış olduğu ilk tacın maneviyatını temsil ettiğini, bir melek tarafından getirilen ikinci taç ise siyasi otorite olarak görülmektedir. Bu şekilde dünyevi ve manevi otoriteler ayrı ayrı temsil edilmektedir. Taçlardan birincisinde kutsiyeti sembol eden alevler bulunmaktadır (Eryılmaz, 2013:105, 106).

Görsel 33. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK B. 249, y.6b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 6b

Ölçüler: 24,5 x 35,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem gösterişli kıyafeti, başında tacı ve başının üzerinde bulunan kutsal alevli hâlesiyle dizlerinin üstünde tahtta oturmaktadır. Kollarını yanlara doğru kıvrırmaktadır. Diğer minyatürlere göre burada Hz. Âdem'in oturduğu taht süslemelidir. Hz. Âdem'in hemen sol tarafında ayakta duran melek elinde bir taç tutmaktadır. Minyatürde kanatlı dört melek görülmektedir. Kompozisyon "Cennet Bahçesi'nde" geçmektedir. Kompozisyonun merkezinden yukarıya doğru uzanan iki selvi ağacı bulunmaktadır. Bahçe, hoş doğası ve yaşamın kökeni olan bir su kaynağı ile tasvir edilmektedir. Tahtın hemen altında sağa ve sola doğru uzanmış iki oluk ortadaki daire şeklindeki havuza bağlanmaktadır. Cennette geçen bu nüshadaki havuzun "Kevser Havuzu" olduğu düşünülmektedir.

Görsel 34. Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 3b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Görsel 33'deki minyatürle benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Burada Hz. Âdem'in bağdaş kurarak oturduğu görülmektedir. Minyatürde on bir melek bulunmaktadır. Tepenin arkasında sağ tarafta yer alan melek Hz. Âdem'in başından aşağıya doğru alevden nurlar dökmekte, sol tarafta duran melek ise elindeki tepside yanan alevler taşımaktadır. Süslü tahtın hemen sol tarafındaki melek ise elinde tuttuğu tacı Hz. Âdem'e sunmaktadır. Sağ ve sol tarafta ayakta duran iki meleğin elinde de içinden alevler çıkan tepsiler taşıdıkları görülmektedir. Minyatürün ön kısmında duran melekler ise secde etmeye yönelmektedir. Meleklerin ortasında ise fiskiyesi olan bir havuz yer almaktadır. "Z" şeklindeki iki su oluğu daire formundaki havuza bağlanmaktadır. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun "Kevser Havuzu" olduğu düşünülmektedir.

Görsel 35. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti, Kısas-ı Enbiyâ, SK Hamidiye 980, y.9b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye, İstanbul

Konu: Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 9b

Ölçüler: 13 x 22 cm

Tanım ve Kompozisyon: Bu minyatür, metni Nişaburi'ye ait Kısas-ı Enbiyâ nüshalarından biri olan İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 980 numaraya kayıtlı Farsça Talik hatla yazılmış eserdir (Kurul, 2007:70).

Minyatür önceki örneklerle benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Hz. Âdem altın taht üzerinde dizlerini kıvrıyarak oturmaktadır. Başında tacı ve kutsal hâlesinin alevleri yukarı doğru uzamaktadır. Tahtın hemen arkasında büyük bir selvi ağacı, bahar dalı ve renk renk çiçekler görülmektedir. Hz. Âdem'in sağındaki melek içinde meyve bulunan bir tabak sunarken, sol tarafta elinde taç tutan ve minyatürlerde genellikle kırmızı kıyafetli tasvir edilen bu meleğin Cebrâil meleği olması

muhtemeldir. Ayrıca baş melek olan Cebrâil diğer meleklerden daha büyük tasvir edilmektedir. Secde eden iki meleğin ortasında içinde altın fiskiyesi olan daire şeklinde bir havuz görülmektedir. Havuzun sağa ve sola doğru uzanan su oluğu bulunmaktadır. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun “Kevser Havuzu” olduğu düşünülmektedir. Tepenin arkasında iki figür bulunmaktadır. Sol tarafta kanatlı bir melek, sağ tarafta boynunda bağ bulunan ise Şeytan’dır. Kıyafetli olarak çizilmiş Şeytan’ın başında bir başlık vardır. Bir elini de ağzına doğru götürmektedir.

“Minyatür ikisi üstte biri altta olmak üzere üç satır metin arasına, tam sayfa olarak yerleştirilmiştir. Meleklerin Hz. Âdem’e secde etmesi hikâyesi metinde; Allah, Âdem’i çamurdan yarattıktan sonra yedi gün orada bekletir. Ona cennetten bir taht ve bir taç gönderir. Ayrıca ona, giyinmesi için ibrişim kumaştan kıyafetler de gönderir. Yedi yüz bin melek oraya gelir ve Allah onlardan Âdem’e secde etmelerini emreder. İblis de bu meleklerle gelir. Melekler saygı ile secde ederken, İblis secde etmeyi reddeder. “Ben ondan daha iyiyim” der. İblis meleklerle der ki: “Eğer Allah sizi itaat etmeye çağırıyorsa siz itaat edin.” Melekler der ki: “Zaten itaat edeceğiz.” İblis: “Ben itaat etmeyeceğim” der. Âdem topraktan yaratıldı, diyerek Allah’a karşı çıkar. Allah, onu huzurundan kovar ve Âdem’i cennete alır” (Kaplan, 2013:22, 23).

Görsel 36. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve melekler, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.8b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve melekler

Yüzyıl / Tarih: 16.yüzyıl

Sayfa No: 8b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde yer alan sahne iç mekânda zarif bir atmosferde tasvir edilmektedir. Hz. Âdem altıgen altın bir taht üzerinde bağdaş kurarak oturmaktadır. Başında da altın bir taç vardır. Sağ elini havaya kaldırmış olan Hz. Âdem'in etrafındaki meleklerle bir şeyler anlattığı izlenimi oluşmaktadır. Hz. Âdem'in sağ arkasında yer alan kapıdan ise; ağaçların yer aldığı cennet bahçesi görülmektedir.

Hz. Âdem'in sağında bir, solunda ise üç melek bulunmaktadır. Öndeki melek yere doğru eğilmiş secde etmek üzeredir. Renkli kanatlara sahip olan bu meleklerin hepsi birbirinden farklı renklerde kıyafetler giymekte, saçları ise tepeden bağlanmaktadır.

Görsel 37. Cennet tahtında oturan genç Hz. Âdem ve melekler, Kısas-ı Enbiyâ, y.6v

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Fransa Milli Kütüphanesi, Paris, Fransa

Konu: Cennet tahtında oturan genç Hz. Âdem ve melekler

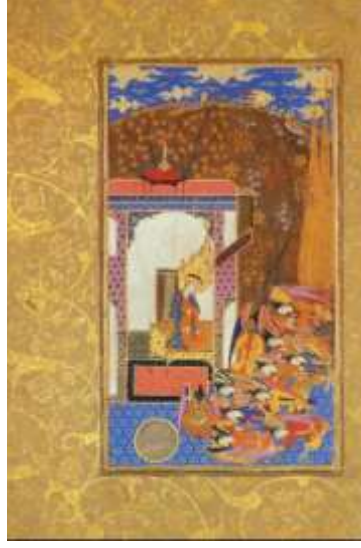
Yüzyıl / Tarih: 1595

Sayfa No: 6v

Ölçüler: 19 x 29 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Hz. Âdem genç ve masum bir simaya sahip olan biri olarak tasvir edilmektedir. Başında tacı ve kutsal alevli hâlesi bulunmaktadır. Dokuz tane kanatlı melek tahtın etrafını çevrelemektedir. Tepenin arkasında sol üst köşede ise koyu tenli ve yaşlı olarak tasvir edilmiş Şeytan figürü yer almaktadır. Şeytan'ın boynunda siyah renkte bir bağ bulunmaktadır.

Hz. Âdem'in tahta oturduğu bu tarz kompozisyon örneklerinde elinde bir mendil tuttuğu görülmektedir. Hz. Âdem'in elinde tuttuğu bu siyah renkteki mendil, saltanat, güç, sonsuzluk gibi ikonografik bir anlam taşımaktadır.

Görsel 38. Halife tahtında oturan Hz. Âdem ve secde eden melekler

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: -

Konu: Halife tahtında oturan Hz. Âdem ve secde eden melekler

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Sayfa No: -

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem halife tahtında dizlerinin üstünde oturmaktadır. Başında tacı ve kutsal alevli hâlesi bulunmaktadır. Hz. Âdem'in tahtı süslü bir mimari yapı içerisinde. Bu yapının cennet köşkü olma ihtimali vardır. Mimari yapının önünde kalabalık melek topluluğu Hz. Âdem'in önünde saygı ile eğilmiş secde etmektedir. Meleklerin arasında secde etmeyen tek bir figür görülmektedir. Oda secde etmeyi kabul etmeyen Şeytan'dır. Kanatlı olarak tasvir edilen Şeytan figürünün koyu ten renginde boyandığı ve boynunda da bir bağ bulunduğu görülmektedir. Meleklerin secde ettiği zemin geometrik süslemelerden oluşmakta ve sol tarafta daire şeklinde bir havuz yer almaktadır. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun "Kevser Havuzu" olduğu düşünülmektedir. Minyatürün arkasında büyük bir tepe yer almaktadır. Sağ tarafta ise büyük selvi ağaçları, çiçek açmış bahar dalları görülmektedir. Mimari yapının arkasında büyük bir çınar ağacı bulunmaktadır. Ağaçların üzerinde insan başlı iki kuş görülmektedir.

Görsel 39. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Louvre Müzesi, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti

Yüzyıl / Tarih: 1570

Sayfa No: -

Ölçüler: 10,9 x 20,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde altıgen formlu altın bir taht üzerinde bağdaş kurmuş oturan Hz. Âdem'in zengin görünümlü kıyafeti, başında altın tacı ve alevli kutsal hâlesi bulunmaktadır. Tahtın hemen arkasında renkli çiçekleri olan bahar dalı görülmektedir. Kompozisyonda yedi melek figürü yer almaktadır. Meleklerin her birinin kıyafeti birbirinden farklı renklerde ve hepsinin de renkli kanatları bulunmaktadır. Yukarıda duran iki melek ellerindeki alevlerden Hz. Âdem'in üzerine nur yağdırmaktadır. Üç melek secde etmekte, sol tarafta aşağıda yer alan iki melek ise ellerini açmış dua etmektedir. Minyatürün sağ üst köşesinde altın renginde parlayan güneş çizilmiştir. Minyatürde hemen göze çarpan siyah ten renginde boyanmış Şeytan figürü de sağ üst kısımda konumlandırılmaktadır. Şeytan figürü kıyafetli ve başında sarığı ile tasvir edilmektedir.

Görsel 40. Hz. Âdem'in ilk vaazı, Enbiyânâme, y.15a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Bruschettini Foundation or Islamic and Asian Art

Konu: Hz. Âdem'in ilk vaazı

Yüzyıl / Tarih: 1558

Sayfa No: 15a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Enbiyânâme de yer alan minyatürde Hz. Âdem'in ilk vaazı konu edilmektedir. Çoktan tacını giymiş Hz. Âdem'e uçan bir melek tepsiyle üzüm salkımı getirirken diğer melekler saygıyla önünde diz çökmüş ve ayakta durmaktadır. Hz. Âdem taçlı ve görkemli bir elbiseyle tasvir edilmektedir. Hz. Âdem altın bir minberde ayakta durmakta ve meleklerle vaaz vermektedir. Minber mimari bir öge olarak yer almaktadır. Meleklerin bir kısmı ayakta, bir kısmı ise medrese öğrencileri gibi diz çöküp yan yana dizilip oturmuşlardır (Eryılmaz, 2013:101). Minyatürde on yedi melek bulunmaktadır. Renkli kanatlara sahip olan bu meleklerin kıyafetleri de birbirinden farklı renklindedir. Eryılmaz'ın "Kültür ve Tarih Sohbetleri: Süleyman Dönemi Kültür Dünyası ve Şehnameleri" başlıklı söyleşisinde minyatür hakkında şu bilgilere de ulaşılmıştır; Ârifî tarafından hazırlanan Enbiyânâme'de Allah Cebrâil aracılığı ile bütün meleklerin toplanmasını ister. Hz. Âdem burada ilk hutbesini okuyacaktır. Hz. Âdem'in her şeyin adını bilmesi, Hz. Âdem'in

üstünlüğünün melekler tarafından kabul görülmesini ve buna saygı duyup secde etmelerini sağlamaktadır. Minyatürün mavi tonlu zemininde altın zerrecikler bulunmaktadır. Minyatür içerisinde yer alan alttaki beyitlerde sayısız ışıklar konu edilmektedir. Sayısız ışıklarda bilginin gizli olduğunu ve yaratılışta kozmik olarak yayıldığından bahsedilmektedir (Eryılmaz, 2019).

2.2.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem'in Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta yaratılışın altıncı gününde insanın yaratılışı anlatılmaktadır:

Altıncı gün, Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı (Tekvin 1:27). Onları kutsadı ve “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun” (Tekvin 1:28). “İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak” (Tekvin 1:29). “Yabanıl hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere - soluk alıp veren bütün hayvanlara - yiyecek olarak yeşil otları veriyorum” ve öyle oldu (Tekvin 1:30). Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu.

“Ve Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi ve adam yaşayan canlı oldu” (Tekvin 2:7).

Hız. Âdem'in yaratılışı sahnelerinde, Tanrı'nın Hız. Âdem'in burun deliklerine yaşam nefesini üfleyişi ya da Tanrı'nın eliyle dokunarak Hız. Âdem'e yaşam verişini gösterilmektedir. Hristiyan öğretilerine göre İsa'nın ön-belirimi olarak kabul edilmektedir. Michelangelo, Sistine Şapeli fresklerinde, melekler grubunun eşlik ettiği Tanrı ile yerde uzanmakta olan Hız. Âdem'in ellerinin birbirlerine dokunduğu anı sahneye taşımaktadır. Cansız, güçsüz bir görünüm sunan Hız. Âdem, Tanrı'nın vereceği yaşam nefesini beklemektedir (Tükel ve Arsal, 2014:22).

Görsel 41. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: 380 x 570 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılışı Sistine Şepeli tavanının merkezine doğru yer alan en büyük sahnedir. Yaratılış hikâyesinin resimsel anlatımının bir parçası olarak, Tanrı'nın kendi suretine benzer olarak Hz. Âdem'i yaratışı tasvir edilmektedir. Bu freskte fizik ve metafizik alanların teması betimlenmektedir. Göksel varlıklar Tanrı'nın pelerinin içindedir. Tanrı, Hz. Âdem'e can vermek için sağ elinin işaret paramağını uzatmaktadır. Hz. Âdem ve Tanrı figürlerinin kaslı kollarıyla ayrıntılı elleri, Michelangelo'nun insan anatomisine ilişkin bilgisini göstermektedir. Michelangelo, Hz. Âdem'i idealize bir erkek biçiminde betimlemektedir. Yeryüzünde yeni doğmuş, tümüyle biçimlenmiş insan, yukarı kalkmış göğsünün ağırlığını destekleyen sağ dirseğiyle, geriye yaslanmaktadır. Sol kolu, yukarı kalkmış dizinin üstünde olan Âdem, Tanrı'nın elinden yaşam armağanının

almak için elini uzatmaktadır. Tanrı, beyaz saçı ve sakalı ile yaşlı ancak iri kuvvet ve kudretli, canlı bedene sahip bir erkek görünümündedir. Pembemsi kırmızı renkte uçuşan bir giysi içindedir (Ormiston, 2014:160, 161). Tanrı sağ elinin işaret parmağından, adeta bir akım gibi Hz. Âdem'e can vermektedir (Cömert, 2008:141). Tanrı sol kolunda henüz yaratım aşamasındaki Havva'yı tutmaktadır, sol eli ile de daha doğmamış olan çocuk İsa'nın omzuna dokunmaktadır. Tanrı'nın kırmızı renkteki büyük pelerinin içi melekler tarafından çevrelenmiştir.

Görsel 42. Tanrı'nın Hz. Âdem'e ilk nefesi üflemesi

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: Livre des Heures, Tournai, Belçika

Konu: Tanrı'nın Hz. Âdem'e ilk nefesi üflemesi

Yüzyıl / Tarih: 1535

Teknik: Minyatür

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Tanrı figürünün başının etrafında altın bir hâle bulunmaktadır. Üzerinde pembe renkte bir pelerin vardır. Sol eliyle Hz. Âdem'in başını tutmakta ve ona ilk nefesi üflemekte, sağ elini de havaya kaldırarak Hz. Âdem'i kutsamaktadır. Âdem ise yerde yatmakta ve yeni yeni canlanmaktadır.

Görsel 43. Hz. Âdem'in yaratılışı ile cennet manzarası

Sanatçısı: Jan Brueghel the Elder (1568-1625)

Bulunduğu Yer: Galleria Doria Pamphilj, Roma, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı ile cennet manzarası

Yüzyıl / Tarih: 1594

Teknik: Bakır üzerine yağlı boya

Ölçüler: 26,5 x 35 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılışı ile cennet ormanlık bir manzara, çok sayıda balıklarla dolu bir akarsu, hayvanlar, kuşlar ve sol arka planda balinaların yüzdüğü bir deniz görülmektedir. Eserin ortasında yer alan aslan sırtını dönmüş, kediler ve tavşanlar gibi diğer hayvanlar birbirlerine çok yakın karşılıklı bir şekilde yerleştirilmiştir. Uzakta yer alan bazı hayvan figürleri siluet olarak tasvir edilmektedir (Woollett ve Suchtelen, 2006:136). Hz. Âdem'in yaratılışı ise kompozisyonun biraz gerisinde, sağ taraftadır. Oldukça küçük tasvir edilen figürlerden Tanrı yeni yarattığı Âdem'e can vermektedir.

Görsel 44. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Jacopo da Empoli (1551-1640)

Bulunduğu Yer: Uffizi Galeri, Floransa, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1632

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 145 x 193 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılışının tasvir edildiği kompozisyonda Tanrı yaşlı ve uzun beyaz sakallı olarak görülmektedir. Tanrı figürü kırmızı renkte bir kıyafetin üzerinde uzun mavi renkte bir pelerine sarılmıştır. Sol elinde altından bir asa tutmaktadır. Sağ eliyle de Hz. Âdem'in kolundan tutarak ona can vermektedir. Âdem ise yerde büyük bir taş parçasının üzerinde oturmaktadır. Sırt kısmı izleyiciye dönük olarak tasvir edilmektedir. Sağ eli taşın üzerinde, sol eli ise Tanrı figürüne doğru uzanmaktadır.

Görsel 45. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Livio Mehus (1630-1691)

Bulunduğu Yer: Özel koleksiyon

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1645

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 55,5 x 72,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in yaratılışının tasvir edildiği kompozisyon cennet bahçesinde geçmektedir. Kompozisyonun sol tarafında havada Tanrı figürü yer almaktadır. Mavi renkte uçuşan bir elbise giymekte, yaşlı ve beyaz sakallı olarak tasvir edilmektedir. Tanrı figürünün önünde ve arkasında ona tutunmuş iki küçük melek figürü bulunmaktadır. Tanrı figürünün sol eli Hz. Âdem'in havaya kalkmış olan sağ kolunu tutmakta, ona can vermekte ve ayağa kaldırmak istemektedir. Tanrı figürünün sağ eli ise havadadır. Hz. Âdem yerdeki büyük bir taş blok üzerinde oturmaktadır. Kaslı bir vücut yapısına sahip olan Âdem'in sarı renkte ve bukleli saçları vardır. Âdem henüz can almamış yorgun görünmektedir. Âdem'in hemen ön kısmında ise çeşitli hayvan figürleri yer almaktadır.

Görsel 46. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Jan Brueghel the Younger (1601-1678)

Bulunduğu Yer: Stedelijk Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyıl

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 70 x 87 cm

Tanım ve Kompozisyon: Çeşitli ağaçların, bitkilerin yer aldığı cennet bahçesinde hayvanların yaratılmasından sonra Tanrı, Hz. Âdem'i yaratmıştır. Kompozisyonun sol tarafında yeni yaratılmış Hz. Âdem toprak bir yükselti üzerinde oturmaktadır. Çıplak olarak tasvir edilen Âdem'in kaslı vücudu ve sarı renkte bukleli saçları vardır. Tanrı figürü onun hemen yanındadır. Tanrı'nın kırmızı giysisi üzerinde mavi renkte bir pelerin bulunmaktadır. Yaşlı ve beyaz sakallı olan Tanrı figürünün başının etrafında ışıklı bir hâle görülmektedir. Tanrı sağ elini Hz. Âdem'in başına koyarak ona can vermektedir. Tanrı yukarı kaldırdığı sol eliyle de Hz. Âdem'e etraftaki canlıları göstermektedir. Kompozisyonun gerisinde ise yeşil bitkilerin yer aldığı tepeler ve ortada mavi renkte nehir görülmektedir.

2.2.2.1. Hz. Âdem'in Hayvanlara İsim Koyması Konulu Resimler Kataloğu

Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı hayvanları ve kuşları isim koyması için Hz. Âdem'e gönderir. İslami ve Yahudi anlatılarda isim koyma önemli bir temadır. Hz. Âdem'e tüm isimleri Tanrı öğretmiştir (Schipper, 2012:90). Tanrı Hz. Âdem'i yaratıktan sonra tüm hayvanları ve melekleri onun etrafında topladı. Hz. Âdem'den onlara isim koymasını istedi. Hz. Âdem; “Ey Dünyanın Hâkimi! Bu hayvana münasip ad ökün, bunun için at, bunun için aslan, bunun için deve” diyerek hayvanların özelliklerine uygun düşen adlarıyla çağırdı (Schipper, 2012:89).

Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle gösterip “Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin” dedi. “Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin” cevabını verdiler. Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir” dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de “Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim, demedim mi!” buyurdu (Bakara, 31-33). Kur'an'da Hz. Âdem'in isimleri bilmesinden dolayı daha üst seviyeye sahiptir.

Görsel 47. Hz. Âdem'in hayvanlara isimler vermesi

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: St. Nicholas Anapafsas Manastırı, Meteora, Yunanistan

Konu: Hz. Âdem'in hayvanlara isimler vermesi

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Teknik: Fresk

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Freskte Hz. Âdem sol tarafta bir tepenin üzerinde oturmaktadır. Arkasında üzerinde meyvelerin olduğu bir ağaç görülmektedir. Farklı türlerde çeşit çeşit hayvan Hz. Âdem'in önünde durmaktadır. Yeni yaratılmış çıplak olan Âdem sağ elini havaya kaldırmış hayvanlara isimlerini vermektedir. Ön tarafta büyük bir yılan başını havaya kaldırmış Âdem'e doğru bakmaktadır. Onun hemen yanında fil yılanı ezmek için sağ ön bacağına havaya kaldırırken görülmektedir. Filin üzerine de bir maymun çıkmıştır. Arkalarında ise, at, deve, ayı, öküz, aslan, tavşan, kaplan, ejder, tavus kuşu, horoz, baykuş ve çeşitli kuşlar yer almaktadır.

2.3. Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

2.3.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

İslami kaynaklarda Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair minyatüre rastlanmamıştır. Batı sanatında yer alan betimlemelerde Hz. Havva Hz. Âdem'in sağ tarafından yaratıldığı görülmektedir.

2.3.2. Batı Resim Sanatında Hz. Havva'nın Yaratılışı Konulu Resimler Kataloğu

Kadının yaratılışı Tevrat'ta ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır:

Ve Allah dedi: “Adamın yalnız olması iyi değildir, kendisine uygun bir yardımcı yapacağım.” Ve Allah her kır hayvanını ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi. Ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlûkatın adı o oldu. Ve adam bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve her kır hayvanına ad koydu, fakat adam için kendisine uygun yardımcı bulunmadı. Ve Allah adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. Ve Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: “Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir; buna kadın denilecek, çünkü o adamdan alındı” (Tekvin 2:18-23). Ve adam karısının adını “Havva” koydu; çünkü bütün yaşayanların anası oldu (Tekvin 3:20).

Tevrat'taki anlatıma uygun şekilde Havva, uyumakta olan Âdem'in kaburga kemiğinden çıkarken betimlenmektedir. Havva'nın kimi zaman vücudunun yarısı çıkmış olarak kimi zamanda bütün vücudu oluşmuş biçimde görülmektedir. Ortaçağ öğretilerinde ilk anne olan Havva, Meryem'in ön belirimi olarak kabul edilmektedir (Tükel ve Arsal, 2014:22).

Görsel 48. Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Bulunduğu Yer: Pinacoteca Comunale, Città di Castello, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1499-1500

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 94 x 166 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'nın yaratılışının konu edildiği kompozisyon cennet bahçesinde geçmektedir. Arka fonda küçük bir tepe ve yeşil ağaçlar görülmektedir. Eserde Hz. Havva figürü görülmemektedir. Henüz Tanrı Hz. Âdem'e uyku vermiş ve kaburgasını almak üzeredir. Kompozisyonun sol köşesinde çıplak olarak tasvir edilen Hz. Âdem uyku halinde yerde yatmaktadır. Tanrı figürü onun kaburga kemiğini almak için sağ elini uzatmış yere doğru eğilmektedir. Tanrı figürü yaşlı ve beyaz sakalları vardır. Üzerinde diğer kompozisyonlarda olduğu gibi bol dökümlü kumaştan kırmızı renkli bir pelerin bulunmaktadır. Kompozisyonun üst kısmında gökyüzünde sağ ve sol tarafa simetrik olarak yerleştirilmiş iki melek figürü olaylara şahitlik etmektedir. Kanatlarını açmış olarak tasvir edilen bu meleklerin üzerlerinde uçuşan elbiseleri vardır.

Görsel 49. Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: 449 x 640 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Havva'nın yaratılış hikâyesi Tekvin 2:21-23'te anlatılmaktadır. “Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uykundayken, Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi”. Michelangelo, Havva’yı Tanrı figürüne doğru dönmüş, Âdem ise uyurken betimlenmektedir (Ormiston, 2014:158).

Üç figür, yakın ilişkileri vurgulamak üzere birbirine yakın yerleştirilmiştir. Havva'nın başı, çıplak bedenine inen uzun altın rengi saçlarla çevrilidir. Ellerini yakarırcasına birleştirmiştir. Hayranlık ve huşu içinde bir yüz ifadesiyle sağ profilden görünmektedir. Havva gözlerini Tanrı figürüne çevirmiştir. Bu onun yaratılış anıdır.

Âdem mucize sırasında uyurken Havva'nın ağızı inanamıyormuşçasına açık, yaratıcısıyla, Tanrı figürüyle yüz yüzedir (Ormiston, 2014:159).

Michelangelo hikâyede Havva'nın Âdem'in vücudunun yanından dışarıya doğru yansıttığı anı göstermektedir. Havva, Âdem'in bedeninden tamamen çıkmış veya muhtemelen Âdem'in vücudunun hemen arkasındaki mağaradan çıkmış gibi görünmektedir. Âdem'in vücudunun "içinde" yalnızca bir ayak kalır. Havva başını kaldırıp Tanrı'nın gözlerine aşırı bir bağlılık halinde bakmakta; elleri ise şükran ifadesiyle öne doğru uzanmaktadır. Tanrı figürü sağa kaldırdığı eli ile onu kutsamaktadır (Vernorsky, 2016:47).

Görsel 50. Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 16 x 11 cm

Tanım ve Kompozisyon: Tanrı uyuyan Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'yı yaratmaktadır. Gravürde Tanrı figürü diğer örneklerden daha farklı betimlenmektedir. Başında sarık tarzında bir başlık bulunmaktadır. Kompozisyonun gerisinde ağaçlar ve tepelerin yer aldığı doğa manzarası yer almaktadır.

Görsel 51. Tanrı Hz. Âdem'in gövdesinden Hz. Havva'yı yaratıyor

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: Livre des Heures, Tournai, Belçika

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1535

Teknik: Minyatür

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Tanrı Hz. Âdem'in gövdesinden Hz. Havva'yı yaratmaktadır. Tanrı sol eliyle Hz. Havva'nın bileğinden tutmakta, sağ eli ile de onu kutsamaktadır. Hz. Âdem baygın bir vaziyette yerde uzanmaktadır. Yeni yaratılmış olan Havva Âdem'in gövdesinden Tanrı'nın yardımı ile çıkmaktadır. Genç olarak tasvir edilen Tanrı figürünün başının etrafında onun yüceliğini gösteren altın bir hâle yer almaktadır. Tanrı'nın üzerinde mavi renkte bir cübbe ve pelerin bulmaktadır.

Görsel 52. Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Heinrich Aldegrever (1502-1538)

Bulunduğu Yer: Metropolitan Sanat Müzesi, New York, ABD

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1540

Teknik: Gravür

Ölçüler: 6,4 x 8,8 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hikâyesinden Havva'nın yaratılış sahnesi tasvir edilmektedir. Bu kompozisyonda Tanrı figürü rahip kıyafetleri içerisinde görülmektedir. Kadının yaratılış temalarıyla aynı özellik gösteren gravürün arka planında iri gövdeli bir ağaç ve onun yanında da bir geyik figürü yer almaktadır.

Gravürde yer alan yabani geyik sembolik olarak kurtuluş ve dirilişi betimlemek için kullanılmaktadır (Schipper, 2015:93).

Görsel 53. Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Paolo Veronese (1528-1588)

Bulunduğu Yer: Charles H. ve Mary FS Worcester Koleksiyonu, Chicago
Quarterly Sanat Enstitüsü, ABD

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1570-1580

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 81 x 103 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Havva'nın yaratılışı konu edilmektedir. Kompozisyonun sağ tarafında çıplak olarak yerde yatan Hz. Âdem derin bir uyku halindedir. Hz. Havva ise yeni yaratılmıştır. Hz. Havva'yı üzerinde kırmızı pelerinli, yaşlı ve sakallı olarak tasvir edilen Tanrı figürü tutmaktadır. Tanrı figürü sol koluyla Hz. Havva'nın omuzundan tutarken, sağ eliyle de onun alnını silmektedir. Geri planda cennet tasviri yer almaktadır. Çeşitli yeşil renkte ağaçlar ve tepeler görülmektedir. Ayrıca figürlerin etrafında Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan önce yaratılmış pek çok hayvan figürü bulunmaktadır.

Görsel 54. Hz. Havva'nın yaratılışı

Sanatçısı: Carlo Francesca Nuvolone (1609-1661)

Bulunduğu Yer: Dulwich Picture Galeride, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Havva'nın yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1662

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 182 x 194 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hz. Havva'nın yaratılış anı anlatılmaktadır. Hz. Âdem figürü ön tarafta baygın bir şekilde derin uykuda yerde yatmaktadır. Üzerinde uçuşan mavi renkte pelerini olan yaşlı ve beyaz sakallı Tanrı figürü sol tarafta ayakta görülmektedir. Tanrı sağ eliyle yeni yarattığı yorgun görünümlü Havva'yı bileğiden kavrayıp tutmaktadır. Sol elini de gökyüzüne doğru kaldırmaktadır. Etraflarında da çeşitli kara hayvanları yer almaktadır.

2.4. Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu

2.4.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu

Kur'ân-ı Kerim'de A'râf suresi 19. ayette; “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz”, Tâhâ suresi 117, 118 ve 119. ayetlerde; Bunun üzerine “Ey Âdem!” dedik, “Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin!”, “Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok”, “Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın” ifadeleri yer almaktadır.

Görsel 55. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Halk Kütüphanesi, Spencer Koleksiyonu, New York, ABD

Konu: Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmet etmesi

Yüzyıl / Tarih: 1580

Sayfa No: 9a

Ölçüler: 15,5 x 17 cm

Tanım ve Kompozisyon: Örnekte Hz. Âdem ve Hz. Havva kompozisyonun merkezinde bulunan taht üzerinde oturmaktadır. Hz. Âdem bağdaş kurmuş bir eli dizinde diğer eli ise havada Hz. Havva'ya bir şeyler anlatmaktadır. Üzerinde gösterişli kıyafeti, tacı olan Hz. Âdem'in başından kutsal alevli hâleler yükselmektedir. Hz. Havva ise bir dizini bükmüş şekilde oturmaktadır. Onun başında sadece taç vardır. Alevli hâle bulunmamaktadır. Bir elini sohbete katılırcasına yukarı kaldırırken diğer elinde de siyah bir mendil tutmaktadır. Oturdıkları altın taht üzerinde çeşitli motifler yer almaktadır. Etraflarındaki melekler ise onlara hizmet etmektedir. Meleklerin elindeki tabaklarda meyveler bulunmaktadır. Kompozisyonun arka kısmında büyük bir selvi ağacı, bahar dalı ve renk renk çiçekler görülmektedir. Tahtın hemen altında sağdan ve soldan iki su oluğu ortadaki kare şeklindeki havuza bağlanmaktadır. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun "Kevser Havuzu" olduğu düşünülmektedir.

Görsel 56. Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmeti ve secdesi

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Arthur M. Sackler Galerisi, Washington, DC, ABD

Konu: Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmeti ve secdesi

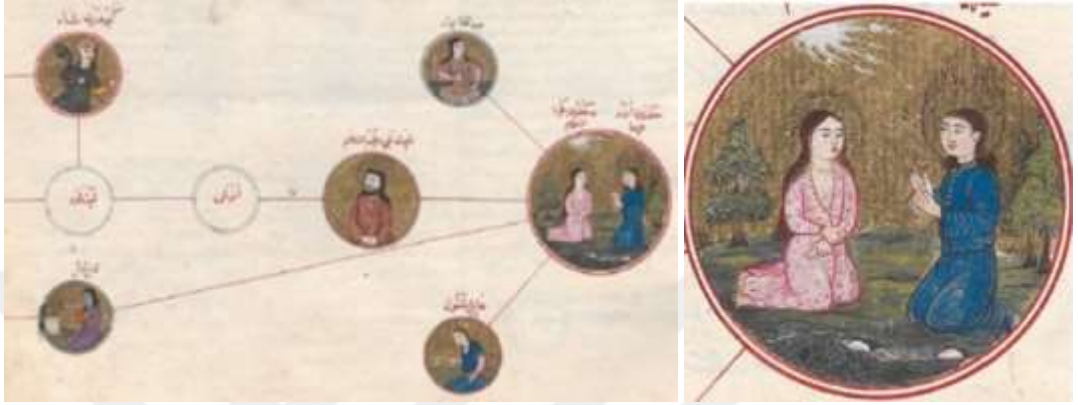
Yüzyıl / Tarih: 1550-1560

Sayfa No: -

Ölçüler: 44,5 x 59,3 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın altıgen formlu gösterişli altın bir tahta oturduğu bu minyatürde oldukça fazla melek figürüne yer verilmektedir. Gösterişli kıyafetler giymiş Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın başlarında taç ve alevli altın hâleleri vardır. Hz. Âdem sağ elinde bir mendil tutarken, sağ ayağını da tahtan aşağıya doğru indirmektedir. Bir melekte onun ayağını öpmektedir. Sağ üst köşede uçarken tasvir edilmiş meleklerden biri elindeki tepside bulunan kutsal alevleri Hz. Âdem'in başından aşağıya doğru dökerken diğer melek de Hz. Havva'nın başından aşağıya dökmektedir. Önde yer alan dört melek secde etmektedir. Ayakta duran meleklerden

bir grubu ellerinde tuttıkları ikramları sunmaktadır. Yeşil renkli çimlerin üstünde renk renk çiçekler görülmektedir. Tepenin arkasında üç figür yer almaktadır. Bunlardan ikisi kanatlı melek diğeri ise gri renkte boyanmış, boynunda bağı olan sakallı ve yaşlı olarak tasvir edilmiş Şeytan’dır. Bu figürün üzerinde Arapça “Şeytan-ıla’in” yani kovulmuş, lanetlenmiş şeytan ifadesi yer almaktadır.

Görsel 57. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, VÖNB AF. 17, y.3a

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Österreichische Nationalbibliothek, Viyana, Avusturya

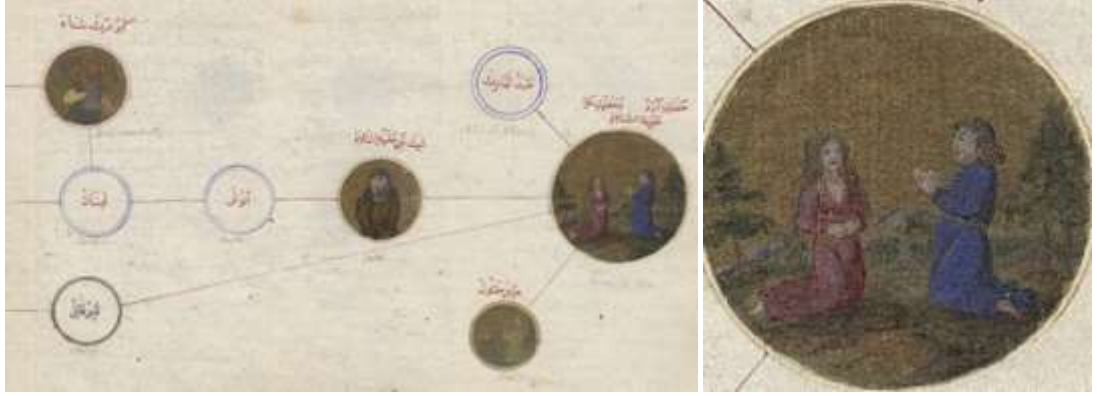
Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1692

Sayfa No: 3a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Şematik Silsile y. 3a'da Hz. Âdem ve Hz. Havva madalyonuyla başlamaktadır (Aygün, 2017:230). Hz. Âdem ve Hz. Havva, doğal, ağaçların olduğu bir ortamda, dizlerinin üstünde, karşılıklı sohbet ederken görülmektedir. Hz. Âdem'in ellerine bakıldığında, beden diliyle Hz. Havva'ya bir şeyler anlattığı izlenimi verilmektedir. Bu resmin soluna doğru, daha küçük daireler, doğrusal çizgilerle birbirine bağlanmaktadır. Böylece Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın soy ağacına, gönderme yapılmaktadır.

Görsel 58. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, VBN Boz 183, y.2a

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Biblioteka Narodowa, Varşova, Polonya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyıl sonu

Sayfa No: 2a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: VÖNB AF. 17, 3a nüshasıyla benzer kompozisyon şemasına sahiptir.

Görsel 59. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Subhatü'l-ahbâr, VÖNB AF. 50, y.4b

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Österreichische Nationalbibliothek, Viyana, Avusturya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1678-1683

Sayfa No: 4b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Aygân'ın belirttiğine göre, Silsilenâme'deki Hz. Âdem ve Hz. Havva portresinden I. Bayezid (Yıldırım)'a kadar olan bölüm Musavvir Hüseyin'in önceki portre anlayışından belirgin biçimde farklılık göstermektedir. Eser, Viyana nüshasının ikonografik özelliklerini taşımaktadır. Özellikle Hz. Âdem, Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Bu benzetme çabası, sanatçının eseri Hristiyan bir hedef kitleye göre tasvir etme gayreti biçiminde yorumlanmaktadır (Aygân, 2017:234, 235).

Görsel 60. Hz. Âdem ve Hz. Havva, Silsilenâme, AVGM 1872, y.9b

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1682-1683

Sayfa No: 9b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: VÖNB AF. 50, 4b, nüshasıyla benzer kompozisyon şemasına sahiptir.

2.4.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Cebrâil Meleği Konulu Resimler Kataloğu

Görsel 61. Hz. Âdem, nesli ve Cebrâil meleği, Silsilenâme, TSMK H. 1324, y.20b

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ve nesli

Yüzyıl / Tarih: 16-17. yüzyıl

Sayfa No: 20b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Bilgilerin verildiği yazıların altındaki bir daire içinde, Cebrâil meleği Hz. Âdem'e, temsili bir kitaptan, aktarma yaparken tasvir edilmektedir.

Görsel 62. Hz. Âdem, nesli ve Cebrâil meleği, Silsilenâme, TSMK A. 3110, y.4b

Nakkaş: Bağdatlı nakkaşlar

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ve nesli

Yüzyıl / Tarih: 16-17. yüzyıl

Sayfa No: 4b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem, nesli ve Cebrâil meleği, Silsilenâme, TSMK H. 1324, y.20b ile benzer özellik göstermektedir. Ancak Cebrâil meleği kanatsız ve altın renkli taçlıdır. Hz. Âdem madalyonunun sağ altında daire içerisinde bir isim yazılıdır. Metinde, “*Bu Hâbil maktûldür*” ifadesi yer almaktadır (Ayğın, 2017:334-336).

2.4.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennette Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta Tanrı'nın Âdem'i cennete koyması ve yasak meyve konusunda uyarması anlatılmaktadır:

“Tanrı doğuda, Aden’de bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem’i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacı ile iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı. Aden’den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu. İlk ırmağın adı Pışon’dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. Orada iyi altın, reçine ve oniks bulunur. İkinci ırmağın adı Gihon’dur. Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle’dir. Asur’un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat’tır. Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem’i oraya koydu. Ve ona, “Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin” diye buyurdu, “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün” (Tekvin, 2:8-17).

“İnsan iyiliği ve kötülüğü bilmişti artık. Bir daha hayat ağacına uzanmayacaktı eli. Sonsuzca yaşamak için onun meyvesinden yiyemeyecekti. Bunun için Tanrı kovdu Âdem’i cennetten, bir daha yaklaşmasın diye de hayat ağacına, Aden bahçesinin önüne Keruv melekleri koydu” (Tekvin, 3:20-24).

Tanrı cennette yasak meyve için Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı uyarmaktadır (Bkz. Görsel 63, 64, 65).

Görsel 63. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Museum of Fine Arts, Budapeşte, Macaristan

Konu: Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 16 x 12 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı iyiliği ve kötülüğü bilme ağacına dokunmamaları konusunda uyarmaktadır. Uzun saç ve sakalları olan yaşlı Tanrı figürü sağ eli işaret parmağıyla ağacı göstermektedir. Onun hemen arkasında Hz. Âdem ve Hz. Havva figürleri yer almaktadır.

Görsel 64. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Sanatçısı: Heinrich Aldegrevver (1502-1538)

Bulunduğu Yer: Metropolitan Sanat Müzesi, New York, ABD

Konu: Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Yüzyıl / Tarih: 1540

Teknik: Gravür

Ölçüler: 6,6 x 8,9 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde uzun saçlı ve sakallı yaşlı Tanrı figürü, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kompozisyonun merkezinde yer alan bilgi ağacının meyvelerinden yememeleri konusunda uyarmaktadır. Kutsal kitaplarda meyve ağacının türü hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Batılı sanatçıların çoğu kompozisyon tasarımlarında bu meyveyi elma olarak yorumlamaktadır. Bu eserde de ağacın üzerinde elma meyvesi yer almaktadır.

Görsel 65. Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Sanatçısı: Jacop de Backer (1555-1585)

Bulunduğu Yer: Groeninge Museum, Bruges, Belçika

Konu: Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Yüzyıl / Tarih: 1580

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 75 x 107 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılan Hz. Havva ve Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir konusu işlenmektedir. Kompozisyon ırmakların aktığı çeşit çeşit ağaçların, bitkilerin ve hayvanların yer aldığı cennet bahçesinde geçmektedir. Eserin sol tarafında biraz daha küçük çizilmiş olan Hz. Havva'nın yaratılma sahnesi yer almaktadır. Ön tarafta ise Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir konusu tasvir edilmektedir. Kompozisyonun ön kısmında yer alan yaşlı Tanrı figürü kırmızı renkte bol dökümlü bir pelerin giymekte, beyazlamış sakalları bulunmaktadır. Tanrı sol eli işaret parmağını iyiliği ve kötülüğü bilme ağacına doğru uzatmakta, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı bu ağaca dokunmamaları konusunda uyarmaktadır. Ayrıca kompozisyonun arka planında cennet bahçesi "Aden" ve ırmakları, çeşit çeşit ağaçlar ve bitkiler yer almaktadır.

2.5. Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu

2.5.1. Osmanlı Resim Sanatında Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu

Görsel 66. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemek üzere, Enbiyâname, y.20a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: İtalya'da özel koleksiyon

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemek üzere

Yüzyıl / Tarih: 1558

Sayfa No: 20a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Hz. Âdem ile Hz. Havva cennette tasvir edilmektedir. Arkada saray gibi büyük bir mimari yapı görülmektedir. Mimari yapının kubbeleri ve kemerleri bulunmakta, duvarları ise renkli geometrik çinilerle kaplıdır. Mimari yapının tam ortasında büyük altın bir taht onun önünde de bir havuz yer almaktadır. On beş figür, bu yapı içerisinde bahçede yaşanan olayı izlemektedir.

Minyatürde şeytan tarafından kandırılarak cennette yasak yemişı yedikleri an resimlenmektedir. Bu tasvirde Hz. Havva'nın yasak yemiş olması muhtemel buğday başağını Hz. Âdem'e yemesi için uzattığı görölmektedir. Buğday başakları Hz. Havva'nın elinde olduğu gibi aynı zamanda arkasında da görölmektedir (Akar, 2002:49, 50). Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın üzerinde gösterişli kıyafetleri ve başlarında da taçları vardır. Minyatürün sağ tarafında bir ağaç önünde kıvrılmış yılan ve tavus kuşu yer almaktadır. Ağacın hemen arkasına gizlenmiş bir figür vardır. Şeytan olduğu düşünölen bu figür minyatürün köşesine gelecek şekilde yerleştirilmiş ve net olarak seçilmemektedir.

Görsel 67. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette, Fahnâme, TSMK H. 1702, y.52a ve y.51b

Fahnâme’de yer alan 51b minyatürünün karşı sayfasında 52a metin sayfası yer almaktadır. Metinde;

“Su ile toprak birbiriyle karıştığı zaman, Âdem’in kaderine üzüntü yazılmıştır. Âdem’e vurulan bu ilk darbeden sonra insanlar hiçbir zaman keder ve üzüntüden yoksun olmadı. Ey, fal sahibi, Âdem ve Havva’nın başına gelenleri bilin ve farkında olun. Lanet olası Şeytan’ın sebep olduğu talihsizlik yüzünden cenneti terk ettiler. Yılan cennetin kapıcısıydı ve şeytan onu doğru yoldan uzaklaştırdı ve yılan şeytanı ağzına saklayarak cennete kaçırdı. Şeytan Havva’yı kandırdı ve onu buğday başağını yemeğe ikna etti. Öyle ya da böyle Havva, buğday başağını Âdem’e verdi. Allah tarafından Cebrâil’e Âdem’i, Havva’yı, yılanı, tavus kuşunu ve şeytanı -beşini- de-cennetten kovup dünyaya göndermesi gerektiğine dair emir geldi. Âdem dünyaya geldikten sonra Seylan dağının tepesinde üç yüz yıl boyunca ağladı ve yalvardı. Tövbe etti. Âdem’in tövbesi, yalnızca Tanrı’nın ışığını gören ve Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin Bedevi pelerini giyen beş kişiye saygı duymaları ve şefaatlerine saygı duymaları nedeniyle kabul edildi. Ey, fal sahibi, niyetine doğru ilerlersen, biraz zor olacak ama sonuç, başınızı itaatten başka yöne çevirmediğiniz sürece zor olmaktan daha kolay olacaktır. Peygamber ailesine sevgiye kalbinizde yer açmanız için bu niyette cesurca hareket et ve ikiyüzlü davranma. Başlangıçta bir zorluk çekseniz bile, son hayırlı olacaktır. Seyahat etmeyi planladıysanız gidin, çünkü bu çok hayırlıdır. Yolculukta,

koşullarınız en yüksek başarıya ulaşacak; en büyük kârı, haysiyet, rütbe ve orduya sahip bir büyüktan alacaksınız; arkadaşların senden büyük fayda sağlayacak. Eğer evlilik ve bir ilişki hakkında soru sorduysanız, bunu yapın, çünkü bu son derece hayırlıdır. Eğer kaybolan veya kaçan bir şey hakkında soru sorduysanız, arayın, çünkü sonunda onu bulacaksınız. Eğer eksik veya hasta birini sorduysanız, orada olmayan kişi er-geç geri dönecek ve geç ancak huzur içinde olacak ve hasta kişi kısa sürede iyileşecektir. Ancak, yüce Tanrı dilerse, arzuunuza kavuşmak için dualarınızı ihmal etmemelisiniz” (Farhad ve Bağcı, 2009:290).

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva cennette

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 51b

Ölçüler: -

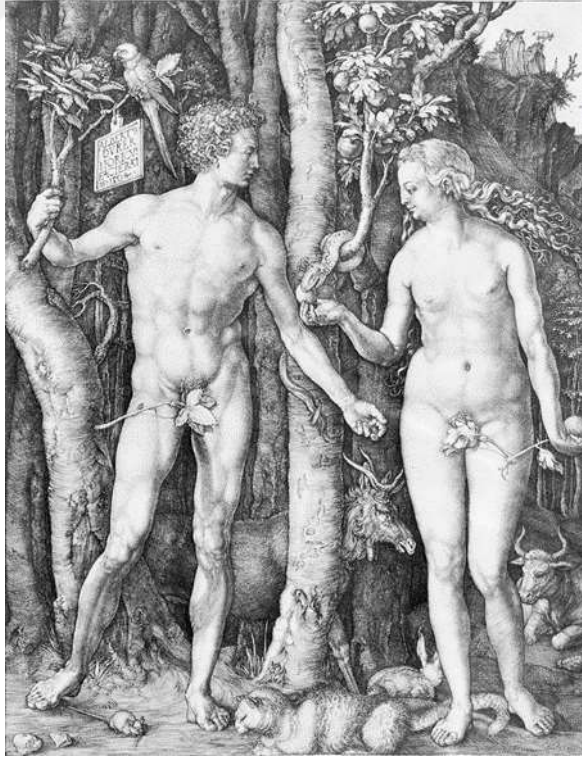
Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Hz. Âdem’in bedeninin üst kısmı çıplak, alt kısmı ise incir yapraklarından bir etek ile örtülüdür. Sağ kolunu ağaca doğru yöneltmesi eteğin bu ağacın yapraklarından yapıldığı düşüncesini oluşturmaktadır. Hz. Âdem’in başında alevli hâle onun kutsiyetini göstermektedir. Hz. Havva’nın kıyafetli betimlendiği minyatürlerden bir örnek teşkil etmektedir. Minyatürde Hz. Havva hemen Hz. Âdem’in yanında tasvir edilmektedir. Hz. Havva’nın başında altından bir taç vardır. Başı Hz. Âdem’e doğru çevrilidir. Şeytan minyatürün sol üst köşesinde tepenin gerisindedir. Cennetin dışında olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Şeytan, başında sarığı, siyahi renkte, sakallı ve yaşlı bir adam kılığındadır. Boynunda da bir bağ bulunmaktadır. Uzaktan olayları izlemektedir. Minyatürde dört melek tasvir edilmektedir. Bunlardan ikisi ön tarafta Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın yan tarafında ikisi ise tepenin arkasında yer almaktadır. Dört melek sağ tarafa Hz. Âdem’e doğru bakmakta, yüzlerinde sakin ve hüznü bir ifade taşımaktadır. Dört meleğinde renkli kanatları vardır. Minyatürde tavus kuşu ihtişamlı kanatlarıyla ejderin üzerinde görülmektedir. Ejderin kuyruğu yasak meyve “buğday başakları” arasındadır. Minyatürdeki kırmızı renkli ejder, boynuzlu hayvan biçiminde betimlenmektedir. Ayrıca cenneti temsil eden renk renk çiçekler vardır. Sahnede mevsim olarak çiçeklerin açtığı bahar günleri canlandırılmaktadır.

2.5.2. Batı Resim Sanatında Yasak Meyve Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemeleri anlatılmaktadır:

“İnanmayın ölmeyeceksiniz! Ondan yiyince gözleriniz açılacak; Tanrı gibi iyiliği ve kötülüğü bileceksiniz!” Kadın, ağacın yemesi güzel, görünüşü hoş ve bilgi arzusu uyandırdığını sezmişti. Dayanamadı meyveyi koparıp yedi. O zaman ikisinin de gözleri açıldı. İkisi de çıplaklıklarını gördüler. İncir yapraklarını birleştirip önlerini örttüler (Tekvin 3:1-7).

Batı resim sanatında yasak meyve, gözden düşüş ve cennetten kovuluş en çok işlenen temalardandır. Kompozisyonlarda genellikle Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının yanında betimlenmektedir. Yanlarında mutlaka bir yılan yer almaktadır. Yılan figürü ağaca dolanmış ya da kertenkele ve insan başlı bir kadın figürü olarak ağacın arkasında bulunmaktadır. Bu kadın başlı yılan figürü, Yahudi geleneğinde geçen ilk kadın ve Hz. Âdem'in ilk eşi Lilith olarak yorumlanmaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yedikten sonra çıplaklıklarını fark ederek mahrem yerlerini yapraklarla örtmeye çalışmaktadır (Tükel ve Arsal, 2014:22).

Görsel 68. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Albrecht Dürer (1471-1528)

Bulunduğu Yer: Metropolitan Sanat Müzesi, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1504

Teknik: Gravür

Ölçüler: 20 x 25,1 cm

Tanım ve Kompozisyon:

Hz. Âdem'in elinde tuttuğu dal üzerindeki levhada "1504'te Nürnbergli Albrecht Dürer (bu oymayı) yapmıştır" yazılıdır (Gombrich, 2013:349).

"Skolastik öğretiye göre insan ruhu günah işlemeden önce mükemmel bir karışıma sahipti. Fakat sonradan hastalık, ölüm, çöküş gibi olumsuz kavramlar da eklenerek bu mükemmellik bozuldu. Gravürde yer alan Kanada geyiği, yabani tavşan, kedi ve öküz sembolik olarak, insanın günah işleyişinden sonraki dönemde, ruhun mükemmelliğini kaybedişini ifade etmektedir. Kanada geyiği melankolikliği, kedi asabiliği, öküz soğukkanlılığı, yabani tavşan ise umutlu iyimser tabiatı temsil etmektedir Kedinin zıttı olan farenin yer alması da cinsler arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Papağan ise ikinci Havva olarak kabul edilen Meryem'i sembolize etmekte; Havva'nın işlediği günahın Meryem tarafından temizlendiği ve yok edildiğini vurgulamaktadır. Arka planda, kayalığın üzerindeki Ren geyiği ise, ilk insanın Tanrı'nın kurallarına karşı gelip ilk günahı işlemesini sembolize etmektedir" (Güzel, 2017:484).

"Kedinin Havva'nın tarafında durması kadını temsil edecek biçimde; kedi tarafından avlanan farenin de erkekleri temsil edecek şekilde Âdem'in tarafında konumlandırılmış olduğu görülür. Bilge Ağacından uzanan, şeytani ve baştan çıkartıcı İblis Havva'ya yasak meyveyi verirken - kimi kaynaklarda anlatıldığı gibi - kendinin de ısırik alarak Bilgelik Ağacından nasiplendiği görülür. Âdem'in elindeki dala tünemiş papağan ise işlenen günahın şahidi olarak bilgeliği ve bakireden doğmuş İsa'yı temsil etmektedir. Havva'nın arkasında, uzakta kalan dağ keçisi ise tutkunun ve lanetin temsilcisi olarak kullanılmıştır. Keçinin, uçurumun kenarında durması, işlenecek olan günahın işareti olarak düşünölmektedir" (Yıldızeli ve Nuhoglu, 2020:1441).

Görsel 69. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Albrecht Dürer (1471-1528)

Bulunduğu Yer: The Pierpont Morgan Library & Museum, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1504

Teknik: Kâğıt üzerine kahverengi mürekkep

Ölçüler: 24,2 x 20,1 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem'in başı ve vücudu Antik heykel gibi durmaktadır. Ayrıca kısa kıvrıkcık saçları vardır. Başını Havva'ya doğru çevirmiş, sağ elinde bir elma diğer eliyle de hemen yanındaki ağacın dalını tutmaktadır. Sol ayağının topuğunu sanki yakında yola devam edecekmişçesine hafifçe havaya doğru kaldırmıştır. Havva'nın geriden toplanmış saçları onun sağ tarafına doğru uçuşmaktadır. Sağ elinde tuttuğu elmayı arkasına gizlemektedir. Sol elini havaya kaldırmıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yüzü profilden çizilmiş, birbirlerine bakmaktadır. Taş bir yükselti üzerinde konumlandırılmış figürlerden Havva'nın ayak kısmının altında eserin yapılış tarihi olan 1504 tarihi yazılıdır.

Görsel 70. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Albrecht Dürer (1471-1528)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1507

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 81 x 209 cm

Tanım ve Kompozisyon: Sol taraftaki panelde Hz. Âdem tasvir edilmektedir. Hz. Âdem'in sarı renkte uzun dalgalı saçları vardır. Hz. Âdem'in vücut ağırlığı sol tarafa doğru verilmekte, sağ ayağı biraz havada sadece ayak başparmağı yere değmektedir. Sol elinde tuttuğu dalın üzerinde bir tane elma vardır. Elmanın ucundaki yaprakla mahrem yerini örtmektedir. Sağ tarafta Hz. Havva bilgi ağacının yanında durmaktadır. Bilgi ağacında, baş kısmı kırmızı renkte olan bir yılan dala dolanmış ağzındaki elmayı Hz. Havva'ya doğru uzatmaktadır. Hz. Havva'nın sağ ayağı önde ince, zarif bir durum sergilemektedir. Sarı renkte uzun saçları sağ tarafa doğru uçuşmaktadır. Hz. Havva'nın arkasından uzanan dal onun mahrem yerini örtmektedir.

Görsel 71. İnsanın gözden düşüşü ve cennetten kovuluş

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: İnsanın gözden düşüşü ve cennetten kovuluş

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler: 280 x 570 cm

Tanım ve Kompozisyon: Cennet'ten sınır dışı edilmenin baştan çıkarma sahnesiyle bağlantılı olması nedeniyle aynı resim içinde sunulmaktadır. Burada iki sahne incir ağacı gibi görünen “Bilgi Ağacı” ile ayrılmaktadır. Aynı zamanda olayları eşzamanlı olarak birbirine bağlayarak Yüksek Rönesans’ın ortaya çıkan geleneklerini takip etmektedir. Yüksek Rönesans bazı sanatsal icatlar üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan biri, şekilleri ve nesneleri tek bir çerçeve içinde bağlama becerisidir. Michelangelo’nun eşzamanlı anlatımı, bu devrim niteliğindeki özelliğin mükemmel bir örneğidir ve İncil’deki iki olay arasında tutarlı bir denge yaratmaktadır. Kompozisyonda Havva yerde bir taş parçasının üzerinde oturmaktadır. Sol eliyle kadın vücutlu yılanın yani Lilith’in uzatmakta olduğu meyveyi almaktadır. Âdem ise sol koluyla ağaca tutunup güç almakta sağ eliyle de ağaçtan bir meyve koparmaktadır (Vernorsky, 2016: 85-86).

Görsel 72. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak ağaçtan yemeleri

Sanatçısı: Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Bulunduğu Yer: Stanza della Segnatura, Palazzi Pontifici, Vatikan, İtalya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak ağaçtan yemeleri

Yüzyıl / Tarih: 1509-1511

Teknik: Fresk

Ölçüler: 105 x 120 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva bilgi ağacının iki yanında yer almaktadır. Âdem yeşil çimenlerin olduğu bir yükselti üzerinde oturmaktadır. Kaslı vücudu, kızıl renkte dalgalı saçları vardır. İkisin de mahrem yerleri ince dalların ucundaki yapraklarla gizlenmektedir. Âdem bakışlarını ağaçta sarılmış olan yılanı doğru yöneltmekte, elini ise Havva'ya doğru uzatmaktadır. Ayakta duran Havva sol eliyle ağacın dalını aşağı doğru asılmakta, sağ eli havada, bakışlarını da Âdem'e doğru yönelmektedir. Bilgi ağacının gövdesine sarılmış olan yılanın başı kadın formunda ve Âdem'le birbirlerine bakmaktadır. Yüz şekli Havva'yı andıran bu figür Lilith'dir. Arka planda altın renginde mozaik görünümlü bir fon yer almaktadır.

Görsel 73. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günahı

Sanatçısı: Mariotto Albertinelli (1474-1515)

Bulunduğu Yer: Yale Üniversitesi Sanat Galerisi, New Haven, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günahı

Yüzyıl / Tarih: 1509-1513

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 17,5 x 23,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem büyük bir taş parçasının üzerinde oturmaktadır. Omuzlarına kadar düşen kahverengi saçları ve sakalı vardır. Sağ eli işaret parmağını kaldırmış adeta Hz. Havva'yı yasak meyveyi koparmama konusunda uyarmaktadır. Hz. Havva'nın kumral renkteki uzun saçları omuzlarından aşağıya doğru inmektedir. Ağaçtan çıkan bir dal parçası ucundaki yaprak Hz. Havva'nın mahrem yerini kapatmaktadır. Sağ elini havaya kaldırmış ağaçtan meyve almaya çalışmakta, sol eli yılanında dolanmış olduğu ağaç gövdesindedir. Yılan kertenkele karışımı bir görünüm sergileyen hayvanın başı bir kadın figürü yani Lilith olarak betimlenmektedir. Lilith Hz. Havva'ya doğru eğilmiş, onu yasak meyveyi alması

konusunda teşvik etmektedir. Kompozisyonun arka planında ise silüet halinde iki figür yer almaktadır. Bu Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın günahı işledikten sonra cennetten kovuldukları sahneyi göstermektedir. Ayrıca dağların, tepelerin ve yeşil renkte ağaçların yer aldığı manzarada geniş bir nehir ileriye doğru kollara ayrılarak akmaktadır.

Görsel 74. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Hans Baldung Grien (1480-1545)

Bulunduğu Yer: Kupferstichkabinett, Staatliche Kunstsammlungen, Dresden, Almanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1511

Teknik: Ahşap baskı

Ölçüler: 25,8 x 37,6 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde tasvir edilmektedir. Her ikisinin de uzun dalgalı saçları sağ tarafa doğru uçuşmaktadır. Âdem sağ eliyle ağaçtan meyve almakta sol eliyle de Hz. Havva'nın göğsünü tutmaktadır. Hz. Havva sağ elinde tuttuğu yapraklı bir dal ile mahrem yerini kapatmaya çalışmakta, sol elindeki meyveyi Hz. Âdem'e doğru uzatmaktadır. Sağ tarafta bulunan ağacın gövdesine sarılmış iri bir yılan görülmektedir. Kompozisyonun arka tarafında solda iki tane tavşan kurtuluş ve dirilişin sembolü olarak yer almaktadır.

Görsel 75. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Palma Vecchio (1480-1528)

Bulunduğu Yer: Herzog Anton Ulrich Müzesi, Braunschweig, Almanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1512

Teknik: Yağlı boya

Ölçüler: 151,4 x 201,3 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde durmaktadır. Hz. Âdem sağ kolunu beline dayamış, sol elinde tuttuğu dal ile mahrem yerini örtmektedir. Başını yana doğru eğmiş olan Hz. Âdem kendisine uzatılan meyveyi almaya niyetli görünmemektedir. Hz. Havva sol elinde tuttuğu yaprakla mahrem yerini kapatmaktadır. Hz. Havva elmayı almak istemeyen Hz. Âdem'e kızgın bir ifadeyle bakmaktadır. Bilgi ağacının dallarından aşağıya doğru kıvrılarak sarmakta olan bir yılan görülmektedir.

Görsel 76. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Hans Holbein Younger (1497-1543)

Bulunduğu Yer: Kunstmuseum, Basel, İsveç

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1517

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 30,2 x 35,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Portre anlayışıyla tasarlanan bu eserde diğer örneklerle göre Hz. Havva orta yaşlarda tasvir edilmektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın göz kapakları düşük, yorgun görünmektedir. Yaptıkları hatanın üzüntüsü yüzlerine yansımaktadır. Hz. Havva elinde tuttuğu elmadan yemiş, üzerinde diş izleri kalmıştır. Hz. Âdem sağ elini Hz. Havva'nın omuzuna atmıştır. Hz. Âdem'in koyu kumral dalgalı saçları ve uzun bıyıkları vardır. Hz. Havva'nın ise geniş alnının ortasından ikiye ayrılmış dalgalı saçları kıvılcık renktedir.

Alman bölgelerinde, evli çiftlerin tasvirinde bu tür büst yüksekliğinde çift portreler yaygın olarak görülmektedir. Holbein bu formatı kullanarak, İncil sahnesini günlük hayata aktarmaktadır (<https://www.artbible.info>, [14.12.2020]).

Görsel 77. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Hans Baldung Grien (1480-1545)

Bulunduğu Yer: Uffizi Galeri, Floransa, İtalya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1520

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 85 x 212 cm herbiri

Tanım ve Kompozisyon: Dürer'in en yetenekli öğrencilerinden olan Hans Baldung Grien onun çalışmalarından ilham almıştır. Dürer'in 1507'de yapmış olduğu Madrid Müzesi'nde sergilenen Görsel 70'de yer alan "Hz. Âdem ve Hz. Havva" tablosuna geyik, leopar gibi hayvan figürleri ekleyerek yeniden yorumlamıştır.

Görsel 78. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Jan Gossaert (Jan Mabuse) (1478-1532)

Bulunduğu Yer: Windsor Sarayı, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1520

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 112 x 169,2 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'in çıplaklığını örtmek amacıyla sarmaşık dallar kemer gibi beline dolanmaktadır. Kıvrıkcık saçları olan Âdem orta yaşta görünmektedir. Sağ kolunu havaya kaldırmış, suç işlemenin verdiği ıstırapla başparmağını ağzına götürmektedir. Sol kolunu Havva'nın omzuna atmıştır. Havva'nın saçları dalgalı beline kadar inmekte, gözlerinde hüznü bir ifade yer almaktadır. Sol elinde, arkasında sakladığı elmanın üzerinde diş izleri görülmektedir. Havva sağ elini Âdem'in omzuna atmıştır. İkisinin de yüz ifadelerinden işledikleri günahın ötürü mahcubiyet ve utanç içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Havva'nın yan tarafındaki ağacın dalına sarılı olan yılan, başını iki figürün arasına doğru uzatmaktadır. Kompozisyonun arka planında üzerinde insan figürlerinin de olduğu beyaz renkte mermer bir çeşme görülmektedir. Manzarada dağlar, ormanlar ve nehir yer almaktadır.

Görsel 79. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Jan Gossaert (Jan Mabuse) (1478-1532)

Bulunduğu Yer: Staatliche Museen, Gemäldegalerie, Berlin, Almanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1525

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 115,8 x 172,2 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva bilgi ağacının önünde yer almaktadır. Kıvrıkcık saçlı ve sakallı olan Âdem sağ kolunu arkasındaki ağacın dalına doğru götürürken, sol kolunu kendisine uzatılan elmayı almamak için öne doğru kaçırmaktadır. Havva sol eliyle ağacın dalını tutmakta, sağ elindeki elmayı uzatmaktadır. Havva'nın beline kadar inen uzun dalgalı saçları vardır. İşlediği günahın dolayısı da yanakları kızarmıştır. Ağacın dalından aşağıya doğru uzanmakta olan yılanın başı Âdem'e doğrudur. Arkada ağacın yanında duran maymun elinde tuttuğu elmayı ısırmaktadır. Maymun insanın hayvani arzularının ve genel olarak günahın sembolü olarak görülmektedir. Kompozisyonun gerisinde yer alan manzarada yaşam pınarı olan akan ırmaklar, ağaçlar ve yeşil bitkiler yer almaktadır. Ayrıca geride sol tarafta Tanrı figürü bilgi ağacının yanında, Âdem ve Havva'yı yasak meyveyi yememeleri konusunda uyarmaktadır.

Görsel 80. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Pieter Coecke van Aelst (1502-1550)

Bulunduğu Yer: Dulwich Resim Galerisi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1520-1530

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 64,8 x 106,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva bilgi ağacının önünde durmaktadır. Sol tarafta duran Âdem, Havva'nın kendisine uzattığı elmayı almamak için omzunu dönmüş, adeta oradan kaçmak istemektedir. Her iki figürün de mahrem yerleri dalların üzerindeki yapraklarla kapatılmaktadır. Havva sol elinde bulunan elmayı arkasına gizlemektedir. Ağacın üzerinde elmalar görülmekte ve aşağıya doğru da bir yılan sarmaktadır. Kompozisyonun geri planında tepelerin, ağaçların ve nehirlerin olduğu bir manzara yer almaktadır.

Görsel 81. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Hans Baldung Grien (1480-1545)

Bulunduğu Yer: Budapeşte Güzel Sanatlar Müzesi, Macaristan

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1524-1525

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 83,5 x 208 cm (her biri)

Tanım ve Kompozisyon: Âdem'in tasvir edildiği sol panelde vücudu yandan görülmektedir. Kaslı bir vücut yapısına sahiptir. Kızıl renkte saç, sakal ve bıyığı vardır. Âdem sol elinde tuttuğu yapraklı dalla mahrem yerini kapatmakta, sağ elini beline dayamaktadır. Âdem kafasını yukarı kaldırmış ağaca dolanmış gri renkteki yılanı bakmaktadır. Bu yılanın kafasının profilden çizilmiş bir kadın yüzü olduğu anlaşılmaktadır. Bu Yahudi geleneğinde geçen ilk kadın ve Âdem'in ilk eşi olarak yorumlanan Lilith'dir. Âdem çapkın bir gülümsemeyle meydan okurcasına bakışlarını yılanı doğru yöneltmektedir. Havva bir suç ortaklığı gülümsemesiyle ikisi arasındaki diyalogu yan gözle süzmektedir. Havva'nın beline kadar uzanan, sarı renkte ve bukleli saçları geriye doğru uçuşmaktadır. Sağ elinde tuttuğu yaprakla mahrem bölgesini kapatmaktadır. Ayrıca her iki figürün arkasında yer alan fon koyu renktedir.

Görsel 82. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Lucas Cranach the Elder (1472-1553)

Bulunduğu Yer: Courtauld Sanat Galerisi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1526

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 99,8 x 136,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva bilgi ağacının önünde yer almaktadır. Havva sağ elindeki elmayı Âdem'e uzatmaktadır. Âdem'in kafasının karışık olduğu, elmayı alıp almama konusunda yaşadığı tereddütü başını kaşıyarak ifade etmektedir. İkisinin de mahrem yerleri yapraklarla kapatılmıştır. Havva sol eliyle meyveli ağaç dalını aşağıya doğru asılmaktadır. Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmalarına sebep olan yılan ise ağacın dalından aşağıya doğru sarmaktadır. Bilgi ağacının üzerinde çok sayıda kırmızı elma bulunmaktadır. Yemyeşil çayırların ve ağaçların yer aldığı kompozisyonda geyik, koyun, karaca, aslan, yaban domuzu, at, keklik, leylek, balıkçıl gibi pek çok hayvan doğal hareketleriyle tasvir edilmektedir.

Görsel 83. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Lucas Cranach the Elder (1473-1553)

Bulunduğu Yer: Uffizi Galerisi, Floransa, İtalya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1528

Teknik: Panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 63 x 172 cm her biri

Tanım ve Kompozisyon: Sol taraftaki panelde Hz. Âdem ve sağ taraftaki panelde ise Hz. Havva iki farklı panelde tasvir edilmektedir. Hz. Âdem dalgalı kızıl saçlı ve hafif sakallıdır. Sağ eliyle başını şüpheyle kaşımaktadır. Başının hemen üstünden kırmızı bir elma sarmaktadır. Hz. Âdem mahrem yerini sol elinde tutmuş olduğu yapraklı dal ile örtmeye çalışmaktadır. Hz. Havva'nın beline kadar inen dalgalı, uzun kızıl saçları vardır. Hz. Havva sağ elinde bir elma tutmaktadır. Elmayı tatmış ve artık onun lezzetini de bilmektedir. Hz. Havva'nın sol ayağı bir adım öndedir. Bu duruş onu ince ve zarif göstermektedir. Hz. Havva sol elinde tuttuğu yapraklı dal ile mahrem yerlerini örtmeye çalışmaktadır. Başının üst kısmında iki elma daha yer almaktadır. Sol tarafta dallardan aşağıya doğru sarmış bir yılan görülmektedir.

Görsel 84. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 11,6 x 16,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem kompozisyonun sol tarafında bir taş kütlesinin üzerinde oturmaktadır. Sağ elinde tuttuğu dal parçasındaki yaprakla mahrem yerini örtmektedir. Tanrı'nın açık emrini görmezden gelen Hz. Havva, iyilik ve kötülüğü bilme ağacından bir elma alır ve sağ elindeki elmayı Hz. Âdem'e verir. Hz. Havva diğer kolunu bilgi ağacında aşağıya doğru sarkan yılanın ağzındaki elmayı almak için havaya kaldırmaktadır. Yan taraftan uzanan bir dal parçası Hz. Havva'nın mahrem yerini örtmektedir. Kompozisyonun gerisinde tepelerin ve ağaçların yer aldığı manzara görülmektedir.

Görsel 85. Hz. Âdem ve Hz. Havva ilk günah

Sanatçısı: Lucas Cranach the Elder (1472-1553)

Bulunduğu Yer: Gemäldegalerie der Staatlichen Müzesi, Berlin, Almanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva ilk günah

Yüzyıl / Tarih: 1533

Teknik: Yağlı boya

Ölçüler: 35 x 50,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının yanında durmaktadır. Hz. Âdem sağ elinde tutmuş olduğu, üzerinde yapraklar olan dal sayesinde ikisinin de mahrem yerlerini kapatmaktadır. Sol eliyle de Hz. Havva'nın kendisine uzattığı yasak meyveyi almaktadır. Kızıl renkte sakalı ve bıyığı vardır. Hz. Havva'nın da saçları kızıl renkte, dalgalı ve uzundur. Sol elinde bir elma saklamaktadır. Bilgi ağacının gövdesine dolanmış, cennetten kovulmalarına neden olan yılan Hz. Havva'ya doğru eğilmekte ve adeta onun kulağına bir şeyler fısıldamaktadır. Hz. Âdem'in yan tarafındaki geyik onun avlandığını, oyuna geldiğini, Hz. Havva'nın yan tarafında yer alan aslan, hırslı ve ikna edici özelliğini vurgulamaktadır. Kompozisyonun arka planında üzerinde yoğun yaprakların olduğu yeşil ağaçlar yer almaktadır.

Görsel 86. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemesi

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: Livre des Heures, Tournai, Belçika

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemesi

Yüzyıl / Tarih: 1535

Teknik: Minyatür

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak ağacın yanında, ağaçtan kopardıkları meyveleri yerken betimlenmektedir. Sol tarafta yer alan Hz. Âdem elmayı yemiş fakat elma boğazına takılmıştır. Hz. Âdem ağzını açmakta ve eliyle de boğazını tutmaktadır. Erkeklerin boğazında bulunan kemikli çıkıntının da “Âdemelması” olarak isimlendirilmesi bu rivayetten kaynaklanmaktadır. Sağ tarafta bulunan Hz. Havva’nın iki elinde de elma vardır. Bu elmalardan birini Hz. Âdem’e uzatmaktadır. Ortada bulunan yasak ağacın gövdesine sarılmış yılanın insan gibi başı ve kuş gibi kanadı vardır. Minyatürün fon kısmında altın renginde boyanmış helezonlar bulunmaktadır.

Görsel 87. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Jan van Scorel (1495-1562)

Bulunduğu Yer: Johnny van Haeften Galleri, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1540

Teknik: Pano üzerine yağlı boya

Ölçüler: 31,8 x 47,6 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva kompozisyonun sağ ve solunda yer alan ağaçlara yaslanmaktadır. Kaslı vücut yapısına sahip Hz. Âdem elindeki meyveyi Hz. Havva'ya doğru uzatmaktadır. Hz. Havva sol eliyle ağacın bir dalını tutarken sağ elini de yanağına yaslamaktadır. Onun yaslandığı ağacın kökleri dışarda ve üzerinde de meyveler bulunmaktadır. İki figür de birbirlerine bakmaktadır. Kompozisyonun gerisinde tasvir edilen cennet bahçesinde yeşil ağaçlar ve uzağa akıp giden bir nehir manzarası yer almaktadır.

Görsel 88. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Tiziano Vecellio (Titian) (1488-1576)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 1550

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 176 x 191 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva kompozisyonda bilgi ağacının önünde betimlenmektedir. Sakallı olarak tasvir edilen Hz. Âdem büyük bir taş parçasının üzerinde oturmaktadır. Hz. Âdem, kuyruğu ağacın dalları arasında dolanan, bebek yüzlü yilandan kararlı bir şekilde elmaya almaya çalışan Hz. Havva'yı sol koluyla itmekte ve aynı zamanda kendi bedenini ondan uzaklaştırmaktadır. Hz. Âdem'in mahrem yerleri büyük yapraklarla kapatılmıştır. Sağ tarafta ayakta duran Hz. Havva sağ eli ile ağacın alt dallarını çekerek mahrem yerlerini kapatırken, bedeni ters bir hareketle, sol eli ile elmaya uzanırken gösterilmektedir.

Görsel 89. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Michiel Coxie (1499-1592)

Bulunduğu Yer: Kunsthistorisches Museum, Viyana, Avusturya

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 1550

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 87,5 x 237 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde yer almaktadır. Ağacın üzerinde çok sayıda olgunlaşmış elma bulunmaktadır. Hz. Âdem büyük bir taş parçasının üzerinde, yana dönmüş bir şekilde oturmakta, yüzü de izleyicilere doğru yönelmektedir. Kaslı bir vücut yapısına sahip olan Hz. Âdem kısa saçlı ve sakallıdır. Sağ tarafta yer alan Hz. Havva ağaçtan elma kopartmak için elini havaya doğru kaldırmış, bakışlarını da kopartmak istediği meyveye doğru yönelmektedir. Ağacın gövdesine dolanmış bir yılan görülmektedir. Hz. Âdem'in sol ayağının yanında bir kaplumbağa, onun arkasında da bir sincap yer almaktadır. Biraz geride beyaz renkte bir tavşan ve balıkçıl bulunmaktadır. İleride iki hayvan figürü daha vardır. Cennet bahçesinde geçen sahnenin geri planında bir su birikintisi ve yeşil bitkilerin olduğu bir manzara yer almaktadır.

Görsel 90. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Maarten van Heemskerck (1498-1574)

Bulunduğu Yer: Musée des Beaux-Arts de Strasbourg, Fransa

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1550

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 50 x 177,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde yer almaktadır. Hz. Âdem izleyiciye sırtını dönmüş sadece başını sağa doğru çevirmektedir. Hz. Âdem genç görünümlü ve kaslı bir vücut yapısına sahiptir. Sol eliyle ağaca tutunmakta, sağ eli geriye doğru yönelmektedir. Hz. Âdem kısa kahverengi saçlı ve Hz. Havva'dan ten rengi olarak da oldukça koyudur. Hz. Havva sağ tarafta bir taş yükseltinin üzerinde durmaktadır. Sağ eliyle bilgi ağacında sarılı olan yılanın kendisine uzatmış olduğu elmayı almakta, sol elini de Hz. Âdem'in omzuna koymaktadır.

Görsel 91. Hz. Âdem'in baştan çıkartılması

Sanatçısı: Jacopo Tintoretto (1518-1594)

Bulunduğu Yer: Gallerie dell' Accademia, Venedik, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in baştan çıkartılması

Yüzyıl / Tarih: 1550-1553

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 152,4 x 223,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem kompozisyonda ön plan düzlemine yerleştirilerek resme etki alanının ötesinden, dışarıdan bakıyormuş gibi görünmektedir. Kompozisyonda Hz. Âdem gibi Hz. Havva'nın da vücudu çıplaktır. Hz. Havva'nın parlayan dikkat çekici teni çıplak kadın güzelliğine vurgu yapmasına karşı Hz. Âdem'in vücudu gölgede bırakılmaktadır. İkisi de taş bir yükselti üzerinde oturmaktadır. Hz. Havva omzunu bilgi ağacına dayamış ve sağ eliyle ağacın gövdesine sarılmış, sol elindeki elmayı Hz. Âdem'e doğru uzatmaktadır. Hz. Havva'nın saçları bukleli ve sarı renktedir. Bakışlarını Hz. Âdem'den kaçırmış, elinde tutmuş olduğu yasak meyveye yöneltmektedir. Hz. Havva'nın yanaklarındaki pembeliğin işlenen suçtan ötürü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca mahrem yeri minik yaprakları olan bir

dal ile kapatılmıştır. Ağacın gövdesinden aşağıya doğru bir yılan sarmakta ve ağzında meyve bulunmaktadır. Hz. Âdem, Hz. Havva'nın uzattığı meyveyi almak istemez bir tavırda geri çekilmektedir. Sahnenin ötesindeki manzarada ise bu günahın sonucu ilahi ceza cennetten kovulmanın kasvetli senaryosu görülmektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennetten koşarcasına uzaklaşırken arkalarında da onları kovalayan bir melek figürü belirlemektedir. Açık pembe renkte kıyafeti olan kanatlı meleğin etrafından ışıklar saçılmaktadır. Bu kovalayan meleğin Cebrâil meleği olması muhtemeldir.

Görsel 92. Hz. Âdem'in baştan çıkartılması

Sanatçısı: Jacopo Tintoretto (1518-1594)

Bulunduğu Yer: Scuola Grande di San Rocco, Venedik, İtalya

Konu: Hz. Âdem'in baştan çıkartılması

Yüzyıl / Tarih: 1577-1578

Teknik: Tuval üzerine yağlıboya

Ölçüler: 265 x 370 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem sırtı dönük gölgede tasvir edilmektedir. Hz. Havva'nın sarı bukleli saçları ve geriye doğru uzanmış vücudu güçlü bir şekilde aydınlatılarak cinsel cazibesi vurgulanmaktadır. Elindeki elmayı Hz. Âdem'e uzatan Hz. Havva'nın yanındaki kıvrılmış dev yilandan korktuğu yüz ifadesinden anlaşılmaktadır.

Görsel 93. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Cornelis van Haarlem (1562–1638)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 1592

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 220 x 273 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde yer almaktadır. Hz. Âdem'in atletik bir vücut yapısı, kızıl renkte saç ve sakalı vardır. Sağ elini havaya kaldırmış, sol elinde Hz. Havva'nın vermiş olduğu elmayı tutmaktadır. Mahrem yeri bir yaprak ile örtülüdür. Hz. Havva sol kolunu havaya kaldırmış, sağ elinde tutmuş olduğu dalın ucundaki yaprakla mahrem yerini kapatmaktadır. Sol ayağı arkada bir taşın üzerindedir. Bilgi ağacının dalındaki yılan aşağıya doğru sarmaktadır. Baş kadın olan yılan figürü, yani Lilith aşağıya doğru elindeki meyve dalını uzatmaktadır.

“Bu eserde bulunan her hayvan, izleyiciye ahlaki bir değer sunan sembolik bir anlam taşımaktadır. Hayvanların çoğu doğrudan izleyiciye bakmakta ve izleyiciyi günaha teslim olmaktan kaynaklanan kişisel çöküş konusunda uyarmaktadır. Kedi figürü bir fareyi avlamak yerine iyimser maymunu kucaklamaktadır. Bu kucaklaşan hayvanların Âdem ve Havva’yı sembolize etmesi amaçlanmaktadır. İyimser maymun, dişiye teslim olan Âdem’in iyimser doğasını sembolize etmektedir” (Henning, 2016:6, 7).

“Maymun ve kedinin önlerinde yerde yatan, ölümü simgeleyen kurbağalar ve sümüklü böcekler yer almaktadır. Âdem’in arka tarafında duran köpek sert ifadesiyle doğrudan izleyiciye bakmakta, sanki ‘Tanrı’nın emirlerine uymuyorsan sen de cezalandırılacaksın’ ifadesi taşımaktadır. Ayı, oburluğu sembolize etmekte, eşzamanlı olarak elma alışverişine ve izleyiciye bakmaktadır. Resimdeki olayları birbirine bağlamakta, izleyiciyi aynı yoldan kaçınması için uyarmaktadır. Kirpi ve ejderha hem şeytanı hem de baştan çıkarmayı sembolize etmektedir. Özellikle de kirpi Havva’nın ayağının hemen yanında yer almakta ve onun bir sonraki hamlesinde basabileceği yerde durmaktadır. Bu nedenle kirpi, Havva’nın yakında mahkûm edildiği acı verici çocuk doğurmayı simgelemektedir. Kompozisyonun diğer tarafında cennetteki beyaz koyun İsa’nın ölümünü önceden haber vermeyi amaçlamaktadır. Tavus kuşu, Hristiyanlıkta ölümsüzlüğün sembolü ve İsa’nın diriliş sembolü olsa da, aynı zamanda bir gurur sembolüdür. Bu nedenle diğer kuşlardan ayrı durmaktadır. Tablodaki hayvan sembolizmi aracılığıyla izleyicilere İsa’nın dirilişi hatırlatılır ve böylece umut verilir. İzleyicileri günaha boyun eğmenin tıpkı Âdem ve Havva’nın başına gelenlerde olduğu gibi sonuçlanabileceği konusunda uyarır” (Henning, 2016:8, 9).

“Kompozisyonun sol arka planında ikinci bir Âdem ve Havva çifti görülmektedir. Tanrı’nın bulut benzeri bir görünümde yüz ve el formunda onlarla etkileşime girdiği ve yakındaki ağaca işaret ederek muhtemelen çifti yasak meyveyi yememeleri konusunda uyardığı anlaşılmaktadır” (Henning, 2016:1).

Görsel 94. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Jan Brueghel the Elder (1568-1625) ve Hendrick de Clerck (1570-1630)

Bulunduğu Yer: Neuburg an der Donau, Bayerische Staatsgemaldesammlungen, Staatsgalerie, Almanya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1597-1598

Teknik: Bakır plaka üzerine yağlı boya

Ölçüler: 27,4 cm çapı

Tanım ve Kompozisyon: Eser yuvarlak bir bakır plaka üzerine boyanmıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının yanında yer almaktadır. Hz. Âdem bir kaya parçasının üzerinde oturmakta ve sol eliyle Hz. Havva'nın belinden tutmaktadır. Hava ise sol kolunu havaya kaldırmış ağaca dolanmış yılanın uzattığı elmayı almaktadır. Ormanlık bir manzara ve çok sayıda hayvan figürü görülmektedir. Uzakta yer alan bazı hayvan figürleri beyaz renkte zarif fırça darbeleriyle siluet olarak tasvir edilmektedir (Woollett ve Suchtelen, 2006:136).

Görsel 95. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette

Sanatçısı: Pieter Paul Rubens (1577-1640)

Bulunduğu Yer: Antwerp Ruben House, Belçika

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette

Yüzyıl / Tarih: 1598

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 159 x 180 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hz. Âdem sol tarafta, Hz. Havva ise bilgi ağacına dayanmış bir şekilde sağ tarafta yer almaktadır. Hz. Âdem kısa kızıl renkte saçlı ve sakallıdır. Sol eli havada başparmağıyla ağacı işaret etmekte ve Hz. Havva'yı uyarmaktadır. Hz. Havva sol kolunu ağacın dalına atmış, sağ elini de çenesine doğru kaldırmıştır. Ağacın dalına dolanmış bir yılan vardır. Hz. Havva beline kadar inmiş uzun kızıl renkte dalgalı saçlıdır. Hz. Havva sol bacağına öne doğru atmış, zarif bir duruş sergilemektedir. İkisinin de mahrem yerlerinin üzerinde yaprak bulunmaktadır. Hz. Havva'nın önünde yerde bir tavşan görülmektedir. Kompozisyonun arka planında pek çok ağacın ve ortada su birikintisinin olduğu bir manzara yer almaktadır. Rubens, Jan van Scorel'in (Görsel 87) 1540 yılında yapmış olduğu tablodan esinlenmiştir.

Görsel 96. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Rembrandt van Rijn (1606-1669)

Bulunduğu Yer: Albertina Museum, Viyana, Avusturya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1638

Teknik: Gravür

Ölçüler: 11,6 x 16 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Hz. Âdem yaşlı olarak tasvir edilmektedir. İki figüründe saçları oldukça bakımsız ve dağınık görünmektedir. Hz. Âdem arkasındaki kaya parçasının üzerine yaslanmaktadır. Hz. Havva yaramaz bir ifadeyle elmayı ısirmaya çalışırken Hz. Âdem endişeyle onu tutmaya çalışmaktadır.

Gravürde şeytan büyük pençelere sahip yarı ejder yarı yılan korkunç bir fantastik yaratık olarak görülmektedir. (Schipper, 2015:183). İleride ise ağaçların arasında erdem sembolü olan bir fil yer almaktadır.

Görsel 97. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Hendrik Goltzius (1558-1617)

Bulunduğu Yer: Hermitage Museum, St Petersburg, Rusya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1608

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 134 x 203,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önündedir. Sol tarafta duran Hz. Âdem sağ elinde bir ceviz tutmaktadır. Hz. Havva'dan uzaklaşmak istercesine adım atıyor gibi görünmektedir. Hz. Havva sağ elini havaya kaldırmış ağaçtan elma kopartmaktadır. Sol elinde üzerinde zeytin tanelerinin de olduğu bir dalla mahrem yerini kapatmaktadır. Havva'nın yüzündeki ifade Âdem'e doğru ikna edici bir bakış sergilemekte ve onu günaha davet etmektedir.

Âdem ve Havva ağır ama mükemmel orantılı bedenleriyle antik idealden çok uzak, Hollandalı köylüleri anımsatmaktadır. Havva'nın arkasındaki kedi, günahkârın ruhunu sonsuza dek mahvetmek için bekleyen Şeytan'ı sembolize etmektedir.

Havva'nın elindeki zeytinler gelecekteki kurtuluşun sembolüdür. Âdem'in sağ tarafında duran köpek ve elindeki ceviz, günaha direnen erdem sembolüdür. Âdem ve Havva'nın arasında yerde görülen açmış lale, onların içine atıldıkları dünyada bulacakları “kısa sevinçler” ya da kurtuluş umudu olarak yorumlanmaktadır. Havva'nın yanında duran kedi ise şeytanı sembolize etmektedir (<https://www.hermitagemuseum.org>, [21.12.2020]). Ağacın gövdesine sarılmış başı çocuk kafası şeklinde olan yılan Havva'ya meyve dalını uzatmaktadır.

Görsel 98. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Joachim Wtewael (1566-1638)

Bulunduğu Yer: Özel Koleksiyon

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1610

Teknik: Bakır plaka üzerine yağlı boya

Ölçüler: 28,7 x 39,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının yanında görülmektedir. Hz. Âdem bir taş üzerinde oturmakta, sol elini Hz. Havva'nın beline dolarken sağ eliyle de kendisine uzanan elmayı almaktadır. Ayakta duran Hz. Havva sağ kolunu havaya kaldırmış ağacın dalına dolanmış olan yılanın uzattığı elmayı almaktadır. Eserde pek çok hayvan figürünün yer aldığı cennet bahçesi görülmektedir. Ön tarafta bulunan iki keçi sınırsız şehvet ve iffetsizliği ifade etmektedir. Keçiler bazen Hz. Havva ile ilişkilendirilerek iffet eksikliği olarak da yorumlanmaktadır (Anonim, 2014:285). Ağaçta duran maymun elinde bir meyve tutmaktadır. İnsan davranışı sergileyen bu maymun günahı temsil etmektedir. Havva'nın yanındaki kedi zalimliğin sembolüdür (Woollett ve Suchtelen, 2006:66).

Görsel 99. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Hendrik Goltzius (1558-1617)

Bulunduğu Yer: Ulusal Sanat Galerisi, Washington DC, ABD

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 1616

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 104,5 x 138,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Cennet bahçesinde mitolojik aşıklar gibi uzanmış ve birbirlerine sarılmış Hz. Âdem ve Hz. Havva sahnenin ön kısmında yer almaktadır. Hz. Havva arkasını izleyiciye dönmüş, elmanın ilk ısırığını çoktan almıştır. Hz. Âdem'in elinde de meyve bulunmaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva figürlerinin vücutları mükemmel orantılıdır.

Cennet bahçesindeki çifti çevreleyen hayvanlar sembolik bir anlam ifade etmektedir. Bunlardan en önemlisi Hz. Havva'yı yoldan çıkaran yilandır. Ağacın dallarından aşağıya doğru sarkan yılan figürünün başı bir kadın şeklindedir. Bu Yahudi

geleneğinde geçen ilk kadın ve Hz. Âdem'in ilk eşi olarak yorumlanan Lilith'dir. Keçi sınırsız şehvet ve iffetsizliği ifade etmektedir.

“Keçiler bazen Havva ile ilişkilendirilerek iffet eksikliği olarak da yorumlanmaktadır. Kompozisyonun gerisinde küçük bir silüet halinde görülen fil figürü Hristiyanlıkta dindarlık erdemlerinde ölçülülük ve iffet sembolüdür. Ayrıca Âdem'in zayıflığını ve sadakatsizliğine de vurgu yapmaktadır. Âdem'in sağ tarafında yer alan iri, adaletsiz yargıcı temsil eden kedi, ciddiyetle izleyicilere, yarardan çok zarar vermesinler diye, adaletsizlikleri kınamaları ve yargılamalarını hatırlatmak istercesine yüzlerine bakmaktadır” (Anonim, 2014:285, 286).

Ayrıca sanatçı cennet bahçesindeki detayları en ince ayrıntısına kadar vermektedir.

Görsel 100. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Pieter Paul Rubens (1577-1640) ve Jan Brueghel the Younger (1601-1678)

Bulunduğu Yer: Royal Picture Gallery Mauritshuis, Hollanda

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1617

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 74,3 x 114,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağcının altında tasvir edilmektedir. Hz. Âdem sol tarafta bir kaya parçasının üzerinde oturmaktadır. Hz. Âdem'in kıvılcıkta kısa saçları ve sakalı vardır. Sağ eliyle Hz. Havva'nın kendisine uzatmış olduğu elmayı almaktadır. Hz. Havva, Hz. Âdem'in önünde ayakta durmaktadır. Beline kadar uzanmış kıvılcıkta dalgalı saçları vardır. Sol elini havaya kaldırmış ağacın dalına dolanmış yılanın uzattığı elmayı almakta ve sağ elindeki elmayı da Hz. Âdem'e vermektedir. Adem'in arkasında yerde bulunan bir maymun ise elinde tuttuğu elmayı ısırılmaktadır.

“İnsan davranışı sergileyen bu maymun günahı temsil etmektedir. Havva'nın yanındaki kedi zalimliğin, tavus kuşu kibirin sembolüdür.

Âdem ve Havva'nın arkasındaki koyu yeşil yapraklar arasından birkaç üzüm salkımı görülmektedir. Hristiyanlıkta üzüm şarabı, Mesih'in ölümü esnasındaki çarmıhtaki akan kanını temsil etmektedir. İnsanın doğuştan gelen günahkârlığından kurtarılmasının kefaretinin Mesih sayesinde ödeneceğine atıf yapmaktadır" (Woollett ve Suchtelen, 2006:66).

Görsel 101. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Jacob Jordaens (1593-1678)

Bulunduğu Yer: Toledo Sanat Müzesi, Toledo, Ohio, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1620

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 182 x 200 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının altında oturmaktadır. Sol tarafta Hz. Havva bir dalı aşağı çekmek için uzanmakta ve yılanın sunduğu meyveyi kabul etmektedir. Hz. Havva'nın kızıl renkte beline kadar uzanmış saçları vardır. Sağ bacağına yer alan bir dalın ucundaki yaprak onun mahrem yerini gizlemektedir. Hz. Âdem sağda yerde oturmakta ve Hz. Havva'ya doğru elini yalvarırcasına uzatmaktadır. Hz. Havva'ya göre daha yaşlı tasvir edilen Hz. Âdem'in saç ve sakalı kızıl renktedir. Hz. Havva'nın omzunun üst kısmında solda kırmızı tüyleri olan büyük bir papağan görülmektedir. Çiftin arasında tilki ve köpek bulunmaktadır. Kompozisyonun gerisinde, ağaçların ve tepelerin olduğu bir manzara yer almaktadır.

Görsel 102. Hz. Âdem ve Hz. Havva

Sanatçısı: Jacop Joordaens (1593-1678)

Bulunduğu Yer: The National Museum, Varşova, Polonya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva

Yüzyıl / Tarih: 1640

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 112,5 x 154 cm

Tanım ve Kompozisyon: Görsel 101 ile benzer kompozisyondadır. Hz. Âdem kompozisyonda sağ tarafta yerde oturmaktadır. Kızıl renkte saç ve sakallı olan Hz. Âdem orta yaşta, derisi kırışmış olarak görülmektedir. Sol eli toprağın üzerinde yerde, sağ elini ise Hz. Havva'ya doğru uzatmaktadır. Hz. Havva bir yükselti üzerinde oturmaktadır. Hz. Havva'nın uzun ve kızıl renkte saçları vardır. Ayrıca mahrem yeri bir dal üzerinde bulunan yapraklarla örtülüdür. Sol elinde tuttuğu meyveyi ağzına götürmekte, sağ eliyle de yılanın uzattığı daldaki meyveyi almaktadır. Bilgi ağacının dalına dolanmış grimsi renkteki yılanın başı ise kırmızıdır. Cennet bahçesinde geçen kompozisyonda inek, köpek, at, keçi, papağan, kuş gibi pek çok hayvan figürü vardır. Kompozisyonun gerisinde yer alan manzarada ise yeşil bitkiler ve uzaklara doğru akmakta olan bir nehir görülmektedir.

Görsel 103. Hz. Âdem ile Hz. Havva cennette

Sanatçısı: David Teniers the Younger (1610-1690)

Bulunduğu Yer: Metropolitan Sanat Müzesi, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva cennette

Yüzyıl / Tarih: 1650

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 16,5 x 22,3 cm

Tanım ve Kompozisyon: Bilgi ağacı kompozisyonun sol tarafındadır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'da ağacın yanındadır. Hz. Âdem bir taş parçası üzerinde, Hz. Havva'da onun sol bacağına üzerinde oturmaktadır. Hz. Âdem sol kolunu Hz. Havva'nın omzuna atmış, sağ eliyle de Hz. Havva'nın elinde tuttuğu meyveyi almaktadır. Hz. Havva başını Hz. Âdem'e doğru çevirerek onun gözlerinin içine bakmaktadır. Ağacın gövdesinden aşağıya doğru bir yılan süzülmemektedir. Hz. Âdem'in yan tarafında pars ve vaşak yer almaktadır. Bu iki hayvan yaşanan olaydan ürkmüş bir şekilde birbirlerine bakmaktadır. Mavi gökyüzü, bulutların yer aldığı arka planda ise tepeler ve yeşil ormanların olduğu bir manzara görülmektedir.

Görsel 104. Cennet'ten kovulma

Sanatçısı: Jacob Jordaens (1593-1678)

Bulunduğu Yer: Budapeşte Güzel Sanatlar Müzesi, Macaristan

Konu: Cennet'ten kovulma

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyılın ikinci yarısı

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 185 x 221 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonun ortasında büyük bir ağaç yer almaktadır. Ağacın bir dalına sarılmış yılan ağzındaki meyveleri Hz. Havva'ya doğru uzatmaktadır. Hz. Havva ise meraklı bir ifadeyle kendisine uzanan meyveyi almak için sol elini havaya kaldırmaktadır. Ayrıca sağ elinde bir meyve daha görülmektedir. Hz. Havva yılanın verdiği meyveleri Hz. Âdem'e doğru uzatmaktadır. İki figürde çıplak ve yasak ağacın yanında oturarak tasvir edilmektedir. Hz. Âdem'in sağ eli yerde, sol eli ise Hz. Havva'nın uzattığı meyveyi almak için havadadır. Hz. Âdem biraz korksa da kaçınılmaz olana boyun eğmiş gibi görünmektedir. Resmin ön planında birbirine dolanmış bitkiler ve çeşitli hayvan figürleri yer almaktadır. Arkada ağaçların ve tepelerin yer aldığı bir manzara görülmektedir. Cennetten kovulma zamanının yaklaştığı gökyüzünü kaplayan kara bulutlardan anlaşılmaktadır.

2.6. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu

2.6.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu

Akar, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde Bulunan İki Fâlname ve Resimleri” başlıklı yüksek lisans tezinde, el-Bakara, 2/35, 36; Taberi, 1954:140-162; Kısai, 1978:38-44; Sa’lebi, 2000:129-132’deki kaynaklardan yararlanarak Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmasını şu şekilde özetlemektedir:

Âdem’e secde etmediği için Allah tarafından lanetlenen Şeytan, cennetin etrafında gizlice dolaşırken bir meleğin “Ya cennet sakinleri bilin ki Âdem ve Havva’ya Allah cennetin bütün nimetlerini helâl kıldı. Ama bir buğday ağacı vardır ki ona kesinlikle yaklaşmamasını ve yemişinden yememesini emretti. Eğer her ikisi de ondan yerse asilerden olurlar” dediğini işitir. Cennetin kapısına gelen şeytan orada gördüğü tavus kuşuna kendisinin cennetin en üstün meleklerinden biri olduğunu göğün en yüksek katında oturduğunu ve cenneti özlediği için görmeye geldiğini söyler. Cennete girmesine yardım ederse ona üç kelime öğreteceğini, bu kelimeleri her kim okursa yaşlanmayacağını, hastalanmayacağını ve ölmeyeceğini söyler. Tavus kuşuna bu üç kelimeyi bilmesi gerektiğini söyler ve ona ant içtirir. Tavus kuşu da yalan yere ant içtiğinin farkında değildir. Kendisinin cennetin bekçisi Rıdvan’dan korktuğu için onu cennete koyamayacağını, ama cennetin hazinedarı yılanın, bunu yapabileceğini söyler. Tavus kuşu yılanı Şeytan’dan duyduğu sözleri anlatır. Bunun üzerine yılan: “Benim de bu sözlerle ihtiyacım vardı” der. Tavus kuşu: “Sen onu cennete koyabilirsin” der. Yılanın görünümü cennetteyken farklıdır ayakları deve ayağı gibidir. Türlü mücevherlerle bezenmiştir ve çok güzel kokmaktadır. Âdem’den iki bin yıl önce yaratılmıştır. Şeytan yılanın dişlerinin arasına girerek cennete girmeyi başarır. Yılan Şeytan’a Âdem ve Havva’nın tahtını gösterir. Şeytan ona: “Dilerim ki senin ağzından konuşayım” der. Yılan Şeytan’ı Havva’nın yanına getirir. Şeytan yılanın ağzından Havva ile sohbet etmeye başlar ve ona: “Ya Havva sen bilmez misin ki ben seninle Cennet’e girerken dost oldum. Cennet’te ne kadar nesne varsa sana öğrettim. Sana doğruları gösterdim” der. Havva: “Doğrusu senin sözlerin doğrudur” der ve devam eder: “Ya Havva Allah size buğdayı niçin yasak etti bilir misin?” Havva, bilmediğini söyleyince şeytan, karşıdaki ağacın dibinde bir kişi yaratıldığını ve onlardan iki bin yıl önce yaratılmış olduğunu, Allah’ın ona ne yaptı ise onlara da onu yapacağını söyler. Havva bunu duyunca oturduğu tahttan inerek bu kişiyi görmek ister. Bunun üzerine şeytan yılanın ağzından sıçrar ve o ağacın dibine düşer. Havva bir kişinin ağacın dibinde oturduğunu görür ve onun kim olduğunu sorar. Adam, Allah’ın kullarından biri olduğunu ve iki bin yıldır kendisini cennetin içine koyduğunu, melekleri ona secde

ettirdiğini ve bu ağacın yemişinden yemeyi yasakladığını söyler. Bu ağacın yemişinden yemediğini, bir gün meleklerden birinin kendisine bu ağacın yemişinden yerse cennetten çıkamayacağını, ebedi olacağını söylediğini anlatır. Havva yılanı döner ve bu ağaç hakkında neden bilgi vermediğini sorar. Yılan birden bire dilsizleşir ve zehirli olur. Havva duyduklarını sevinerek olayları Âdem'e anlatır. İkisi de şeytanın sözlerine kanıp, ağacın yemişinden yerler. Ağacın dalları çoktur. Havva ağacın bir dalını yer, başını bırakır. Bir başını yer, bir başını gizler. Bir başını Âdem'e götürür. Buğday kuş yumurtası gibidir. Sütten beyaz, baldan tatlıdır. Buğdayı yiyince Havva'nın damarlarından bir damar büzülür, kan görür, özü ortaya çıkar. Âdem'in başındaki mücevherden taç düşer ve çıplak kalır. Kendini çıplak gören Âdem, üstünü örtmek için ağaçlardan yaprak almaya çalışır. Ağaçlar ondan kaçarlardı, yaprak vermezler. Melekler Âdem'i kınarlardı ve ondan kaçarlardı. Âdem, hurma ağacının dibine oturur ve Allah'tan af diler. Allah Cebrâil'i Âdem'i cennetten kovması için görevlendirir. Allah, Havva'ya onu cennetten çıkardığını onu, tanıklıktan ve mirastan eksik kıldığını ve bir oğlan doğururken can acısıyla zahmet çekeceğini bildirir. Âdem ile Havva cennetten çıkarken yanlarına şunları alırlardı: Âdem, Musa'nın asasını, bir yüzük kaşını, Hacerü'l-esved'i, incir yaprağını, Havva'da iki yaprak alır. Birini kurt, diğerini öküz, diğerini de arı yer. Böylece Âdem, Havva tavus kuşu ve yılan cennetten çıkarlardı (el-Bakara, 2/35, 36; Taberi, 1954:140-162; Kısai, 1978:38-44; Sa'lebi, 2000:129-132'den akt. Akar, 2002: 44-46).

Kur'an-ı Kerim'de cennetten kovulmayla ilgili bilgiler yer almaktadır:

“Sana gelince Âdem, seninle eşin Cennet'e yerleşin, istediğiniz her tarafından yiyip içip yararlanın. Yalnız sakın şu ağaca yaklaşmayın! Böyle yaparsanız zalimlerden olursunuz. Fakat Şeytan onlara, gözlerinden gizlenmiş olan edep yerlerini açığa çıkarmak için vesvese verdi. Onlara şöyle telkinde bulundu: ‘Rabbinizin size bu ağacın meyvesini yasaklamasının tek sebebi, sizin meleklerden veya ölümsüz hayata kavuşanlardan olmanızı önlemektir’ diyerek kendisinin onların iyiliğini istediğine dair yemin üstüne yemin etti. Böylece onları aldatarak mevkilerinden düşürdü. Şöyle ki: O ağacın meyvesini tadar tatmaz, edep yerlerinin açık olduğunu fark ettiler. Derhal, buldukları cennet yapraklarıyla edep yerlerini örtmeye başladılar. Onların Rabbi ise nida edip buyurdu: ‘Ben sizi o ağaçtan menetmedim mi? Ben Şeytanın sizin besbelli düşmanınız olduğunu söylemedim mi? Niçin Beni dinlemediniz de bu perişan duruma düştünüz? ‘Ey bizim Rabbimiz, kendimize yazık. Şâyet Sen kusurumuzu örtüp, bize merhamet buyurmazsan, en büyük kayba uğrayanlardan oluruz!’ diye yalvarıp yakardılar. Buyurdu ki: ‘Birbirinize düşman olarak inin! Size dünyada bir süreye kadar kalma ve yararlanma imkânı veriyorum: Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve yine oradan diriltilip mezardan çıkarılacaksınız!’” (A'râf, 19, 25).

“Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı”, “Sonra Rabbi onu seçkin kıldı, tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti” Şöyle buyurdu: “İkiniz birden inin oradan, birbirinize düşman olarak. Size benden bir hidayet geldiğinde bilesiniz ki hidayetime uyan artık ne sapar ne de bedbaht olur” (Tâhâ, 121-123).

“Dedik ki: Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz”, Şeytan oradan onların ayağını kaydırda da bulundukları yerden onları çıkardı. Biz de “Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için orada yerleşecek bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır” dedik. “Bunun üzerine Âdem Rabbinden bazı kelimeler aldı (bunlarla tövbe etti); Rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul buyuran ve rahmeti sınırsız olandır” (Bakara, 35-37).

Görsel 105. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK B. 250, y.36a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 36a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Kısâs-ı Enbiyâ nüshalarındaki tasvirlerde özellikle betimlenen ejder ve tavus kuşu figürü dikkat çekmektedir. Bununla ilgili Bahattin Yaman'ın "Türk Minyatür Sanatında Cennet" başlıklı makalesinde; "Yılanın daha önceden güzel görünümlü, dört ayaklı ve konuşabilir bir hayvan olduğu ancak şeytanın cennete girmesine yardımcı olması nedeniyle ayaklarının yok edildiğine dair bazı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlere istinaden ejderin yılanın önceki görünümünün betimlenmiş olması muhtemeldir. Ayrıca 14. yüzyıla ait bir Kısas-ı Enbiyâ metninde de yukarıdaki rivayete uygun bir anlatım vardır. Metinde Şeytanın tavus kuşunu kandırarak ve onun boynuna binerek cennete girdiği belirtilmektedir" (Yaman, 2008:144).

Minyatürün sol tarafında kubbeli bir çatısı olan Neşe Sarayı bulunmaktadır. Selvi ağacına dolanmış bahar dalları, çeşitli ağaçlar, çiçekler ve bitkilerden oluşmuş kompozisyonun ön kısmında bir su yolu yer almaktadır. Tüm figürlerin yönü sola doğru, cennetten çıkışa yönelmiş vaziyettedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın bedenlerinin üst kısmı çıplak, mahrem yerleri ise dişli yapraklardan oluşmuş eteklikle örtülüdür. Ancak iki figürde birbirine benzer ve kısa saçlı tasvir edilmiştir. Genelde Hz. Havva tasvirlerinde buradakinin aksine omuzlarına kadar uzanan saçları vardır. Hz. Havva mimari yapının hemen yanındaki figürdür. Kısa saçlıdır fakat minyatür yakından incelendiğinde göğüsleri olduğu fark edilmektedir. Bir elini yukarı doğru kaldırmış adeta olaylardan pişmanlık duyduğunu ifade etmektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ortasında tavus kuşu, onun altında yılan ve ejder yer almaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın arkalarında belinde kılıcı olan bir figür durmaktadır. Bu kişinin onları cennetten kovmak için görevlendirilmiş olan Cebrâil meleği olması muhtemeldir. Kanatsız olarak tasvir edilmekte ve üzerinde de askeri üniforma tarzında bir kıyafet vardır.

Görsel 106. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1570-1580

Sayfa No: 3b

Ölçüler: 13 x 21,3 cm

Tanım ve Kompozisyon: 1570-80 tarihli Kısasü'l-Enbiyâ nüshasında Hz. Âdem bir ejder üzerinde, Hz. Havva ise tavus kuşu üzerinde cennetten çıkarlarken tasvir edilmektedir. Çiçekler ve yapraklarla bezemeli cennet bahçesinin alt kısmında bir nehir akmaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın başından alevli hâleler yukarı doğru uzamaktadır. Figürlerin üst kısımları çıplak, mahrem yerleri ise yapraklardan oluşmuş eteklik ile kapalıdır. İkisinin de el kol ifadelerinden şaşkın ve üzgün oldukları anlaşılmaktadır. Minyatürün sağ üst kısmında elinde bir sopa tutan Cebrâil olduğu düşünülen melek yer almaktadır. Belinde kılıcı olan üniformalı bir görevli gibi tasvir edilen bu figürün başında sarığı vardır. Yukarı doğru kalkmış sol kolu elindeki sopayı

âdeta Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın üzerine fırlatacak şekildedir. Ancak figüre kanat çizilmemiştir. Bu minyatürde daha önceki örneklerde hiç karşılaşmadığımız bir durum söz konusudur. Minyatürün sol üst köşesinde bir melek figürü yer almaktadır. İlk bakıldığında anlaşılmayan ancak incelendiği zaman şeytanın melek görünümünde tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Şeytan tasvirlerinde karşılaştığımız boyundan yukarı doğru uzanan bağ bu figürün boynunda da bulunmaktadır. Ayrıca şeytan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovuluyor olmasından dolayı zafer edasıyla ellerini alkış tutar vaziyette çırpılmaktadır.

İlk kez dağılmış durumdaki Falnâme'de ortaya çıkan cennetten kovulma sahnesi, Kısasü'l-Enbiyâ'nın 16. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenen diğer birkaç nüshasında da tekrarlanmaktadır. Bu resimlerin ikonografik ilişkisi Falnâme'nin dini el yazmalarının çizimleri için yeni bir görsel dil oluşturmadaki önemini kanıtlamaktadır (Farhad ve Bağcı, 2009:212).

Görsel 107. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK H. 1225, y.14b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1580

Sayfa No: 14b

Ölçüler: 23,5 x 36 cm.

Tanım ve Kompozisyon: Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarını konu alan tasvirde önceki örneklerle benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Her iki figürün de üst kısımları çıplak mahrem yerleri yapraktan eteklik ile kapalıdır. Bir önceki minyatürden farklı olarak burada figürlerin başlarında alevli hâleler bulunmamaktadır. Hz. Âdem büyük bir ejder üzerinde, Hz. Havva ise kuyruğu son derece zarif güzel bir tavus kuşu üzerindedir. Hz. Âdem'in kısa kıvrıkcık siyah saçları, Hz. Havva'nın ise dalgalı siyah uzun saçları omuzlarından aşağıya doğru dökülmektedir. Resmin sol üst köşesinde Osmanlı tarzında kıyafetli, başında sarığı, elinde sopasıyla bir figür yer almaktadır. Ayrıca bu

figürün sakalları da vardır. Bu figürün onları cennetten kovmak için görevlendirilmiş Cebrâil meleği olması muhtemeldir. Görsel 106’da olduğu gibi bu minyatürde de melek görünümlü şeytan tasviri yer almaktadır. Şeytanın melek kanatlarıyla tasvir edilme durumu çok alışık olmadığımız bir tasvir örneğidir. Boynunda bağ bulunan şeytan bir elini ağzına götürerek olaylar karşısında duyduğu şaşkınlığı göstermektedir.

Görsel 108. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK R. 1536, y.16b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1579-1580

Sayfa No: 16b

Ölçüler: 25 x 35,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın alt kısımları yapraklardan meydana gelen bir etekle örtülüdür. Vücutlarının üst kısımları ise çıplaktır. İkisi de Şeytanın işbirlikçisi olan yılan ve tavus kuşunun yanında yerde oturmaktadır. Şeytan kovulduğu cennete dönmek için çeşitli yollar aramakta bunun içinde tavus kuşundan yardım istemektedir. Tavus kuşuna yönelerek yasak meyvenin zamanın yıkıcı etkilerine karşı onun güzelliğini koruyacağına dair ikna etmiştir. Tavus kuşu Şeytan'ı yılanla tanıştırmış, ardından da yılanın ağzının içinde cennete girmiştir. Böylece Şeytan'ın Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya yaklaşmasını ve günah işlemelerini

sağlamıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yedikten sonra elbiselerini ve değerli eşyalarını kaybetmişlerdir.

Kısâs-ı Enbiyâ'da şu ifadeler yer almaktadır; “Hz. Âdem yasak meyveyi yedikten sonra tahtları kaybolur, giysileri ve mücevherleri gider cennet yaprakları gönülsüzce onların mahrem yerlerini örter. Melekler tavus kuşunun tüylerini yolar, yılan sürüklenir ve uzuvları kaybolana kadar taşlanır. Her ikisi de düşmanlık içinde yaşamaya başlar (Farhad ve Bağcı, 2009:98).

Cennetteki her şey ve melekler Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı kınadı. Cennetteki herkesin Hz. Âdem'e saldırmaya niyetlendiğini ancak onun başında bulunan kutsal hâleyi gördüklerinde “*Bu ışık kaybolmadı ve bu nedenle kimsenin elini ona karşı kaldırmasına izin verilmez*” dediler. Bu ifadelerden yola çıkarak minyatürü yapan nakkaşında edebi metine sadık kaldığı görülmektedir (Milstein, vd., 1999:09).

Fuzuli'nin Kerbela olayını ve İmam Hüseyin'i anlattığı eseri Hadikatü's-Süeda metninde ise hikâye Kur'ân'daki gibi anlatılmaktadır. “Ancak İblis bunu öğrenince Âdem'i kıskandı ve yılanla tavus kuşunu araya koyup cennete girmeye muvaffak oldu” (Fuzuli, 1990:8, 9). Cennetten kovulan İblis'in cennete nasıl girdiği konusu ayrıntılı olarak anlatılmış, böylece minyatürlerle metin arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Metne göre İblis cennete yılan ve tavus kuşunu araya koyarak girmiştir (Kaya, 2017:374).

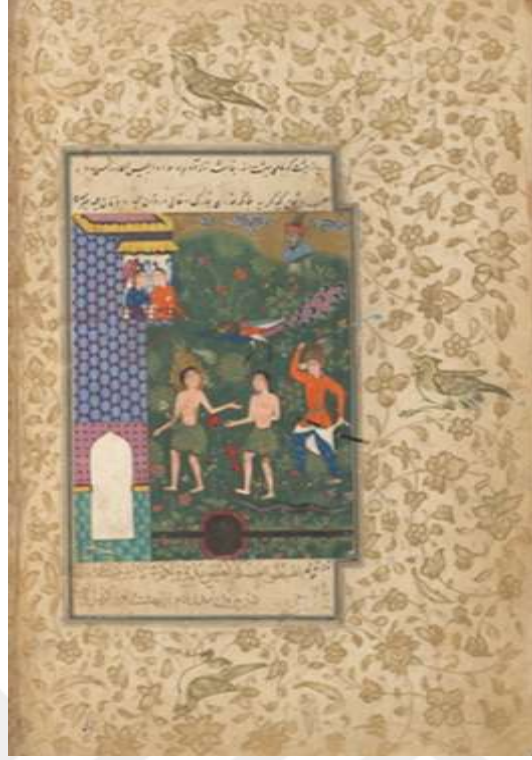
Taberi'de şeytanın cennete girişi ile ilgili benzer bir hikâye anlatılmaktadır. Yalnız burada İblis'in cennete yılanın ağzında girdiği, sonra yılanın ağzından çıkarak Hz. Âdem'e gözüktüğü, önce Hz. Havva'yı, sonra da Hz. Âdem'i kandırdığı belirtilmektedir (Kaya, 2017:374). Taberi'de yılanın cennete girerken tüylü ve dört ayaklı olduğu, ancak işlediği suçtan dolayı tüysüz, çıplak ve karnı üzerinde sürünerek yürüyen bir hayvan olarak çıktığına dair bilgiler yer almaktadır (Taberi, 1991:136, 137).

Kısas-ı Enbiyâ metninde İblis'in cennetin kapısından girebilmek için yılan ve tavus kuşu ile işbirliği yaptığı belirtilmekte, yılanın ağzına giren İblis'i, tavus kuşu cennete sokmaktadır. Nişapuri'nin yazdığı Kısas-ı Enbiyâ'da ise yılan ve tavus kuşu Şeytan'ın suç ortağı olarak geçmektedir (Kaya, 2017:375).

Görsel 108'de yer alan minyatürün ortası adeta bir çizgi ile ayrılmakta üst tarafta cennet, alt tarafta ise oradan kovulanlar yer almaktadır. Sağ tarafta cennetin

kapısı tamamen kapalı tasvir edilmektedir. Kapının üst kısmında yani cennet bölümünde olayları şaşkınlık içerisinde takip eden kanatlı bir melek yer almaktadır. Bu meleğin minyatürde genellikle diğer meleklerden daha gösterişli kanatlara sahip olan Cebrâil meleği olması muhtemeldir. Burada da cetvel dışına taşan büyük kanatları hemen dikkat çekmektedir. Cennetin ortasında renkli yapraklara sahip büyük bir ağaç görülmektedir. Ön tarafta ise ejder yerine yılan yer almaktadır. Çünkü ejder işlediği suçtan ötürü cezalandırılmış, ayaklarını kaybetmiştir. Sağ alt köşede kıyafetli, başında fesi olan bıyıklı olarak tasvir edilmiş Şeytan figürü görülmektedir. Yılanın kuyruğunun değdiği Şeytan'ın boynunda ise siyah renkte bir bağ bulunmaktadır.

Görsel 109. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.8v

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Public Library, Spencer Collection, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1577

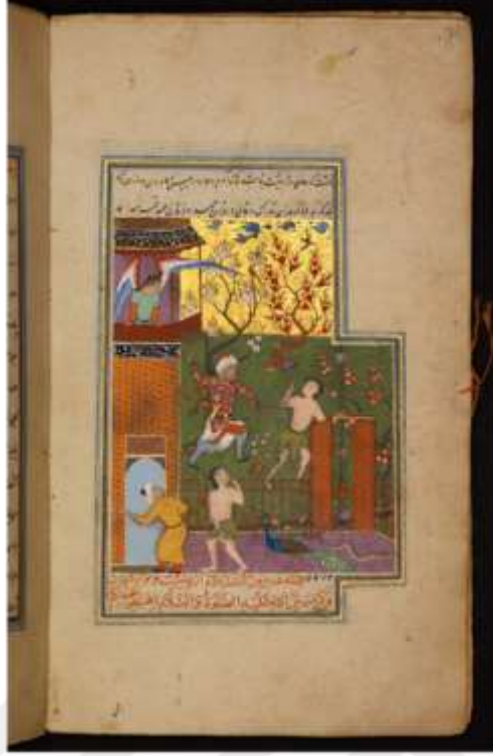
Sayfa No: 8v

Ölçüler: 13,5 x 16 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kısâs-ı Enbiyâ'da yer alan bu minyatürde diğer minyatürlerden farklı olarak sadece Hz. Âdem'in başında alevli hâle bulunmaktadır. Minyatürün sol tarafında yer alan Neşe Sarayı'nın duvarları geometrik motiflerle bezemelidir. Balkonda bulunan iki melek Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten ayrılışını izlemektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın üst kısımları çıplak, alt kısımları incir yaprağını andıran yeşil iri yapraklarla örtülmektedir. Hz. Âdem'in el-kol hareketlerinden Hz. Havva'ya kızgınlığı anlaşılmaktadır. Hz. Havva'nın el-kol hareketlerinden ise mahcup ve üzgün olduğu düşünülmektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hemen arkalarında yer alan askeri tarzda üniformalı kişinin Cebrâîl meleği

olduğu düşünülmektedir. Kanatsız olarak tasvir edilmektedir. Cebrâil meleği elindeki sopayı kaldırarak onları cennetten kovmaktadır. Çiftin ayakları altında kıvrılmış bir yılan, onun da altında bir havuz sağa ve sola doğru uzanan içinde suların aktığı bir kanal betimlenmektedir. Kur'ân'ı Kerim'de altlarından ırmaklar akan Aden cennetleri kavramı yer almaktadır. Cennet, ağaçlarla gölgelendirilmiş ve fiskiyeli havuzların serinlettiği bir yer olarak tasvir edilmektedir. Minyatürde koyu nefli renkle tasvir edilmiş cennet bahçesi yapraklı pek çok çiçekle bezenlidir. Neşe Sarayı'nın hemen yanında sağa ve sola doğru uzanan iki su oluğu ortada yer alan kare şeklindeki havuza dökülmektedir. Cennette geçen bu sahnede yer alan havuzun "Kevser Havuzu" olduğu düşünülmektedir.

Figürlerin üst kısmında gösterişli bir kuyruğa sahip tavus kuşu yer almaktadır. Minyatürün sağ üst köşesinde tepenin arkasında koyu tenli ve sakallı Şeytan figürü bulunmaktadır. Ayrıca bu nüshanın sayfa boşluğu halkâri tarzında altınla bezemelidir. Bitkisel bezemeli dallardan oluşmuş kompozisyonda üç tane de kuş figürü görülmektedir.

Görsel 110. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.13b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Almanya

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1577

Sayfa No: 13b

Ölçüler: 17,5 x 29,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün sol tarafında tuğlalardan örülmüş uzun bir kule görünümlü Neşe Saray (Cennet Köşkü) yer almaktadır. Sarayın balkonundan aşağıya doğru bakan melek Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmasını izlemektedir. Altın gökyüzü ve renkli çiçeklerle bezenmiş cennet bahçesinin kapısı ve iki yanında çit bulunmaktadır. Çitin gerisinde Hz. Âdem'i kovalayan bir figür dikkat çekmektedir. Figür Osmanlı tarzında oldukça gösterişli bir kıyafet giymiş, belinde kılıcı ve başında sarığı bulunmaktadır. Bu kıyafetler dönemin askeri kıyafetlerini yansıtır özelliktedir. Bu figürün Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmakla

görevlendirilmiş Cebrâil meleği olması muhtemeldir. Hz. Âdem'in çıplak vücudu mahrem yerlerini örtecek kadar yapraklardan oluşmuş eteklik ile gizlenmektedir. Hz. Âdem koşarcasına açık olan kapıya doğru yönelmekte ve artık cennetten çıkmak üzere son adımlarını atmaktadır. Kapının hemen dışında cennetten diğer kovulanlar sırasıyla yılan, tavus kuşu, Hz. Havva ve Şeytan arka arkaya dizili bir şekilde tasvir edilmektedir. Hz. Havva'nın da çıplak vücudunun mahrem yerleri yapraktan oluşmuş eteklik ile kapatılmaktadır. Yılan ve tavus kuşunun ufak çizilmesi artık onların önemlerinin kalmadığı düşüncesini oluşturmaktadır. Bu minyatürde daha önceki örneklerde genellikle bir tepenin arkasında ve koyu ten rengine sahip olan Şeytan figürü farklı bir yerde konumlandırılmaktadır. Yakından incelendiğinde boynundaki bağdan Şeytan olduğu anlaşılan bu figür kompozisyonun sol alt köşesinde Hz. Havva'nın hemen önündedir. Sakallı olan Şeytan figürü sarı renkte bir kıyafet giymekte ve başında sarığı bulunmaktadır.

Görsel 111. Cennetten kovuluş, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.14b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Cennet'ten kovuluş

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 14b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatür Hz. Âdem'in cennetten kovulmasının hemen sonrasını göstermektedir. Yeryüzünde tasvir edilen Hz. Âdem figürü dizlerinin üzerine oturmakta ve çıplak vücudu ise sadece yapraktan eteklikle kaplıdır. Onun kutsiyetini sembol eden alevli hâlesi artık yoktur. El-kol hareketlerinden karşısında bulunan meleklerle konuştuğu anlaşılmaktadır. Hz. Âdem'le karşılıklı diz çöküp oturmuş olan bu meleğin baş melek Cebrâil meleği olduğu ve ona bir şeyler öğretmek için bilgi verdiği düşünülmektedir.

Görsel 112. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hadîkatü's Süeda, 4321, y.9a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1594

Sayfa No: 9a

Ölçüler: 12 x 17 cm

Tanım ve Kompozisyon: Altta ve üstte, ikişer satırlık yazı yer almaktadır. Metinde “Âkıbet berg-i incirden setr-i avret idüb fermân-ı kazâ bihiştten çıkmağa azm etdiler Âdem Havvânun elin dutub bihiştten taşra kadem basdıkda bir sâat yemîn ü yesâra bakub tevakku' iderdi ki maşrık-ı keremden âf-tâb-ı afüvv ü atâ' tulû' idüb zulmet-i hırmâna idâ'et vire ve evc-i inâyetden...” ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:113).

Fuzulî'nin Kerbela olayını ve İmam Hüseyin'i anlattığı eseri Hadîkatü's-Süeda metninde ise hikâye “Ancak iblis bunu öğrenince Âdem'i kışkandı ve yılanla tavusu araya koyup cennete girmeye muvaffak oldu” (Fuzuli, 1990:8, 9). Cennetten kovulan iblisin cennete nasıl girdiği konusu ayrıntılı olarak anlatılmış, böylece minyatürlerle

metin arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Metne göre iblis cennete yılan ve tavus kuşunu araya koyarak girmiştir (Kaya, 2017:374).

Taberi’de şeytanın cennete girişi ile ilgili benzer hikâye anlatılır. Yalnız burada iblisin cennete yılanın ağzında girdiği belirtilmiş, sonra yılanın ağzından çıkarak Âdem’e gözükmüş ve önce Havva’yı, sonra da Âdem’i kandırdığı anlatılmıştır (Kaya, 2017: 374). Taberi’de yılanın cennete girerken tüylü ve dört ayaklı olduğu, ancak işlediği suçtan dolayı tüysüz, çıplak ve karnı üzerinde sürünerek yürüyen bir hayvan olarak çıktığı belirtilmiştir (Taberi, 1991:136, 137).

Banu Mahir’ in “Osmanlı Resim Sanatı” başlıklı eserinde minyatürde geçen metinler; “Allah Hz. Âdem’i yaratığında onu eşiyle birlikte oturmalarını ve yasak olan ağaç hariç her türlü nimetten faydalanabileceklerini söylemiştir. Ancak şeytan bunları duyunca kıskançlığa kapılmıştır. Yılan ve tavus kuşunun yardımıyla cennete girer. Hz. Âdem Şeytan tarafından kandırılacağını düşünmez ve yasak ağacın meyvesini yer. O zaman yüzü değişir ve başındaki tacı düşer. Hz. Âdem ve Hz. Havva mahrem yerlerinin açık olduklarını fark eder ve utanırlar. İncir yaprağıyla mahrem yerlerini kapatırlar. Allah onların yasak meyveyi yediklerini anlar ve onları cennetten kovar. Âdem ve Havva’nın Neşe Sarayını hüznün kaplar. Cennet kapısından çıkarken Âdem “Bismillahirrahmanirrahim” deyip Allah’ı anınca yanlarında Cebrail meleği belirir ve onlara hayır duaları eder (Mahir, 2005:156).

Bundan dolayıdır ki Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın hemen yanında yer alan kırmızı kanatlı meleğin Cebrâil’i temsil etmesi muhtemeldir ve onlara yol göstermektedir. Cebrâil olduğu düşünülen meleğin arkasında iki melek figürü daha bulunmaktadır. Kompozisyonda yer alan melek figürleri değişik renkteki kıyafetlerle tasvir edilmektedir. Meleklerden birinin de kanatsız oluşu dikkat çekmektedir. Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın ayaklarının altında bir yılanın sürünmekte olduğu görülmektedir. Yılanın kuyruğu alt kısımda yer alan metin bölümüne kadar uzanmaktadır. Yılanın altında ise muhtemel olarak Şeytan’ı temsil eden bir karartı vardır. Ancak bu kısım tahrip olduğu için tam olarak anlaşılamamaktadır (Turan, 2015:113).

Minyatürün sol tarafında yer alan Neşe Sarayı’nın duvarları geometrik motiflerle bezemelidir. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten ayrılışını Neşe

Sarayı'nın pencere ve balkonundan bedenlerinin yarısına kadar dışarı çıkmış kanatlı iki melek izlemektedir. Melekler başlarını yana eğmiş üzgün görünmektedir. Arkada sağ tarafta ise cennet tasvirine yer verilmektedir. Cennette selvi ağacına dolanmış beyaz çiçekli bahar dalları ve ağaçlarla donanmış yeşil bitki örtüsü ve renkli kuşlar görülmektedir. Hz. Âdem, Neşe Sarayı'nın kapısı önünde elinden tuttuğu Hz. Havva'yı cennetin dışında bir yere götürmektedir. Hz. Âdem'in yüzü Hz. Havva'ya dönük, yukarı kalkan kolu ile bir şeyler anlattığı izlenimi vermektedir. Hz. Havva'nın başı hafifçe yana eğik, gözleri yerde Hz. Âdem'e eşlik etmektedir. İşledikleri günahın mahcubiyeti ikisinin de yüzlerinden anlaşılmaktadır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın dini kişiliğini temsil eden başlarında alevli hâle bulunmaktadır. İkisinin de bedenlerinin yukarısı ve bacakları çıplak, alt kısımları incir yaprağını andıran yeşil iri yapraklarla örtülmektedir. Hz. Havva'nın ten rengi açık renkte, ortadan ayrık uzun siyah saçları omuzlarından sarmakta, kalın siyah bitişik kaşları bulunmaktadır. Hz. Havva bir eliyle de eteğini tutmaktadır. Ayrıca Hz. Âdem'in ten rengi Hz. Havva'ya göre daha koyu renktedir (Haral, 2006:80; Çelikbağ, 2017:543; Turan, 2015:112).

Görsel 113. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1088, y.9b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Bibliothêque Nationale, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1595

Sayfa No: 9b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün üst kısmında iki, alt kısmında tek satırlık metin bölümünde “ ...Hevâ-yı nefis mürââtin ihtiyâr itdi. Âkıbet berg-i incirden setr-i avret idüb fermân-ı kazâ cereyânla bihiştten çıkmağa azm itdiler. Âdem Havvânun elin dutub bihiştten daşra kadem basdukda bir sâat yemîn ü yesâra bakub tevakku' iderdi ki maşırık-ı keremden âf-tâb-ı afüvv tulû' idüb...” ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:129).

Hadîkatü's Süeda'da yer alan bu minyatürde el ele tutuşmuş olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennet kapısından çıkmaları tasvir edilmektedir. Minyatürün sağ tarafında üzeri geometrik formda desenlerle bezenmiş Neşe Sarayı görülmektedir. Sarayın penceresinde bir, balkonunda ise iki melek bu sahneyi şaşkınlık ve üzüntüyle takip etmektedir. Meleklerin el, kol ve yüz ifadelerinden bu durum anlaşılmaktadır. Yeşil çayır, çiçekler ve geri plandaki çiçek açmış ağaçlarla cennet betimlenmektedir.

Kompozisyonun cetvelinden dışa taşmış selvi ağcı ve bahar dalı görülmektedir. “Selvi ağacı, uzun gövdesi ve her daim yeşil kalmasıyla ölümün, ebediyetin sembolü; bahar dalı ise hayatın sembolüdür. Açmış bahar dallarının selvi ağacına dolanarak resmedilmesi hayat ve ölümün iç içeliğini ifade etmektedir” (Ergun, 2012:287-294; Özkeçeci, 2007:82’den akt. Kaya ve Oyman, 2018:377). Sol tarafta yer alan büyük ağacın üzerinde bir melek elinde kapaklı bir kâse tutmakta ve uçarken tasvir edilmektedir. Yine meleğin hemen yan tarafında renkli kanatları olan bir kuş yer almaktadır. Âdem ve Havva figürlerinin bedenleri çıplak, belden aşağıları büyük dişli yapraklarla örtülüdür. Başlarında alevli hâleler ile üzgün bir yüz ifadesi taşıdıkları anlaşılmaktadır. Âdem’in ten rengi Havva’ya göre daha koyu renktedir. Sol elini havaya kaldırmış başını ise sağa doğru eğmiştir. Hz. Havva’da bir eliyle eteğini tutmakta ve başına yana doğru eğmektedir. Çiftin arkalarında bekleyen üç melekten kırmızı kaftanlı olarak ve çifte hitap eder şekilde jestlerle resmedilen figürün Cebrâil meleği olduğu düşünülmektedir. Melekler uzun elbiseleri üzerine kısa kollu ve belden kemerli kaftan giymişlerdir. Bellerindeki kemerler bazılarında düz, bazılarında ise bağlı uzun uçları uçuşan kuşak görünümündedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmalarına neden olan, kötülük sembolü olarak nitelendirilen yılan, Şeytan ve tavus kuşunun cennetin dışında olduklarını vurgulamak için kompozisyonun sağ alt tarafında bir çıkma yapılarak içine yerleştirilmiştir. Ortada önde, bağdaş kurmuş oturan ve olaya şahit olan, siyah renkteki figür Şeytan’dır. Onun hemen yanında kıvrılmış gri bir yılan ve Hz. Âdem’in ayaklarının altında ise renkli, parlak ve göz alıcı tüyleri ile tavus kuşu yer almaktadır (Çetin, 2015:62; Yıldızeli ve Nuhoğlu, 2020:1449; Turan, 2015:128). Şeytan’ın başında kırmızı fes ve üzerinde koyu kırmızı renkte kıyafeti bulunmaktadır. Ten rengi koyu ve boynunda da yukarı doğru uzanan bir bağ görülmektedir. Şeytan tasvirlerinin çoğunda rastlayacağımız, onun yukarı asılıymış gibi algılanmasını sağlayan bu betimleme, Kur’ân-ı Kerim’deki Yasin Suresi’nin 36. ayetiyle açıklanmaktadır. “Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar geçirmiştir ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da başları yukarı kalkık bulunuyorlar, artık hak tarafına başlarını çevirip de boyun eğmezler”.

Görsel 114. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 7301, y.7b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: British Library, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1595

Sayfa No: 7b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün üst kısmında iki, alt kısmında bir satırlık metin bölümünde "...penâh için müteveccih olurlardı anlardan firâr iderdi. Bu hâletde Hazret-i İzzetden nidâ geldi ki: 'Eferarte minnâ' (Bizden mi kaçmaktasın?) Âdem itdi: 'Belâ hayâen minke' (Hayır, sizden utandığım için) yani senden firâr itmezem kendü fiilümden şermendeem" ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:151).

El ele tutuşmuş olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennet kapısından çıkmalarının tasvir edildiği British Kütüphanesi'nde yer alan Hadîkatü's-Süedâ nüshası diğer nüshalardaki gibi benzer kompozisyon özellikleri taşımasının yanı sıra bu minyatürde melek sayısı diğer örneklerle göre daha fazladır.

Ayrıca bu örnekte sağ alt köşede yer alan Şeytan elini ağzına götürürken profilden ve vücudunun sadece üst kısmı yer almaktadır. Şeytanın yanında yılan ve tavus kuşu figürünün kuyruk kısmı cetvel dışına taşmış, tahrip olduğu içinde görülmemektedir. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ayaklarının ucunda birer kaftan ve taç tasviri vardır. Bu eşyalar onların yasak meyveyi yemeden önce üzerlerinde bulunan giysilerdir (Turan, 2015:150).

Görsel 115. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1209, y.7b

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: British Library, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1600

Sayfa No: 7b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün alt ve üst kısımlarındaki ikişer satırlık metinde “...sabr it ki arsa-i dünyâdan mülk-i ukbâya teveccüh kıldukda ve dâr-ı fenâdan ma'mûre-i bekâya râci' oldukda kendüye bin bin evlâdına izhâr-ı kemâl-i terahhum kılâm ve hevl-i...” ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:165).

Hadîkatü's-Süedâ nüshası diğer nüshalardaki gibi benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Kompozisyonlar arasında ufak tefek detay farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu minyatürde de Neşe Sarayı'nın çatısının sağ üst köşede cetvel dışına taştığı görülmektedir. Hz. Havva ile Cebrâil meleğinin konumlandıkları yerin hemen alt kısmında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemeden önce üzerlerinde

olması muhtemel cennet kıyafetleri; taca benzer başlık ve giysi yer almaktadır. Ayrıca bu nüshanın sayfa boşluğu halkâri tarzında altınla bezemelidir. Sayfanın üst kısmında yığma bulutlar ve arasında kanatlarını açmış uçan bir kuş betimlenirken alt kısımda yığma bulutlar tekrar kullanılmış bunun yanı sıra koşarcasına hareket verilmiş bir dağ keçisi ve stilize edilmiş çiçek motifleri yer almaktadır (Turan, 2015:164, 165).

Görsel 116. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1967, y.8a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1600

Sayfa No: 8a

Ölçüler: 12,8 x 16,8 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün alt ve üst kısımlarındaki ikişer satırlık metinde “Âkıbet berg-i incirden setr-i avret idüb fermân-ı kazâ-cereyânla bihiştten çıkmağa azm itdiler. Âdem Havvânun elin dutub bihiştten daşra kadem basdukda bir sâat yemîn ü yesâra bakub tevakku' iderdi ki maşrık-ı keremden âf-tâb-ı afüvv ü atâ tulû' idüb zulmet-i hirmâna idâ'et vire ve evc-i inâyetden sehâb-ı âtîfet peydâ olub gülzâr-ı ümîde tarâvet...” ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:184).

Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yer alan nüshada diğer Hadîkatü's-Süeda nüshaları gibi benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Bu nüshada yılan şeytanın kolları arasında pembe renkte tasvir edilmektedir (Turan, 2015:183).

Görsel 117. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadikatü's Süeda, 1602-3, 70.143, y.7a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Brooklyn Museum, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1602-1603

Sayfa No: 7a

Ölçüler: 14 x 24,8 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün alt ve üst kısımlarındaki ikişer satırlık metinde “...Budur cezâsı anun kim sana muhâlif olub, Hevâ-yı nefis mürââtin ihtiyâr itdi. Âkîbet berg-i incirden setr-i avret idüb fermân-ı kazâcereyânla bihiştten çıkmağa azm itdiler. Âdem Havvânun elin dutub bihiştten daşra kadem basdukda bir sâat yemîn ü yesâra bakub tevakku' iderdi ki maşrık...” ifadelerine yer verilmektedir (Turan, 2015:203).

Diğer Hadikatü's-Süedâ nüshaları gibi benzer kompozisyon özellikleri taşımaktadır. Farklı olarak Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın başlarının etrafında yer alan alevli hâle bu nüshada görülmemektedir (Turan, 2015:203).

Görsel 118. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, TSMK H. 1703, y.8a ve y.7b

Falnâme'de yer alan 7b minyatürünün karşı sayfasında on bir satırdan oluşmuş 8a metin sayfası yer almaktadır. Metinde;

“Âdem Allah'ın emriyle cennet bahçesinden kovuldu. Gerçek şu ki kim ilahi hazzı arzuluyorsa ruhunu isteyerek teslim etmelidir”. “Ey, fal sahibi, Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasının senin alametin olarak ortaya çıktığını bil ve farkında ol. Bu alâmetin başlangıcı büyük bir rahatsızlığa işaret ediyor, ancak sonun iyi olacağına, mutluluk ve neşenin göstergesi olacağına dair umut var. Bu niyetten, muhteşem ve yüce Allah'ın size zenginlik, zevk ve eğlence bahşettiği anlaşıyor, ancak bu armağanı takdir etmezseniz yozlaşmış düşüncelerin yüreğinize girmesine izin verirsiniz. Dikkat edin, kaderinizden memnun olun ve kendinizi şeytani ayartmalardan uzak tutun. Sonsuz yaşamda ve saflıkta kalabilmek için değersiz insanlardan ve kötü arkadaşlardan kaçın. Hedeflerinize ulaşmak için namazı kılmama ve hayırseverlik için bahaneler üretmeyin” ifadeleri yer almaktadır (Farhad ve Bağcı, 2009:297).

Nakkaş: Nakkaş Hasan

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1610-1615

Sayfa No: 7b

Ölçüler: 34,5 x 47,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Yeşil çimenler ve renk renk çiçeklerle bezemeli zeminde, başlarındaki alevden oluşan hâlelerle Hz. Âdem ile Hz. Havva el ele tutuşmuş halde cennetten çıkarlarken betimlenmektedir. Sayfanın sol tarafına doğru yerleştirilmiş kadın ve erkek figürü hafifçe sola yönelmiş, yürür şekilde resmin ön planına hâkim olacak kadar büyüktür. Arka planda Topkapı Sarayı avlularının kemerlerini anımsatan mermer sütunlar, geometrik bir bezeme çeşidi olan mukarnas başlıklı sütunlu revaklar görülmektedir. Sütunların arasındaki açıklığı örten beşik kemerli alanın yan tarafında bir kapı bulunmaktadır.

Nüşanın sağ tarafında kapıda taçlı Cebrâil meleği yer almaktadır. Melek bir eliyle kapıyı tutmakta diğer elini de şaşkınlık içerisinde ağzına doğru kaldırmaktadır. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın arkasından küçük siyah bir yılan koşmaktadır. Tavus kuşu ise sarayın eşiğinde ve dışarı çıkmaya da isteksiz görünmektedir (Farhad ve Bağcı, 2009:100).

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın başında, omuzlardan başlayıp yukarı doğru daralan alevli hâleler bulunmaktadır. Hz. Âdem'in ten rengi Hz. Havva'ya göre daha koyu tondadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva omuzlarına kadar uzanan saçlarıyla tasvirlerinin yapıldığı görülmektedir. İkisi de yuvarlak yüzlü ve küçük dudaklıdır. İki figüründe yüz ifadeleri hüznülüdür. Hz. Âdem başını sağa çevirmiş gözleri karşıya bakmakta, Hz. Havva'nın gözleri ise yere doğrudur. Her ikisinin mahrem yerleri yapraklardan oluşan etekle kaplıdır. Bedenleri oldukça zarif görünmesine karşın orantısız olup, kolları vücutlarına göre çok kalın ve omuzları dardır. Elllerinde ve ayaklarındaki duruş doğru çizilmiştir. Hz. Âdem'den farklı olarak Hz. Havva, sol elinde bir demet buğday başağı tutmaktadır (Haral, 2006:124, 125; Çetin, 2015:61; Yıldızeli ve Nuhoglu, 2020:1448; Çelikbağ, 2017:543). Hz. Havva'nın elinde bulunan buğday başakları yasak meyve ile ilişkilendirilmektedir.

Görsel 119. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, H. 1702, sağ s.1986 ve y.251a

On bir satırlık metinde;

“Ebedi yaratıcının emriyle Âdem cennet bahçesinden ayrılıyor. Allah’ın kendisinden razı olmasını isteyen kişi, emredilen her şeyi boyun eğiyor”.

“Ey, fal sahibi, bil ki Âdem ve Havva’nın cennetten kovulması senin kehanetinde de görüldü. Bu kehanet başlangıçta çok çok talihsiz, ama sonunda iyi olacağı için umutlu olun. Dahası, Allah’ın bu niyetinden sana mutluluk ve zevk bahsettiği açıktır, fakat bu nimetin değerini bilir ve aklından kötü hayaller geçirmezsene. Dikkat edin, binlerce kez dikkatli olun! Size verilenler için şükredin fakat kendinizi şeytani önerilere karşı koruyun ve bu tür kötü arkadaşlıklardan uzaklaşın, böylece her zaman mutlu olacaksınız. Seyahat etmeyi düşünüyorsanız, bu mümkündür, ancak geciktirin. Şu andan itibaren kırk gün bekleyin, eğer giderseniz, önce dertler bulacaksınız, ama sonra düzelecek. Kısacası, bu kehanet ortalamadır, ancak iyi kötünden daha büyüktür. Şüphesiz, niyet eden kişi iğrenç günahlardan kaçınma yemini etmelidir ve günahlardan kaçınmalıdır, böylece arzusuna ulaşabilir” (Farhad ve Bağcı, 2009:262).

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Arthur M. Sackler Galeri, Washington, DC, ABD

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1550-1560

Sayfa No: 251a

Ölçüler: 44,9 x 59,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmasını şaşırarak izleyen melekler bu sahneyi yukarıdan ve aşağıdan izlemektedir. Renkli kıyafetler giymiş olan bu meleklerin aynı zamanda gösterişli ve renkli kanatları vardır. Meleklerin el, kol hareketleriyle kendi aralarında konuştukları anlaşılmaktadır. Nüshanın orta kısmında yer alan geniş yeşil alanın üzerinde yapraklar ve çiçekler bulunmaktadır. Hz. Âdem ejder görünümündeki büyük bir yaratığın, Hz. Havva ise zarif bir tavus kuşu üzerindedir. Tavus kuşunun kuyruğu stilize edilmiş çiçeklerle bezemelidir. Her iki figürün başlarından alevli hâleler yükselmektedir. Bedenlerinin üst kısmı çıplak olan figürlerin mahrem yerleri yeşil yapraklardan oluşmuş eteklik ile kapanmaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hemen arkasında belinde kılıcı olan Cebrâil meleği askeri kıyafetli biri olarak tasvir edilmektedir. Cebrâil meleği ejderin acele etmesi için elindeki sopayla vurmaktadır.

Sol tarafta yer alan Şeytan figürü gri ten renkli, yaşlı ve sakallı olarak tasvir edilmektedir. Bu figürün üzerinde Arapça “Şeytan-ıla'in” yani kovulmuş, lanetlenmiş şeytan ifadesi yer almaktadır (Turan, 2012:166). Şeytan şaşkınlık içerisinde parmağını ağzına götürmektedir. Diğer minyatürlerde olduğu gibi bu minyatürde de Şeytan figürünün boynunda yukarı doğru uzanan bir bağ bulunmaktadır.

Minyatürde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın nihai talihsizliği göz önüne alındığında tasvirde bineklerinde dimdik oturuyorlar ve neşeli görünmeleri bu resme eşlik eden kehanetle de örtüşmektedir. Falnâme'de “Şeytani öneriden ve kötü arkadaşlıktan uzak durursa” başka bir deyişle Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hatalarından kaçınırsa, sonuç olumlu olabilir (Farhad ve Bağcı, 2009:98) düşüncesi taşımaktadır.

2.6.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveyi yemeleri sonucu cezalandırılmaları ve cennetten kovulmaları anlatılmaktadır:

Ve Rab Allah adama seslenip ona dedi: Neredesin? Ve o dedi: Senin sesini bahçede işittim ve korktum, çünkü ben çıplaktım ve gizlendim. Ve dedi: Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Ondan yeme, diye sana emrettiğim ağaçtan yedin mi? Ve adam dedi: Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim. Ve Rab Allah kadına dedi: Bu yaptığın nedir? Ve kadın dedi: Yılan beni aldattı ve yedim” (Tekvin 3:9-13). “Ve Âdeme dedi: Karının sözünü dinlediğin ve Ondan yemeyeceksin, diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin ve sana diken ve çalı bitirecek ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar, alının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın; çünkü topraksın ve toprağa döneceksin” (Tekvin 3:17-19).

Tanrı, deriden kaftan yapıp Âdem'le Havva'yı giydirdi. İnsan, iyiliği ve kötülüğü bilmişti artık. Sonra, “Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu” dedi, “Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.” Böylece Tanrı, yaratmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi (Tekvin 3:20-24).

Bu konunun ele alındığı betimlerde genellikle bir ağaç, ona sarılı yılan ve ağacın meyvesini almaya hazırlanan Hz. Âdem ve Hz. Havva figürleri yer almaktadır (Tükel ve Arsal, 2014:23).

Görsel 120. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564)

Bulunduğu Yer: Sistine Şapeli Tavanı, Roma, İtalya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1508-1512

Teknik: Fresk

Ölçüler:

Tanım ve Kompozisyon: Cennet'ten sınır dışı edilmenin baştan çıkarma sahnesiyle bağlantılı olması ve aynı resim içinde sunulması ile kurulmaktadır. Sahneyi bilgelik ağacı birbirinden ayırmaktadır. Hz. Âdem'in kolu ilk sahnede iştah ve arzuyla ikincisinde ise korku içinde, savunma içgüdüleriyle karşıya uzanmaktadır (Grömling; 2005:48). Tanrı'nın ulaşı olan bir melek, elinde kılıcıyla Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmaktadır (Ormiston, 2014:156). Melek havada süzülerek, bir kılıçla ve gül rengi bir pelerinle resim düzlemine girmektedir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva, adeta mücrim gibi pişmanlık ve suçluluk hissederek uzaklaşmaktadır (Cömert, 2008:17). Eserde, kutsal metnin aksine, yasak meyveyi Hz.

Havva yerine Hz. Âdem koparmaktadır. Yılan tasviri bilinenin aksine tasvir edilmiştir. Yalnızca alt tarafı yılan biçiminde çizilmiş, üst tarafı ise bir kadın gövdesi ve başı oluşturmaktadır (Cömert, 2008:142). Resimdeki meleğin Tanrı'nınkiyle aynı renk giysiyle tasvir edilmesi, bu resmi diğerlerinden ayırmaktadır (Aydın ve Aslıtürk, 2017:727, 728). Lilith yarı kadın yarı yılan biçiminde baştan çıkarıcı bir kadın olarak tasvir edilmekte, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kandırmaya çalışmaktadır (Biggs, 2010:6).

Görsel 121. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Albrecht Dürer (1471-1528)

Bulunduğu Yer: Victoria ve Albert Müzesi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1510

Teknik: Gravür

Ölçüler: 9,8 x 12,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kovalayan bir melek figürü yer almaktadır. Üç figürde bilgi ağacının önündedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva başlarını onları kovalamakta olan meleğe doğru çevirmişlerdir. Hz. Havva'nın yüzü görünmezken Hz. Âdem'in yüzünden korku içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. İkisininde vücut yapısında anatomik bozukluk vardır. Kanatlı melek figürü sağ eli havada, büyük bir kılıç tutmaktadır. Sol eliyle Hz. Âdem'in sırtına dokunmaktadır. Kat kat kıyafet giymiş bu meleğin uzun saçlarından kadın olduğu anlaşılmaktadır. Geri planda yer alan bilgi ağacının üzerinde iki adet yasak meyve ve gravürün yapılış tarihi olan 1510 tarihi ve Dürer'in imzası bulunan bir levha asılıdır.

Görsel 122. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Mariotto Albertinelli (1474-1515)

Bulunduğu Yer: Strossmayer Gallery of Old Masters, Zagreb, Hırvatistan

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1514

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 55 x 56,8 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem kompozisyonun tam merkezine yerleştirilmiş, yapmış olduğu hatadan çok pişman olmuş ellerini birleştirerek Tanrı'dan af dilemektedir. Genç olarak tasvir edilen Hz. Âdem'in belinde çıplaklığını örtmek amacıyla sarmaşık dallar kemer gibi dolanmış ve mahrem yerini kapatmaktadır. Başını Tanrı'ya doğru çevirmiştir. Tanrı figürü gökyüzünde bulut kümesi içerisinde. Kırmızı elbisesi ve yeşil pelerini olan uzun saçlı ve sakallı olarak tasvir edilen Tanrı figürü başını sola çevirmiş, sağ eli işaret parmağıyla yanındaki kırmızı renkte kanatları olan meleğe günahı işleyenleri göstermektedir. Hz. Havva, Hz.

Âdem'in yanından kaçarcasına büyük adımlar atmaktadır. Yüzü profilden yere eğik olarak betimlenmektedir. Hz. Havva elleriyle çıplaklığını örtmeye çalışmaktadır.

Kompozisyonun arka planında yeşil çalılıklar içerisinde çıplaklığını örtmeye çalışan Hz. Havva yer almaktadır. İşledikleri günahıtan sonra saklanmışlar ve Tanrı'nın kendilerine seslenmeleriyle gizlendikleri yerden çıkmışlardır. Ayrıca arka planda ağaçların olduğu yeşil ormanlar ve ırmak manzarası yer almaktadır.

Görsel 123. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 11 x 16 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Hz. Âdem ve Hz. Havva cennetten koşarak ayrılmaktadır. Arkalarından kendilerini kovalamakta olan melekten korkmuş oldukları vücutlarının almış olduğu şekilden anlaşılmaktadır. Gökyüzünde bulutların içerisinde kıyafetli olarak tasvir edilmiş kanatlı olan meleğin elinde ok gibi uzun kılıcı bulunmaktadır. Neredeyse hiçbir bitkinin olmadığı bu çorak manzarada yerde büyük taşlar görülmektedir.

Görsel 124. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: Livre des Heures, Tournai, Belçika

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları

Yüzyıl / Tarih: 1535

Teknik: Minyatür

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde sol tarafta başında altın hâlesi, üzerinde mavi renkte cübbesi ve pelerini olan Tanrı figürü yer almaktadır. “Tanrı Âdem’le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi” (Yaratılış 3/21). Tanrı tarafından, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten çıkarlarken çıplaklıklarını örtmeleri için ayı postunu omuzlarına bıraktığı görülmektedir. Sağ tarafta ise elindeki kılıcı havaya kaldırmış mavi renkte bir elbise giymiş olan kanatlı melek figürü Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovmaktadır. Yaşanılan bu olaydan son derece utanç ve üzüntü duyan Hz. Âdem ve Hz. Havva başlarını yana eğmiş cennetten çıkmak üzere adımlarını atmaktadır.

Görsel 125. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Michiel Coxie (1499-1592)

Bulunduğu Yer: Kunsthistorisches Museum, Viyana, Avusturya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1550

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 87 x 237 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmak için görevlendirilmiş kanatları olan melek bulutlar içerisinde pembe uçan bir elbise giymektedir. Sağ elini havaya kaldırmış ve büyük bir kılıç taşımaktadır. Hz. Âdem sağ eliyle kafasını korumaya çalışmakta, sol elinde tuttuğu yaprak ile de mahrem yerini kapatmaktadır. Koyu kumral saç ve sakalları vardır. Hz. Havva sağ elindeki yaprakla mahrem yerini, sol eliyle de göğsünü kapatmaya çalışmaktadır. İki figürde gözlerini havaya dikmiş korku ve utanç içersindedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ayaklarının etrafında çeşitli hayvan figürleri görülmektedir.

Görsel 126. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Marten de Vos (1532-1603)

Bulunduğu Yer: Victoria ve Albert Müzesi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1583

Teknik: Gravür

Ölçüler: 20 x 24 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde diğer örneklerden farklı olarak Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çıplaklıkları üzerlerindeki kumaş parçalarıyla kapatılmaktadır. Başlarını geriye, onları kovalamakta olan meleğe doğru çevirmiş oradan koşarcasına uzaklaşmaktadırlar. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günah işlemelerine neden olan yılan en önde kaçmaya çalışmaktadır. Sağ tarafta havada yer alan melek elinde ucundan alevler çıkan kılıcıyla günah işleyenleri kovalamaktadır. Kompozisyonun arka planında birkaç hayvan figürü, farklı türden ağaçlar ve tepeler görülmektedir.

Görsel 127. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Giuseppe Cesari (1568-1640)

Bulunduğu Yer: Louvre Müzesi, Paris, Fransa

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1597

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 38 x 51 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva yasak meyveyi yiyerek yaratıcıları olan Tanrı'nın koyduğu tek yasağı çiğnemiş, itaatsizlik etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da cennetten kovulmuşlardır. Kompozisyonda iki figürde çıplak olarak tasvir edilmiş, Âdem'in vücudu karşıdan, Havva'nın ise yandan verilmiştir. Havva elleriyle göğsünü kapatmaya çalışmaktadır. Âdem ise meleğin elindeki kılıçtan kendisini korumak istercesine ellerini geriye doğru yöneltmektedir. Her iki figürün de yüz ifadesinden korku ve pişmanlık içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Tablonun sağ tarafında mavi bir gökyüzü ve yeşil çayırlar geride bıraktıkları cenneti gösterirken, Âdem ve Havva'nın arka fonu ise karanlık tasvir edilmektedir.

Görsel 128. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Domenico Zampieri (Domenichino) (1581-1641)

Bulunduğu Yer: Ulusal Sanat Galerisi, Washington DC, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1626

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 121,9 x 172,1 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının önünde tablonun sol tarafında yer almaktadır. İtalyan geleneğini takip eden Domenichino, bilgi ağacını kuzey Avrupa sanatında daha yaygın olan elma ağacından ziyade bir incir ağacı olarak göstermektedir. İkisinin de mahrem yerleri yapraklardan oluşmuş bir eteklik ile kapatılmaktadır. Geniş omuzlu ve kaslı bir vücut yapısına sahip olan Hz. Âdem'in koyu renkte dalgalı saçı ve sakalı vardır. Tanrı figürüne doğru boynunu bükmüş olan Hz. Âdem kızarmış yanaklarıyla son derece mahcup bir yüz ifadesi taşımaktadır. Ellerini Hz. Havva'ya doğru yönelterek ben değil o suçlu diye işaret etmektedir. Hz. Âdem'in önünde sağ dizi yere değmiş ve yere doğru diz çökmüş olan

Hız. Havva'nın belinden aşağısı yapraklardan oluşturulmuş bir eteklik ile örtülmüş, saçları da arkadan toplanmıştır. Hız. Âdem'in kendisini suçlu olarak ifade etmesi üzerine o da önünde süzülmekte olan yılanı işaret etmektedir. Kısacası Tanrı'nın hesap sorması üzerine figürleri suçu birbirlerine atmaktadır. Hız. Havva'nın yüz ifadesinden utanç ve korku içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Uçuşan bir pelerin içerisinde meleklerin taşıdığı Tanrı figürü, Hız. Âdem'i azarlamak için gökyüzünden aşağı iner ve sağ eli işret parmağıyla Hız. Âdem'i gösterip suçlar. Hız. Âdem'de Tanrı'nın ltufundan düşmelerinin nedeni olarak Hız. Havva'yı, Hız. Havva ise yılanı işaret eder. Yaşlı olarak tasvir edilen Tanrı figürünün grimsi renkte sa ve sakalı vardır. zerine mavi renkte bol dökümlü bir elbise giymektedir. Kızgın bir yüz ifadesi taşıyan Tanrı figürü sağ eliyle Hız. Âdem'i işaret ederken sol elinin altında da bir küre yer almaktadır. Bu küre Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın cennetten kovulduktan sonra yasacakları yeri yani dünyayı göstermektedir.

Buradaki Tanrı ve melekler grubu doğrudan Michelangelo'nun Sistine şapeli tavanında yer alan Hız. Âdem in yaratılışı (Görsel 41) ile aynıdır. Bu Michelangelo'ya bir saygı olarak okunmalıdır (Anonim, 2000:29). Hayvanlar, dünyevi cennetlerinde hala özgürce dolaşmakta, ancak sağdaki aslan, arkadaş canlısı bir kediden saldırgan bir canavara dönüşmektedir. Kompozisyonda ağaçlar ve tepelerin olduğu bir manzara yer almaktadır.

Görsel 129. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Sanatçısı: Gérard de Lairese (1640-1711)

Bulunduğu Yer: Victoria ve Albert Müzesi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Yüzyıl / Tarih: 1680

Teknik: Gravür

Ölçüler: 22,2 x 25 cm

Tanım ve Kompozisyon: Âdem ve Havva'nın yanındaki melekte çıplak olarak tasvir edilmektedir. Sanatçının neden böyle bir yorumda bulunduğu bilinmemektedir. Sol elinde alevli bir kılıç bulunan figürün omzundan çapraz bir şekilde inen ipin tuttuğu pelerin geriye doğru uçuşmaktadır. Melek sağ eliyle Âdem ve Havva'ya çıkış yolunu göstermektedir. Sanatçı meleğin mahrem yerini açık bırakmıştır. Ortada yer alan Âdem iki elini omzunda birleştirmiş üzüntüsünü başını yana eğerek göstermektedir. Âdem'in belindeki asma dallarından oluşmuş bir kemer mahrem yerlerini örtmektedir. Melekle aynı taş zemine basan Âdem'in yanında yerde onları bu günaha iten ve cennetten kovulmalarına sebep olan yılan kıvrılarak yaşanan bu olayı izlemektedir. Havva diğer figürlerden bir alt kademede yer almaktadır. Belinde Âdem'inki gibi bir kemer mahrem yerini kapamakta, sağ eliyle de göğsünü örtmeye çalışmaktadır. Havva ağzını şaşkın bir ifadeyle açmakta, yaşananlardan duyduğu utanç ve korku yüzüne yansımaktadır. Ayrıca saçları da bakımsız ve dağınıktır. Kompozisyonun geri planında büyük ağaçlar görülmektedir.

2.7. Yaratılışın Tek Sahnede Gösterildiği Resimler Kataloğu

Yüksek Rönesans bazı sanatsal icatlar üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan biri, şekilleri ve nesneleri tek bir çerçeve içinde olayları eşzamanlı olarak birbirine bağlama becerisidir. Bu tam anlamıyla izleyiciyi belirli yönlerle bakmaya zorlamaktadır.

Dünyanın, hayvanların, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılışı, yasak meyveyi yemeleri ve cennetten kovulmalarını içeren temalar Batı sanatında çevrim sahneleri biçiminde işlenerek bütün aşamaları gösterilmektedir. Bu sahnelerde Tanrı figürü genellikle yaşlı, beyaz saçlı ve sakallı ya da Batı sanatında sıkça rastlanan İsa betimlemelerini andıran bir figür olarak tasvir edilmektedir (Tükel ve Arsal, 2014:21).

Görsel 131. Dünyevi zevkler bahçesi, orta panel

Sanatçısı: Hieronymus Bosch (1450-1516)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya.

Konu: Dünyevi zevkler bahçesi

Yüzyıl / Tarih: 1503

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 195 x 220 cm

Tanım ve Kompozisyon: “Bosch, üç parçalı eserinin her bir panelinde üç ayrı konuyu ele almaktadır. Orta panelde bu dünyayı, iyi ve kötü yanlarıyla fantastik bir mekân kurgusu içinde betimlemektedir. Orta planda görülen son derece hareketli sahne, bu dünyanın gerçeklerini ve insanoğlunun bitip tükenmeyen arzularını işaret etmektedir” (Şentürk, 2012:113-115).

Görsel 132. Dünyevi zevkler bahçesi, sol ve sağ panel

Sanatçısı: Hieronymus Bosch (1450-1516)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya.

Konu: Dünyevi zevkler bahçesi

Yüzyıl / Tarih: 1503

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 97 x 220 cm her biri

Tanım ve Kompozisyon: Sol panelde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın birbirleriyle tanıştırılma sahnesi yer almaktadır. Ön planda yer alan sahnede Tanrı figürünün üzerinde pembe renkte bir kıyafet bulunmaktadır. Sağ tarafında Hz. Âdem çimenlerin üzerinde yerde oturmakta ve başını kaldırmış Tanrı'ya bakmaktadır. Tanrı'nın sol

tarafında Hz. Havva yer almaktadır. Tanrı sol eliyle Hz. Havva'nın bileğinden tutmakta ve sağ elini havaya kaldırmış onu kutsamaktadır. Hz. Havva'nın upuzun kıvıll renkte saçları vardır. Tanrı'nın kendisini tutmasıyla ayağı kalkmaya çalışmaktadır. Bu figürlerin hemen ön kısmında küçük bir su birikintisi içerisinde ve etrafında çeşitli hayvanlar yer almaktadır. Arka plandaki göletin içerisinde pembe renkte üzeri süslemeli fiskiyeli bir çeşme yer almaktadır. Cennet bahçesinde pek çok hayvan figürü doğal hallerinde betimlenmektedir. Geri planda yer alan manzarada değişik formda tepeler görölmektedir.

Sağ panelde insanın egolarına ve gelip geçici dünya nimetlerine karşı yenik düştüğü konular sergilenmektedir (Şentürk, 2012:113-115).

Görsel 133. Saman arabası, orta panel

Sanatçısı: Hieronymus Bosch (1450-1516)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya.

Konu: Saman arabası

Yüzyıl / Tarih: 1500-1502

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 100 x 140 cm

Tanım ve Kompozisyon: Orta panelde bulutlar içerisinde İsa peygamber figürü sol paneldeki gibi tasvir edilmektedir. Ancak burada ellerini sağa ve sola doğru açmaktadır. Kompozisyonun orta kısmında büyük bir saman yığının olduğu arabanın üstünde ve etrafında birçok insan figürü bulunmaktadır. Bu figürlerden bazıları yarı insan yarı hayvan görünümündedir.

Görsel 134. Saman arabası, sağ ve sol panel

Sanatçısı: Hieronymus Bosch (1450-1516)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya.

Konu: Saman arabası

Yüzyıl / Tarih: 1500-1502

Teknik: Ahşap panel üzerine yağlı boya

Ölçüler: 66 x 147 cm her biri

Tanım ve Kompozisyon: Sol panelin üst kısmında bulutlar arasında İsa figürü yer almaktadır. İsa'nın etrafını güneş gibi bir ışık ve melekler çevrelemektedir. İsa sağ elini havaya kaldırmış, sol elinde ise dünyayı temsil eden bir küre tutmaktadır. Meleklerden bir kısmı kuş sürüsü gibi bulut kümesinin içinden aşağıya doğru süzölmektedir. Bunlardan bir kısmı böcek sürüsü gibi cennetten kovulan isyankâr meleklerin gökten düşmesini tasvir etmektedir. Geride sol tarafta Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılış sahnesi yer almaktadır. Pembe renkte bol dökümlü bir kumaştan elbisesi ve pelerini olan Tanrı sağ eli havada Hz. Havva'yı kutsamaktadır. Hz. Âdem yerde derin bir uykudadır. Ayakta duran Hz. Havva ellerini

önde birleştirmekte ve yaratıcısına şükranlarını belirtmektedir. Orta bölümde Hz. Âdem ve Hz. Havva bilgi ağacının yanında yer almaktadır. Ağaçta sarılı olan Lilith elindeki yasak meyveyi Hz. Havva'ya uzatmaktadır. Panelin ön kısmında ise cennetten kovulma sahnesi yer almaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva ellerindeki yapraklarla çıplaklıklarını kapatmaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Havva yaptıklarından pişmanlık duymuş, utancından yüzünü gizlemeye çalışmaktadır. Hz. Âdem çekingen bir şekilde meleğe bir şeyler anlatmaktadır. Arkalarında renkli kanatları olan kırmızı pelerin giymiş melek elinde tutmuş olduğu büyük kılıcı çifte doğru yöneltmekte, onları korkutmaktadır. Melek figürü boyut olarak diğer iki figürden daha büyük çizilmiştir.

Sol panelde gökyüzünde kırmızı renkte alevler yükselmekte, sahne dehşet üzerine kurgulanmaktadır (Gombrich, 2013:359).

Görsel 135. İnsanın yaratılışı, ilk günah ve cennetten kovuluşu

Sanatçısı: Mariotto Albertinelli (1474-1515)

Bulunduğu Yer: The Courtauld Galleri, Londra, İngiltere

Konu: İnsanın yaratılışı, ilk günah ve cennetten kovuluşu

Yüzyıl / Tarih: 1513-1514

Teknik: Kâğıt üzerine yağlı boya

Ölçüler: 56,2 x 165,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonun sol arka köşesinde Tanrı'nın yaratma süreci başlamıştır. Tanrı bir küçük tepe üzerinde durmakta yanında da iki kanatlı melek diz çökmektedir. Bu yükseltinin alt kısmında pek çok hayvan figürü yer almaktadır. Gökyüzünde uçan iki melek birbirleriyle konuşmakta ve sağ tarafta duran melek eliyle aşağıda yaratılmış olan hayvanları işaret etmektedir. Eserin ön kısmında üç farklı sahne yan yana sıralanmaktadır. Sol tarafta Tanrı figürü mavi renkte elbisesinin üzerine kırmızı bir pelerin giymektedir. Uzun saçları ve sakalı olan Tanrı sol elini yerde yeni yarattığı Hz. Âdem'i ayağa kaldırmak için uzatmakta ve sağ eliyle de onu kutsamaktadır. Kompozisyonun merkezinde Tanrı figürü görülmektedir. Hz. Havva'nın yaratılış sahnesinin olduğu bu bölümde Tanrı pembe renkte elbise ve mavi renkte bir pelerin giymektedir. Sağ elini havaya kaldırarak Hz. Havva'yı kutsamaktadır. Hz. Havva ise Hz. Âdem'in kaburga kemiklerinden kendisini tutan iki kanatlı melek sayesinde çıkmış ve Tanrı'ya şükranlarını bildirmek için iki elini önünde birleştirmektedir. Sağda yer alan sahnede Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveden yemeleri konu edilmektedir. Bilgi ağacına dolanmış yılanın başı kadın figürü yani Lilith, kafasını Hz. Havva'ya doğru uzatmakta sanki onun kulağına bir şeyler fısıldamaktadır. Hz. Havva sol eliyle ağacın dalını tutmakta, sağ elindeki

meyveyi de Hz. Âdem'e uzatmaktadır. Bir taş yükselti üzerinde oturan Hz. Âdem sol eli dizinde, sağ elini ise havaya kaldırmış Hz. Havva'nın kendisine verdiği meyveyi almaktadır. Dört farklı sahnenin bir tabloda betimlendiği kompozisyonun arka planında tepeler, ağaçlar ve ortada akmakta olan bir nehir yer almaktadır.

Görsel 136. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Lucas Cranach the Elder (1472-1553)

Bulunduğu Yer: Germädegalerie Alte Meister, Dresden, Almanya.

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1530

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 80 x 118 cm

Tanım ve Kompozisyon: Lucas Cranach the Elder Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın genel olarak cennette geçirdikleri zamanı konu alan pek çok eser resmetmiştir. Tabloda cennetteki olayların eşzamanlı anlatımı yer almaktadır. Resmin ön planı pek çok hayvanla doludur. Merkezde yer alan bu figürler kompozisyonda bulunan diğer sahnelerle kıyasla çok daha büyüktür. Bu büyüklüğün nedeni cennetteki yaşanan olayın önemine vurgu yapmaktır (Vernorsky, 2016:30).

Görsel 137. Hz. Âdem'in yaratılışı detay

Hz. Âdem'in yaratılışı, Cennet Bahçesi'nin merkez sahnesinde Tanrı'nın uzatmış olduğu kolunun hemen üzerinde bulunmaktadır (Görsel 137).

Görsel 138. Hz. Havva'nın yaratılışı detay

Hz. Havva Tanrı'nın fiziksel yardımını olmadan kendisini Hz. Âdem'den çıkaramaz.

Görsel 139. Hz. Havva'nın Hz. Âdem'i ayartması detay

Hz. Havva elinde iki elma tutmakta birini de Hz. Âdem'e doğru uzatmaktadır. Sahne resmin genel ölçeği içinde küçük bir alanı kapsamasına rağmen, hem Dresden hem de Viyana resimlerinde Şeytan'ın parlak renkteki kuyruğu hemen göze çarpmaktadır (Vernorsky, 2016:74).

Görsel 140. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Cranach, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten çıkaran meleğin adeta teatral bir yorumunu canlandırmaktadır. Melek elindeki kılıçla Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kovalamaktadır. Kaçmaya çalışan Hz. Âdem ve Hz. Havva korkuya kapılmış, arkalarındaki meleğe bakmaktadır (Vernorsky, 2016:87, 88).

Görsel 141. Hz. Âdem'in yaratılışı

Sanatçısı: Lucas Cranach the Elder (1472-1553)

Bulunduğu Yer: Sanat Tarihi Müzesi, Viyana, Avusturya.

Konu: Hz. Âdem'in yaratılışı

Yüzyıl / Tarih: 1530

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 81 x 114 cm

Tanım ve Kompozisyon: Görsel 141'de Cranach, olayların sırasını değiştirmiştir. Dresden resminin ön planında bulunan hayvanların çoğu bu varyasyonda bulunmamaktadır. Hz. Âdem'in yaratımı artık kompozisyonun en uzak sağ tarafındadır. Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı bilgi ağacı için uyardığı sahne ön plana çıkartılmaktadır (Vernorsky, 2016:31).

Bu iki tasvir neredeyse aynıdır aralarındaki tek fark, Dresden resminin, Hz. Havva'nın doğumunu çok uzakta, kompozisyonun sağ üst köşesinde göstermesidir. Viyana resminde, doğum en sağdaki sahneden üçüncü olarak gösterilmektedir (Vernorsky, 2016:48).

Görsel 142. Hz. Âdem'in yaratılışı detay

Görsel 142'de yer alan detayda, Dresden tablosundaki kurgunun tersi olarak gösterilen Tanrı figürü, Hz. Âdem'in solunda ama yine oturan çocuk figürünün önünde diz çökmektedir. Tanrı sol elini Hz. Âdem'in başının üstüne koymuş, sağ eliyle de onu kutsamasıdır (Vernorsky, 2016:32).

Görsel 143. Hz. Havva'nın yaratılışı detay

Hz. Havva Tanrı'nın fiziksel yardımı ile Hz. Âdem'in gövdesinden çıkmaktadır.

Görsel 144. Hz. Havva'nın Hz. Âdem'i ayartması detay

Viyana versiyonu sahnesinde meyve tutan üç karakterin hepsi görülmektedir. Garip bir şekilde, bu aldatma anında daha aktif görünen taraf Hz. Âdem'dir. Hz. Âdem sol elini başının üstüne yerleştirmiş, kıvrıkcık saçlarını kaşımakta ve korku hissi taşıdığı görülmektedir. Ancak Hz. Havva arkasında sakladığı meyve parçasını henüz ısırmamıştır. Şeytan'ın yarı insan görüntüsünü kapsayan imgesi, ağacın gövdesi etrafına dolanmış olarak tasvir edilmektedir (Vernorsky, 2016:73).

Görsel 145. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Viyana versiyonunda kovulma Dresden resminde görüldüğü gibi aynıdır. Ancak burada üç figür düz zeminde ve resim içinde daha geniş bir alanda yer almaktadır (Vernorsky, 2016:88).

Görsel 146. Cennet

Sanatçısı: Hendrik Bles (1510-1550)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Cennet

Yüzyıl / Tarih: 1545

Teknik: Ahşap üzerine yağlı boya

Ölçüler: 46,5 cm çap

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması, Tanrı'nın yasak meyve konusunda Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı uyarması, yılan tarafından kandırılan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yasak meyveden yemeleri ve cennetten kovulmalarını içeren konular cennetin güzel manzaraları içerisinde tasvir edilmektedir. Kompozisyonda çeşitli hayvan figürleri de bulunmaktadır.

2.8. Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu

Cennetten kovulmalarından sonra Allah, Hz. Âdem'i Hindistan'a, Hz. Havva'yı Cidde'ye gönderdi. Hz. Âdem'in, Hz. Havva'yı Arabistan'da bulduğu yere Müzdelife adı verildi (Şola, 2015:209). Cebrâil, cennetten aşağıya inip, Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya yeryüzünde yaşamak için hangi araç ve yöntemleri kullanacaklarını öğretti.

Rivayetlerde Hz. Havva'nın, cennetten kovulduktan sonra Hâbil'i, Kâbil'i ve diğer çocuklarını doğurduğu, çocuklarından yalnızca Şit'i, tek, kardeşsiz, doğurduğu bildirilmektedir (Harman, 1996:377).

Hz. Âdem'in ilk insan olmasının yanı sıra çocuklarından Hâbil ve Kâbil'de ilklere konu olmuştur. Bu konulara, ilk şehit, ilk katil, ilk cinayet, ilk kurban, göçebe-yerleşik çatışması, ziraatçı-çoban çatışması gibi anlamlar yüklenmiştir (Sağlam, 2010:9). Hâbil ve Kâbil hakkındaki en fazla detay Tevrat'ta bulunmaktadır.

2.8.1. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu

Rivayete göre Hz. Âdem Kâbe'yi ziyaret için Mekke'ye gitmeyi düşünüyordu. Yola çıkmadan önce oğlu Hâbil'i (veya çocuklarını) semanın yerin ve dağların himayesine bırakmak istedi. Ama kabul edilmedi. Bunun üzerine Hâbil'in korunmasını, Kâbil'den isteyince o bunu kabul etti. Ahzâb suresi 72'ye göre, "Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir". Ayette geçen, söz konusu emaneti yüklenen insanın, Kâbil olduğu rivayet edilmektedir (Harman, 1996:377).

Görsel 147. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi, Zübde't-Tevârih, TİEM, y.18b

Nakkaş: Nakkaş Osman ve Ekibi

Bulunduğu Yer: Türk İslam Eserleri Müzesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi

Yüzyıl / Tarih: 1583

Sayfa No: 18b

Ölçüler: 21,3 x 33,2 cm

Tanım ve Kompozisyon: Zübde't-Tevârih'de geçen Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi tasvir edilmektedir. Minyatürün ortasında büyük bir ağaç bulunmaktadır. “Hayat Ağacı” olarak yorumlayabileceğimiz bu ağacın dalları arasında başını dışarı doğru uzatmış dört melek görülmektedir. Ağacın alt kısmından aşağıya doğru “Hayat Irmağı” akmaktadır. Ağacın sağ ve sol tarafına yerleştirilmiş olan Hz. Âdem ile Hz. Havva figürleri genç ve diğer figürlerden daha büyük olarak çizilmiştir. Kompozisyonda yer alan figürlerin hepsi Osmanlı dönemi 16. yüzyıl gösterişli kıyafetleri içerisinde tasvir edilmektedir. Hz. Âdem'in üzerinde uzun yeşil bir kaftan, başında sarığı ve sol elinde bir gül goncası bulunmaktadır. Hz. Havva ise üzeri altın

sırmalarla işli süslü bir kaftan giymektedir. Başında beyaz yazması olan Hz. Havva sağ elinde yeşil bir mendil, sol elinde ise karanfil goncası tutmaktadır. Hz. Âdem, Hz. Havva ve yanlarında yer alan dört figüründe başlarından altın alevli hâleler yükselmektedir. Diğer figürlerin başlarında hâle yoktur. Kompozisyonun üst kısmında altın bulutlar arasında uçan melekler yer almaktadır.

Minyatürdeki figürler belli bir hiyerarşiye göre büyüklü küçüklü olarak tasvir edilmektedir. “Hz. Havva’nın sağında Hâbil ve ikizi Liyuza ve Hz. Âdem’in solunda Abdullah ve Ummatullah, ikinci sırada sağda Abdurrahman ve Sünneturrahman isimleri yazılıdır” (Renda, 1969:53, 54). Sol alt köşede yanında Kâbil yazılı figür ikizi Aklîmâ’nın kolundan asılırken görülmektedir. Diğer ikizlerin isimleri verilmemektedir. Bu iki figürün kıyafetleri diğer kardeşlerinkinin aksine siyah ve gri tonlarda yıpranmış görünümlüdür. Kâbil ikizi Aklîmâ’yla kavga etmektedir. Kâbil, Aklîmâ’nın kolunu asılmakta Aklîmâ ise ondan kaçmaya çalışmaktadır. Kâbil ikizini Hâbil’e vermek istemediğinden dolayı bu münakaşa ortaya çıkmıştır. Figürlerin başlarının üstünde bir demet buğday başağı görülmektedir. Bu Kâbil’in Allah’a adak olarak sunduğu ancak kabul edilmeyen buğday başaklarıdır.

Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın çocukları ikiz olarak doğuyor, ancak ikizlerin birbirleriyle evlenmeleri uygun görülüyordu. Kâbil bu kurala karşı çıktı. Kendi ikizini beğendi ve Hâbil’den kıskandı. Olağan koşullarda, Kâbil’in ikizi, Hâbil’le evlenmeliydi.

Görsel 148. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve on üç ikizi, Zübdetü't-Tevârih, TİEM, y.18b, detay

Görsel 148'deki detayda Kâbil, ikizi Aklîmâ'yı Hâbil'e vermemek için kolundan çekmektedir. Bu yorum, İslam minyatür sanatında bugüne kadar bilinen tek örnektir.

Görsel 149. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve sekiz ikizi, Zübdetü't-Tevârih, DCBL 414, y.53a

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin, İrlanda

Konu: Hz. Âdem ile Hz. Havva ve sekiz ikizi

Yüzyıl / Tarih: 1583

Sayfa No: 53a

Ölçüler: 16,5 x 29,7 cm

Tanım ve Kompozisyon: TİEM (Görsel 147) nüshası ile aynı kompozisyon şeması tekrar edilmiş fakat burada on üç ikiz yerine sekiz ikiz yer almaktadır. Görsel 150'de yer alan detayda sol alt köşede Kâbil, yerde yatan ikizi Aklîmâ'yı kolundan tutmuş, bırakmamaktadır. Sarı giysiler içinde Hâbil ve ikizi Liyuza görülmektedir (And, 2007:99).

Görsel 150. Hz. Âdem ile Hz. Havva ve sekiz ikizi, Zübdetü't-Tevârih, DCBL 414, y.53a, detay

2.8.1.1. Osmanlı Resim Sanatında Kâbil'in Hâbil'i Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu

Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, “Andolsun seni öldüreceğim!” dedi. O da dedi ki: “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder” (Mâide, 27).

“Eğer sen beni öldürmek için bana el uzatırsan, ben seni öldürmek için sana el uzatmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım...” (Mâide, 28).

“Nefsi onu kardeşini öldürmeye çağırdı, (o da nefesine uyararak) onu öldürdü; ziyana uğrayanlardan oldu!” (Mâide, 30).

Hâbil ve Kâbil, anlaşmazlıkları neticesinde Tanrı'ya adak sundular. Hâbil'in adağı sığır, Kâbil'inki ise buğdaydı. Gökten ateş geldi ve Hâbil'in sığırını yaktı. Kâbil'inki olduğu gibi kaldı. Bunun üzerine Kâbil, kardeşinin başını eline aldığı büyük bir taş parçasıyla ezerek öldürdü (And, 2007:99). Görsel 151 ve 152'de konuyla ilgili minyatürler yer almaktadır.

Görsel 151. Hâbil uyurken Kâbil onun başına bir taş vurarak öldürmesi, Fâlnâme, TSMK H. 1703

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hâbil uyurken Kâbil onun başına bir taş vurarak öldürmesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler:-

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde solda Hâbil yerde yatmış uzanmaktadır. Kâbil ise ayakta iki eliyle tuttuğu büyük taş kütesini Hâbil'in başına indirmek üzeridir. Çeşitli çiçeklerin ve bitkilerin yer aldığı kompozisyonun arkasındaki tepede Şeytan figürü görülmektedir. Koyu ten rengindeki şeytanın boynunda diğer minyatürlerde de olduğu gibi bağ bulunmaktadır. Şeytan sol elini Kâbil'e doğru uzatmış onu adeta cesaretlendirmektedir.

Görsel 152. Hz. Âdem ve nesli, Silsilenâme, TSMK H. 1624, y 5b

Nakkaş: Musavvir Hüseyin

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ve nesli

Yüzyıl / Tarih: 16-17. yüzyıl

Sayfa No: 5b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Silsilenâme’de sağ altta yer alan madalyon içinde, Kâbil, kardeşi Hâbil’i öldürürken görülmektedir. Metinde, “Bu Hâbil maktûldür” ifadesi yer almaktadır (Ayğın, 2017:334).

2.8.1.2. Osmanlı Resim Sanatında Kâbil'in Hâbil'in Cesedini Gömmesi

Konulu Resimler Kataloğu

“Ardından Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim?” dedi, ettiğine de pişman oldu” (Mâide, 31).

Tefsirlerde Mâide 31’de anlatılanları işleyen minyatürler için Bkz. Görsel 153, 154, 155, 156, 157, 158.

Görsel 153. Karga Kâbil’e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, CBL, y.18b

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Chester Beatty Kütüphanesi, Dublin, İrlanda

Konu: Karga Kâbil’e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 18b

Ölçüler: 10,8 x 20,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürün sol tarafında Kâbil öldürmüş olduğu kardeşini sürüklemekte ve aynı zamanda kargayı da izlemektedir. Kompozisyonun ortasında yer alan büyük çınar ağacının hemen sağ tarafında yer alan karga toprağı

deşelemekte ve ölmüş olan kargada yanında bulunmaktadır. Kompozisyonun ön kısmında bir tepe, arka planda da tepeler yer almaktadır.

Görsel 154. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1227, y.19b

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 19b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Kâbil başından kanlar akan öldürdüğü kardeşini sırtına almış karganın yaptıklarını şaşkınlık içerisinde izlemektedir. Sağ tarafta yer alan karga gagasıyla çukurda yatan ölü kargayı gömmek için uğraşmaktadır. Kompozisyonun sol üst köşesinde tepenin arkasında gri renkte Şeytan figürü görülmektedir. Bazı örneklerde olduğu gibi Şeytan burada da kanatlı olarak tasvir edilmektedir. Şeytan sağ elini kaldırmıştır. Kompozisyonun ön kısmında bir dere, arkada çeşitli bitkiler ve büyük bir ağaç yer almaktadır.

Görsel 155. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.11b

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 11b

Ölçüler: 23 x 36 cm

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde Kâbil başından kanlar akan öldürdüğü kardeşini sırtına yüklemiş iki büklüm vaziyette karganın yaptıklarını izlemektedir. Sol tarafta karga gagasıyla toprağı deşelemekte ve yerde yatan ölü kargayı gömmek için çalışmaktadır. Kompozisyonun ortasından akmakta olan nehir sağa-sola doğru iki kola ayrılmakta, çeşitli bitkiler ve ağaçlar yer almaktadır. Kompozisyonun sağ üst kısmında tepede ise Kâbil ve Hâbil'in Allah'a sunguları olan hayvanlar görülmektedir. İki keçi figürünün de boğazları kesilmiş aşağıya doğru sarmaktadır. Sağ tarafta üzerinde hala alevler olan kabul görmüş olan Hâbil'in adağı yer almaktadır.

Görsel 156. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK E. H. 1450, y.16a

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih:

Sayfa No: 16a

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Minyatürde önceki örneklerde olduğu gibi Kâbil öldürmüş olduğu kardeşini sırtına yüklemiş aciz bir vaziyette karganın yaptıklarını izlemektedir. Ortada büyük bir çınar ağacı ve bu ağacın gövdesinden doğmuş su kaynağı görülmektedir. Sol tarafta küçük bir tepenin arkasında Şeytan yer almakta ve olayları sinsice takip etmektedir. Ayrıca gökyüzünde uçan bir kuş ile ağacın dalına konmuş bir kuş figürü daha yer almaktadır.

Görsel 157. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.18b

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 18b

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Diğer kompozisyonlarda olduğu gibi burada da Kâbil karganın yaptıklarını dikkatli bir şekilde izlemektedir. Bu minyatürde diğer örneklerden farklı olarak sol tarafa bir meyve ağacı yer almaktadır.

Görsel 158. Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1225, y.18b

Nakkaş: -

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Karga Kâbil'e kardeşini nasıl gömeceğini öğretiyor

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: 18b

Ölçüler: 23,5 x 36 cm

Tanım ve Kompozisyon: Diğer minyatürlerle aynı özellik göstermesinin yanı sıra sadece kullanılan ağaçlar ve bitkiler yönünden ufak tefek farklılıklar görülmektedir. Sağ tarafta tepede karga toprağı gagasıyla eşelemektedir.

2.8.1.3. Osmanlı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın diğer oğlu: Şît Konulu Resimler Kataloğu

Hem Tanrı'nın hem de babası Hz. Âdem'in Şît'e pek çok şeyi, kısa zamanda öğrettiği, Hz. Havva'nın ise Şît'e hamileliği sırasında alnında nur parıladığı rivayet edilmektedir (And, 2007:102, 103), (Bkz. Görsel 159 ve 160).

Görsel 159. Cebrâîl'in, Hz. Âdem ve Şît'e cennet elbisesi giydirmesi, Siyer-i Nebi, TSM H. 1221

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Cebrâîl'in, Hz. Âdem ve Şît'e cennet elbisesi giydirmesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler:-

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Şît'in başında kutsal alevli hâleleri vardır. Cebrâîl meleği elinde bir ferman tutmakta ve cennet elbiseleri giydirmektedir. Minyatürün sol tarafında onları izleyen yirmi yedi melek figürü tasvir edilmektedir.

Görsel 160. Hz. Âdem ve Şît'in dua etmesi, Siyer-i Nebi, TSM H. 1221

Nakkaş: Anonim

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Konu: Hz. Âdem ve Şît'in dua etmesi

Yüzyıl / Tarih: -

Sayfa No: -

Ölçüler:-

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Şît Tanrı'ya dua ederlerken tasvir edilmektedir. İkisinin de başından yukarıya doğru kutsal alevden hâleler yükselmektedir. Sol tarafta kurumuş bir ağaç gövdesi ve arka planda tepeler yer almaktadır. Altın rengindeki gökyüzünde yer alan beyaz bulutlar içerisinde birbirlerine benzeyen on dokuz melek figürü bulunmaktadır.

2.8.2. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Hava'nın Dünyadaki Hayatları ve Çocukları Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'ta Kâbil ve Hâbil'in doğumu, Tanrı'ya sunguları, Kâbil'in ve Hâbil'i öldürmesi anlatılmaktadır:

Âdem, karısı Havva ile yattı. Havva hamile kaldı ve Kâbil'i (Kayin/Cain) doğurdu. Rabb'in yardımıyla bir oğul dünyaya getirdim, dedi. Daha sonra Kayin'in kardeşi Hâbil'i doğurdu. Kayin çiftçi, Hâbil çoban oldu. Günler geçti. Bir gün Kayin toprağın ürünlerinden Rab'be sunu getirdi. Hâbil de sürüsünde ilk doğan hayvanlardan bazılarını, özellikle de yağlarını getirdi. Rab Hâbil'i ve sunusunu kabul etti. Kayin'in sunusunu ise reddetti. Kayin çok öfkелendi, suratını astı" (Tekvin, 4:5).

"Rab, Kayin'e "Niçin öfkелendin?" diye sordu, "Niçin surat astın? Doğru olanı yapsan, seni kabul etmez miyim? Ancak doğru olanı yapmazsan günah kapıda pusuya yatmış, seni bekliyor. Ona egemen olmalısın" (Tekvin, 4:6).

"Kayin kardeşi Hâbil'e "Haydi tarlaya gidelim" dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü" (Tekvin, 4:8).

Rab Kayin'e "Kardeşin Hâbil nerede diye sordu. Kayin "Bilmiyorum, kardeşimin bekçisi miyim ben?" diye karşılık verdi. Rab "Ne yaptın?" dedi, "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor. Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın. İşlediğin toprak bundan böyle sana ürün vermeyecek. Yeryüzünde aylak aylak dolaşacaksın" (Tekvin, 4:12).

Kayin "Cezam kaldıramayacağım kadar ağır" diye karşılık verdi. "Bugün beni bu topraklardan kovdun. Artık huzurundan uzak kalacak, yeryüzünde aylak aylak dolaşacağım. Kim bulsa öldürecek beni" (Tekvin, 4:13).

Bunun üzerine Rab "Seni kim öldürürse, ondan yedi kez oç alınacak" dedi. Kimse bulup öldürmesin diye Kayin'in üzerine bir nişan koydu. Kayin, Rabb'in huzurundan ayrıldı. Aden bahçesinin doğusunda, Nod topraklarına yerleşti" (Tekvin, 4:15).

Yahudi inancına göre -Talmud literatürü- Hâbil'in köpeği, vahşi hayvanlara karşı Hâbil'in cesedini korumuş. Hz. Âdem'le Hz. Havva oturup ağlarlarken bir kuzgunun gelip bir kuşu toprağa gömdüğünü görmüşler. Hz. Âdem de "biz de aynısını yapalım" diyerek oğlunu gömmüş.

Görsel 161. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Sanatçısı: Francesco Bacchiacca (1494-1557)

Bulunduğu Yer: Philadelphia Museum of Art, Pennsylvania, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Yüzyıl / Tarih: 1515-1516

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 28,1 x 35,5 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte görülmektedir. Sol tarafta bir yükselti üzerinde oturan Hz. Âdem'in kırmızı renkteki kumaş çıplaklığını kapatmaktadır. Hz. Âdem elindeki çapayı dünyada topraktan elde ettiği ve emek sarf ederek yetiştirdiği bitkiler için kullanmaktadır. Hz. Havva ayakta durmaktadır. Çıplaklığının bir kısmı mavi renkte kumaş ile gizlenmektedir. Kucağında büyük ihtimalle daha küçük olan çocuğu Hâbil'i tutmaktadır. Aslında iki çocuk figürü de aynı yaşlarda görünmektedir. Diğer çocuk büyük olan Kâbil ise annesinin yanında eteğinden çekiştirmektedir. Figürlerin hepsi açık kumral saç rengine sahiptir. Arka planda ağaçların yer aldığı ormanlık bir alan bulunmaktadır.

Görsel 162. Hz. Havva ve küçük Kâbil

Sanatçısı: Dirck Vellert (1480-1547)

Bulunduğu Yer: Kraliyet Kütüphanesi, Belçika

Konu: Hz. Havva ve küçük Kâbil

Yüzyıl / Tarih: 1522

Teknik: Gravür

Ölçüler: 4,1 x 5,6 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde küçük Kâbil Hz. Havva'nın yanında durmakta, annesinin elinde tutmuş olduğu elmayı işaret etmektedir. Arka planda sağda ise Hz. Âdem toprağı işlerken görülmektedir.

Görsel 163. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocuklarıyla

Sanatçısı: Anonim

Bulunduğu Yer: Livre des Heures, Tournai, Belçika

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocuklarıyla

Yüzyıl / Tarih: 1535

Teknik: Minyatür

Ölçüler: -

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocuklarıyla minyatürün alt kısmında yer almaktadır. İki küçük çocuk ebeveynlerinin arkasında görülmektedir. Sol tarafta yerde oturan Hz. Âdem bitkilerden sepet örtmektedir. Sağ tarafta ise Hz. Havva küçük çocuğunu emzirmektedir. Yukarıda ise Hâbil ve Kâbil olayı yer almaktadır.

Görsel 164. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Sanatçısı: Francesco Bacchiacca (1494-1557)

Bulunduğu Yer: Hermitage Museum, St Petersburg, Rusya

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Yüzyıl / Tarih: 16. yüzyıl

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 147 x 179 cm

Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları ve dünyadaki yaşamlarını anlatan iki konu bir arada verilmektedir. Geri planda kırmızı renkte kıyafeti olan kanatlı melek elindeki kılıcını kaldırmış Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmaktadır. Ön planda ise sol tarafta Hz. Âdem bir yükselti üzerinde oturmaktadır. Yaprak dallarından bir kemer beline dolanmıştır. Sırtında da bir kumaş parçası vardır. Ayrıca tarımla uğraşan Hz. Âdem elinde büyük bir çapa tutmaktadır. Ayakta duran Hz. Havva'nın çıplaklığının bir kısmı kumaş ile gizlenmektedir. Hz. Havva kucağında küçük olan çocuğu Hâbil'i tutmaktadır. Kâbil ise annesinin yanında eteğinden çekiştirmektedir.

Görsel 165. Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Sanatçısı: Polidoro da Caravaggio (1492-1543)

Bulunduğu Yer: Victoria ve Albert Müzesi, Londra, İngiltere

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Kâbil ve Hâbil ile birlikte

Yüzyıl / Tarih: 17. yüzyıl

Teknik: Gravür

Ölçüler: 16 x 20,6 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Hz. Âdem sol tarafta elindeki çapayı havaya kaldırmış olarak görülmektedir. Hz. Havva bir taş yükselti üzerinde oturmuş Hz. Âdem'i izlemektedir. Hz. Havva'nın sağ tarafında biraz daha küçük olarak görülen çocuk muhtemelen Hâbil'dir. Annesinin elinden tutan ve biraz daha büyük olan çocuk da Kâbil'dir. Arkalarında ağaçların olduğu bir orman yer almaktadır.

2.8.2.1. Batı Resim Sanatında Kâbil ve Hâbil'in Takdimleri Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'a göre (Tekvin, 4:1, 2) Kâbil Âdem ile Havva'nın ilk, Hâbil ise ikinci oğludur. Hâbil koyun çobanı, Kâbil ise çiftçi olmuş, bir müddet sonra Kâbil toprağın mahsulünden, Hâbil de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından Rabbe takdim sunmuş, fakat Rab Hâbil'in takdimini kabul etmiş, Kâbil'inkine bakmamıştır. Buna çok öfkelenen Kâbil, Rabbin ikazına rağmen kardeşi Hâbil'i öldürmüştür. Bunun üzerine Rab Kâbil'in toprak tarafından lânetlendiğini, yeryüzünde kaçak ve serseri olarak yaşayacağını bildirmiş, ancak bu suç sebebiyle öldürölme ihtimaline karşılık kendisine güvence vermiştir. Bundan sonra Kâbil Aden'in doğusundaki Nod diyarında yaşamıştır (Tekvin, 4:1-24).

Kâbil ve Hâbil adaklarını sunduktan sonra ilk olarak cennetten beyaz, dumansız bir ışık geldi. Hâbil'in kuzusunun üzerinde gezindi ve kuzuyu yuttu. Sonra Kâbil'in adağına el sürmeden geri çekildi (Schipper, 2015:244), (Bkz. Görsel 166).

Görsel 166. Hâbil ve Kâbil'in takdimleri

Sanatçısı: Mariotto Albertinelli (1474-1515)

Bulunduğu Yer: Harvard Art Museums, Fogg Museum, ABD

Konu: Hâbil ve Kâbil'in takdimleri

Yüzyıl / Tarih: 1514

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 21,6 x 35,4 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hâbil ve Kâbil'in Tanrıya takdimleri tasvir edilmektedir. İkisi de takdimlerini taş yükselti üzerine koymuş sunmaktadır. Sol tarafta mavi renkte bir elbise giymiş olan Hâbil dizleri üzerine çökmüş, ellerini önünde birleştirerek Tanrı'ya takdimini kabul etmesinden ötürü şükranlarını sunmaktadır. Hâbil'in takdimi alev almış ve gökyüzüne, bulutların içerisine ok gibi fırlamıştır. Sağ tarafta sinirli bir şekilde önündeki çalılıkları tutuşturmaya çalışan figür ise Kâbil'dir. Ateşin harlanması için var gücüyle üflemede ancak sönmüş ateşin isisi ona doğru yönelmekte ve bütün vücudu da bu isten dolayı kirlenmiş görünmektedir.

2.8.2.2. Batı Resim Sanatında Kâbil ve Hâbil'i Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu

Tevrat'a göre (Tekvin, 4:8) Kâbil kardeşi Hâbil'e "haydi tarlaya gidelim" dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü."

Tevrat'a göre (Tekvin, 4:12) Rab Kâbil'e "Kardeşin Hâbil nerede diye sordu. Kâbil "bilmiyorum, kardeşimin bekçisi miyim ben?" diye karşılık verdi. Rab "ne yaptın?" dedi, "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor. Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın. İşlediğin toprak bundan böyle sana ürün vermeyecek. Yeryüzünde aylak aylak dolaşacaksın".

İki kardeşin öyküsünün en yaygın teması olan bu sahnelerde genellikle Kâbil bir hayvanın çene kemiğiyle Hâbil'i öldürürken betimlenmektedir (Tükel ve Arsal, 2014:24), (Bkz. Görsel 167, 168, 169, 170, 171).

Görsel 167. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Rijks Museum, Amsterdam, Hollanda

Konu: Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 11 x 16 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kıskaç kardeş Kâbil takdiminin Tanrı tarafından kabul görmemesi sonucu deliye döner ve kardeşi Hâbil'i öldürür. Kâbil'in elinde bir hayvanın çene kemiği vardır. Bazı kaynaklarda eşeğin çene kemiği olduğu belirtilmektedir. Hayvanın dişleri kemik üzerinde hala durmaktadır. Kâbil hem ayağıyla tekmelemekte hem de sağ elinde tuttuğu bu kemikle Hâbil'e ölümcül darbeyi indirmek için hazırlanmaktadır. Gravürün sol tarafındaki taş yükselti üzerinde Hâbil ve Kâbil'in Tanrı'ya adak olarak sundukları takdimler yer almaktadır. Sol tarafta Tanrı tarafından kabul görmüş olan Hâbil'in takdiminin ateşi yanmaya ve dumanları gökyüzüne doğru yükselmeye devam etmektedir. Sağ tarafta ise Kâbil'in kabul görmemiş takdiminin ateşi sönmekte etrafı dumanlar basmaktadır. Ön taraftaki taş parçasının üzerinde gravürün yapılış tarihi olan 1529 ve sanatçısının imzası yer almaktadır.

Görsel 168. Hâbil'in ölümü

Sanatçısı: Michiel Coxie (1499-1592)

Bulunduğu Yer: Prado Müzesi, Madrid, İspanya.

Konu: Hâbil'in ölümü

Yüzyıl / Tarih: 1539

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 125 x 151 cm

Tanım ve Kompozisyon: Eserde Hâbil henüz ölmüş sol bacağı havada daha yere bile değmemiştir. Başından aldığı darbeden dolayı kan akmaktadır. Hâbil bir hayvanın çene kemiğiyle öldürülmüştür. Hâbil'in bacaklarının arasında duran bu suç aleti de adeta bir yılanbaşı gibi kıvrılmıştır. Gökyüzünde bulutlar içerisindeki Tanrı figürünün üzerinde kırmızı renkte bir elbise ve uçuşan bir pelerin vardır. İki melek figürü öfkelenen Tanrı'nın yanında yer almaktadır. Tanrı sol elini Kâbil'e doğru yönelmektedir. Kâbil başını ellerinin arasında gizlemeye ve olay yerinden korku içerisinde kaçmaya çalışmaktadır. Kompozisyonun geri planında sağ tarafta Hâbil'in kabul edilen takdiminden alevler gökyüzüne doğru yükselmektedir. Sol tarafta ise sönmüş olan Kâbil'in takdimi yer almaktadır. Arkada ağaçların ve akmakta olan bir ırmağın yer aldığı manzara görülmektedir.

Görsel 169. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Sanatçısı: Tiziano Vecellio (Titian) (1488-1576)

Bulunduğu Yer: Santa Maria della Salute, Venedik, İtalya

Konu: Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Yüzyıl / Tarih: 1542-1544

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 283 x 298 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kâbil elindeki sopayla Hâbil'i başından yaralamıştır. Acımasız kardeş sol bacağıyla da Hâbil'i tekmeleyerek uçurumdan aşağıya doğru itmeye çalışmaktadır. Hâbil kollarını açmış sağ eliyle düşmemek için çabalarırken sol eliyle de Kâbil'e tutunmaya çalışmaktadır. Başından darbe almış, kanadığı görülmektedir. Gökyüzüne doğru yükselen duman Hâbil'in kabul edilen takdiminden çıkmaktadır.

Görsel 170. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Sanatçısı: Jacopo Tintoretto (1518-1594)

Bulunduğu Yer: Gallerie dell'Accademia, Venedik, İtalya

Konu: Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Yüzyıl / Tarih: 1550-1553

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 152,4 x 198,1 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kâbil, Hâbil'i kompozisyonun sol tarafında kayaların ve ağaçların arkasında gizli bir yerde öldürmeye çalışmaktadır. Yerde yatmakta olan Hâbil kendisine doğru gelmekte olan ölümcül darbeden kaçmaya çalışmaktadır. Sağ tarafta ise bir gölün veya denizin, sakin suların olduğu bir manzara yer almaktadır. Kâbil cinayeti işledikten sonra bu manzaraya doğru koşarken görülmektedir. Kompozisyonun sol tarafında kesik bir geyik başı görülmektedir. Muhtemelen iki kardeş bu olaydan önce ormanda avlanmaktadır.

Görsel 171. Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Sanatçısı: Peter Paul Rubens (1577-1640)

Bulunduğu Yer: Courtauld Institute of Art, Londra, İngiltere

Konu: Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi

Yüzyıl / Tarih: 1608-1609

Teknik: Tuval üzerine yağlı boya

Ölçüler: 94,2 x 31,2 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kâbil sol eliyle Hâbil'in kafasından tutarken sağ elindeki sopayı kaldırmış vurmak için hamle yapmaktadır. Yerde bulunan Hâbil elleriyle mücadele göstermeye çalışmaktadır. Hâbil'in yüzünden ve gözlerinden korku içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kompozisyonun arka planında Hâbil'in Tanrı'ya sunduğu takdimin alevleri gökyüzüne doğru yükselmektedir. Hava kararmış, gökyüzü petrol mavisine dönmüştür. Ayrıca arkada büyük ağaçlar yer almaktadır.

2.8.2.3. Batı Resim Sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Hâbil'in Cesedini Bulmaları Öldürmesi Konulu Resimler Kataloğu

Öykünün başka bir aşamasını konu alan sahnelerde Hz. Âdem ve Hz. Havva çocukları Hâbil'in cesedini bulmuş ve onun ölü bedeni yanında ağlarlarken görülmektedir. Bir çoban olan Hâbil'in ölümü, İsa'nın ölümünün ön belirimi olarak kabul edilmekte, kardeşini öldüren Kâbil ise İsa'ya ihanet eden Yahuda ile özleştirilmektedir (Tükel ve Arsal, 2014:24), (Bkz. Görsel 172, 173).

Görsel 172. Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in cesedini buluyor

Sanatçısı: Lucas van Leyden (1494-1533)

Bulunduğu Yer: Michigan Üniversitesi, Sanat Müzesi, Ann Arbor, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in cesedini buluyor

Yüzyıl / Tarih: 1529

Teknik: Gravür

Ölçüler: 11 x 16 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde Hz. Âdem ve Hz. Havva oğulları Hâbil'in cesedini bulmuştur. Kâbil tarafından öldürülen Hâbil'in cesedi yerde yatmakta

üzerinde de bir kumaş parçası bulunmaktadır. Sol tarafta ayakta duran Hz. Âdem oğlunun ölümü karşısında ağlamakta, sağ elini yüzüne doğru götürerek göz yaşlarını silmektedir. Hz. Havva ise oğlunun başında sol elini havaya kaldırmış feryat etmektedir. Trajedik bir sahnenin konu edildiği gravürün üst kısmında 1529 yapılış tarihi ve sanatçısı Lucas van Leyden'in imzası yer almaktadır.

Görsele 173. Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in yasını tutuyor

Sanatçısı: Michiel Coxie (1499-1592)

Bulunduğu Yer: Metropolitan Sanat Müzesi, New York, ABD

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva Hâbil'in yasını tutuyor

Yüzyıl / Tarih: 1576

Teknik: Gravür

Ölçüler: 20,7 x 28,3 cm

Tanım ve Kompozisyon: Gravürde kardeşi tarafından öldürülen oğullarının yasını tutan ilk insanlar Hz. Âdem ve Hz. Havva görülmektedir. Hâbil'in cansız bedeni annesinin kucağında yatmaktadır. Kâbil suç aleti olan eşek çenesi kemiğini Hâbil'in

üzerinde bırakıp gitmiştir. Sol tarafta oğlunun başında bulunan Hz. Havva üzüntü içerisinde ellerini başına doğru götürmüştür. Sağ tarafta bir taş yükselti üzerinde oturan Hz. Âdem ise ellerini ve bacaklarını birleştirmiş yaşadığı dehşet karşısında ne yapacağını bilememektedir. Arkada ortada Hâbil'in Tanrı'ya sunduğu ve kabul edilen adağının dumanı tütmeye devam etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü burada sona ermektedir. Bu bölümden elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar, tezin sonuç bölümünde sunulmaktadır.

III. BÖLÜM

Osmanlı ve Batı Resim Sanatında Yaratılış Tasvirlerinin İkonografik Analizleri başlıklı üçüncü bölüm, on alt başlıktan oluşmaktadır. Alt başlıklar, sırasıyla Tasvirlerde Tanrı Figürü, Tasvirlerde Melek Figürü, Tasvirlerde Şeytan Figürü, Tasvirlerde Hz. Âdem Figürü, Tasvirlerde Hz. Havva Figürü, Tasvirlerde Tanrı'nın Yasak Meyve İçin Verdiği Emir, Tasvirlerde Yasak Meyve, Tasvirlerde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulmaları, Tasvirlerde Şeytan'ın İşbirlikçileri ve Tasvirlerde Diğer İkonografik Unsurlar adlarını taşımaktadır. Bu alt başlıklar Osmanlı ve Batı resim sanatı açısından incelenmektedir. Ek olarak bazı alt başlıkların altında, Osmanlı ve Batı resim sanatlarına özgü tasvirler detaylandırılmaktadır.

3. 16. ve 17. YÜZYILLARDA OSMANLI ve BATI RESİM SANATINDA YARATILIŞ TASVİRLERİNİN İKONOĞRAFİK ANALİZLERİ

İkonografi, Eikon (imge) ve Graphia (yazım) Grekçe iki sözcüğün birleşiminden oluşmaktadır. Ünlü sanat tarihçi ve estetikçi Erwin Panofsky, ikonografiyi “Sanat yapıtlarından betimlenen olay, kişi, düzen ve kalıpları inceleyen disiplin” olarak yöntemleştirmektedir (Tükel ve Arsal, 2014:13).

Panofsky, herhangi bir sanat eserinin anlaşılmasını, üç tabakalı yaklaşımla açıklamaktadır. İlk tabaka, maddenin doğal şekli veya birincil anlamıdır. İkinci tabaka, uzlaşılan konu veya ikincil anlamdır. Sonuncu tabaka ise, içkin anlam veya içeriktir. Birinci tabaka kendi içinde, olgusal ve ifadesel anlam olarak ikili bir sınıflandırmaya tutulmaktadır (Panofsky, 2018:5-7). Bir resimde gördüğümüz biçimleri, bildiğimiz bazı şeylere benzetmemiz, eserin olgusal anlamıdır. Benzettiğimiz şeyleri isimlendirmemiz ise eserin ifadesel anlamıdır. İşte bu iki anlam birleşerek, eserin doğal konusunu oluşturmaktadır. Panofsky, doğal anlamı taşıyan ve ileten unsurlara “sanatsal motifler” adını vermektedir (Cömert, 2019:8, 9). Eserin ikonografik çözümlemesi, sanatsal motifler, bazı kaynaklar, metinler ve kavramlar arasında bir bağ kurulmakta, eser vasıtasıyla sanatçının vermek istediği mesaj algılanabilmektedir (Cömert, 2019:10).

Bu bölümde; Erwin Panofsky'nin “İkonografik ve İkonolojik Sanat Eleştirisi” yönteminden yola çıkılarak 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı ve Batı Resim Sanatında

Yaratılış Tasvirleri'nde betimlenen figürler ve diğer unsurlar incelenmeye çalışılmaktadır.

3.1. Tasvirlerde Tanrı Figürü

Tanrı, Kâinatın yegâne yaratıcısıdır. Tanrı bütün övgülere layık olan, bir, tek, eşsiz ve doğmamış olandır. Tanrı hiçbir zaman hiçbir şeye muhtaç olmaz ve hiçbir şeye benzemez. Tanrı figürü Osmanlı resim sanatında tasvir edilmez ancak Batı sanatında yaratılış sahnelerinde Tanrı figürüne yer verilmektedir. Batı sanatındaki örneklerde Tanrı figürünün farklı sahnelerde birden fazla betimlendiği görülmektedir. Tanrı figürü; toprağı sudan ayırırken, ışığı karanlıktan ayırırken, yıldızları ve gezegenleri yaratırken, hayvanları yaratırken (Bkz. Tablo 1), Hz. Âdem'i yaratırken (Bkz. Tablo 2), Hz. Havva'yı yaratırken (Bkz. Tablo 3), Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yasak meyve konusunda uyarırken (Bkz. Tablo 4), Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovması (Bkz. Tablo 5), Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın üzerine giysi vermesi (Bkz. Tablo 6) ve Tanrı'nın Kâbil'e öfkesi (Bkz. Tablo 6) sahnelerinde görülmektedir.

Geç Ortaçağ tasvirinde Tanrı, Üçlü Birliğin (baba-oğul-kutsal ruh) bir parçası olarak gösterilmektedir. Rönesans'ta Tanrı durağan, uzun bir baba figürü olarak tasvir edilmektedir (Helicon, 2005:109).

	
Tanrı'nın toprakla suyu ayırması, (Görsel 16)	Tanrı'nın toprakla suyu ayırması, (Görsel 17)
	
Tanrı'nın ışığı karanlıktan ayırması, (Görsel 18)	Tanrı'nın yıldızları ve gezegenleri yaratması, (Görsel 19)
	
Tanrı'nın hayvanları yaratması, (Görsel 20)	Tanrı'nın kuşları, balıkları ve hayvanları yaratması, (Görsel 21)

Tablo 1. Batı resim sanatında Tanrı'nın yaratması

Tablo 1'de yaratma eylemi içerisinde olan Tanrı figürü yaşlı bir insan görünümünde tasvir edilmektedir. Yaratım esnasında genellikle gökyüzünde bazen de yeryüzünde tasvir edilen Tanrı figürünün yanında sevimli bebek ya da küçük çocuk görünümünde melekler bulunmaktadır. Tanrı figürünün uzun beyaz renkte saç ve sakalı vardır. Genellikle de üzerinde pembemsi kırmızı renkte, uçuşan kumaşlardan cübbe ve pelerin bulunmaktadır.

		
Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 41)	Tanrı'nın Hz. Âdem'e ilk nefesi üflemesi, (Görsel 42)	Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 44)
		
Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 45)	Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 46)	Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 135)
		
Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 136)	Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 141)	Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması, (Görsel 146)

Tablo 2. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem'i yaratması

Tablo 2'de Hz. Âdem'i yaratma esnasındaki tasvirlerde, Tanrı bir eliyle can ve ruh vermek için Hz. Âdem'e dokunmakta diğer eliyle de O'nu kutsamaktadır. Bazı örneklerde Tanrı'nın kutsiyetini tasvir edebilmek için etrafında ya da başında parlayan ışıklar görülmekte ve elinde asa bulunmaktadır. Hz. Âdem'i yaratma sahnesinde Tanrı figürünün hem yaşlı hem de genç olarak tasvir edildiği görülmektedir. Sakallı olarak tasvir edilen Tanrı figürünün üzerinde, genellikle kırmızı ya da mavi renkte bol dökümlü cübbe ve pelerin bulunmaktadır.

		
Tanrı'nın Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 48)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 49)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 50)
		
Tanrı'nın Hz. Âdem'in gövdesinden Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 51)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 52)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 53)
		
Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 54)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 65)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 132)
		
Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 134)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 135)	Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 136)

		
Tanrı'nın Hz. Havva'yı yaratması, (Görsel 141)		

Tablo 3. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'yı yaratması

Tablo 3'de yer alan örneklerde, Tanrı Hz. Âdem'in kaburgasından Hz. Havva'yı yaratırken görülmektedir. Genellikle yaşlı olarak tasvir edilen Tanrı figürü Hz. Havva'yı, Hz. Âdem'in gövdesinden çıkarmaya çalışırken, Hz. Havva'nın ayağa kalkmasına yardımcı olurken, sol eliyle onu tutarken, sağ eliyle ise onu kutsarken betimlenmektedir. Genelde sakallı olarak tasvir edilen Tanrı figürünün üzerinde, kırmızı ya da mavi renkte bol dökümlü cübbe ve pelerin bulunmaktadır. Görsel 52 ve 134'de ise başında piskopos başlığı ve kıyafetleriyle betimlendiği görülmektedir.

		
Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 63)	Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 64)	Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 65)
		
Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 136)	Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 141)	Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir, (Görsel 146)

Tablo 4. Batı resim sanatında Tanrı'nın yasak meyve için verdiği emir

Tablo 4'de yer alan örneklerde Tanrı Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yasak meyveyi yememeleri konusunda uyarmaktadır. Tıpkı diğer örneklerdeki gibi yaşlı olarak tasvir edilmektedir. Özellikle elini kaldırarak, yasak olan ağacı işaret parmağıyla göstermektedir. Üzerinde cübbesi ve pelerini vardır.

		
Tanrı'nın Âdem ve Havva'yı cennetten kovması, (Görsel 122)	Tanrı'nın Âdem ve Havva'yı cennetten kovması, (Görsel 128)	Tanrı'nın Âdem ve Havva'yı cennetten kovması, (Görsel 130)

Tablo 5. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovması

Tablo 5'de yer alan örneklerde Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmaktadır. Gökyüzünde, etrafında çocuk meleklerle tasvir edilen Tanrı figürünün yüz ifadesinden, kızgınlığı anlaşılmaktadır. Parmağıyla iki suçluyu, yani Hz. Âdem ve

Hız. Havva'yı işaret etmektedir. Görsel 128 ve 130'da yer alan tasvirler aynı kompozisyon şemasına sahiptir. Bu iki rnek, Michelangelo'nun Sistine şepali tavan freskinde yer alan Hız. Âdem'in yaratılışı (Bkz. Görsel 41) sahnesiyle aynıdır.

Tanrı'nın Hız. Âdem ve Hız. Havva'ya verdiği giysi, (Görsel 124)

Tablo 6. Batı resim sanatında Tanrı'nın Hız. Âdem ve Hız. Havva'ya verdiği giysi

Tablo 6'da Tanrı figürünün başında, altın renginde kutsal hâle yer almaktadır. Orta yaşlarda tasvir edilen Tanrı figürü sakalsızdır. zerinde mavi renkte cübbe ve pelerin bulunmaktadır. Hız. Âdem ve Hız. Havva cennetten çıkarlarken çıplaktır. Tanrı onların çıplaklıklarını örtmeleri için omuzlarına ayı postu bırakmaktadır.

Tanrı'nın Kâbil'e fkesi, (Görsel 168)

Tablo 7. Batı resim sanatında Tanrı'nın Kâbil'e fkesi

Tablo 7'de Tanrı, kardeşi Hâbil'i öldüren Kâbil'e fkelenmiştir. Gökyüzünde bulutların arasında öfke içerisinde olan Tanrı figürünü, yanındaki ocuk melekler tutmaya çalışmaktadır. Yaşlı olarak tasvir edilen Tanrı figürünün üzerinde, uçuşan, kırmızı renkte bir pelerin bulunmaktadır.

3.2. Tasvirlerde Melek Figürleri

3.2.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Melek Figürleri

Kur'ân-ı Kerim'de meleklerin vasıfları hakkında verilen en açık bilgi onların kanatlı olduklarıdır. Fâtır suresi 1. ayette; “Gökleri ve yeri, Yer-gök melekleri (arş melekleri) yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamdolsun. O, yaratmanın boyutlarını dilediği kadar genişletir. Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir” ifadeleri yer almaktadır.

İnsan ve Rabbi arasında bağlantı kurmalarından dolayı Melekler, insan bedeni ve kuşların kanatları birleştirilerek tasvir edilmektedir.

Minyatürlerde melekler, gök küreyi tutarken, güneşi ve dünyayı tutarken (Bkz. Tablo 8), Hz. Âdem’e, Cebrâîl isimli melek bir şeyler öğretirken (Bkz. Tablo 9), melekler secde ederken (Bkz. Tablo 10), kutsal alevli tabak sunarken, Hz. Âdem’in başından kutsal alevler dökerken (Bkz. Tablo 11), taç sunarken (Bkz. Tablo 12), yiyecek içecek sunarken (Bkz. Tablo 13), ayakta ve otururken (Bkz. Tablo 14) tasvir edilmektedir. Tablo 15’deki, kanatsız olarak tasvir edilen Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovmakla görevlendirilmiş meleğin, Cebrâîl meleği olduğu düşünülmektedir. Melekler genelde uzun iç elbise üzerine, kısa kollu bir dış elbise giymektedir. Bellerinde çoğunlukla kemer vardır. Bu kemerler bazı örneklerde bel kısmından bir düğüm oluşturarak bağlanmakta ve uzun uçuşan kuşak şeklindedir. Meleklerin bazılarında taç, bazılarında incili bir başlık, bazılarında ise yapraklardan oluşmuş başlık görülmektedir. Başlıksız olan meleklerin saçları da tepede bir boğum oluşturarak toparlanmaktadır. Meleklerin çoğunda, kuşkanatlarına benzeyen renkli kanatlar bulunmaktadır. Kanatlar bazen açık bazen de aşağı doğru inmiş vaziyettedir. Bazı örneklerde melekler, şaşırma ifadesi olarak parmağını ağzına götürmektedir. Kalabalık melek topluluklarının yer aldığı tasvirlerde el-kol hareketleri verilerek, kendi aralarında konuşuyorlarmış izlenimi oluşturulmaktadır.

	
Melekler, (Görsel 1)	Güneşi tutan melekler, (Görsel 6)
	
Gök küreyi tutan melekler, (Görsel 7)	Evreni taşıyan melekler, (Görsel 8)
	
Dünyayı taşıyan melek, (Görsel 9)	Dünyayı taşıyan melek, (Görsel 10)
	
Dünyayı taşıyan melek, (Görsel 11)	

Tablo 8. Osmanlı resim sanatında Melekler

Tablo 8’de yer alan örneklerde kuşkanatları gibi kanatlı ve insan vücuduna sahip olarak tasvir edilen melekler bulunmaktadır. Renkli elbiseler ve kanatlarla tasvir edilen melekleri kompozisyonlarda üstlendikleri görevlere göre sayıları da

değişmektedir. Melekler yukarıdaki örneklerde gök küreyi, dünyayı ve güneşi tutma görevleri üstlenmişlerdir.

		
Hiz. Âdem ve Cebrâil meleği, (Görsel 61)	Hiz. Âdem ve Cebrâil meleği, (Görsel 62)	Hiz. Âdem ve Cebrâil meleği, (Görsel 111)

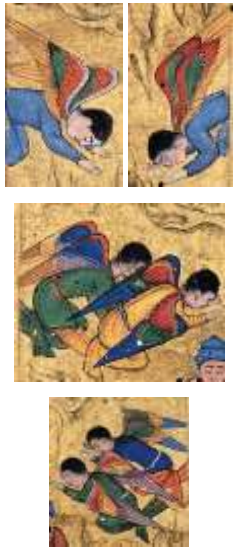
Tablo 9. Osmanlı resim sanatında Hiz. Âdem ve Cebrâil meleği

Cebrâil, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında Gabriel şeklinde geçmektedir. Ayetlerde Cebrâil, güçlü, akıllı, bilgili, elçilik görevleri üstlenen ve diğer meleklerin kendisine itaat ettiği bir varlıktır (Yavuz ve Ünal, 1993:202).

Yaratıcının emir ve yasaklarını peygamberlere ileten ve ayrıca meleklerin en büyüğü olarak anılan Cebrâil meleğidir. Genellikle Cebrâil, elinde bir sopa veya küre tutarken tasvir edilmektedir (Ersoy, 2007:398).

Cebrâil meleği aracılığıyla Hiz. Âdem, vahiy almakta, eşya hakkında bilgilendirilmektedir (Ayğın, 2017:334). Ayrıca Cebrâil meleği Hiz. Âdem'i Mekke'ye götürmüştür (Yavuz ve Ünal, 1993:203).

Tablo 9'da yer alan örneklerde, Cebrâil meleği, Hiz. Âdem'e el-kol işaretleriyle bir şeyler öğretirken betimlenmektedir. Osmanlı dönemi kıyafetleri giymiş insan görünümünde tasvir edilen Cebrâil meleğinin başında taç bulunmaktadır. Ayrıca Görsel 62'de kanatsız olarak tasvir edilmektedir.

		
Secde eden melekler, (Görsel 22)	Secde eden melekler, (Görsel 23)	Secde eden melekler, (Görsel 24)
		
Secde eden melekler, (Görsel 225)	Secde eden melekler, (Görsel 26)	Secde eden melekler, (Görsel 27)
		
Secde eden melekler, (Görsel 28)	Secde eden melekler, (Görsel 29)	Secde eden melekler, (Görsel 30)

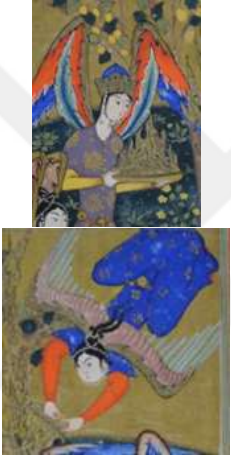
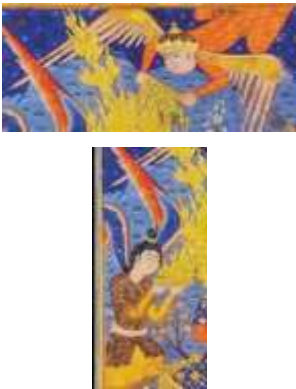
		
Secde eden melekler, (Görsel 31)	Secde eden melekler, (Görsel 32)	Secde eden melekler, (Görsel 34)
		
Secde eden melekler, (Görsel 36)	Secde eden melekler, (Görsel 35)	Secde eden melekler, (Görsel 38)
		
Secde eden melekler, (Görsel 39)	Secde eden melekler, (Görsel 56)	

Tablo 10. Osmanlı resim sanatında secde eden melekler

Meleklerin Hz. Âdem'e secdesi, Bakara suresinin 34. ayette "Meleklerle Âdem'e secde edin demiştik de bütün melekler secde etmişlerdi. Ancak iblis secde

etmekten yüz çevirdi ve kâfirlerden oldu”. A’râf suresinin 11. ayetinde ise “Gerçekten ilk defa sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle Âdem’e secde edin dedik. İblis’ten başka bütün melekler secde ettiler, İblis secde edicilerden olmadı” ifadeleri yer almaktadır.

Tablo 10’da yer alan örneklerde Allah’ın emrini yerine getirmek için melekler Hz. Âdem’e secde etmektedir. Çok sayıda meleğin aynı anda eğilip secde ettikleri görülmektedir. Meleklerin üzerinde birbirlerinden farklı renkte elbiseler bulunmaktadır. Ayrıca hepsinin de renkli kanatları vardır. Genel olarak saçları tepeden boğum yapılarak toplanmaktadır.

		
Meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması, (Görsel 31)	Meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması, (Görsel 33)	Meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması, (Görsel 34)
		
Meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması, (Görsel 39)	Meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması, (Görsel 56)	

Tablo 11. Osmanlı resim sanatında meleklerin Hz. Âdem’e alev sunması

Tablo 11’de yer alan örneklerde melekler Hz. Âdem’in başından kutsal alevler dökerken ve tabakta kutsal alevler sunarken tasvir edilmektedir. Meleklerin bazılarının başında taç bulunurken bazılarının ise saçları tepede toplanmaktadır. Meleklerden bazıları gökyüzünde, ellerindeki tabaklarda bulunan alevleri Hz. Âdem’in başından yağdırmaktadır. Yeryüzünde ayakta duran melekler, ellerindeki tabaklarda alevler sunmaktadır.

		
Meleklerin taç sunması, (Görsel 27)	Meleklerin taç sunması, (Görsel 32)	Meleklerin taç sunması, (Görsel 33)
		
Meleklerin taç sunması, (Görsel 34)	Meleklerin taç sunması, (Görsel 35)	

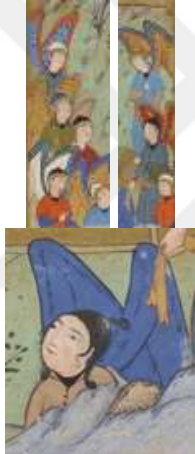
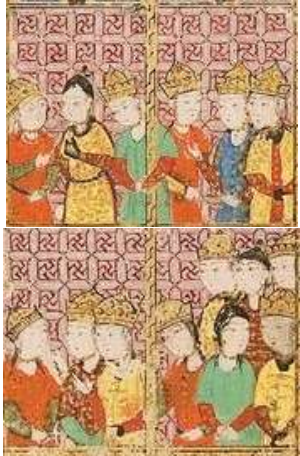
Tablo 12. Osmanlı resim sanatında meleklerin Hz. Âdem'e taç sunmaları

Tablo 12'de yer alan örneklerde melekler Hz. Âdem'in halifeliğini sembolize eden üzerinde değerli taşların bulunduğu altın bir taç sunmaktadır. Örneklerdeki meleklerin bazılarının başında da sunmuş oldukları taca benzer bir taç bulunmaktadır. Osmanlı dönemi tarzında kıyafetler giymiş olan bu meleklerin renkli kanatları vardır.

	
Meleklerin sunumları, (Görsel 35)	Meleklerin sunumları, (Görsel 55)
	
Meleklerin sunumları, (Görsel 56)	Meleklerin sunumları, (Görsel 147)

Tablo 13. Osmanlı resim sanatında meleklerin yiyecek ve içecek sunarken tasvir edilmesi

Tablo 13’de yer alan örneklerde melekler Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya çeşitli yiyecekler ve içecekler sunmaktadır.

		
Melekler, (Görsel 31)	Melekler, (Görsel 32)	Melekler, (Görsel 33)
		
Melekler, (Görsel 34)	Melekler, (Görsel 35)	Melekler, (Görsel 36)
		
Melekler, (Görsel 37)	Melekler, (Görsel 39)	Melekler, (Görsel 40)
		
Melekler, (Görsel 55)	Melekler, (Görsel 56)	Melekler, (Görsel 66)

		
Melekler, (Görsel 67)	Melekler, (Görsel 109)	Melekler, (Görsel 110)
 	 	
Melekler, (Görsel 112)	Melekler, (Görsel 113)	Melekler, (Görsel 114)
 	 	
Melekler, (Görsel 115)	Melekler, (Görsel 116)	Melekler, (Görsel 117)

		
Melekler, (Görsel 119)	Melekler, (Görsel 147)	Melekler, (Görsel 149)

Tablo 14. Osmanlı resim sanatında melekler

Tablo 14’de melekler dua ederlerken, ayakta durup birbirleriyle sohbet ederlerken ya da oturlurken betimlenmektedir. Birbirinden farklı renklerde kıyafetler giymiş olan bu meleklerin renkli kanatları vardır. Ayrıca bazılarının saçları tepeden toplayken bazılarının da başında taç bulunmaktadır.

		
Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 105)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 106)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 107)
		
Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 108)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 109)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 110)
		
Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 112)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 114)	Hız. Âdem ve Hz. Havva’yı cennetten kovan melek, (Görsel 117)

		
H. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan melek, (Görsel 118)	H. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan melek, (Görsel 119)	

Tablo 15. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan melek

H. Âdem ejdere, Hz. Havva ise tavus kuşuna binmiştir. H. 1702 Fahnâmesi'nde yılan tasviri, H. 1703'de ise tavus kuşu cennetin kapısında Cebrâil' in önünde durmaktadır. H. 1702 Fahnâmesi'nde Cebrâil askeri kıyafetli biri olarak tasvir edilmektedir (Bkz. Görsel 105, 106, 109, 110, 119). H. 1702 Fahnâmesi'nde ise Cebrâil başında taç olan kanatlı bir melek şeklinde betimlenmektedir (Akar, 2002:48; Bkz. Görsel 118). Akar ayrıca Kısas-ı Enbiyâ ve Hadîkatü's- Süedâ'da yer alan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulma sahnelerinin, Fahnâme örneklerindeki oldukça benzer olduğuna değinmektedir. Ayrıca Hz. Âdem ve Hz. Havva, Cebrâil tarafından kovalanarak cennet bahçesinin dışına çıkarılmış, ifadelerine yer verilmektedir.

Bazı kaynaklarda Cebrâil' in elinde bir sopa veya küre tutarken tasvir edildiği belirtilmektedir (Ersoy, 2007:398). Minyatürlerde elinde sopalı Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovan kişinin Cebrâil meleği olabileceği genel kabul görmektedir. Bununla birlikte cennetin kapısını bekleyen meleğin de Rıdvan olması nedeniyle Tablo 15'de yer alan figürlerdeki meleğin kim olduğu yoruma açık bırakılmaktadır.

Tablo 15'de yer alan Cebrâil olduğu düşünülen melek bazı örneklerde kanatsız olarak tasvir edilmektedir. Başında taç ya da sarık bulunmaktadır. Bazı örneklerde sakallı ve bıyıklıdır. Belinde kılıcı ile askeri üniformalı betimlendiği örnekler de vardır. Kimi örneklerde ise elinde tutmuş olduğu sopayı, öfke içerisinde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın üzerine doğru yönelmektedir.

3.2.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Melek Figürleri

“Yahudi inancına göre melekler yaratılışın ikinci veya beşinci gününde ateşten yaratılmış saf ruhlardır. Hristiyanlıktaki melek inancı büyük oranda Yahudilik’tekine benzemekte, bu inancın kaynağını Kitâb-ı Mukaddes metinleri ve kilise geleneği oluşturmaktadır. Hristiyanlıkta İslam’daki gibi özel bir vahiy meleği anlayışı yoktur” (Erbaş, 2004:38, 39).

		
Melekler, (Görsel 15)	Melekler, (Görsel 16)	Melekler, (Görsel 19)
		
Melekler, (Görsel 41)	Melekler, (Görsel 45)	Melekler, (Görsel 122)
		
Melekler, (Görsel 48)	Melekler, (Görsel 135)	Melekler, (Görsel 135)

Tablo 16. Batı resim sanatında melekler

Tablo 16’da yer alan örneklerde meleklerin bazıları sevimli çocuk görünümünde, bazıları ise genç olarak tasvir edilmektedir. Melekler genellikle Tanrı

figürünün yanında yer almaktadır. Çocuk meleklerin bazılarının kanatları yoktur. Genç görünümlü meleklerin üzerinde uçuşan elbiseleri ve sırtlarında da renkli kanatları bulunmaktadır.

		
Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 120)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 121)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 123)
		
Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 124)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 125)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 126)
		
Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 127)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 129)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 134)
		
Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 140)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 145)	Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek, (GörSEL 146)

Tablo 17. Batı resim sanatında Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovan melek

Tablo 17'de yer alan örneklerde yasak meyveyi yemeleri sonucu Hız. Âdem ve Hız. Havva'yı cennetten kovmak için görevlendirilen melek figürü yer almaktadır. Batı sanatında genellikle kırmızı renkte elbiseyle temsil edilen Cebrâil meleğidir. Ancak

kaynaklarda kesin bir bilgiye ulaşamadığı için buradaki melek figürünü Cebrâil meleği ile ilişkilendirme konusu yoruma açık bırakılmaktadır. Örneklerde melek figürü genç görünümlüdür. Üzerinde uçuşan elbisesi ve birkaç örnek dışında kanatlı olarak tasvir edilmektedir. Melek figürü elinde büyük bir kılıç tutmaktadır. Bazı örneklerde bu kılıcın ucundan alevler çıkmaktadır. Melek, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kovmak için koşar ya da uçarcasına hareket etmektedir. Çünkü figür bazen gökyüzünde, bazen de yeryüzündedir.

Batı sanatında meleklerin bazıları sevimli çocuk görünümünde bazıları da genç olarak tasvir edilmektedir (Bkz. Tablo 16). Cebrâil veya Rıdvan meleğinin, yasak meyveyi yemelerinden dolayı Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmak için görevlendirildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 17).

3.3. Tasvirlerde Şeytan Figürü

3.3.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan Figürleri

“Sözlükte şeytan kelimesi, şatn kökünden türetilmiş olup, hayır ve rahmetten uzaklaşmış varlık, anlamında çoğulu ise şeyâtîn olarak geçmektedir” (Çelebi, 2010:99). “Metinlerde şeytanın yerine sıklıkla İblis kelimesi kullanılmaktadır. İblis kelimesi belese ve eblese fiillerinden türetilmektedir. Onun Allah'a isyan ettiğini anlatan ayetlerin hepsinde Şeytan, İblis adıyla anılmaktadır. Ayrıca Kur'ân'da Şeytan, seksen sekiz kez Şeyatin şeklinde çoğul kullanılmasına rağmen, İblis hep tekil olarak kullanılmaktadır” (Kaya, 2017:371).

Kuran-ı Kerim'de A'râf suresinin 12. ayetinde şu ifadeler yer almaktadır; Allah buyurdu: “Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?” (İblis), “Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın” dedi. Hicr suresinin 33. ayetinde ise; dedi ki: “Ben, şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattığın bir insana asla secde etmem!”.

A'râf suresi 16 ve 17. ayetlerinde İblis dedi ki: “Bundan böyle benim sapmama izin vermene karşılık, ant içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın”. Yûsuf suresi 5. ayette “Şeytan sizin apaçık bir düşmanınızdır” ifadesi yer almaktadır. Şeytanın düşmanlığı hiçbir zaman azalmayıp devam edeceği için de Fâtır suresi 6.

ayette “Şeytan sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun” ifadesiyle, tehlike durumuna karşı hazırlıklı olunması gerektiği vurgulanmaktadır (Örenç, 2012:144).

Şeytan Osmanlı resim sanatında yaşlı bir adam, bir bilge, koyu ten renkli, bazen renkli kanatlı melek gibi bazen boynuzlu bir yaratık, çirkin bir adam bazen de hayvan görünümlü olarak betimlenmektedir. Şeytan kötülüğün ve çirkinliğin simgesi olarak canlandırılmaktadır (Kaya, 2017:372). Şeytan figürü genellikle yaşlı olarak tasvir edilmektedir. Bunun nedeni Hz. Âdem’den önce yaratılmış olmasıdır. Ayrıca minyatürlerde çoğunlukla koyu ten rengine sahiptir (Gri, siyah, kahverengi, mavi gibi). Bunun nedeni cennetten kovulması ve lanetli olmasıdır. Nitekim bazı minyatürlerde Şeytan figürünün üst kısmında “Şeytan-ıla’in” yazılıdır (Bkz. Görsel 56 ve 119). Yani kovulmuş, lanetlenmiş şeytan anlamındadır. Genellikle de bir parmağını ağzına götürürken tasvir edilmektedir. Şeytan tasvirlerinin çoğunda rastlayacağımız boynunda bir bağ bulunmaktadır. Onun yukarı asılıymış gibi algılanmasını sağlayan bu bağ, Kur’ân-ı Kerim’deki Yasin suresinin 36. ayetiyle açıklanabilmektedir. “Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar geçirmişiz ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da başları yukarı kalkık bulunuyorlar, artık hak tarafına başlarını çevirip de boyun eğmezler”.

Görsel 174. Şeytan’ın boynundaki bağ

İncelenen minyatürlerde şeytanın pek çok kılıkta betimlendiği görülmektedir. Minyatürlerden aldığımız detaylarda görüldüğü üzere başında sarığı ile bazen yaşlı bir bilge gibi, bazen genç, bazen kanatlı bir melek ve çoğu örnekte de koyu ten rengine ve çirkin olarak tasvir edilmektedir. Minyatürlerde Şeytan figürünün analiz edilebilmesi onun boynunda bulunan bağ ve ten rengi sayesinde (Bkz. Görsel 174).

			
Şeytan, (Görsel 25)	Şeytan, (Görsel 39)	Şeytan, (Görsel 56)	Şeytan, (Görsel 119)

Tablo 18. Yaşlı görünümlü şeytan

Tablo 18’de yer alan örneklerde Şeytan figürü yaşlı olarak betimlenmektedir. Ağarmış sakalları olan figürün başında beyaz renkte kavuğu bulunmaktadır. Koyu ten rengine sahip olan Şeytan figürünün Görsel 119’da boynundaki bağ net bir şekilde görülürken diğer üç örnekte seçilememektedir.

			
Şeytan, (Görsel 29)	Şeytan, (Görsel 30)	Şeytan, (Görsel 35)	Şeytan, (Görsel 37)
			
Şeytan, (Görsel 108)	Şeytan, (Görsel 109)	Şeytan, (Görsel 110)	Şeytan, (Görsel 151)

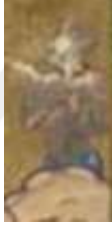
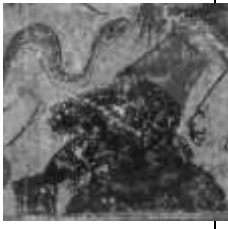
Tablo 19. Genç görünümlü Şeytan

Tablo 19’da yer alan örneklerde Şeytan diğer örneklere göre daha genç olarak tasvir edilmektedir. Görsel 30 dışındaki örneklerde sakalı vardır. Şeytan figürü otururken, ayakta ve bir tepenin arkasında görülmektedir. Görsel 29 ve 109 hariç diğer örneklerde boynundaki bağ net bir şekilde tespit edilmektedir. Kıyafetli olarak görülen Şeytan’ın başlıkları örneklerde farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Ten rengi de diğer tablolara göre daha açık renktedir.

			
Şeytan, (Görsel 38)	Şeytan, (Görsel 106)	Şeytan, (Görsel 107)	Şeytan, (Görsel 154)

Tablo 20. Melek görünümlü Şeytan

Tablo 20’de yer alan Şeytan figürü kanatlı bir melek olarak tasvir edilmektedir. Şeytan’ın kanatlı olarak tasvir edilmesi çok alışılmış bir durum değildir. Bu kanatlar onun Allah’ın emrini yerine getirmeden önce sahip olduğu özelliktir. Örneklerde boynundaki bağ ve koyu ten rengi sayesinde Şeytan olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca diğer örneklerde olduğu gibi cennet dışında bir tepenin gerisinde yer almaktadır. Şeytan figürünün üzerinde kıyafet ve renkli kanatlar bulunmaktadır.

				
Şeytan, (Görsel 22)	Şeytan, (Görsel 23)	Şeytan, (Görsel 24)	Şeytan, (Görsel 26)	Şeytan, (Görsel 27)
				
Şeytan, (Görsel 28)	Şeytan, (Görsel 66)	Şeytan, (Görsel 67)	Şeytan, (Görsel 105)	Şeytan, (Görsel 113)
				
Şeytan, (Görsel 114)	Şeytan, (Görsel 115)	Şeytan, (Görsel 116)	Şeytan, (Görsel 117)	

Tablo 21. Koyu ten renginde Şeytan

Tablo 21’de yer alan örneklerde Şeytan koyu tenli bir adam olarak tasvir edilmektedir. Örneklerin bazılarında vücudunun üst kısmı çıplak bırakılırken diğer örneklerde kıyafetlidir. Bazı örneklerde oldukça çirkin görülmektedir. Farklı türde başlıklar takmakta ya da başlık bulunmamaktadır. Görsel 23, 24 ve 28’de Şeytan’ın boynunda asılı olan bağ çapa formundadır. Şeytan figürü özellikle minyatürlerin köşelerine konumlandırılmakta, sahne dışına itilmiş otururken ya da ayakta dururken tasvir edilmektedir.

İncelenen minyatürlerde görüldüğü üzere başında sarığı ile bazen yaşlı bir bilge gibi (Bkz. Tablo 18), bazen genç (Bkz. Tablo 19), bazen kanatlı bir melek (Bkz. Tablo 20) ve çoğu örnekte de koyu ten renginde, çirkin (Bkz. Tablo 21) olarak tasvir edilmektedir. Minyatürlerde Şeytan figürünün analiz edilebilmesi onun boynunda bulunan bağ (Bkz. Görsel 174) ve ten rengi sayesinde.

3.3.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan Figürleri

Batı resim sanatı tasvirlerinde Osmanlı resim sanatında olduğu gibi Şeytan figürüne rastlanmamaktadır. Şeytan figürü Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmalarına neden olan yılan formunda tasvir edilmektedir. Konuyla ilgili örnekler için Bkz. Tablo 41, 42 ve 43’e.

3.4. Tasvirlerde Hz. Âdem Figürü

3.4.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem Figürleri

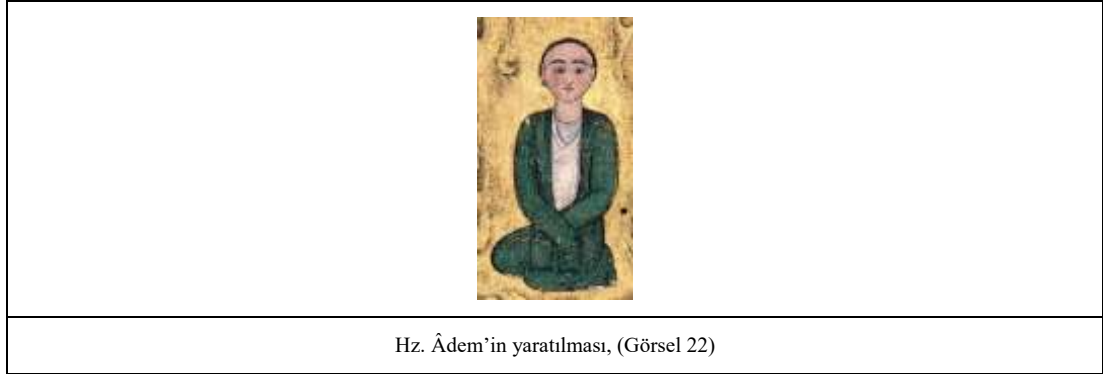
Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem figürleri ilk olarak, yaratılmasından hemen sonra, yerde çıplak olarak yatarken meleklerin ona secde etmesi sahnesiyle karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Tablo 22). Kıyafetli olarak tasvirinin yer aldığı örneklerde Hz. Âdem, özellikle Osmanlı dönemini yansıtan kıyafetlerle betimlenmektedir. Bu örnekler, Hz. Âdem cennet tahtında (Bkz. Tablo 24), Hz. Âdem ve Hz. Havva, Hz. Âdem ve Cebrâil meleği (Bkz. Tablo 25), Hz. Âdem yasak meyveyi yemek üzere (Bkz. Tablo 26) tasvirlerinde görülmektedir.

Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 22)	Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 23)	Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 24)	Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 25)
Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 27)	Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 28)	Hz. Âdem'in yaratılması, (Görsel 29)	

Tablo 22. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'in yaratılması

Tablo 22'de yer alan örneklerde Hz. Âdem'in hemen yaratılış sonrası tasvir edilmektedir. Hz. Âdem çıplak vaziyette yerde yatmaktadır. Sadece görsel 24'de otururken görülmektedir. Saçsız ve sakalsız olan Hz. Âdem elleriyle mahrem yerini kapatmaya çalışmaktadır. Görsel 23'de Hz. Âdem'in baş kısmı silinmiştir. Görsel 24'de başında onun kutsiyetine atıfta bulunan altın rengindeki alevler yukarıya doğru

yükselmektedir. Görsel 27’de ise tüm vücudunun etrafından altın renginde alevler çıkmaktadır.

Tablo 23. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem’in yaratılması

Tablo 23’de Hz. Âdem neredeyse çocuk gibi görünmektedir. Üzerinde yeşil renkte bir kaftan, içinde ise beyaz renkte içlik bulunmaktadır. Kaftanın kolları oldukça uzun olduğu için ellerinden aşağıya doğru sarmaktadır. Kısa koyu renkte saçları olan figürün kalın kaşları ve iri gözleri vardır. Hz. Âdem’in etrafını kutsal alevler çevrelemektedir.

			
Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 31)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 32)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 33)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 34)
			
Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 35)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 36)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 37)	Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 38)

			
Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, (Görsel 39)	Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, (Görsel 55)	Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, (Görsel 56)	

Tablo 24. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi

Tablo 24’de yer alan örneklerde Hz. Âdem hükümdar gibi tahtta kurulmuş olarak görülmektedir. Üzerinde değerli kumaşlardan yapılmış kaftan ve kemerli bir iç elbisesi vardır. Bazı örneklerde kıyafeti kısa kollu, bazı örneklerde de daha gösterişlidir. Başında altın ve değerli taşlarla süslenmiş taç bulunmaktadır. Görsel 36 hariç, diğer örneklerde ucu kıvrılarak yukarı doğru uzayan, alev şeklinde hâle yer almaktadır. Bazı örneklerde siyah sakallı ve bıyıklıdır. Bazı örneklerde genç, bazı örneklerde ise orta yaş olarak tasvir edilmektedir.

		
Hz. Âdem ve Hz. Havva, (Görsel 57)	Hz. Âdem ve Hz. Havva, (Görsel 58)	Hz. Âdem ve Hz. Havva, (Görsel 59)
		
Hz. Âdem ve Hz. Havva, (Görsel 60)	Hz. Âdem ve Cebrâil meleği, (Görsel 61)	Hz. Âdem ve Cebrâil meleği, (Görsel 62)

Tablo 25. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva- Hz. Âdem ve Cebrâil meleği

Tablo 25’de “Silsilenâme”de yer alan figürler görülmektedir. Hz. Âdem Hz. Havva’nın yanında (Görsel 57, 58, 59 ve 60) genellikle genç olarak tasvir edilmektedir. Üzerinde sade bir kıyafet ve başında altın alevden hâle yukarı doğru yükselmektedir. Görsel 59’da İsa Peygamber’e benzer şekilde tasvir edilmiş olması dikkat çekicidir. Görsel 61 ve 62’ de ise Cebrâil meleğinin yanında yer almaktadır. Cebrâil meleği Hz. Âdem’e bir şeyler öğretmektedir. Hz. Âdem bu iki örnekte elinde bir kitap tutmaktadır. Ayrıca aynı bordo renkte kaftan ve mavi renkte iç elbisesi giymektedir. Başında da beyaz renkte sarığı bulunmaktadır.

Hz. Âdem ile. Hz. Havva yasak meyveyi yemek üzere, (Görsel 66)

Tablo 26 Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem yasak meyveyi yemek üzere

Tablo 26’da “Enbiyâname” de yer alan Hz. Âdem yasak meyveyi Hz. Havva’nın elinden almıştır. Genç olarak tasvir edilen Hz. Âdem figürünün başında altın tacı bulunmaktadır. Üzerinde kırmızı renkte kaftan ve yeşil renkte, beli kemerli bir iç elbise vardır.

3.4.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem Figürleri

Tevrat'ta ilk insanın yaratılışı, “Ruhban metni” adı verilen birinci hikâyeye göre insan, yaratılışın altıncı gününde, diğer bütün varlıklardan sonra ve Tanrı'ya benzer bir surette yaratılmıştır. “Yahvist metin” adı verilen ikinci hikâyede ise önce erkeğin, daha sonra da onun kaburga kemiğinden kadının yaratıldığı anlatılmaktadır. İlk insan (adam), bizzat Tanrı tarafından yerin toprağından (adamah) yapılmış, daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek canlı bir varlık olmuştur (Bolay, 1998:358).

	
Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 41)	Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 42)
	
Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 43)	Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 44)
	
Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 45)	Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 46)

	
Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 135)	Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 137)
	
Hız. Âdem'in yaratılması, (Görsel 142)	

Tablo 27. Batı resim sanatında Hız. Âdem'in yaratılması

Tablo 27'de yer alan örneklerde Hız. Âdem figürü yaratılış esnasında betimlenmektedir. Eserlerde Tanrı'nın Hız. Âdem'in burun deliklerine yaşam nefesini üfleme ya da Tanrı'nın eliyle dokunarak Hız. Âdem'e yaşam vermesi esnasında çıplak olarak görülmektedir.

	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 48)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 49)
	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 50)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 51)

	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 52)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 53)
	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 54)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 65)
	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 134)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 135)
	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 138)	Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 143)
	
Hız. Âdem derin uykuda, (Görsel 146)	

Tablo 28. Batı resim sanatında Hz. Âdem derin uykuda

Tablo 28’de yer alan örneklerde Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden Hz. Havva’nın yaratılma sahnelerinde Hz. Âdem derin uykuda yerde yatmakta ve çıplak olarak görülmektedir.

Tanrı kıyılarda yaşayan bütün hayvanları, gökteki bütün kuşları topraktan yarattı ve her birine bir ad versin diye, onları alıp Hz. Âdem’e götürdü. Hz. Âdem, her birine bir ad verdi, ama kendisi için, kendisine benzeyen bir yardımcı bulamadı. Tanrı, erkeğin yalnız kalmasını istemiyordu. Ona benzeyen bir yardımcı yapmaya karar verdi. Hz. Âdem’in üstüne derin bir uyku indirdi. Kaburga kemiğiyle kadını yaptı. Bunu gören Hz. Âdem şöyle haykırdı: “Kemiğimin kemiği, etimin etidir bu benim. Nisa (Kadın) olsun adı, çünkü insandan alındı o!” (Tekvin 2:18-23; Cömert, 2019:109).

			
Hız. Âdem, (Görsel 68)	Hız. Âdem, (Görsel 69)	Hız. Âdem, (Görsel 70)	Hız. Âdem, (Görsel 71)
			
Hız. Âdem, (Görsel 72)	Hız. Âdem, (Görsel 73)	Hız. Âdem, (Görsel 75)	Hız. Âdem, (Görsel 76)
			
Hız. Âdem, (Görsel 78)	Hız. Âdem, (Görsel 79)	Hız. Âdem, (Görsel 80)	Hız. Âdem, (Görsel 81)
			
Hız. Âdem, (Görsel 82)	Hız. Âdem, (Görsel 83)	Hız. Âdem, (Görsel 84)	Hız. Âdem, (Görsel 85)
			
Hız. Âdem, (Görsel 86)	Hız. Âdem, (Görsel 87)	Hız. Âdem, (Görsel 88)	Hız. Âdem, (Görsel 89)

			
Hız. Âdem, (Görsel 90)	Hız. Âdem, (Görsel 91)	Hız. Âdem, (Görsel 92)	Hız. Âdem, (Görsel 93)
			
Hız. Âdem, (Görsel 94)	Hız. Âdem, (Görsel 95)	Hız. Âdem, (Görsel 96)	Hız. Âdem, (Görsel 97)
			
Hız. Âdem, (Görsel 98)	Hız. Âdem, (Görsel 99)	Hız. Âdem, (Görsel 100)	Hız. Âdem, (Görsel 101)
			
Hız. Âdem, (Görsel 102)	Hız. Âdem, (Görsel 103)	Hız. Âdem, (Görsel 104)	Hız. Âdem, (Görsel 132)
			
Hız. Âdem, (Görsel 134)	Hız. Âdem, (Görsel 135)	Hız. Âdem, (Görsel 139)	Hız. Âdem, (Görsel 144)

Tablo 29. Batı resim sanatında Hz. Âdem ve yasak meyve

Tablo 29’da yer alan örneklerde Hz. Âdem yasak meyveyi yemiş ya da yemek üzeredir. Genellikle genç ve orta yaşlı olarak tasvir edilmektedir. Bazı örneklerde sakal

ve bıyığı da vardır. Farklı ülkelerde sanatçılar tarafından yorumlanmış tablolar da Hz. Âdem o ülkelerin ırksal özelliklerine uygun şekilde bazen sarışın, bazen kumral, bazen de esmer olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak kaslı vücut yapısına sahip, dönemin güzellik anlayışına uygun olarak betimlenmektedir. Ayrıca mahrem yeri bir yaprakla kapatılmaktadır.

Batı resim sanatında Hz. Âdem figürüne, yaratılış esnasında (Bkz. Tablo 27), Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmasında (Bkz. Tablo 28) ve Hz. Âdem yasak meyveyi yerken (Bkz. Tablo 29) yer verilmektedir.

3.5. Tasvirlerde Hz. Havva Figürü

3.5.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Havva Figürleri

			
Hz. Havva, (Görsel 55)	Hz. Havva, (Görsel 56)	Hz. Havva, (Görsel 57)	Hz. Havva, (Görsel 58)
			
Hz. Havva, (Görsel 59)	Hz. Havva, (Görsel 60)	Hz. Havva, (Görsel 66)	Hz. Havva, (Görsel 67)

Tablo 30. Osmanlı resim sanatında Hz. Havva

Tablo 30’da yer alan örneklerin çoğunda Hz. Havva geleneksel Osmanlı kıyafetleri ile betimlenmektedir. Uzun kollu bir iç elbise üzerine, kısa kollu bir dış elbise giymektedir. Bazı örneklerde belinde kemer de bulunmaktadır. Bazı örneklerde başında tacı, bazı örneklerde ucu kıvrılarak yukarıya doğru uzanan alevli hâlesi, bazı örneklerde ise başında beyaz renk bir tülbent görülmektedir. Bazı örneklerde uzun siyah saçları omuzlarına doğru dökülmektedir.

3.5.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Havva Figürleri

		
H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 49)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 50)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 51)
		
H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 52)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 53)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 54)
		
H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 65)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 134)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 135)
		
H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 138)	H. Havva'nın yaratılışı, (GörSEL 143)	

Tablo 31. Batı resim sanatında Hz. Havva'nın yaratılışı

Tablo 31’de Hz. Havva, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden çıkarken betimlenmektedir. Kimi zaman vücudunun yarısı çıkmış olarak, kimi zamanda bütün vücudu oluşmuş biçimdedir. Hz. Havva’nın yaratılma esnasında Tanrı figürü bulunmaktadır. Tanrı Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburgasından çıkmasına yardımcı olmakta, onu tutmakta ve kutsamaktadır. Hz. Havva’da ellerini önünde birleştirerek Tanrı’ya şükranlarını sunmaktadır.

			
Hız. Havva, (Görsel 68)	Hız. Havva, (Görsel 69)	Hız. Havva, (Görsel 70)	Hız. Havva, (Görsel 71)
			
Hız. Havva, (Görsel 72)	Hız. Havva, (Görsel 73)	Hız. Havva, (Görsel 75)	Hız. Havva, (Görsel 76)
			
Hız. Havva, (Görsel 78)	Hız. Havva, (Görsel 79)	Hız. Havva, (Görsel 80)	Hız. Havva, (Görsel 81)
			
Hız. Havva, (Görsel 82)	Hız. Havva, (Görsel 83)	Hız. Havva, (Görsel 84)	Hız. Havva, (Görsel 85)
			
Hız. Havva, (Görsel 86)	Hız. Havva, (Görsel 87)	Hız. Havva, (Görsel 88)	Hız. Havva, (Görsel 89)

			
Hız. Havva, (Görsel 90)	Hız. Havva, (Görsel 91)	Hız. Havva, (Görsel 92)	Hız. Havva, (Görsel 93)
			
Hız. Havva, (Görsel 94)	Hız. Havva, (Görsel 95)	Hız. Havva, (Görsel 96)	Hız. Havva, (Görsel 97)
			
Hız. Havva, (Görsel 98)	Hız. Havva, (Görsel 99)	Hız. Havva, (Görsel 100)	Hız. Havva, (Görsel 101)
			
Hız. Havva, (Görsel 102)	Hız. Havva, (Görsel 103)	Hız. Havva, (Görsel 104)	Hız. Havva, (Görsel 132)
			
Hız. Havva, (Görsel 134)	Hız. Havva, (Görsel 135)	Hız. Havva, (Görsel 139)	Hız. Havva, (Görsel 144)

Tablo 32. Batı resim sanatında Hız. Havva ve yasak meyve

Tablo 32’de yer alan örneklerde Hız. Havva yasak meyveyi yemiş ya da yemek üzeredir. Rönesans resimlerinde Hız. Havva güzel olarak resmedilir ve estetik olarak

zirveye ulaşır. Avrupalı Hz. Havva, genellikle açık ten rengine sahiptir. Genelde bukleli kızıl ya da sarı renkte uzun saçlara sahiptir. Batı sanatında bazı örneklerde cenneti kaybetmenin acısıyla döktüğü taşlaşmış gözyaşlarını temsil eden incilerle süslenmiş ve naif bir kız olarak tasvir edilmektedir. Kimi örneklerde de gürbüz, dolgun hatlara sahip tasvir edilmektedir (Schipper, 2015:156). Genel olarak Hz. Havva'nın mahrem yeri bir yaprakla kapatılmaktadır.

Osmanlı resim sanatında Hz. Havva'ya, dönemin kıyafetleri giydirilmektedir (Bkz. Tablo 30). Batı resim sanatında ise Hz. Havva figürü çıplak olarak, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılırken (Bkz. Tablo 31) ve yasak meyveyi yerken (Bkz. Tablo 32) betimlenmektedir.

3.6. Tasvirlerde Tanrı'nın Yasak Meyve İçin, Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya Verdiği Emir

Ve ona, “Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin” diye buyurdu, “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün” (Tekvin 2:16, 17). Eserlerde Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yemeleri yasak olan ağaç için uyarmaktadır. Hz. Âdem ve Hz. Havva kompozisyonlarda yan yana ve çıplak olarak tasvir edilmektedir.

Tanrı'nın emri, (Görsel 63)	Tanrı'nın emri, (Görsel 64)	Tanrı'nın emri, (Görsel 65)
Tanrı'nın emri, (Görsel 136)	Tanrı'nın emri, (Görsel 141)	Tanrı'nın emri, (Görsel 146)

Tablo 33. Batı resim sanatında Tanrı'nın emri

Tablo 33'de Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yasak meyveyi yememeleri konusunda uyarmaktadır. Onlarda adeta öğrenci edasıyla dikkatli bir şekilde verilen emri dinlemektedir. Görsel 141'de ise Hz. Âdem'in sağ elini göğsüne götürmesi ve Tanrı figürünün de onu işaret etmesi yasak meyve yenmiş ve suçlular işaret ediliyor izlenimi vermektedir.

3.7. Tasvirlerde Yasak Meyve

3.7.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Yasak Meyve

	
Yasak meyve, (Görsel 66)	Yasak meyve, (Görsel 67)
	
Yasak meyve, (Görsel 118)	

Tablo 34. Osmanlı resim sanatında yasak meyve buğday başakları

Hız. Âdem buğday tanesinin tadına baktıktan sonra tacı başından düştü, yüzükleri parmaklarından çıktı, Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın üzerlerindeki kıyafetler ve mücevherleri düştü. Üzerlerinden düşen her nesne şöyle haykırdı: "Ah Âdem! Ömrün boyunca acı çek ve ıstırapın büyük olsun. Yeniden diriliş gününe kadar Tanrı'ya sadece itaat edenleri örteceğimize dair ahdettik" (Schipper, 2015:201).

Kur'an- Kerim'in A'râf suresi 19. ayetinde, "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın, sonra zalimlerden olursunuz" ifadesi yer almaktadır. Hız. Âdem'in cennetindeki yasak ağacın cinsi ile ilgili Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta herhangi bir ayrıntı bulunmamaktadır. Kuran-ı Kerim'de geçen "Şu ağaca yaklaşmayın!" ifadesinde geçen ağaç hakkında İbn Kesir, tefsirinde; İbn Abbas'a ve bazı sahabelere göre o üzüm ağacıdır. Yahudiler bunun Hanzala; Ebu Cehil Karpuzu olduğunu iddia etmektedirler (Yaman, 2008:145). Kısâs-ı Enbiyâ metinlerinde bunun çok budaklı, buğdayı süttten ak, baldan tatlı ve kuş yumurtası kadar olan "buğday ağacı" olduğu ifade edilmektedir. Her iki Falsnâme'de

(Görsel 67 ve 118) başakların yer alması ressamlarının yasak meyveyi buğday olarak düşündüklerini göstermektedir (Yaman, 2008:145, 146).

Enbiyânâme, adlı eserdeki bir tasvirde Hz. Havva'nın yasak yemiş olması muhtemel buğday başağını Hz. Âdem'e yemesi için uzattığı görülmektedir (Görsel 66). Buğday başakları Hz. Havva'nın elinde olduğu gibi aynı zamanda arkasında da görülmektedir (Akar, 2002:49, 50). Kutsal kitaplarda ayrıntılı olarak tasvir edilmeyen meyve başak ya da elma olarak mit anlatılarına konu olmaktadır (Çoruhlu, 1994:45).

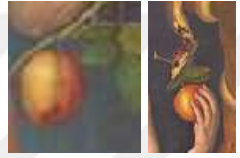
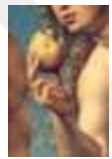
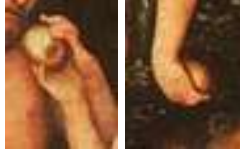
Hz. Âdem cennetten yere inerken yanına cennet bitkilerinden biraz buğday ile Hacer-i Esvedtaşı, birkaç tane cennet ağaçlarından çiçek ve yapraklarından getirmiştir. Cebrâil meleği Hz. Âdem'e buğdayın ekilip biçilmesini ve öğütülüp pişirilmesini öğretmiştir (Özalan, 2010:35).

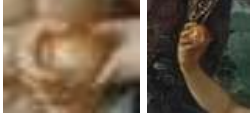
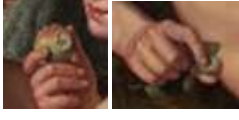
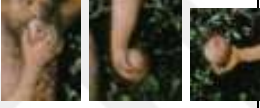
Konu olarak incelediğimiz minyatürlerden sadece üç nüshada yasak olan meyve, yani buğday başağına rastlanmıştır. İki nüshada Hz. Havva'nın elinde yasak meyve tasvir edilmektedir. Minyatürlerde yer alan buğday başaklarının detay görünimleri Tablo 34'de yer almaktadır.

3.7.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Yasak Meyve

Allah, koruması için Âdem'i Aden bahçesine koyar. Bahçenin her ağacından özgürce yiyebileceğini, ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yememesi gerektiğini, aksi takdirde öleceğini bildirir (Tekvin, 2:17), (Bolay, 1998:360). Batı sanatındaki eserlerde yasak meyve genellikle elma olarak görülmektedir.

“Aslında hiçbir kutsal kitapta, bilgi ağacının elma ağacı olduğuna dair bilgi olmamasına karşın çoğunlukla yasak meyvenin elma olduğu miti yaygın olarak geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Bu ağaç iyiyi ve kötüyü bilme ölçütü sunan bilgi ağacıdır” (Ercan, 2017:1045).

			
Yasak meyve, (Görsel 68)	Yasak meyve, (Görsel 69)	Yasak meyve, (Görsel 70)	Yasak meyve, (Görsel 75)
			
Yasak meyve, (Görsel 76)	Yasak meyve, (Görsel 78)	Yasak meyve, (Görsel 79)	Yasak meyve, (Görsel 80)
			
Yasak meyve, (Görsel 81)	Yasak meyve, (Görsel 82)	Yasak meyve, (Görsel 83)	Yasak meyve, (Görsel 84)
			
Yasak meyve, (Görsel 85)	Yasak meyve, (Görsel 86)	Yasak meyve, (Görsel 87)	Yasak meyve, (Görsel 88)
			
Yasak meyve, (Görsel 89)	Yasak meyve, (Görsel 90)	Yasak meyve, (Görsel 91)	Yasak meyve, (Görsel 92)

			
Yasak meyve, (Görsel 93)	Yasak meyve, (Görsel 94)	Yasak meyve, (Görsel 96)	Yasak meyve, (Görsel 97)
			
Yasak meyve, (Görsel 98)	Yasak meyve, (Görsel 99)	Yasak meyve, (Görsel 100)	Yasak meyve, (Görsel 101)
			
Yasak meyve, (Görsel 102)	Yasak meyve, (Görsel 103)	Yasak meyve, (Görsel 104)	Yasak meyve, (Görsel 134)
			
Yasak meyve, (Görsel 135)	Yasak meyve, (Görsel 139)	Yasak meyve, (Görsel 141)	

Tablo 35. Batı resim sanatında yasak meyve

Tablo 35’de yer alan örneklerde Hz. Havva, yılanın uzattığı elmayı -yasak meyveyi- alırken, ısırarak uzatırken ya da Hz. Âdem’e uzatırken tasvir edilmektedir. Bazı örneklerde de Hz. Havva bir elini arkaya götürüp yasak meyveyi saklamaya çalışırken görülmektedir.

3.8. Tasvirlerde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulmaları

Banu Mahir' in "Osmanlı Resim Sanatı" başlıklı eserinde minyatürde geçen metinler; "Allah Âdem'i yaratığında onu eşiyle birlikte oturmalarını ve yasak olan ağaç hariç her türlü nimetten faydalanabileceklerini söylemiştir. Ancak Şeytan bunları duyunca kıskançlığa kapılmış, yılan ve tavus kuşunun yardımıyla cennete girmiştir. Âdem Şeytan tarafından kandırılacağını düşünmez ve yasak ağacın meyvesini yer. O zaman yüzü değişir ve başındaki tacı düşer. Âdem ve Havva mahrem yerlerinin açık olduklarını fark eder ve utanırlar. İncir yaprağıyla mahrem yerlerini kapatırlar. Allah onların yasak meyveyi yediklerini anlar ve onları cennetten kovar. Âdem ve Havva'nın Neşe Sarayını hüznün kaplar. Cennet kapısından çıkarken Âdem "Bismillahirrahmanirrahim" deyip Allah'ı anınca yanlarında Cebrâil meleği belirir ve onlara hayır duaları eder (Mahir, 2005:156), (Bkz. Görsel 112, 113, 114, 115, 116, 117).

		
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 105)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 106)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 107)
		
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 108)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 109)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 110)
		
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 112)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 113)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 114)

		
Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 115)	Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması, (Görsel 116)	Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 117)
		
Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 118)	Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 119)	

Tablo 36. Osmanlı resim sanatında Hiz. Âdem ile Hiz. Havva'nın cennetten kovulması

Hiz. Âdem ağaçtan yaprak toplamaya çalışıyordu. Fakat bir ağacın diğerine “Tanrı’ya ihanet eden hırsız buraya geliyor. Hayır! Yapraklarımdan uzak dur” dediğini duydu. Sadece incir ağacı yapraklarından alınmasına izin verdi çünkü incirin kendisi yasak meyveydi (Schipper, 2015:201).

Hiz. Âdem ve Hiz. Havva utanç duyarak kocaman yaprakları kopardılar. Bellerine örttüler ve Tanrı’nın huzuruna çıktılar. Çoğunlukla incir ağacı yaprağı mecburi bir giysidir. Bazı hikâyelerde Hiz. Havva hiç yaprak bulamaz çünkü tüm ağaçlar onu yasak meyveyi yerken gördükleri anda yapraklarını kendiliğinden dökmüştür. İslami bir hikâyede ise incir yaprağı Tanrı’nın yüce iradesi üzerine seçilmeye istekli olmuştur (Schipper, 2015:201, 202).

Tablo 36’da yer alan örneklerde cennetten kovulma sahnelerinde Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’nın belinden yukarısı ve bacakları çıplaktır. Mahrem yerleri iri yapraklardan oluşturulmuş bir eteklikle örtülmektedir. Kısa ve uzun saçlı olarak tasvir edilen bazı örneklerde başlarındaki alevli hâle görülmektedir. Bazı örneklerde ele ele tutuşmuş olarak görülen çift, bazı örneklerde ise yaşanan bu olaydan dolayı Hiz. Âdem’in el-kol hareketlerinden Hiz. Havva’yı suçladığı anlaşılmaktadır.

3.8.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulmaları

Tevrat'a göre yasağı çiğnemelerinin sonucu olarak ikisinin de gözleri açılır, çıplaklıklarının farkına varırlar ve incir yapraklarından kendilerine örtü yaparlar (Tekvin, 2:7). Tevrat'a göre kadın için asıl ceza gebelik sıkıntıları, çocuk doğurma sancıları ve erkeğin hâkimiyetinde olmak, erkek için asıl ceza ise geçim temini için toprakla uğraşmak, toprağa dönünceye kadar alın teriyle yiyeceğini sağlamak ve sıkıntılı bir hayat geçirmektir (Tekvin, 3:16-19).

Cennetten kovulmalarının sonuçları üç dinde de büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva fiziksel açıdan cezalandırılır, kusursuz güzelliklerini yitirirler. Sadelikle donanırlar ve sıradan insan vücutlarıyla cennetten kovulurlar. O andan itibaren bilgelikleri sınırlı ve güçleri de sonlu olacaktır (Schipper, 2015:199).

			
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 120)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 121)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 122)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 123)
			
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 124)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 125)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 126)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 127)

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 128)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 129)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 130)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 134)
Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 140)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 145)	Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, (Görsel 146)	

Tablo 37. Batı resim sanatında Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması

Tablo 37'de yer alan Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarını gösteren örnekler yer almaktadır. İkisinin de yüz ifadelerinden yaşanan olaydan dolayı utanç içerisinde ve üzgün oldukları anlaşılmaktadır. Görsel 124'de Tanrı'nın vermiş olduğu ayı postu ile çıplaklıklarını örtmektedirler. Ancak bunun dışındaki tüm örneklerde Hz. Âdem ile Hz. Havva çıplaktır. Bazı örneklerde yaprakla sadece mahrem yerleri kapatılmıştır. Onları cennetten kovan kişiden kaçarcasına koşma halinde görülmektedirler.

3.9. Tasvirlerde Şeytan'ın İşbirlikçileri

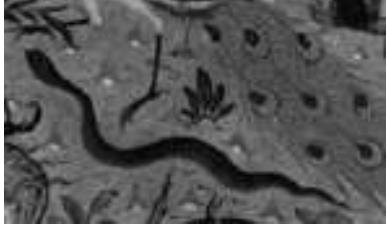
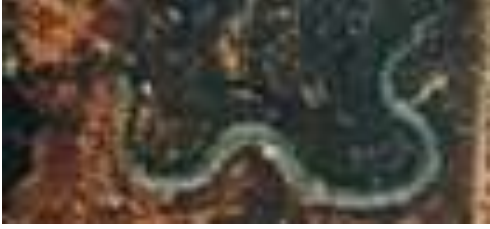
Üç dinde de yılanın şeytanla işbirliği içerisinde olduğunu anlatan hikâyeler bulunmaktadır. İslami hikâyelerde şeytan, cennete bir ya da birden fazla hayvan yardımıyla girmiştir. Bu hayvanlar yılan ya da tavus kuşudur. Tavus kuşu minyatürlerde genellikle Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten ayrılışı sırasında görülmektedir. Bazı minyatürler Hz. Âdem'i, bacakları olan, ejdere benzer bir yılanın üzerinde, Hz. Havva ise tavus kuşunun üzerine binmiş, cennetten uzaklaşırken betimlenmektedir (Schipper, 2015:175).

3.9.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan'ın İşbirlikçileri

Fuzuli'nin Kerbela olayını ve İmam Hüseyin'i anlattığı eseri Hadikatü's-Süeda metninde ise hikâye, Kur'ân'daki gibi anlatılmaktadır. “Ancak İblis bunu öğrenince Âdem'i kışkandı ve yılanla tavus kuşunu araya koyup, cennete girmeye muvaffak oldu” (Fuzuli, 1990:8, 9).

Taberi'de şeytanın cennete girişi ile ilgili benzer hikâye anlatılmaktadır. Yalnız burada İblisin cennete yılanın ağzında girdiği belirtilmiş, sonra yılanın ağzından çıkarak Hz. Âdem'e gözükmüş ve önce Hz. Havva'yı, sonra da Hz. Âdem'i kandırdığı anlatılmaktadır (Kaya, 2017:374). Taberi'de yılanın cennete girerken tüylü ve dört ayaklı olduğu, ancak işlediği suçtan dolayı tüysüz, çıplak ve karnı üzerinde sürünerek yürüyen bir hayvan olarak çıktığı belirtilmektedir (Taberi, 1991:136, 137).

Kısas-ı Enbiyâ metninde iblisin cennetin kapısından girebilmek için yılan ve tavus kuşu ile işbirliği yaptığı belirtilmektedir. Yılanın ağzına giren iblisi, tavus kuşu cennete sokar. Nişapurî'nin yazdığı Kısas-ı Enbiya'da ise yılan ve tavus kuşu şeytanın suç ortağı olarak verilmektedir (Kaya, 2017:375).

	
Yılan, (Görsel 66)	Yılan, (Görsel 105)
	
Yılan, (Görsel 108)	Yılan, (Görsel 109)
	
Yılan, (Görsel 110)	Yılan, (Görsel 112)
	
Yılan, (Görsel 113)	Yılan, (Görsel 114)
	
Yılan, (Görsel 115)	Yılan, (Görsel 116)

	
Yılan, (Görsel 117)	Yılan, (Görsel 118)

Tablo 38. Osmanlı resim sanatında yılan

Yılan, bir yandan hayat ve kutsallıkla, diğer yandan ölüm ve kötülükle ilişkilendirilmektedir (Gürkan, 2013:527).

“Ön dişlerin arasında büyük bir boşluk görüyorum” dedi İblis. “Benim için yeterince büyük olduğunu biliyorum. İçine girmeme izin ver de sana üç kelimeyi öğreteyim”. Yılan ağzını açtı ve İblis, yılanın sonsuza dek zehrini boşaltacağı azı dişlerinin arasındaki boşluğa yerleşti” (Schipper, 2015:174).

Tablo 38’de yer alan örneklerde Şeytan’la işbirliği yaparak Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmalarına neden olan yılan figürü yer almaktadır. Farklı renklerde ve kıvrılarak tasvir edilen yılan genellikle tavus kuşunun ve Şeytan’ın yanında görülmektedir.

		
Tavus kuşu, (Görsel 66)	Tavus kuşu, (Görsel 67)	Tavus kuşu, (Görsel 105)
		
Tavus kuşu, (Görsel 106)	Tavus kuşu, (Görsel 107)	Tavus kuşu, (Görsel 108)
		
Tavus kuşu, (Görsel 109)	Tavus kuşu, (Görsel 110)	Tavus kuşu, (Görsel 113)
		
Tavus kuşu, (Görsel 114)	Tavus kuşu, (Görsel 115)	Tavus kuşu, (Görsel 116)
		
Tavus kuşu, (Görsel 117)	Tavus kuşu, (Görsel 118)	Tavus kuşu, (Görsel 119)

Tablo 39. Osmanlı resim sanatında tavus kuşu

Mesnevi’de anlatılan bir hikâyede, tavusların güzellik elbisesinin gökten geldiği, ezeli olduğu ve hile ile bu güzelliğin elde edilemeyeceği belirtilerek cennetteki

en güzel makam, tavuslara benzetilerek Tavus-İlhıyun olarak adlandırılmaktadır (Rumi, 2013:318-320'den akt. Çetin, 2015:53).

Ferideddin Attar'ın Mantık-u Tayr adlı eserinde, tavus kuşunun cennet kuşu olduğu belirtilmiş, cennet kuşu iken Şeytanla işbirliği yaparak Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarına sebep olan tavusun, yeryüzüne sürülüşü ve cennete yeniden girme arzusu dile getirilmektedir (Attar, 1944: 72'den akt. Çetin, 2015:53).

Konu olarak incelediğimiz minyatürlerde on beş farklı tavus kuşu figürüne rastlanmıştır. Minyatürlerde yer alan tavus kuşlarının detay görünüşleri Tablo 39'da verilmektedir.

	
Ejder, (Görsel 67)	
	
Ejder, (Görsel 105)	Ejder, (Görsel 106)
	
Ejder, (Görsel 107)	Ejder, (Görsel 119)

Tablo 40. Osmanlı resim sanatında ejder

Minyatürlerde ejder yılan vücutlu, yırtıcı hayvana benzeyen ayaklı, derisi pullu veya benekli korkunç bir mahlûk olarak tasvir edilmektedir. Ejderin tasvir ediliş şekli, özellikle ağzının açık olarak gösterilmesi ve bazende boynuzlu olarak ele alınması İslamiyet'ten önceki ejder tasvirlerini yansıtmaktadır (Çoruhlu, 2019:74).

Konu olarak incelediğimiz minyatürlerde beş farklı ejder figürüne rastlanmıştır. Minyatürlerde yer alan ejder görünüşleri Tablo 40'da verilmektedir.

3.9.2. Batı Resim Sanatı Tasvirlerinde Şeytan'ın İşbirlikçileri

Tevrat'ta yılan, Hz. Havva yalnızken yanına gelerek onunla konuşmuş, Ona, “Tanrı biliyor ki o ağacın meyvesinden yerseniz gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilecek ve Tanrı gibi olacaksınız” (Tekvin 3:5) demiştir. Bunun üzerine, “Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar” (Tekvin 3:6, 7).

Yaratılış Kitabı 3'te geçen hikâyede yılan, baştan çıkarıcı, iftira eden, engelleyen gibi Şeytan'a atfedilen fonksiyonları icra eden soyut bir hayvandır. Çünkü yılan, insanı baştan çıkaran, Tanrı'ya iftira eden ve yaratılıştaki günahı hoş göstererek insanın ilerlemesini engellemeye çalışan biri olarak gösterilmektedir (Işık, 2018:51).

			
Yılan, (Görsel 68)	Yılan, (Görsel 70)	Yılan, (Görsel 74)	Yılan, (Görsel 78)
			
Yılan, (Görsel 80)	Yılan, (Görsel 82)	Yılan, (Görsel 98)	Yılan, (Görsel 100)
			
Yılan, (Görsel 102)	Yılan, (Görsel 126)	Yılan, (Görsel 128)	Yılan, (Görsel 129)

Tablo 41. Batı resim sanatında yılan

Batı resim sanatında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarının konu edildiği çok sayıda eserde yılan figürü yer almaktadır. Tablo 41'de bazı örneklerle yer verilmektedir. Örneklerde yılan iyilik ve kötülüğü bilme ağacının gövdesine ya da dalına dolanmış ağzındaki meyveyi uzatırken görülmektedir. Bazı örneklerde yılanın başı farklı hayvan figürleri olarak görülmektedir (aslan, köpek, eşek, kuş gibi). Ayrıca Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulma sahnelerinde de ön sıralarda yer almaktadır.

				
Lilith, (Görsel 71)	Lilith, (Görsel 72)	Lilith, (Görsel 73)	Lilith, (Görsel 81)	Lilith, (Görsel 93)
				
Lilith, (Görsel 99)	Lilith, (Görsel 139)	Lilith, (Görsel 134)	Lilith, (Görsel 135)	Lilith, (Görsel 144)

Tablo 42. Batı resim sanatında yılan vücutlu Lilith

“Lilith efsanesi, Yahudi literatüründe özellikle Ben Sira Alfabeti adıyla bilinen bir kitap ile öne çıkmaktadır. Lilith, Âdem'in ilk eşidir ve aynı şekilde yaratıldığı için eşit olduğunu ileri sürerek onunla anlaşamayıp Âdem'i ve cenneti terk etmiştir. Bundan sonra Âdem'i yalnızlıktan kurtarmak için Havva yaratılmıştır. Lilith ile ilgili olarak onun yılan biçimine girerek ilk günahın işlenmesinde aktif rol aldığı da düşünülmektedir. Bazı yorumlara göre, Âdem ve Havva'yı kandıran İblis, yılan şeklinde gelen Lilith'dir. Çünkü Lilith Âdem'e dönmek istememiş olsa da yerine gelen Havva'yı kıskanarak onları yoldan çıkarmak istemiştir” (Ünal, 2017:103-111).

Tablo 42'de yer alan örnekler bazı kaynaklarda Lilith olarak yorumlanmaktadır. Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın arasına adeta kara kedi gibi girmiştir. Görsel 139 dışında yılan vücutlu kadın figürü ağacın gövdesine dolanmış haldedir. Hatta bazı örneklerde sanatçılar bu figürün yüzünü Hz. Havva'nın yüzünün aynısı olarak yorumlamışlardır.

		
İnsan başlı kuş görünümlü yılan, (Görsel 86)	Bebek başlı yılan, (Görsel 88)	Bebek başlı yılan, (Görsel 97)

Tablo 43. Batı resim sanatında farklı formlarda yılan

Tablo 43’de yer alan örneklerde yılan gövdesi yine insan başlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel 86’da kadın başının altında kuş gövdesi devamında yılan formunu almaktadır. Görsel 88 ve 89’da ise pembe yanaklı sevimli bebek yüzleri yılan gövdesiyle tamamlanmaktadır.

3.10. Tasvirlerde Diğer İkonografik Unsurlar

“Tasvirlerde Diğer İkonografik Unsurlar” başlıklı bölümde; Osmanlı resim sanatına özgü tasvirlerde Taht, Neşe Sarayı ve Havuz tasvirleri detaylı biçimde analiz edilmektedir. Bu tasvirlerle Batı resim sanatında rastlanmamaktadır.

3.10.1. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Taht

Taht hükümdarlık ve saltanat alâmetidir (Merçil, 2010:434). Hz. Âdem’in minyatürlerde taht üzerinde, başında tacı ve gösterişli kıyafetlerle tasvir edilmesi onun ilk insan ve halife olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim Bakara suresi 30. ayette; hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti ifadesi yer almaktadır. Çeşitli tefsirlerde Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın oturduğu taht ile ilgi şu görüşlere yer verilmektedir; Aziz Mahmud Hüdayi’nin “Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed’in Zuhuru (Hulasatul Ahbar)” eserinde “Hakk, Hz. Âdem’e biçim verip ruh üfleyince inci ve yakuttan yapılmış tahtına oturttu, keramet elbisesini giydirdi, başına vakar tacını koydu. Bu tacın dört direği vardı. Her bir direkte parlaklığı güneşten ve aydan daha fazla olan büyük bir inci bulunmakta ve arşa uzanan bir direk gibi parıldamaktadır” (Hüdayi, 2003:292’den akt. Agitoğlu, 2005:37).

El-Razi’nin tefsirinde ise; “Allah melekelerden bir ordu gönderdi. Onlar Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı sultanların taşındığı gibi altından bir taht üzerinde taşıdılar. Onların elbiseleri nurdandı. Her birinin yakut ve incilerle süslenmiş altın birer tacı vardı. Hz. Âdem’in belinde inci ve yakutlarla süslenmiş bir kemer vardı” ifadeleri yer almaktadır (El-Razi, Tefsir 3:2’den akt. Smith ve Haddad, 1992:66).

En-Nisâbü’rî’nin Kısasü’l-Enbiyâ’sında geçen bilgilere göre Allah Hz. Âdem’i halife olarak seçtikten sonra altından yapılmış bir taht göndererek halifelik makamına yükseltmiştir. Ayrıca Hz. Âdem’in bu yüksek makamını gösteren diğer bir simge ise altın taçtır (Javaheri ve Zadeh, 2018:101, 102).

			
Taht, (Görsel 31)	Taht, (Görsel 32)	Taht, (Görsel 33)	Taht, (Görsel 34)
			
Taht, (Görsel 35)	Taht, (Görsel 36)	Taht, (Görsel 37)	Taht, (Görsel 38)
			
Taht, (Görsel 39)	Taht, (Görsel 55)	Taht, (Görsel 56)	Taht, (Görsel 66)

Tablo 44. Osmanlı resim sanatında taht

Tablo 44’de yer alan örneklerdeki minyatürlerde Hz. Âdem’in yalnız başına tahtta oturduğu dokuz farklı örneğin yanı sıra Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın birlikte taht üzerinde oturduğu iki örnek yer almaktadır. Altıgen şeklinde yerden biraz yüksekte ve ayakları bulunan taht örneklerinden bazıları süslemesiz tasvir edilirken bazı tahtların değerli taşlarla ve süslemelerle bezendiği görülmektedir. Ayrıca sarı renkte ya da altın kullanılarak renklendirilmiş bu tahtların altından olduğu izlenimi oluşmaktadır. Görsel 66’da ise mimari yapı içerisinde üzerinde kimsenin oturmadığı boş bir taht görülmektedir.

3.10.2. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Neşe Sarayı

Çeşitlilik arz eden cennet meskenleri tasvirinde daha çok köşk şeklinde betimlemeler görülmektedir. Köşk tasvirleri yapıldıkları dönemin mimari unsurlarını da yansıtmaktadır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar üretilen cennet temalı minyatürlerde köşkler küçük boyutlu, tek veya iki katlıdır. Genellikle kubbesi bulunan yapı bahçe köşklerini andırırcasına yeşillikler içerisinde tasvir edilmektedir (Harman, 2015:137). Banu Mahir’ in “Osmanlı Resim Sanatı” başlıklı eserinde minyatürde yer alan mimari yapı için Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın “Neşe Sarayı” olduğu ifade edilmekte ve onların cennetten kovulmalarıyla bu sarayı hüznü kapladığı belirtilmektedir (Mahir, 2005:156).

Neşe Sarayı, (Görsel 38)	Neşe Sarayı, (Görsel 66)	Neşe Sarayı, (Görsel 105)	Neşe Sarayı, (Görsel 109)
Neşe Sarayı, (Görsel 110)	Neşe Sarayı, (Görsel 112)	Neşe Sarayı, (Görsel 113)	Neşe Sarayı, (Görsel 114)
Neşe Sarayı, (Görsel 115)	Neşe Sarayı, (Görsel 116)	Neşe Sarayı, (Görsel 117)	

Tablo 45. Osmanlı resim sanatında neşe sarayı

Tablo 45’de yer alan örneklerde minyatürlerde mimari bir unsur olarak karşımıza çıkan bu yapı genellikle kompozisyonun sağ ya da sol cetveline yapışık olarak konumlandırılmakta, bazı örneklerde ikinci katta hem pencere hem de balkon

yer almaktadır. Yapıların dış kısımlarının da geometrik formlu renkli çinilerle bezendiği görülmektedir.

3.10.3. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Havuz

Kur’ân-ı Kerim’de var oluşun kaynağı olan suya ve cennete dair ayetlerde, “altından ırmaklar akan cennetler” ifadesi yer almaktadır. Ayetlerde farklı lezzetteki nehirlerin cennet zemininin yüzeyinden, ağaçlarının ve köşklerinin alt kısımlarından, kıyılarından ve yan taraflarından aktığı belirtilmektedir. Cennet’te bulunan suların Kur’ân-ı Kerim’de en çok zikredileni nehirler olmakla birlikte, onların kaynağının kevser olduğu rivayet edilmektedir (Günay, 2014:106-113).

Hadis-i şerîfde Resûlullah efendimiz (S.A.V); “Kevser, Cennet’te büyük bir ırmaktır, kenarları altından yapılmış, yatağı inci ve yakuttandır. Toprağı misk olup, çok güzel kokar. Suyu baldan tatlı ve kardan beyazdır” buyurmuştur. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de Kevser suresinin 1. âyetinde “Muhakkak biz (Azîmüşşân) sana Kevser’i verdik” buyurdu. Böylece Kevser’in Muhammed aleyhisselâma Cennet’te verildiği ifade edilmektedir.

	
Havuz, (Görsel 31)	Havuz, (Görsel 32)
	
Havuz, (Görsel 33)	Havuz, (Görsel 34)
	
Havuz, (Görsel 35)	Havuz, (Görsel 38)

	
Havuz, (Görsel 55)	Havuz, (Görsel 66)
	
Havuz, (Görsel 109)	

Tablo 46. Osmanlı resim sanatında havuz

Tablo 46’da yer alan minyatür örneklerinde karşılıklı iki oluktan akan suyla dolan daire ve kare formunda çeşitli havuz tasvirleri tespit edilmiştir. Nüshalarda kullanılan motiflerin çoğunun bir ifade taşıdığı düşünüldüğünde bu su kanallarının uzun sınırsız iki kolda çizilmesi, bir havuza bağlanması ve ayrıca konuların da cennette geçtiği göz önünde bulundurulması dolayısıyla havuzların “Kevser Havuzu” olduğu düşünülmekle birlikte yoruma da açık bırakılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü burada sona ermektedir. Bu bölümden elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar, tezin sonuç bölümünde sunulmaktadır.

IV. BÖLÜM

“Yaratılış Konulu Uygulama” başlıklı dördüncü bölümde, toplam sekiz uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar sırasıyla Kâinat, Çark-ı Zodyak, Hz. Âdem’e Meleklerin Secdesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennet Tahtında ve Meleklerin Hizmeti, Hz. Âdem-Hz. Havva ve Yasak Meyve, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın Cennetten Kovulması I-II ve Yaratılış konuludur.

4. YARATILIŞ KONULU UYGULAMA

4.1. Uygulama Hakkında Genel Bilgi

Yaratılış konusundan yola çıkılarak hazırlanan uygulamalarda minyatür tekniği kullanılmıştır. Farklı boyutlara sahip olan tasarımlar oluşturulurken 16. ve 17. yüzyıllarda hazırlanmış nüshalar kaynak olarak alınmıştır. Bazı örneklerde röprodüksiyon etkisi görülürken bazı örnekler özgün olarak tasarlanmıştır. Çıkış noktası olarak alınan eserler kaynak olarak belirtilmiştir. Farklı tür ve renklerde kâğıtlar murakka olarak hazırlanmıştır. Uygulamaların eskizleri hazırlanarak renklendirme aşamasına geçilmiştir. Renklendirme işlemi sulu ve guaj boya ile yapılmış. Bazı örneklerde özellikle gökyüzünde altın kullanılmıştır. Konu olarak kâinat, Zodyak çarkı, Hz. Âdem’e meleklerin secdesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya cennette meleklerin hizmeti, Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyve buğday başağının yanında, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmaları, yaratılışın tek bir sahnede betimlenmesidir.

4.1.1. Uygulama 1 “Kâinat”

Görsel 175. Kâinat, desen

Görsel 176. Kâinat, renklendirilmiş görünüm

Konu: Kâinat

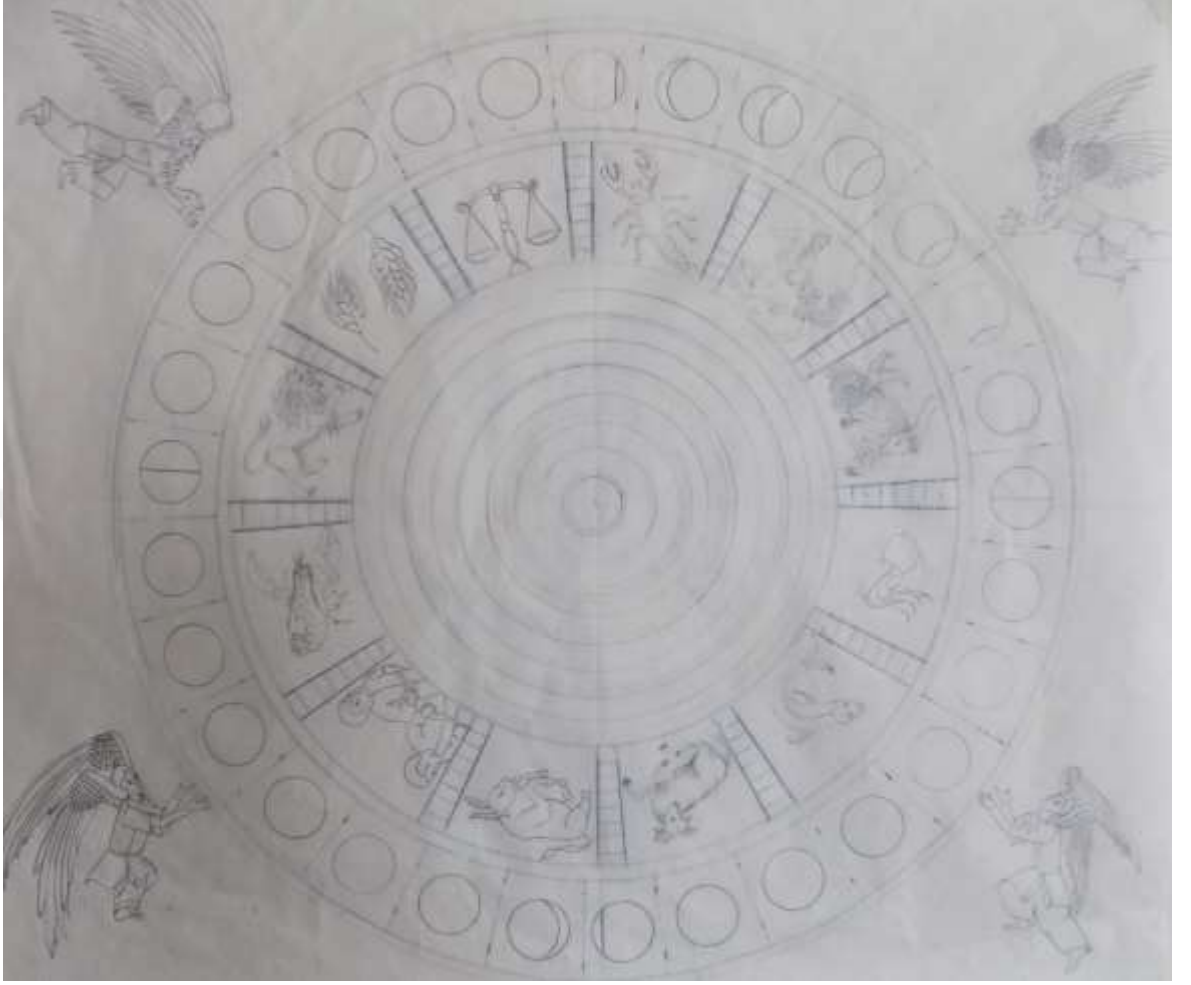
Yıl: 2019

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 30 cm çap

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonun çıkış noktası evrenin yaratılışıdır. Spiral form içerisinde yer alan kompozisyonun merkezinde evren ve gezegenlerden bazıları yer almaktadır. Dönerek kıvrılan formda çeşitli hayvan ve bitki formları birbirini takip etmektedir. Tabiattan yola çıkılarak yapılan tasarımda bulut formları ve su birikintileri dairevi döngüyü oluşturmaktadır. Genel olarak kompozisyonda canlı renkler kullanılmıştır. Kompozisyon doğanın sürekli kendini yenilemesine dayanan zamanın döngüsel karakterini göstermektedir.

4.1.2. Uygulama 2 “Çark-ı Zodyak”

Görsel 177. Çark-ı zodyak, desen

Görsel 178. Çark-ı Zodyak, renklendirilmiş görünüm

Konu: Çark-ı Zodyak

Yıl: 2020

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 40 x 47 cm

Tanım ve Kompozisyon: Kompozisyonun çıkış noktası olarak “Evren haritası”, Zübdetü’t Tevârih ve “Sûretü Seb’u Semavât”, Tomar-ı Humâyûn kaynak olarak alınmıştır.

Uygulamada iç içe geçmiş farklı renkler kullanılarak boyanmış olan halkalar dünya ve yedi kat semayı sembolize etmektedir. Bu halkaların hemen dış kısmında ise sırasıyla akrep, yay, oğlak, kova, balık, koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak ve terazi on iki burcun sembolleri yer almaktadır. On iki burcun hemen dış kısmındaki halkada ise ayın dünya çevresindeki yirmi dokuz günlük evresi yer almaktadır. İnce bir hilalden dolunaya döndüğü ve tekrar bir hilal haline geldiğini gösteren ayın evreleri

gösterilmektedir. Bu evreler yeni ay, ilk çeyrek, son çeyrek ve dolunay aşamaları olarak çizilmiştir. Dairenin dış kısmında, köşelere doğru yerleştirilmiş dünyayı tutan dört melek figürü bulunmaktadır. Renkli kanatlara sahip olan bu meleklerin kıyafetlerinin üzerine bağlanmış kemerler uçuşmakta, meleklerin saçları boğum yapılarak tepeden toplanmaktadır.

4.1.3. Uygulama 3 “Hz. Âdem’e Meleklerin Secdesi”

Görsel 179. Hz. Âdem’e meleklerin secdesi, desen

Görsel 180. Hz. Âdem'e meleklerin secdesi, renklendirilmiş görünüm

Konu: Hz. Âdem'e meleklerin secdesi

Yıl: 2019

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 18 x 24,5 cm

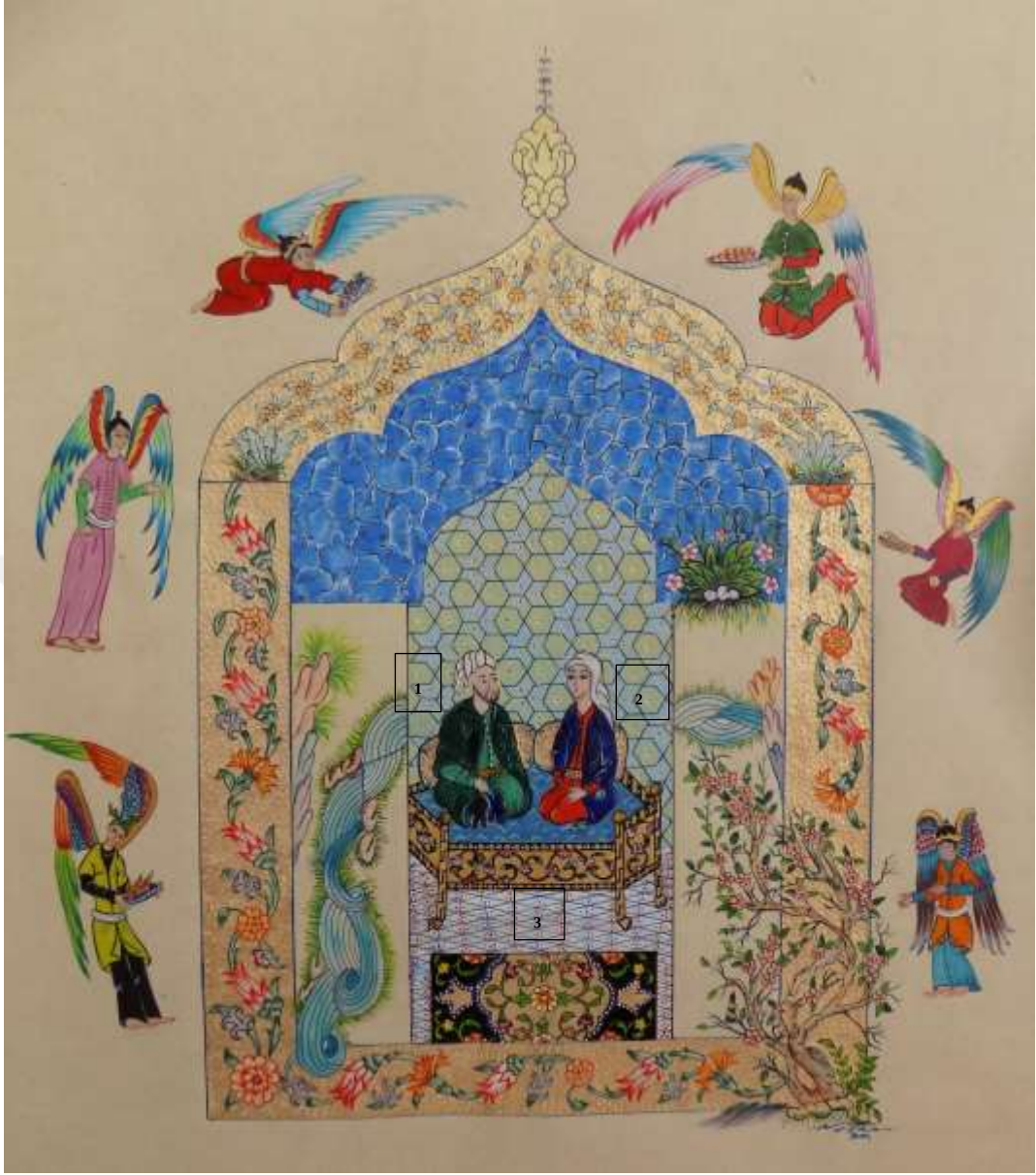
Tanım ve Kompozisyon: Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ile ilgili pek çok minyatür bulunmaktadır. Uygulama kapsamında “Kıyas-ı Enbiyâ” da yer alan eserler başlıca kaynak olarak alınan minyatürlerdir.

Uygulamada genç görünümlü Hz. Âdem (1) altın bir taht üzerinde otururken betimlenmektedir. Üzerinde kısa kollu kırmızı renkte kaftan içinde siyah renkte bir iç elbisesi vardır. Hz. Âdem'in başında tacı ve elinde de bir mendil tutmaktadır. Altın rengindeki kutsal alevli hâle onun peygamber özelliğini vurgulamaktadır. Tahtın etrafında melekler toplanmış Allah'ın secde emrini yerine getirmektedir. Altı melek tahtın etrafında renkli kıyafet ve kanatlarıyla secde ederlerken yer almaktadır. Tahtın altında gümüş renginde yukarı aşağıya doğru uzantıları olan bir havuz yer almaktadır. Buradaki havuzu bölüm "3.10.3. Osmanlı Resim Sanatı Tasvirlerinde Havuzu" başlığı anlatımlardan yola çıkılarak "Kevser Havuzu" (3) olarak düşünülmekte ancak yine yoruma açık bıkmayı tercih etmekteyiz. Kompozisyonun arkasında tepelerin gerisinde Şeytan (2) figürü yer almaktadır. Allah'ın emrini yerine getirmemiş ve cennetin dışında yer almıştır. Koyu ten renkli, bıyıklı ve uzun sakallı tasvir edilmiştir. Şeytanın başında bir tür uzun şapka bulunmaktadır. Ufkun arkasında tasvir edildiği için vücudunun üst kısmı görülür bu yüzden kıyafetleri görülmemektedir. Boynuna dolanmış bir bağ bulunmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi bu durum Kur'an-ı Kerim'deki Yasin Suresi'nin 36. ayetiyle açıklanabilir. "Çünkü biz o kâfirlerin boyunlarına bağlar geçirmişiz ki, bunlar çenelerine dayanmıştır da başları yukarı kalkık bulunuyorlar, artık hak tarafına başlarını çevirip de boyun eğmezler".

4.1.4. Uygulama 4 “Hz. Âdem ve Hz. Havva Cennet Tahtında ve Meleklerin Hizmeti”

Görsel 181. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennet tahtında ve meleklerin hizmeti, desen

Görsel 182. Hz. Âdem ve Hz. Havva cennet tahtında ve meleklerin hizmeti, renklendirilmiş görünüm

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva cennet tahtında ve meleklerin hizmeti

Yıl: 2019

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 28 x 29 cm

Tanım ve Kompozisyon: Görsel 55 ve 56’da yer alan “Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya meleklerin hizmet etmesi” konulu eserler kaynak olarak alınmıştır. Hz. Âdem (1) ve Hz. Havva (2) süslü altından bir cennet tahtında (3)

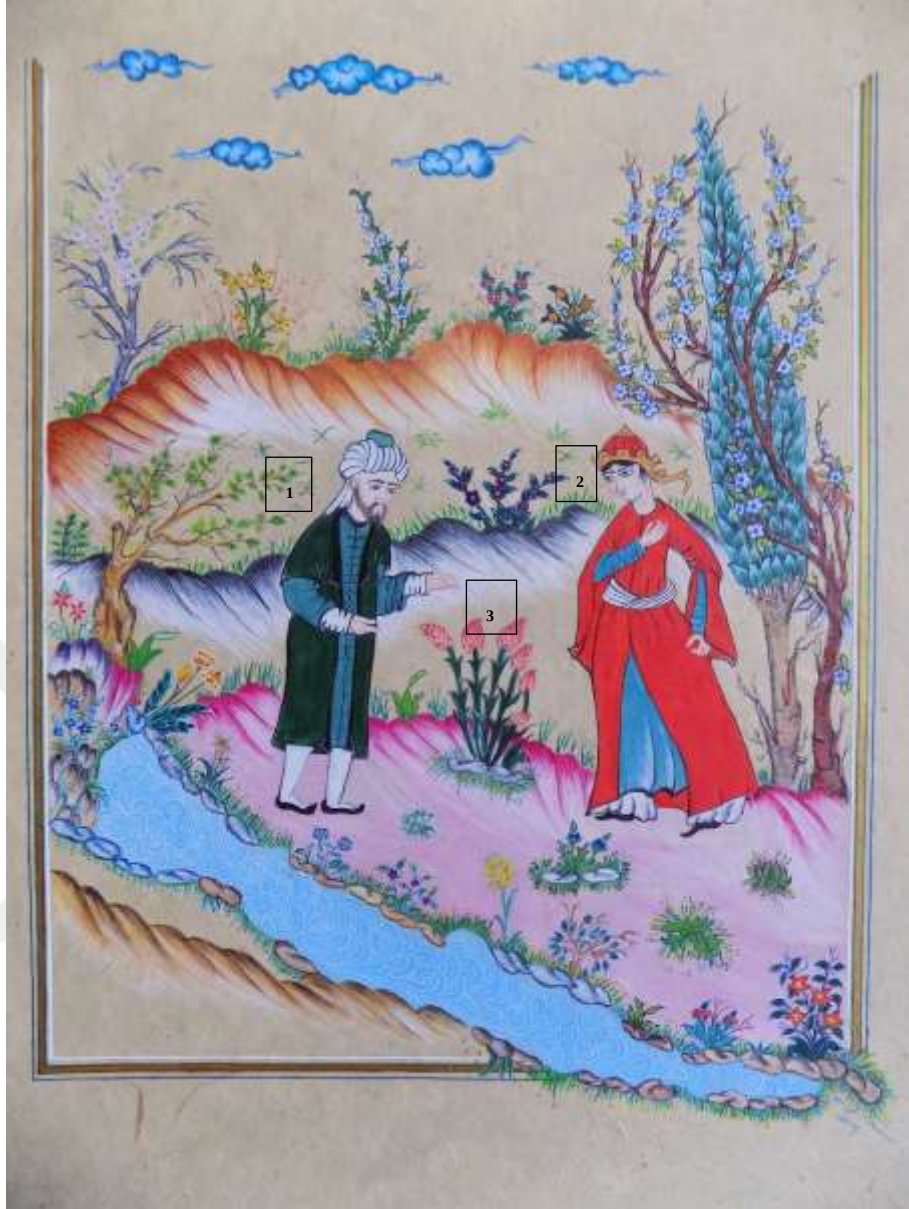
oturmaktadır. İkisi de genç görünümlüdür. Hz. Havva dikkatli bir şekilde Hz. Âdem'i dinlemektedir. Hz. Âdem koyu yeşil bir kaftan ve yeşil bir iç elbise giymektedir. Belinde kuşağı, başında ise beyaz renkte sarığı vardır. Hz. Havva'nın ise lacivert renkte kaftanı ve iç elbisesi kırmızıdır. Başında beyaz renkte bir tülbent bulunmaktadır.

Taç kapı form içerisine yerleştirilmiş olan kompozisyonun bordürlerinde bitkisel bezeme kullanılmıştır. Sağdan sola doğru akan nehir yaşam kaynağını sembolize etmektedir. Geometrik bezeme ise tamamlayıcı bir unsur olarak arka planda kullanılmıştır. Cennet kapısı olarak yorumlayabileceğimiz bu formun sağ köşesine büyük bir ağaç yerleştirilmiştir. Etrafta ise altı melek figürü yer almaktadır. Birbirinden farklı renklerde kıyafetler giymiş renkli kanatlara sahip olan bu melekler Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya bir şeyler sunmakta ve anlatmaktadır.

4.1.5. Uygulama 5 “Hz. Âdem-Hz. Havva ve Yasak Meyve”

Görsel 183. Hz. Âdem-Hz. Havva ve yasak meyve, desen

Görsel 184. Hz. Âdem-Hz. Havva ve yasak meyve, renklendirilmiş görünüm

Konu: Hz. Âdem-Hz. Havva ve yasak meyve

Yıl: 2019

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 22 x 28 cm

Tanım ve Kompozisyon: Uygulamada Fahnâme'den "Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması" ve "Hz. Âdem Cennet'te" başlıklı eserler kaynak olarak alınmıştır. Osmanlı dönemi kılık kıyafetleriyle tasvir edilen figürlerden Hz.

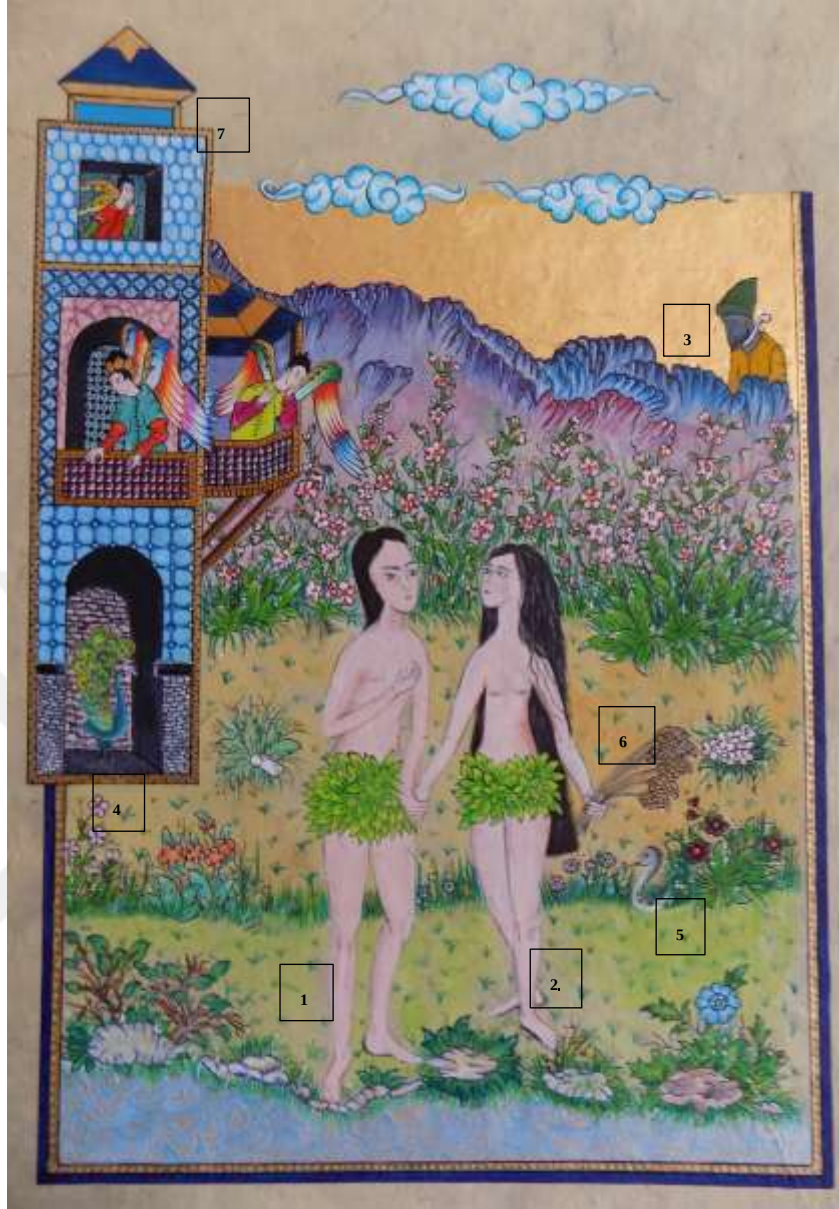
Âdem'in (1) üzerinde koyu yeşil renkte kısa kollu bir kaftan ve içinde yeşil renkte iç elbise bulunmaktadır. Hz. Âdem orta yaşlarda ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Başında beyaz renkte bir sarığı ayağında ise çarık vardır. Hz. Havva'ya yasak meyveyi (3) işaret etmekte, Hz. Havva'nın (2) ürkek bir şekilde elini kalbinin üzerine doğru koyup, ayağını da geriye doğru uzaklaşacak gibi bir hal alması yasak meyvenin her an yenilebileceği ve günahın işleneceğinin bir habercisi olarak yorumlanmaktadır. Kaynaklardan yola çıkarak yasak meyvenin buğday başakları olması hasebiyle yapılan uygulamada Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın ortasına buğday başakları (3) yerleştirilmiştir.

Hz. Havva (2) figürünün üzerinde kırmızı renkte bir kaftan ve yeşil iç elbise bulunmaktadır. Belinde kemeri, başında ise tacı vardır. Hz. Havva'nın yan tarafında selvi ağacına dolanmış bahar dalı tasvir edilmiştir. Çeşitli ağaç ve bitkilerin yer aldığı kompozisyonun alt kısmında ise cennet ırmağı akmaktadır.

4.1.6. Uygulama 6 “Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulması I”

Görsel 185. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulması I, desen

Görsel 186. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I, renklendirilmiş görünüm

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I

Yıl: 2020

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 16 x 28 cm

Tanım ve Kompozisyon: Uygulamada Falnâme ve Hadîkatü's Süeda'da geçen "Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması" başlıklı eserler kaynak olarak alınmıştır. Yasak meyve yenilmiş Hz. Âdem (1) ve Hz. Havva (2) cennetten

kovulmuştur. Minyatürler ve kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan tasarımda cennetten kovulmaya neden olduğu rivayet edilen sembolik yılan ve tavus kuşu figürlerinden de yararlanılmıştır. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın günah sonrası edep yerleri açılmıştır. Yapraklar yasak meyveyi yiyen Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın görülmemesi gereken yerlerini örtmektedir. Figürler desende Osmanlı resim sanatı tarzında çizilmesine karşın özellikle ön plana çıkartılmak istenmiş, biraz da Batı sanatı figürlerini anımsatmak istenmiştir. Bu yüzden vücutları daha uzun, az da olsa ışık ve gölge kullanılmıştır. İkisi de aynı ten renginde boyanmış ve saçları da siyahtır. Hz. Havva'nın (2) saçları Batı sanatındaki figürlerde olduğu gibi beline kadar uzundur. Hz. Âdem (1) sağ elini göğsüne doğru götürmüş bir şeyler anlatmaktadır. Hz. Havva sol elinde yasak meyve buğday başaklarından (6) bir demet tutmaktadır. Cennet'ten ayrılmak üzere olan çift el ele tutuşmuşlardır. Ayaklarının altından cennet ırmağı akmaktadır. Yeşil bitkiler ve renkli çiçeklerle cennetin güzelliğine vurgu yapılmak istenmiştir. Hz. Havva'nın sağ tarafında bitkilerin arasında gizlenmiş yılan (5) dikkatli bir şekilde onları izlemektedir. Kompozisyonun sol tarafında yukarıda "Neşe Sarayı" (7) yer almaktadır. Sarayın eşiğinde tavus kuşu (4) durmakta, bulunduğu yerden ayrılmak istememektedir. Sarayın balkon ve penceresinden bakan kanatlı melekler şaşkınlık içerisinde olayları izlemektedir. Kompozisyonun gerisinde tepelerin arkasında Şeytan (3) figürü yer almaktadır. Koyu ten rengine sahip olan figürün boynunda da bir bağ bulunmaktadır. Gökyüzü ise altın ile boyanmış, mavi renkte bulutlarla bezenmiştir.

4.1.7. Uygulama 7 “Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulması II”

Görsel 187. Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulması II, desen

Görsel 188. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II, renklendirilmiş görünüm

Konu: Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II

Yıl: 2020

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 15 x 22 cm

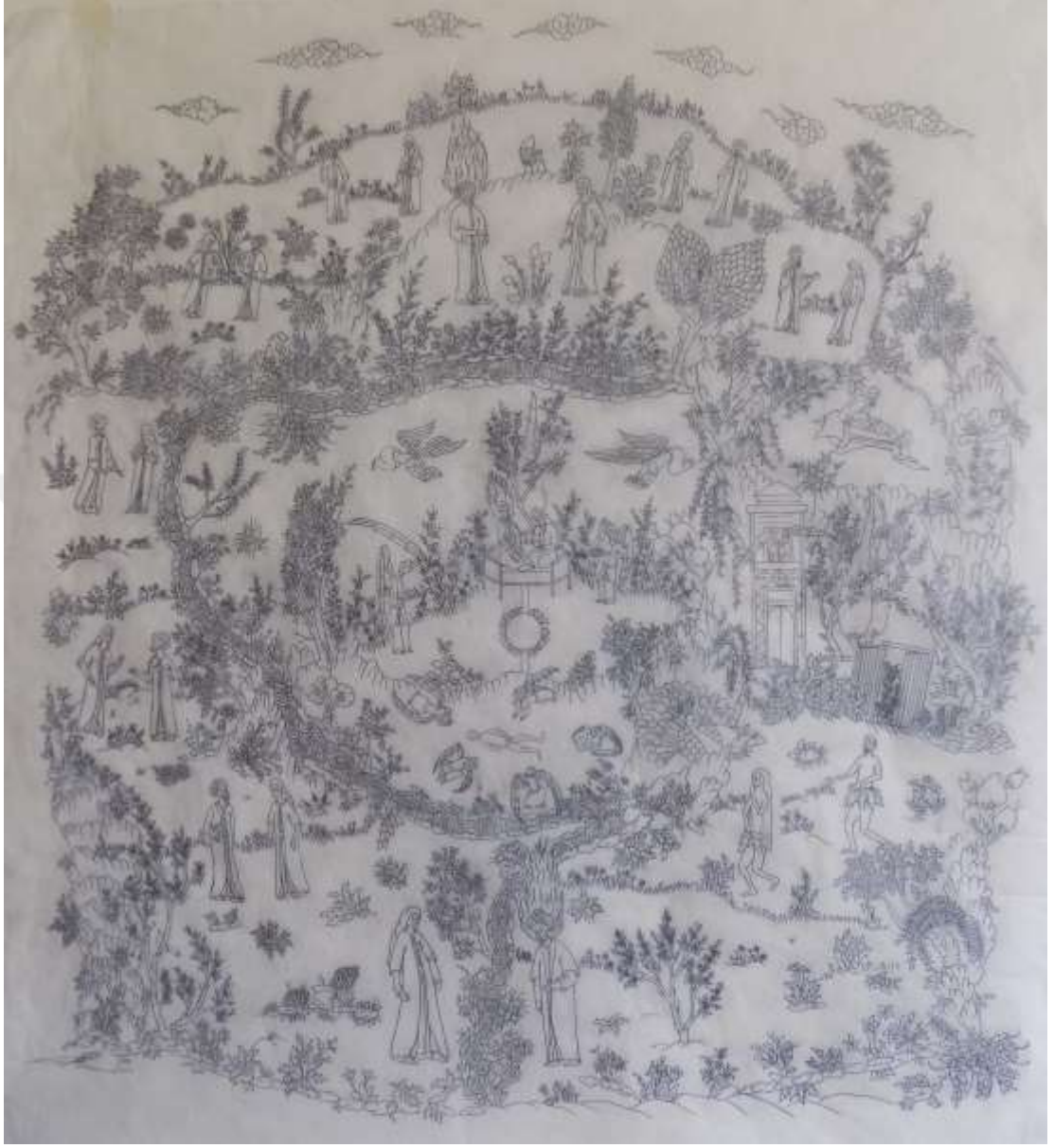
Tanım ve Kompozisyon: Uygulamada Falnâme ve Kısâs-ı Enbiyâ, “Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın Cennet'ten Kovulması” minyatürleri kaynak olarak alınmıştır.

Hız. Âdem (1) ve Hız. Havva (2) her biri yalnızca yapraklardan yapılmış bir etekle birlikte, yarı çıplak tasvir edilmektedir. Hız. Âdem ejder (3), Hız. Havva ise tavus kuşu (4) üzerinde oturmaktadır. Hız. Âdem cezasını kabul edencesine sol tarafta elinde uzun bir sopa bulunan adama doğru elini uzatmaktadır. Bu kişinin Cebrâil meleği (5) olduğu düşünülmektedir (Bkz. Tablo 5). Şeytan (6) ufkun gerisinde sol taraftadır. Şeytanın başında uzun bir şapka, boynunda da bir bağ bulunmaktadır.

Kompozisyonun üst kısmında rumîli ve bitkisel motiflerin bulunduğu bir bezeme yer almaktadır. Kompozisyonun alt kısmını ise tek sıra halinde dizilmiş melekler doldurmaktadır. Melekler birbirlerine el kol hareketleriyle yaşanan olayı anlatmaktadır.

4.1.8. Uygulama 8 “Yaratılış”

Görsel 189. Yaratılış, desen

Görsel 190. Yaratılış, renklendirilmiş görünüm

Konu: Yaratılış

Yıl: 2021

Teknik: Minyatür

Ölçüler: 65 x 75 cm

Tanım ve Kompozisyon: “Yüksek Rönesans bazı sanatsal icatlar üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan biri, şekilleri ve nesneleri tek bir çerçeve içinde olayları eşzamanlı olarak birbirine bağlama becerisidir. Bu tam anlamıyla izleyiciyi belirli

yönlere bakmaya da zorlamaktadır” tasarımı Batı sanatı referans olarak alınmış farklı konular ve farklı zamanda geçen olaylar tek bir sahnede yorumlanmıştır. Kompozisyonun iç kısmında, merkezde Hz. Âdem’in yaratılışı ve meleklerin secdesi tasvir edilmektedir. Sırt üstü uzanmış, çıplak olarak yatmakta olan Hz. Âdem mahrem yerini elleriyle örtmektedir (1). Hz. Âdem’in etrafında daire şeklinde yerleştirilmiş beş melek yer almaktadır. Melek topluluğu Allah tarafından kendilerine emredilen secde görevini yerine getirmektedir. Hz. Âdem’in yaratılışı ve meleklerin secdesinin üst kısmında yer alan sahnede Hz. Âdem (1) ve Hz. Havva’nın (2) cennet tahtında oturmaları ve dört meleğin ellerindeki tabaklardaki çeşitli meyveleri sunmaları tasvir edilmektedir. Bu sahnenin üst kısmında ise Hz. Âdem (1) ve Hz. Havva (2) yasak meyvenin (6) yanında yer almaktadır. Hz. Âdem bir parmağı ile yasak meyveyi yani buğday başaklarını işaret etmekte, Hz. Havva ise korkulu yüz ifadesi taşımaktadır. Çünkü artık cennetten kovulmaları an meselesidir. Bu sahnenin sağ tarafında Hz. Âdem (1) ve Hz. Havva’nın (2) cennetten kovulma sahnesi yer almaktadır. Kompozisyonun üst kısmında, tepelerin gerisinde Şeytan figürü (3) tasvir edilmektedir. Kovulmaya neden olduğu rivayet edilen yılan (10) ağaca dolanmış, tavus kuşu figürü (9) ise taşların arasına gizlenmiştir. Neşe Sarayı’nın (8) penceresinden bakan kanatlarını açmış bir melek olayları hayret içerisinde izlemektedir. Hz. Âdem ve Hz. Havva, arkalarında açık kalmış cennet kapısından koşarak çıkmaktadır. İkisi de endişe ve korku içerisinde. İşlenen günah sonrası edep yerleri açılmıştır. Yapraklardan oluşmuş eteklik yasak meyveyi yiyen Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın mahrem yerlerini örtmektedir. Kompozisyonun alt kısmında Hz. Âdem ve Hz. Havva cennetten kovulmuş, tövbe etmiş ve çocuklarıyla birlikte dünyadaki yaşamlarını anlatan tasvir yer almaktadır. Kompozisyonda Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın on altı çocuğu (4) yer almaktadır. Kompozisyonun sağ tarafındaki detayda Kâbil ve ikizi Aklîmâ’yı (5) Hâbil’e vermemek için kolundan çekmektedir. Kompozisyonda Hz. Âdem figürü (1), yaratılma, cennet tahtında, yasak meyvenin yanında, cennetten çıkarken ve dünyada olmak üzere beş kez terarlanmaktadır. Hz. Havva figürü (2), cennet tahtında, yasak meyvenin yanında, cennetten çıkarken ve dünyada olmak üzere dört kez terarlanmaktadır. Toplamda on tane melek figürüne yer verilmiştir. Bunlardan beşi Hz. Âdem’e secde etmekte, dördü Hz. Âdem ve Hz. Havva tahtta otururken onlara hizmet etmekte, bir tanesi de cennetten kovulma sahnesinde Neşe Sarayı’nın (8)

penceresinden olayları hayretle izlemektedir. Kompozisyonda tepelerin gerisinde bir tane Şeytan figürü (3) yer almaktadır. Dünyadaki yaşam bölümünde ise Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın on altı çocuğu (4) kompozisyonun farklı yerlerine konumlandırılmıştır. Ayrıca Şeytan'ın işbirlikçileri olan yılan (10) ve tavus kuşu (9) kovulma sahnesinde yer almaktadır. Neşe sarayı (8), taht, havuz (7) ve nehir sembolik anlatımı desteklemek amacıyla kompozisyonda kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli ağaç, bitki ve çiçekler yer almaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümü burada sona ermektedir. Bu bölümden elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar, tezin sonuç bölümünde sunulmaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Birinci bölümde Tevrat, İncil ve Kur'ân'da geçen yaratılış konulu temel metinler, bu metinlere ilişkin ikincil kaynaklardaki yorumlar, kaynak taraması yöntemiyle derlenmektedir. Derlemedeki bulgulardan elde edilen sonuçlara göre yaratılış, üç kitapta da anlatılmaktadır. Bununla birlikte önce Yahudiliğin, ardından Hristiyanlığın son olarak İslamiyet'in kutsal kitapları kabul edilmiştir. Bu nedenle Hristiyanlar, kutsal kitapları Kitab-ı Mukaddes'te, daha önceden Tevrat'ta geçen Yaratılış bölümünü değiştirmeksizin kabul etmişlerdir. Dolayısıyla tezin konusu olan yaratılış açısından bakıldığında Yahudi ve Hristiyan yorumu birbiriyle genellikle örtüşmektedir. Diğer taraftan tezin konusu yaratılış açısından değerlendirildiğinde, üç dinin kitaplarında da Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı hususunda metinsel benzerlik söz konusudur. Yine üçüne göre de Şeytan, Hz. Âdem'i ve eşini kandırmaktadır.

Tevrat, İncil ve Kur'ân'a göre Hz. Âdem ve eşi, Allah tarafından onlara yasaklanmış cennetteki bir yasak ağaçtan, meyve yedikleri için suçlu kılınmakta, bu nedenle cennetten kovulmaktadırlar. İşte bu suç açısından değerlendirildiğinde, Tevrat ve İncil'e göre Hz. Havva, Hz. Âdem'le kıyaslandığında şeytanla işbirliği yaptığından dolayı daha suçlu görülmektedir. Kur'ân'da ise ikisi de aynı oranda suçludurlar. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın suçlarının, nesilden nesile aktarılıp, aktarılmaması hususunda da yorum farklılıkları vardır. Onlar'ın suçu Tevrat ve Kur'ân'a göre sonraki nesillere aktarılmazken, İncil'e göre bu suç aktarılmakla birlikte, İsa Peygamber çarmıha gerilerek bahsi geçen suçun diyetini ödemekte ve insanları bu suçtan kurtarmaktadır.

Üç dine ait kutsal kitapların yorumundaki farklılıklar açısından elde edilen diğer bulgulara göre Kur'ân'da Hz. Âdem'in eşinden bahsedilmekte ancak Tevrat ve İncil'deki gibi Hz. Havva ismine ve yaratılış detaylarına yer verilmemektedir. Diğer bir belirgin yorum farkı ise İslamiyet'in, Hz. Âdem'i, diğer iki dine kıyasla daha üstün bir konumda değerlendirilmesidir. Bu kritik fark secde olayıyla belirgin biçimde işlenmektedir. Secde olayında, Şeytan haricindeki meleklerin Allah'ın emrini yerine getirmek için, Hz. Âdem'e secde etmeleri anlatılmaktadır. Buradaki Hz. Âdem'e secdeden kasıt, Hz. Âdem'e ibadet değil, saygı göstermek, O'nun diğer varlıklardan üstün yaratıldığını kabul etmektir. Allah tarafından tüm varlıklardan daha üstün

yaratılan insana, yaratılış amacından dolayı, melekler, emre uymakta ve secde etmektedirler.

Tezin birinci bölümündeki bulgulardan elde edilen sonuçlara göre yaratılış konusu Osmanlı resim sanatında nüshalardaki resimlerde, Batı resim sanatında nüsha, fresk ve tablolarla sanatçılar tarafından yorumlanmaktadır. İşte bu sanatçılara ait eserler, tezin ikinci bölümünde verilmektedir. Üçüncü bölümde, eserlerin ikonografik analizleri yapılmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerden elde edilen sonuçlardan esinlenerek, sekiz adet yaratılış konulu minyatür uygulaması gerçekleştirilmektedir.

İkinci bölümde, Osmanlı ve Batı resim sanatıyla ilgili toplam 161 resim analiz edilmektedir. Analizdeki bulgulardan elde edilen sonuçlara göre Hz. Havva'nın yaratılış resmine ve yaratılışın tek sahnede gösterildiği resimlere, 16. ve 17. yüzyıllardaki Osmanlı resim sanatında rastlanmamıştır.

Üçüncü bölümdeki Tanrı figürü üzerinden elde edilen bulgulara göre, Osmanlı resim sanatında Tanrı figürüne yer verilmediği, Batı resim sanatında ise bu figüre yer verildiği (Bkz. Tablo, 1-7) görülmektedir.

Osmanlı resim sanatında melekler, gök küreyi tutarken, güneşi ve dünyayı tutarken (Bkz. Tablo 8), Hz. Âdem'e, Cebrâil isimli melek bir şeyler öğretirken (Bkz. Tablo 9), melekler secde ederken (Bkz. Tablo 10), kutsal alevli tabak sunarken, Hz. Âdem'in başından kutsal alevler dökerken (Bkz. Tablo 11), taç sunarken (Bkz. Tablo 12), yiyecek içecek sunarken (Bkz. Tablo 13), ayakta ve otururken (Bkz. Tablo 14) tasvir edilmektedir. Batı sanatında meleklerin bazıları sevimli çocuk görünümünde bazıları da genç olarak tasvir edilmektedir (Bkz. Tablo 16). Meleğin, yasak meyveyi yemelerinden dolayı Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı cennetten kovmak için görevlendirildiği görülmektedir (Bkz. Tablo 17). Osmanlı ve Batı resim sanatındaki melek figürleri kıyaslandığında, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı kovan meleğe, Osmanlı'da elinde sopayla, Batı'da ise kılıçla yer verilmektedir. Melekler, Osmanlı resim sanatının tümünde kıyafetli, Batı resim sanatının bazı örneklerinde ise kıyafetsizdir. Çocuk ve bebek görünümlü tasvirlerle ise yalnızca Batı resim sanatında rastlanmaktadır.

Şeytan figürü incelenen minyatürlerde görüldüğü üzere başında sarığı ile bazen yaşlı bir bilge gibi (Bkz. Tablo 18), bazen genç (Bkz. Tablo 19), bazen kanatlı bir melek (Bkz. Tablo 20) ve çoğu örnekte de koyu ten renginde ve çirkin (Bkz. Tablo 21) olarak tasvir edilmektedir. Minyatürlerde Şeytan figürünün analiz edilebilmesi onun boynunda bulunan bağ (Bkz. Görsel 174) ve ten rengi sayesinde. Batı resim sanatı tasvirlerinde Osmanlı resim sanatında olduğu gibi Şeytan figürüne rastlanmamaktadır. Şeytan figürü Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarına neden olan yılan formunda tasvir edilmektedir (Bkz. Tablo 41, 42 ve 43).

Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem figürleri, yaratılmasından hemen sonra, yerde çıplak olarak yatarken meleklerin ona secde etmesi sahnesiyle karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Tablo 22). Kıyafetli olarak tasvirinin yer aldığı örneklerde Hz. Âdem, özellikle Osmanlı dönemini yansıtan kıyafetlerle betimlenmektedir. Bu örnekler, Hz. Âdem cennet tahtında (Bkz. Tablo 24), Hz. Âdem ve Hz. Havva, Hz. Âdem ve Cebrâil meleği (Bkz. Tablo 25) ve Hz. Âdem yasak meyveyi yemek üzeredir (Bkz. Tablo 26). Batı resim sanatında Hz. Âdem figürüne, yaratılış esnasında (Bkz. Tablo 27), Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmasında (Bkz. Tablo 28) ve Hz. Âdem yasak meyve yerken (Bkz. Tablo 29) yer verilmektedir. Osmanlı ve Batı resim sanatındaki Hz. Âdem figürleri kıyaslandığında, her ikisinde de çıplaklık, mahrem yerinin yaprakla örtülmesi benzerlik göstermektedir. Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'e melekler secde ettirilmiş, taç ve mücevher takılmış, başına kutsal nitelikte alevli hâle konulmuş, halifelik atfedilmiştir. Bu nedenle Batı resim sanatına kıyasla, Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'e daha fazla kutsî anlam yüklenmiştir.

Osmanlı resim sanatında Hz. Havva'ya, dönemin kıyafetleri giydirilmektedir (Bkz. Tablo 30). Batı resim sanatında Hz. Havva figürü, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılırken (Bkz. Tablo 31) ve yasak meyveyi yerken (Bkz. Tablo 32) betimlenmektedir. Batı resim sanatından farklı olarak, Osmanlı resim sanatında Hz. Havva'nın yaratılması tasvirine rastlanmamıştır. Hz. Havva, Osmanlı'da giysili, Batı'da ise giysisiz olarak betimlenmektedir.

Batı resim sanatında Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yasak meyveyi yememeleri, meyvelerin olduğu iyiyi ve kötüyü bilme ağacına yaklaşmamaları

konusunda uyarmaktadır (Bkz. Tablo 33). Osmanlı resim sanatında ise Tanrı figürüne dolayısıyla hem ilgili uyarma sahnesine hem de iyiyi ve kötüyü bilme ağacına yer verilmemektedir.

Osmanlı resim sanatında, yasak meyve, buğday başağı olarak tasvir edilmektedir (Bkz. Tablo 34). Batı resim sanatında yasak meyve, elma, olarak betimlenmektedir (Bkz. Tablo 35). Dolayısıyla yasak meyve tasviri, Osmanlı ve Batı’da farklıdır. Diğer yandan Osmanlı ve Batı figürlerinde, çoğunlukla Hz. Havva, Hz. Âdem’e yasak meyveyi uzatırken, O’nu meyveyi yemeye teşvik ederken betimlenmektedir. Bu betimleme ekseninde bakıldığında her iki kültürün de Hz. Havva’yı daha günahkâr, Hz. Âdem’i ise daha masumane yorumladığı söylenebilir. Kuşkusuz böyle bir yorumsama gereğinden fazla erildir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın cennetten kovulmaları hem Osmanlı (Bkz. Tablo 36) hem de Batı resim sanatında (Bkz. Tablo 37) benzer biçimde betimlenmektedir. İki kültürde de Hz. Âdem ve Hz. Havva, adeta mücrim gibi ve böyle hissetmelerine neden olan suçtan koşarak kaçarcasına betimlenmektedir. Her iki kültürde de yarı çıplak tasvirler görülmekle birlikte sadece Batı resim sanatında giysisiz figürlere rastlanabilmektedir. İstisnai olarak Batı resim sanatındaki bir örnekte, Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya ayı postu giydirilmiştir (Bkz. Görsel 124).

Osmanlı resim sanatında yılan (Bkz. Tablo 38) genellikle tavus kuşunun (Bkz. Tablo 39) ve Şeytan’ın yanında görülmektedir. Yine Osmanlı resim sanatında işbirlikçi ejder görünümüne (Bkz. Tablo 40) yer verilmektedir.

Batı resim sanatında yılan, genellikle iyilik ve kötülüğü bilme ağacının gövdesine veya dalına dolanmış tasvir edilmektedir (Bkz. Tablo 41). Yine Batı resim sanatında, özellikle de Yahudi inancında, Lilith karakteri bir yılan olarak betimlenmektedir (Bkz. Tablo 42). Lilith’in Şeytan’ın kendisi veya Hz. Âdem’in Hz. Havva’dan önceki, ilk eşi olduğu konusu yoruma açıktır. Bulgulardan anlaşıldığı üzere Batı resim sanatında, Osmanlı’daki Şeytan figürü yerine, çoğunlukla yılan figürü tercih edilmiştir. Batı resim sanatında, Osmanlı resim sanatından farklı biçimde, yılan yasak ağacın üzerinde, yasak meyveyi Hz. Âdem ve Hz. Havva’ya verirken betimlenmektedir.

Osmanlı resim sanatında Hz. Âdem'in taht üzerinde oturtulduğu örnekler bulunmaktadır (Bkz. Tablo 44). Bu figürlerdeki taht, hükümdarlıkla, güç, saygınlık ve otoriteyle özdeşleştirilmektedir. Osmanlı resim sanatında cenneti betimlemek gayesiyle neşe sarayı, mimari bir unsur olarak tasvir edilmektedir. Böylece soyut bir kavram olan ahiret ve cennetin, mekânsal yorumu yapılmaktadır. Bu yorumu desteklemek için, neşe sarayının içine melekler yerleştirilmektedir (Bkz. Tablo 45). Benzer biçimde havuz, kevser havuzu, oluklardan, nehirlerden akan sular da cennet ve mekân kavramlarını somutlaştırmak, cenneti güzellemek için kullanılmaktadır (Bkz. Tablo 46).

Tezin dördüncü bölümünde ise birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerden elde edilen sonuçlardan esinlenerek, sekiz adet yaratılış konulu minyatür uygulaması gerçekleştirilmektedir.

Sırasıyla Kâinat adlı uygulamada, evrenin yaratılışı temalı eserlerden, esinlenilmektedir.

Çark-ı Zodyak, adlı uygulamada, Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, TİEM, 1973, y.6b (Bkz. Görsel 1); Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, TSMK H. 1321, y.7b (Bkz. Görsel 2); Evren haritası, Zübdetü't Tevârih, CBL 414, y.17b (Bkz. Görsel 3); Sûretü Seb'u Semavât (yedi gök tasviri), Tomar-ı Humâyûn, TSMK A. 3599 (Bkz. Görsel 4) adlı nüshalardan türetilmektedir.

Hz. Âdem'e meleklerin secdesi, uygulaması, Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1227, y.11a (Bkz. Görsel 31); Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK, E. H. 1430, y.8a (Bkz. Görsel 32); Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK B. 249, y.6b (Bkz. Görsel 33); Hz. Âdem cennet tahtında meleklerin secdesi ve hizmet etmesi, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b (Bkz. Görsel 34); Hz. Âdem'e meleklerin secdesi ve hizmeti, Kısas-ı Enbiyâ, SK Hamidiye 980, y.9b (Bkz. Görsel 35); Cennet tahtında oturan Hz. Âdem'e ve melekler, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1226, y.8b (Bkz. Görsel 36) isimli nüshalardan metaforlanmaktadır.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya cennet tahtında ve meleklerin hizmeti, uygulamasında Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmet

etmesi, Kısas-ı Enbiyâ (Bkz. Görsel 55), Cennet tahtında oturan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya meleklerin hizmeti ve secdesi (Bkz. Görsel 56) adlı nüshalardan esinlenilmektedir.

Hz. Âdem-Hz. Havva yasak meyve adlı uygulamada, Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak meyveyi yemek üzere, Enbiyâname, y.20a, (Bkz. Görsel 66); Hz. Âdem ve Hz. Havva cennette, Falnâme, TSMK H. 1702, y.51b, (Bkz. Görsel 67); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, TSMK H. 1703, y.7b, (Bkz. Görsel 118) adlı nüshalardan esinlenilmektedir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması I, adlı uygulama, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK B. 250, y.36a, (Bkz. Görsel 105); Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.8v, (Bkz. Görsel 109); Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, y.13b, (Bkz. Görsel 110); Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hadîkatü's Süeda, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4321, y.9a, (Bkz. Görsel 112); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1088,y.9b, (Bkz. Görsel 113); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 7301, y.7b, (Bkz. Görsel 114); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 12009, y.7b, (Bkz. Görsel 115); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1967, y.8a, (Bkz. Görsel 116); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Hadîkatü's Süeda, 1602-3, 70.143, y.7a, (Bkz. Görsel 117); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, TSMK H. 1703, y.7b, (Bkz. Görsel 118) nüshalarından türetilmektedir.

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması II, uygulamasında ise Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısas-ı Enbiyâ, TSMK H. 1228, y.3b, (Bkz. Görsel 106); Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Kısâs-ı Enbiyâ, TSMK, H. 1225, y.14b, (Bkz. Görsel 107); Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulması, Falnâme, H.1702, sağ s1986 ve y.251a, (Bkz. Görsel 119) isimli nüshalardan faydalanılmaktadır.

Yaratılış konulu uygulamada, Osmanlı sanatındaki yaratılış, meleklerin Hz. Âdem'e secdesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya cennet tahtında meleklerin hizmet etmesi, yasak meyve, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hz. Âdem ve Hz.

Havva'nın dünyadaki yaşantıları ve çocukları tematik konularından esinlenilmekte, tüm bu temalar ise Batı resim sanatındaki yöntem (2.7. Yaratılışın Tek Sahnede Gösterildiği Resimler) kullanılarak tek bir kompozisyonda tasvir edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alantar, H. (2007). **Motiflerin Dili**, İstanbul Halı İhracatçıları Birliği, İstanbul.
- And, M. (2002). **Osmanlı Tasvir Sanatları:1 Minyatür**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- And, M. (2007). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Anonim, (2000). **Art For The Nation, Collecting For A New Century**, National Gallery of Art, Washington DC, ABD.
- Anonim, (2014). **The Fall of Man**, Dutch Paintings of the Seventeenth Century, A History of the Dutch Painting Collection at the National Gallery of Art, NGA Online Editions, p: 284- 293, <https://purl.org/nga/collection/artobject/95659>, (29.12.2020).
- Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. ve Tanındı, Z. (2005). **Osmanlı Resim Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 3037, Sanat Eserleri Dizisi 457, Ankara.
- Biggs, M. W. (2010). **The Case for Lilith**, Samson Books.
- Bilgili, N. (2014). **Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar**, Hermes Yayınları İstanbul.
- Bucaille, M. (1987-1997). **Müsbet İlim Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'ân**, Sönmez, M. A. (çev.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Cömert, B. (2008), (2019). **Mitoloji ve İkonografi**, De Ki Basım Yayım, Ankara.
- Çetin, Y. (2015). **Türk Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi**, Orka Matbaacılık, Kayseri.
- Çoruhlu, Y. (2019). **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- El-Razi, F., (1935). **Tefsiri Kebir**'den akt. Smith, J. I. ve Haddad, Y. Y. (1992). Havva: İslamî Kadın İmajı, Aktay, Y. (çev.), İslami Araştırmalar, 6, 1, 64-71.

- Ergun, P. (2012). **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 417, Ankara.
- Ersoy, N. (2007). **Semboller ve Yorumları**, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul.
- Farhad, M. ve Bağcı, S. (2009). **Falnama: The book of Omens**, Arthur M. Sackler Gallery; Smithsonian Institution, Washington, U.S.A.
- Fuzuli, (1990). **Hadikatü's Süeda (Saadete Ermişlerin Bahçesi)**, İstanbul.
- Gombrich, E. H. (2013). **Sanatın Öyküsü**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Grömling, A. (2005). **Michelangelo**, Mini Sanat Dizisi, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Güneş, K. (2015). **Meleklerle İman**, İnanç Kitapları Dizisi-3, Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Helicon, P. (2005). **The Hutchinson Dictionary of Symbols in Art**, Helicon Publishing.
- Hüdayi, A. M. (2003). **Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhuru (Hulasatul Ahbar)**, Kara, K. ve Özdemir, M. (çev.), İnsan Yayınları, İstanbul, 292'den akt. Agitoğlu, (2005).
- Mahir, B. (2005). **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kabalcı Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- Milstein, R., Ruhrdanz, K., ve Schmitz, B. (1999). **Stories of the Prophets**, Mazda Publishers, California, ABD.
- Ormiston, R. (2014). **Michelangelo, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri**, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci, Ş. (2007). **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul.
- Panofsky, E. (2018). **Studies in Iconology Humanistic Themes In the Art of the Renaissance**, Routledge, New York.
- Schipper, M. (2015). **Adem ve Havva Her Yerde**, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Şentürk, L. V. (2012). **Analitik Resim Çözümlemeleri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Taberi, (1991). **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, I, Ugan, Z. K. ve Temir, A. (çev.), İstanbul.
- Tanıncı, Z. (1984). **Siyer-i Nebi İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tanıncı, Z. (1996). **Türk Minyatür Sanatı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tükel, U. ve Arsal, S. Y. (2014). **Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Uluç, L. (2006). **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar-XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Woollett, A. T. ve Suchtelen, A. (2006). **Rubens and Brueghel: A Working Friendship**, Getty Publications, Hollanda.

Makaleler

- Agitoğlu, N. (2014). “Kutsal Metinlerde ve Hadislerde Hz. Âdem –Tespit ve Değerlendirme”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, International Journal of Social Science, 26, 269-287.
- Alıcı, M. (2018). “İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrım Tartışmaları”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 6, 14, 59-89.
- Aydın, C. ve Aslıtürk, G. E. (2017). “Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yönelik Düşünceler”, **İdil**, 6, 30, 715-734.
- Bilge, E. (2013). “Kutsal Metinlerde Yaratılış”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, 1, 127-162.
- Ercan, C. A. (2017). “Söylencelerde ve Masallarda Elma Sembolü”, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 21, 3, 1043-1060.
- Çelikbağ, T. (2017). “Osmanlı El Yazmalarında Dini Konular ve Siyer-i Nebi Minyatürleri Hakkında”, **Tarih Okulu Dergisi**, 10, 32, 537-558.
- Çetin, Y. (2017). “Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi”, **Kesit Akademi Dergisi**, 9, 1-17.

- Çoruhlu, Y. (1994). “Türk Sanatında Görülen Yılan Tasvirinin Sembolizmi”, **Türk Dünyası Tarihi Dergisi**, 96, 38-46.
- Dalkıran, A. (2012). “On Yedinci Yüzyıl Osmanlı Minyatürlerinde Sıra Dışı Bir Eğilim: Müstehcenlik”, **İdil**, 1, 5, 112-131.
- Eryılmaz, F. S. (2013). “From Adam to Süleyman: Visual Representations of Authority in Arif’s Shâhnama-yi Âl-i Osman”, **Writing History at the Ottoman Court, Editing the Past, Fashioning the Future**, Indiana University Press, s.100-128, https://www.academia.edu/4107356/_From_Adam_to_S%C3%BCleyman_Visual_Representations_of_Authority_and_Leadership_in_%C4%80rif_s_%C5%9E%C4%81hn%C4%81me-yi_%C4%80l-i_Osm%C4%81n (26.08.2019).
- Günay, İ. (2014). “Kur’ân’da Cennet Hayatının Süreklilik ve Güzellik Kaynağı Olarak Su”, **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, 14, 3, 106-124.
- Güzel, E. (2017). “Albrecht Dürer’in Dini Konulu Gravürlerine İkonografik Bir Yaklaşım”, **Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4, 15, 479-494.
- Henning, T. F. (2016). “Didactic Meanings in Cornelis van Haarlem’s The Fall of Man 1592”, https://www.academia.edu/24407703/Didactic_Meanings_in_Cornelis_van_Harlems_The_Fall_of_Man_1592_ (21.12.2020).
- Işık, H. (2018). “Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’a Göre Şeytan”, **Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13, 13, 35-74.
- Javaheri, F. ve Zadeh, M. M. (2018). “Iconology of Adam’s Figure in the Images with the of Subject Bowing Angles”, **Journal of Glory of Art**, Volume 9, Issue 2 - Serial Number 18, Winter and Spring 2018, 97-106, https://jjhgor.alzahra.ac.ir/article_3177_115c976b85475595b3f1abcb29abbcb1.pdf (14.11.2019).
- Kahraman, Ş. (2013). “Bir Tefsîr-Kelâm Problemi: Hz. Âdem’in Yasak Ağaca Yaklaşması”, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, 27, 191-226.

- Kaplan, N. (2011). “Osmanlı Resim Sanatında Cehennem Tasvirleri”, **Mukaddime Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4, 4, 175-195
- Karataş, A. (2013). “Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü”, **Diyanet İlmî Dergi**, 49, 3, 113-126.
- Kaya, H. Ö. ve Oyman, R. N. (2018). “Farklı Kültürlerden Osmanlı ve Ermeni Minyatür Sanatındaki Dini İçerikli Minyatürlerin Karşılaştırılması”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 11, 55, 370-399.
- Keskin, H. (2002). “Kur’ân’da Meleklerin Hz. Âdem’e Secdesinin Yorumu” Cumhuriyet Üniversitesi, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, 6, 2, 107-126.
- Örenç, A. (2012). “Kütüb-i Sitte Hadisleri Özelinde Şeytan, Mahiyeti ve Yaratılışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 29, 137-171.
- Öztürk, M. (2016). “Kur’an Perspektifinden Yaratılış (Kur’an’da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi)”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 16, 1, 1-35.
- Renda, G. (1977), “İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi’ndeki Zübdet-ül Tevarih’in Minyatürleri”, **Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 6, 58-67.
- Şola, H. (2015). “Muhammed Abduh’un Âdem Kıssasına Yaklaşımı”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 15, 1, 203-228.
- Turan, H. Ç. (2012). “Tavusla Düşüş, Simurgla Yükseliş İslam Ortaçağ’ına Damgasını Vuran Kuş Risaleleri ve Safir-i Simurg”, **Vakıflar Dergisi**, 38, 165-172.
- Ünal, A. (2017). “Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17, 103-115.
- Yaman, B. (2008). “Türk Minyatür Sanatında Cennet”, **Belleten**, 72, 263, 141-154.
- Yıldızeli, İ. E. ve Nuhoglu, M. (2020). “Âdem ve Havva İkonografisinin, Rönesans Avrupası ve İslam Coğrafyasının Görsel Betimlemeleriyle Karşılaştırılması”, **İdil**, 73, 07, 1434-1454.

Yolcu, M. A. (2013). “Havva’nın Öyküsü: Kozmolojik ve Antropogonik Mitlerden Kadın Yaratımına Senkretik Bir Yaklaşım”, **Folklor/Edebiyat**, 19, 73, 185-196.

Bildiriler

Kaya, T. G. (02-05 Kasım 2016), “Türk İslam Tasvir Sanatında Şeytan Suretlerinin İkonografik Çözümlemesi”, **XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya, (2017), 369-387.

Ansiklopediler

Bolay, S. H. (1998). “Âdem”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 1, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Çelebi, İ. (2010). “Şeytan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Erbaş, A. (2004). “Melek”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 29, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Gürkan, S. L. (2013). “Yılan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 43, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Harman, Ö. F. (1996). “Hâbil ve Kâbil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 14, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Merçil, E. (2010). “Taht”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Şahin, M. S. (2002), “Kısas-ı Enbiyâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Yavuz, Y. Ş. ve Ünal, Z. (1993). “Cebrâil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 7, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tezler

Agitoğlu, N. (2005). **Hız. Âdem ile İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, Fırat Üniversitesi, SBE.

- Akar, Z. (2002). **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Bulunan İki Fâlname ve Resimleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, SBE.
- Aktaş, F. (2013). **İnsanın Yaratılışı ile İlgili Hadislerin Tahriç ve Tahlili**, Yüksek Lisans Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi, SBE.
- Altunbaş, Y. (2006). **Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrim Teorisi**, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi, SBE.
- Arpacıoğlu, S. H. (2015). **Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321'numaralı "Zübdet-ül Tevârih" Nüshası ve Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, GSE.
- Ayğan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE.
- Ejderoğlu, Ş. (2020). **Yaratılıştaki Tekâmül ve Hz. Âdem**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, SBE.
- Engin, S. (2006). **Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, SBE.
- Erdeğer, B. (2012). **Yasak Meyve Bağlamında Kadının Konumunun Kur'an Açısından Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, SBE.
- Ergün, M. (2006). **Âlûsî'nin Rûhu'l-Meânî Tefsirinde Hz. Âdem ve Yaratılış Kıssası Çerçevesinde İsrâiliyyât**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE.
- Haral, H. (2006). **Osmanlı Minyatüründe Kadın, (Levnî Öncesi Üzerine Bir Deneme)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, TAE.
- Harman, M. (2015). **Osmanlı Sanatında Cennet İmgesi-Bahçe Tasarımı İlişkisi**, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, SBE.

- Kaplan, N. (2013). **Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 980 Numaralı Kısas-ı Enbiyâ ve Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, SBE.
- Kurul, M. (2007). **İslam Resim Sanatında Hz. İbrahim ve Hz. İsmail**, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE.
- Özalan, I. (2010). **Bizans Sanatında Melek Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE.
- Özcan, Ş. (2013). **Dinlerin İnsana Verdiği Değer (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, SBE.
- Pakyüz, A. (2015). **Osmanlı Minyatüründe Melek İmgesi, (16. Yüzyıl Sonuna Kadar Melek Figürüne İkonografik Bir Bakış Denemesi)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, TAE.
- Renda, G. (1969). **Üç Zübdet-üt Tevârih Yazmasının İncelenmesi Cilt I**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, MSEF.
- Sağlam, Z. (2010). **Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'a Göre Hâbil ve Kâbil Kıssası**, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya, SBE.
- Tabbara, R. (2015). **Kur'an-ı Kerim'deki İlmi İ'caz Bağlamında İnsanın Yarattığı**, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE.
- Topcan, Ö. (2010). **Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, SBE.
- Turan, H. (2015). **Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sında Yer Alan Minyatürler**, Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE.
- Vernorsky, S. J. (2016) **Visual Representations Of Adam And Eve: An Iconographical Study Of Medieval And Renaissance Images Concerning Genesis 1-3**, College of the Arts of Kent State University in partial fulfillment of the Requirements for the degree of Masters of Arts, USA.

Yaman, B. (2002). **Osmanlı Resim Sanatında Kıyâmet Alâmetleri; Tercüme-i Cifrû'l-Câmi ve Tasvirli Nüshaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, SBE.

Yıldırım, D. A. (2001). **Kur'ân'a Göre İnsanın Yaratılışı**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, SBE.

Kutsal Kitaplar

Tekvin, 1: 1-30.

Tekvin, 2: 1-3.

Tekvin, 2: 7, 8.

Tekvin, 2: 17-24.

Tekvin, 3: 1-7.

Tekvin, 3: 9-13.

Tekvin, 3: 16-19.

Tekvin, 3: 20-24.

Tekvin, 4: 1, 2.

Tekvin, 4: 5, 6.

Tekvin, 4: 8.

Tekvin, 4: 12, 13.

Tekvin, 4: 15.

Tekvin, 4: 24.

Yuhanna İncili, Bap, 1-3.

Kur'ân-ı Kerim, Ahzâb Suresi, Ayet 72.

Kur'ân-ı Kerim, A'râf Suresi, Ayet 9, 11-13, 16-17, 19, 20-27, 54.

Kur'ân-ı Kerim, Ankebût Suresi, Ayet 19, 20.

Kur'ân-ı Kerim, Bakara Suresi, Ayet 29, 30, 34-36.

Kur'ân-ı Kerim, En'âm Suresi, Ayet 1, 99, 102.

Kur'ân-ı Kerim, Enbiyâ Suresi, Ayet 30.

Kur'ân-ı Kerim, Fâtır Suresi, Ayet 1, 5, 6, 11.

Kur'ân-ı Kerim, Furkân Suresi, Ayet 3, 59.

Kur'ân-ı Kerim, Fussilet Suresi, Ayet 9-12.

Kur'ân-ı Kerim, Hacc Suresi, Ayet 7.

Kur'ân-ı Kerim, Hicr Suresi, Ayet 28-31, 33, 40.

Kur'ân-ı Kerim, Hûd Suresi, Ayet 7.

Kur'ân-ı Kerim, İbrâhim Suresi, Ayet 32, 33.

Kur'ân-ı Kerim, İsrâ Suresi, Ayet 44, 61, 62, 82.

Kur'ân-ı Kerim, Kâf Suresi, Ayet 9-11.

Kur'ân-ı Kerim, Kevser Suresi, Ayet 1.

Kur'ân-ı Kerim, Mâide Suresi, Ayet 27, 28, 30, 31.

Kur'ân-ı Kerim, Meâric Suresi, Ayet 4.

Kur'ân-ı Kerim, Mülk Suresi, Ayet 3, 4.

Kur'ân-ı Kerim, Mü'min Suresi, Ayet 57.

Kur'ân-ı Kerim, Mü'minun Suresi, Ayet 12-14, 17.

Kur'ân-ı Kerim, Nahl Suresi, Ayet 2-5, 7, 9, 12, 13, 15.

Kur'ân-ı Kerim, Nâzi'ât Suresi, Ayet 27-31.

Kur'ân-ı Kerim, Nebe Suresi, Ayet 12-16.

Kur'ân-ı Kerim, Neml Suresi, Ayet 60-64.

Kur'ân-ı Kerim, Nisâ Suresi, Ayet 1.

Kur'ân-ı Kerim, Nûr Suresi, Ayet 45.

Kur'ân-ı Kerim, Nûh Suresi, Ayet 15.

Kur'ân-ı Kerim, Ra'd Suresi, Ayet 2.

Kur'ân-ı Kerim, Sâd Suresi, Ayet 71-78.

Kur'ân-ı Kerim, Secde Suresi, Ayet 4, 9-12.

Kur'ân-ı Kerim, Sâffât Suresi, Ayet 6-8.

Kur'ân-ı Kerim, Şems Suresi, Ayet 1-3.

Kur'ân-ı Kerim, Şûrâ Suresi, Ayet 11.

Kur'ân-ı Kerim, Tâhâ Suresi, Ayet 53, 116-123.

Kur'ân-ı Kerim, Talâk Suresi, Ayet 12.

Kur'ân-ı Kerim, Yâsin Suresi, Ayet 36, 81, 82.

Kur'ân-ı Kerim, Yûsuf Suresi, Ayet 5.

Kur'ân-ı Kerim, Zâriyât, Suresi, Ayet 47-49.

İnternet Kaynakları

<https://www.artbible.info/art/large/282.html> (14.12.2020).

<https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/01.+Paintings/43255> (21.12.2020).

<http://www.michelangelo.net/separation-of-the-earth-from-the-waters/> (14.12.2020).

<http://www.michelangelo.net/separation-of-light-from-darkness/> (14.12.2020).

<http://www.rafael-sanzio.com/separation-of-land-and-water> (14.12.2020).

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.77.html/2018/arts-of-the-islamic-world-l18220> (28.12.2020).

Video

Özdemir, C. ve Sağsöz, O. (Yapımcı), (2 Temmuz 2019). **Kültür ve Tarih Sohbetleri**, Süleyman Dönemi Kültür Dünyası ve Şehnameleri, Eryılmaz, F. S. (Konuk), 136. bölüm, www.patreon.com/medyascopeTV, (14.11.2020).

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 75.
- Görsel 2: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 79.
- Görsel 3: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 79.
- Görsel 4: Ayğan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 146.
- Görsel 5: Ayğan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 147.
- Görsel 6: Farhad, M. ve Bağcı, S. (2009). **Falnama: The book of Omens**, Arthur M. Sackler Gallery; Smithsonian Institution, Washington, U.S.A: 173.
- Görsel 7: Farhad, M. ve Bağcı, S. (2009). **Falnama: The book of Omens**, Arthur M. Sackler Gallery; Smithsonian Institution, Washington, U.S.A: 176.
- Görsel 8: Bilgili, N. (2014). **Türklerin Kozmik Sembolleri Tamgalar**, Hermes Yayınları İstanbul: 65
- Görsel 9: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 83.
- Görsel 10: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 81.
- Görsel 11: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Islamic_cosmology.jpg (04.12.2020).
- Görsel 12: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 83.
- Görsel 13: Arpacıoğlu, S. H. (2015). **Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi, Hazine 1321'numaralı "Zübdet-ül Tevârih" Nüshası ve Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi GSE: 46.
- Görsel 14: Bosing, W. (1999). **Bosch**, Taschen, Almanya: 52.
- Görsel 15: Battistini, M. (2005). **Symbols and Allegories in Art**, The J. Getty Museum Publications, Los Angeles, U.S.A: 31.

- Görsel 16: Müntz, E. (2010). **Michelangelo**, Korkmaz, B. (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 71.
- Görsel 17: <https://uploads6.wikiart.org/images/raphael/the-separation-of-land-and-water-1519.jpg> (14.12.2020).
- Görsel 18: Ormiston, R. (2014). **Michelangelo**, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul: 167.
- Görsel 19: Müntz, E. (2010). **Michelangelo**, Korkmaz, B. (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 227.
- Görsel 20: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Loggia_di_raffaello_02.jpg (14.12.2020).
- Görsel 21: Ilchman, F. (2014). **Jacopo Tintoretto in Process: The Making of a Venetian Master, 1540-1560**, Doctor of Philosophy in the Graduate School of Arts and Sciences, Columbia University, U.S.A: 416.
- Görsel 22: Uluç, L. (2006). **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar-XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 200.
- Görsel 23: Javaheri, F. ve Zadeh, M. M. (2018). "Iconology of Adam's Figure in the Images with the of Subject Bowing Angles", **Journal of Glory of Art**, Volume 9, Issue 2 - Serial Number 18, Winter and Spring 2018, 97-106, https://jjhgor.alzahra.ac.ir/article_3177_115c976b85475595b3f1abcb29abbcb1.pdf (14.11.2019).
- Görsel 24: <https://www.alamyimages.fr/photo-image-adam-honore-par-des-anges-miniature-persane-ch-1560-139479871.html> (22.11.2020).
- Görsel 25: <https://tr.pinterest.com/pin/488148047094527175/> (23.11.2020).
- Görsel 26: <https://collections.lacma.org/node/239749> (07.11.2020).
- Görsel 27: Uluç, L. (2006). **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar-XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 201.
- Görsel 28: http://expositions.bnf.fr/parole/grand/sup-pers_776_011v.htm (15.11.2020).
- Görsel 29: <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.77.html/2018/arts-of-the-islamic-world-l18220> (28.12.2019).
- Görsel 30: <https://editionsdianedeselliers.com/livre/la-collection-etr/the-canticle-of-the-birds-by-farid-ud-din-attar> (07.11.2020).

- Görsel 31: Kaplan, N. (2011). Osmanlı Resim Sanatında Cehennem Tasvirleri, **Mukaddime Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 4, 4, 175-195, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukaddime/issue/19673/210097> (08.03.2019).
- Görsel 32: Eryılmaz, F. S. (2013). From Adam to Süleyman: Visual Representations of Authority in Arif's Shâhnama-yi Âl-i Osman, **Writing History at the Ottoman Court, Editing the Past, Fashioning the Future**, Indiana University Press, s.100-128, https://www.academia.edu/4107356/From_Adam_to_S%C3%BCleyman_Visual_Representations_of_Authority_and_Leadership_in_%C4%80rif_s_%C5%9E%C4%81hn%C4%81me-yi_%C4%80l-i_Osm%C4%81n (26.08.2019).
- Görsel 33: Milstein, R. Ruhrdanz, K. ve Schmitz, B. (1999). **Stories of the Prophets**, Mazda Publishers, California: 284.
- Görsel 34: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi
- Görsel 35: Kaplan, N. (2013). **Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 980 Numaralı Kısas-ı Enbiyâ Nüshası ve Tasvirleri**, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, SBE: 98.
- Görsel 36: Yaman, B. (2008). Türk Minyatür Sanatında Cennet, **Belleten**, 263, 141-154.
- Görsel 37: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84271768/f22.item.r=Qisas%20Al-Anbiy%C3%A2> (20.11.2020).
- Görsel 38: <http://fotografia.islamoriente.com/en/content/%E2%80%9Cangels-prostration-adan-p%E2%80%9D-persian-masterpieces-miniature-16-ad-5> (20.11.2020).
- Görsel 39: Pomarède, V. ve Trébosc, D. (2005). **1001 Paintings of the Louvre : From Antiquity to the Nineteenth Century**, Musee du Louvre Editions, Paris: 69.
- Görsel 40: Eryılmaz, F. S. (2013). From Adam to Süleyman: Visual Representations of Authority in Arif's Shâhnama-yi Âl-i Osman, **Writing History at the Ottoman Court, Editing the Past, Fashioning the Future**, Indiana University Press, s.100-128, https://www.academia.edu/4107356/_From_Adam_to_S%C3%BCleyman_Visual_Representations_of_Authority_and_Leadership_in_%C4%80rif_s_%C5%9E%C4%81hn%C4%81me-yi_%C4%80l-i_Osm%C4%81n (26.08.2019).
- Görsel 41: Ormiston, R. (2014). **Michelangelo**, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul: 160.
- Görsel 42: Schipper, M. (2015). **Adem ve Havva Her Yerde**, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 107.

- Görsel 43: <https://www.janbrueghel.net/object/paradise-landscape-with-god-telling-adam-to-name-the-animals-rome-galleria-doria-pamphili> (14.12.2020).
- Görsel 44: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jacopo_Da_Empoli_-_The_Creation_of_Adam.jpg (14.12.2020).
- Görsel 45: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lieven_Mehus_-_The_creation_of_Adam.jpg (14.12.2020).
- Görsel 46: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Brueghel_the_Younger_Creation_of_Adam.jpg (14.12.2020).
- Görsel 47: <https://www.pinterest.nz/pin/321374123414006697> (13.02.2020).
- Görsel 48: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/db/Rafael_Bandeira_processional_2.jpg/300px-Rafael_-_Bandeira_processional_2.jpg (13.02.2020).
- Görsel 49: Ormiston, R. (2014). **Michelangelo**, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul: 159.
- Görsel 50: <https://www.artbible.info/art/large/849.html> (13.02.2020).
- Görsel 51: Schipper, M. (2015). **Adem ve Havva Her Yerde**, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 101.
- Görsel 52: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/428295> (13.02.2020).
- Görsel 53: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Veronese_-_Creazione_di_Eva_-_Chicago.jpg (13.02.2020).
- Görsel 54: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nuvolone,_Carlo_Francesco_-_Creation_of_Eve_-_Google_Art_Project.jpg (13.02.2020).
- Görsel 55: Milstein, R. Ruhrdanz, K. ve Schmitz, B. (1999). **Stories of the Prophets**, Mazda Publishers, California: 256.
- Görsel 56: <https://asia.si.edu/object/S1986.254/#object-content> (14.11.2019).
- Görsel 57: Ayğan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 129, 236.
- Görsel 58: Ayğan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 723, 236.

- Görsel 59: Ayған, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 596, 236.
- Görsel 60: Ayған, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 597, 236.
- Görsel 61: Ayған, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 338, 367.
- Görsel 62: Ayған, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 193, 151.
- Görsel 63: <https://www.artbible.info/art/large/850.html> (13.02.2020).
- Görsel 64: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/399025> (13.02.2020).
- Görsel 65: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jacob_de_Backert_Garden_of_Eden_-_WGA1125.jpg (13.02.2020).
- Görsel 66: <https://www.amazon.com/Writing-History-Ottoman-Court-Fashioning/dp/0253008646> (21.11.2020).
- Görsel 67: Yaman, B. (2008). Türk Minyatür Sanatında Cennet, **Belleten**, 263, 141-154.
- Görsel 68: Yapı Kredi Yayınları, (2011). **Albercht Dürer**, İstanbul: 127.
- Görsel 69: Charles, V. (2012). **Dürer**, Parkstone International Yayınevi, New York, ABD: 129.
- Görsel 70: Stukenbrock, C. ve Töpper, B. (2000). **1000 Masterpieces of European Painting From 1300 to 1850**, Könemann, Köln, Almanya: 290.
- Görsel 71: Ormiston, R. (2014). **Michelangelo**, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul: 156.
- Görsel 72: <https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/r/raphael/4stanze/1segnatu/index.html> (14.12.2020).
- Görsel 73: <https://b02.deliver.odai.yale.edu/ec/e2/ece2963c-f47f-4923-95ca-c6bdb9e0a426/ag-obj-43506-001-pub-large.jpg> (14.12.2020).
- Görsel 74: Kottke, I. (2018). **Hans Baldung Grien's Reworking of Religious Motifs in His Early Career**, Kuzey Karolina Üniversitesi, Başarı Tezi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat ve Sanat Tarihi Bölümü, Chapel Hill, USA: 108.

- Görsel 75: https://museenkoeln.de/portal/bild-der-woche.aspx?bdw=2007_03 (18.12.2020).
- Görsel 76: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Hans_Holbein_-_Adam_and_Eve.JPG (14.12.2020).
- Görsel 77: https://www.wga.hu/framex-e.html?file=html/b/baldung/1/03adam_e.html&find=uffizi (18.12.2020).
- Görsel 78: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Gossaert_-_Adam_and_Eve_-_WGA09775.jpg (18.12.2020).
- Görsel 79: <http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultDetailView/moduleContextFunctionBar.navigator.back&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=1&sp=3&sp=SdetailView&sp=11&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=10> (18.12.2020).
- Görsel 80: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coecke_van_Aelst,_Pieter_\(follower\)_-_The_Fall_of_Man_-_Google_Art_Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coecke_van_Aelst,_Pieter_(follower)_-_The_Fall_of_Man_-_Google_Art_Project.jpg) (23.12.2020).
- Görsel 81: Garas, K. (1998). **The Budapest Museum of Fine Arts**, Corvina, Budapeşte, Macaristan: 80.
- Görsel 82: Kottke, I. (2018). **Hans Baldung Grien's Reworking of Religious Motifs in His Early Career**, Kuzey Karolina Üniversitesi, Başarı Tezi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat ve Sanat Tarihi Bölümü, Chapel Hill, USA: 414.
- Görsel 83: Warren, A. B. (2006). **The Uffizi Gallery Museum**, Hugh Levin Associates, INC: 153.
- Görsel 84: Kottke, I. (2018). **Hans Baldung Grien's Reworking of Religious Motifs in His Early Career**, Kuzey Karolina Üniversitesi, Başarı Tezi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat ve Sanat Tarihi Bölümü, Chapel Hill, USA: 115.
- Görsel 85: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucas_Cranach_the_Elder__Adam_and_Eva_im_Paradies_\(S%C3%BCndenfall\)_-_Google_Art_Project.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucas_Cranach_the_Elder__Adam_and_Eva_im_Paradies_(S%C3%BCndenfall)_-_Google_Art_Project.jpg) (14.12.2020).
- Görsel 86: Schipper, M. (2015). **Adem ve Havva Her Yerde**, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 116.
- Görsel 87: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, (1996). **Sanat Kitabı, 500 Sanatçı, 500 Sanat Eseri**, İstanbul: 420
- Görsel 88: Phillips, C. (2008). **Titian**, Parkstone International, New York, ABD: 267.

- Görsel 89: Jonckheere, K. (2013). **Michiel Coxie and the Giants of his Age**, Harvey Miller Publishers, London: 85.
- Görsel 90: <https://www.musees.strasbourg.eu/oeuvre-musee-des-beaux-arts/-/entity/id/220544> (18.12.2020).
- Görsel 91: Nichols, T. (2015). **Tintoretto: Tradition and Identity**, Reaktion Books Ltd., Londra, İngiltere: 117.
- Görsel 92: Nichols, T. (2015). **Tintoretto: Tradition and Identity**, Reaktion Books Ltd., Londra, İngiltere: 244.
- Görsel 93: Henning, T. F. (2016). **Didactic Meanings in Cornelis van Haarlem's The Fall of Man 1592**, https://www.academia.edu/24407703/Didactic_Meanings_in_Cornelis_van_Haarlem's_The_Fall_of_Man_1592_ (21.12.2020).
- Görsel 94: Woollett, A. T. ve Suchtelen, A. (2006). **Rubens and Brueghel: A Working Friendship**, Getty Publications, Hollanda: 137.
- Görsel 95: Sutton, P. C. (1993). **The Age of Rubens**, Museum of Fine Arts, Boston, Museum of Fine Arts in association with Ghent, ABD: 21.
- Görsel 96: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/B028_Rembrandt.jpg (13.02.2020).
- Görsel 97: <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/digital-collection/01.+Paintings/43255> (21.12.2020).
- Görsel 98: <http://www.artnet.com/artists/joachim-anthonisz-wtewael/adam-and-eve-WwAUBFVzb9jevrAIDKWwqg2> (18.12.2020).
- Görsel 99: National Gallery of Art, (2000). **Art For The Nation, Collecting For A New Century**, Washington DC, ABD: 22.
- Görsel 100: Woollett, A. T. ve Suchtelen, A. (2006). **Rubens and Brueghel: A Working Friendship**, Getty Publications, Hollanda: 65.
- Görsel 101: Sutton, P. C. (1993). **The Age of Rubens**, Museum of Fine Arts, Boston, Museum of Fine Arts in association with Ghent, ABD: 350.
- Görsel 102: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jordaens_Adam_and_Eve.jpg (21.12.2020).
- Görsel 103: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/459069> (21.12.2020).
- Görsel 104: Garas, K. (1998). **The Budapest Museum of Fine Arts**, Corvina, Budapeşte, Macaristan: 68.
- Görsel 105: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 106: Farhad, M. ve Bağcı, S. (2009). **Falnama: The book of Omens**, Arthur M. Sackler Gallery; Smithsonian Institution, Washington, U.S.A: 212.

Görsel 107: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 108: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 109: <https://digitalcollections.nypl.org/items/5e66b3e9-1f62-d471-e040-e00a180654d7> (26.08.2019).

Görsel 110: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&PHYSID=PHYS_0032&DMDID=DMDLOG_0003 (21.11.2020).

Görsel 111: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 112: Turan, H. (2015). **Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sında Yer Alan Minyatürler**, Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE: 265.

Görsel 113: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 95.

Görsel 114: Turan, H. (2015). **Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sında Yer Alan Minyatürler**, Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE: 285.

Görsel 115: <https://tr.pinterest.com/pin/815081232536915625/> (07.11.2020).

Görsel 116: Turan, H. (2015). **Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sında Yer Alan Minyatürler**, Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, SBE: 311.

Görsel 117: <https://www.brooklynmuseum.org/opencollection/objects/96783> (07.11.2020).

Görsel 118: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 96.

Görsel 119: Farhad, M. ve Bağcı, S. (2009). **Falnama: The book of Omens**, Arthur M. Sackler Gallery; Smithsonian Institution, Washington, U.S.A: 99.

Görsel 120: Ormiston, R. (2014). **Michelangelo**, 500 Görsel Eşliğinde Yaşamı ve Eserleri, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul: 156.

Görsel 121: <https://collections.vam.ac.uk/item/O727988/adam-and-eve-expelled-from-woodcut-durer-albrecht> (18.12.2020).

Görsel 122: <http://www.riha-journal.org/articles/2012/galleries-2012/images-dulibic-pasini-trzec-riha-journal-0035/fig.-1> (18.12.2020).

Görsel 123: <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-OB-1572> (18.12.2020).

Görsel 124: Schipper, M. (2015). **Adem ve Havva Her Yerde**, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 116.

Görsel 125: Jonckheere, K. (2013). **Michiel Coxie and the Giants of his Age**, Harvey Miller Publishers, London: 85.

Görsel 126: <http://collections.vam.ac.uk/item/O727922/adam-and-eve-print-marten-de-vos> (18.12.2020).

Görsel 127: Lawrence, G. (1989) **Paintings in the Louvre**, Stewart, Tabori & Chang, New York, ABD: 258.

Görsel 128: National Gallery of Art, (2000). **Art For The Nation, Collecting For A New Century**, Washington DC, ABD: 28.

Görsel 129: <http://collections.vam.ac.uk/item/O727939/adam-and-eve-expelled-from-print-lairesse-gerard-de> (18.12.2020).

Görsel 130: <file:///C:/Users/user/Downloads/vanda-cis-O1157438.pdf>, (18.12.2020).

Görsel 131: Bosing, W. (1999). **Bosch**, Taschen, Almanya: 55.

Görsel 132: Bosing, W. (1999). **Bosch**, Taschen, Almanya: 54.

Görsel 133: Bosing, W. (1999). **Bosch**, Taschen, Almanya: 46.

Görsel 134: Bosing, W. (1999). **Bosch**, Taschen, Almanya: 48.

Görsel 135: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mariotto_Albertinelli_-_Creation_and_Fall_of_Man.jpg (27.09.2020).

Görsel 136: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lucas_Cranach_the_Elder_-_The_Garden_of_Eden_-_Google_Art_Project.jpg#/media/File:Lucas_Cranach_the_Elder_-_The_Garden_of_Eden_-_Google_Art_Project (27.09.2020).

Görsel 141: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adam_and_Eve_by_Lucas_Cranach_\(I\).jpg#/media/File:Adam_and_Eve_by_Lucas_Cranach_\(I\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adam_and_Eve_by_Lucas_Cranach_(I).jpg#/media/File:Adam_and_Eve_by_Lucas_Cranach_(I).jpg) (27.09.2020).

Görsel 146: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Herri_met_de_Bles_-_The_Paradise_-_WGA2266.jpg (27.09.2020).

Görsel 147: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 97.

Görsel 149: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 98.

Görsel 151: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 99.

Görsel 152: Aygan, A. (2017). **Osmanlılarda Silsile Geleneği ve Resimli Hanedan Silsilenameleri**, Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE: 189, 268.

Görsel 153: Milstein, R. Ruhrdanz, K. ve Schmitz, B. (1999). **Stories of the Prophets**, Mazda Publishers, California: 252.

Görsel 154: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 155: Milstein, R. Ruhrdanz, K. ve Schmitz, B. (1999). **Stories of the Prophets**, Mazda Publishers, California: 272.

Görsel 156: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 157: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 158: Prof. Dr. Bahattin Yaman fotoğraf arşivi

Görsel 159: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 100.

Görsel 160: And, M. (2015). **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 102.

Görsel 161: [https://www.wikidata.org/wiki/Q20808354#/media/File:Bachiacca_-_Adamo_ed_Eva_con_Caino_e_Abele_\(Philadelphia_Museum_of_Art\).jpg](https://www.wikidata.org/wiki/Q20808354#/media/File:Bachiacca_-_Adamo_ed_Eva_con_Caino_e_Abele_(Philadelphia_Museum_of_Art).jpg) (27.09.2020).

Görsel 162: Schipper, M. (2015). Adem ve Havva Her Yerde, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 240.

Görsel 163: Schipper, M. (2015). Adem ve Havva Her Yerde, İncidüzen, A. (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 122.

Görsel 164: [\(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Artista_sconosciuto_-_Adamo_ed_Eva_\(copia_dopo_Bachiacca\)\)](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Artista_sconosciuto_-_Adamo_ed_Eva_(copia_dopo_Bachiacca)) (23.12.2020).

Görsel 165: <http://collections.vam.ac.uk/item/O727891/adam-and-eve-after-being-print-da-caravaggio-polidoro> (18.12.2020).

Görsel 166: <https://harvardartmuseums.org/art/232328> (18.12.2020).

Görsel 167: <https://www.artbible.info/art/large/853.html> (18.12.2020).

Görsel 168: Jonckheere, K. (2013). **Michiel Coxie and the Giants of his Age**, Harvey Miller Publishers, London: 134.

Görsel 169: Tükel, U. ve Arsal, S. Y. (2014). **Sözden İmgeye Batı Sanatında İkonografi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul: 259.

Görsel 170: Ilchman, F. (2014). **Jacopo Tintoretto in Process: The Making of a Venetian Master, 1540-1560**, Doktora Tezi, Columbia Üniversitesi, New York, ABD: 418.

Görsel 171: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Peter_Paul_Rubens_-_Cain_slaying_Abel,_1608-1609.jpg (18.12.2020).

Görsel 172: <https://www.artbible.info/art/large/62.html> (18.12.2020).

Görsel 173: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/700535> (13.02.2020).

